

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

1928

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑ",

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελις
1. Ἐδεργέται	Υ΄
2. Διοικητικὸν Συμβούλιον	ε΄
3. Ἐπίτιμοι ἑταῖροι	ζ΄ — ι΄
4. Τακτικοὶ ἑταῖροι	ια΄ — ιε΄
5. Γενικὴ ἔκθεσις τοῦ Γραμματέως περὶ τῶν πεπραγμένων . .	1 — 33
6. Τὸ Περίκλειον Ὁδεῖον ὑπὸ Π. Καστριώτου	34 — 40
7. Ἀμφιαρείου σκαφαὶ (1928) ὑπὸ Β. Λεονάρδου	41 — 45
8. Ἀνασκαφαὶ τοῦ Καδμείου ἀνακτόρου ἐν Θήβαις ὑπὸ Ἀ. Κε- ραμοπούλλου	45 — 52
9. Ἀνασκαφαὶ Νέας Ἀγχιάλου ὑπὸ Γ. Ἀ. Σωτηρίου	52 — 58
10. Ἀνασκαφὴ Δίου Μακεδονίας ὑπὸ Γεωρ. Σωτηριάδου	59 — 95
11. Ἔργασίαι Νικοπόλεως ὑπὸ Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου	95
12. Ἀνασκαφὴ Ἀγρινίου ὑπὸ Ἰω. Μηλιάδου	96 — 110
13. Ἀνασκαφὴ Μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου ἐν Ἀγ. Βασιλείῳ Χα- λανδρίτσης Ἀχαΐας ὑπὸ Ν. Κυπαρίσση	110 — 119
14. Ἀνασκαφαὶ Στυμφάλου ὑπὸ Ἀν. Κ. Ὁρλάνδου	120 — 123
15. Ἔργασίαι εἰς Μυστρᾶν 1928 ὑπὸ Ἀδ. Ἀδαμαντίου	123 — 125
16. Ἀνασκαφὴ Κλοπεδῆς Λέσβου ὑπὸ Δ. Εὐαγγελίδου	126 — 137
17. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1928	138 — 140
18. Συνέλευσις τῶν ἑταίρων	141
19. Ἐκθεσις Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπῆς	142 — 146
20. Ἀπολογισμὸς ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἔτους 1928	147 — 149
21. Κίνησις τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας	150 — 152
22. Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. (1837-1930) .	153 — 156

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΘΘΩΝ
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ
Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ, ΕΛΛ. ΚΟΙΝΟΤΗΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ
DUC DE LUYNES
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ
ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
HILARION ROUX

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗΣ
ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗΣ
HEINRICH SCHLIEMANN
ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ
ΘΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
BENIAMIN ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ
GEORGES CLEMENCEAU
A. E. H. GOEKOOP
ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑΝ 1927-1929

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π. ΠΑΠΠΟΥΛΙΑΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

ΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΒΕΛΤΣΟΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΛΟΝΑΚΗΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΟΡΕΑΣ

ΙΑΚΩΒΟΣ ΧΑΡ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΑΣΤΡΙΩΤΗΣ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΚΑΙ Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ
ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΥΓΕΑΣ

ΣΙΜΟΣ ΜΕΝΑΡΔΟΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΑΛΑΝΟΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΟΡΛΑΝΔΟΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΠΑΓΑΝΕΛΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

- Ἡ Α. Υ. ὁ πριγκιψ Φριδερίκος Κάρολος von Hessen. Cronberg
i. Taunus. (Schloss Friedrichshof).
- Ἡ Α. Β. Υ. ὁ πριγκιψ τῆς Ρουμανίας Κάρολος.
- Ἡ Α. Β. Υ. ὁ πριγκιψ Διάδοχος τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος.
- J. Beloch.**—Roma. Via Pompeo Magno 5.
- Ἐλευθέριος Κ. Βενιζέλος. Ἀθῆναι.
- James Gordon Bennett.**—New York.
- Erich Bethe.**—Leipzig. Davidstrasse 1.
- Robert de Billy**—Γαλλία.
- F. W. von Bissing.**—Oberaudorf a. Inn (Bayern).
- G. Bonni.**—Roma. Via Genova 30.
- Max. Bonnet.**—Montpellier. Villa aux Roses (Pierre Rouge).
- R. C. Bonsanquet.**—Liverpool. Bedford Street 40.
- Alfred Brueckner.** Berlin. Friedenau. Rubensstr. 40.
- Ernst Buschor.** Ἀθῆναι, ὁδὸς Φειδίου 1.
- Ἐδουάρδος Capps.—Princeton Ἡ Π. Ἀμερικῆς.
- J. Chamonard.**—Paris 3, square du Croisic XVe.
- Ἰωσήφ Χατζιδάκης. Ἡράκλειον (Κρήτης)—Μῆλος.
- G. Clémenceau.**—Paris.
- Giuseppe Ang. Colini.**—Roma. Via Farini 17, int. 7.
- Ludwig Curtius.**—Ρώμη. Via Sardegna 79.
- Ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων κ. Δαμιανός.
- R. M. Dawkins.**—Plas Dulas, Llandulas N. Wales.
- Prince Demidoff.**—Ἀθῆναι.
- Charles Diehl.**—Paris, aven. Wagram 75.
- Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ζακύνθου κ. Διονύσιος.
- Wilhelm Dörpfeld.**—Berlin. Lichterfelde 1. Hortensien Str. 64.
- Βίκτωρ Δούσμανης.—ὁδὸς Μενάνδρου 35.
- Hans Dragendorff.**—Freiburg i. Br. Universität.
- Engelbert Drerup.**—Nijmegen. Holland. Universität.
- Garret Droppers.**—Ἡ. Π. Ἀμερικῆς.
- Fr. von Duhn.**—Heidelberg. Neuenheim. Werrgasse 7.
- Félix Dürrbach.**—Toulouse. Rue du Japon 40.
- Adolf Erman.**—Berlin. Dahlem, Peter Lenéstrasse 72.

- Sir Arthur Evans.** — Youlbury Berks, near Oxford.
Ernst Fabricius. — Freiburg i. Br. Göthestrasse 44.
Roy Flickinger. — Jowa City.
Ernst Gardner. — Tadworth (Surrey) Farm Corner.
Percy Gardner. — Oxford. Canterbury Road 12.
Ὁ Παναγ. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κ. Γεννάδιος.
Ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Ἀντιοχείας κ. Γρηγόριος.
Gherardo Ghirardini. — Bologna. Via dell'Indipendenza 54.
Earl Granville. — Ἀγγλία.
Angelo de Gubernatis. — Roma Università.
Federico Halbherr. — Roma. Via Atenula 21.
Rudolf Heberdey. — Graz. Mandell Strasse 26.
Paul Hermann. — Dresden. Stephaniensstrasse 13.
B. Hodge Hill. — Ἀθήναι, ὁδὸς Πλουτάρχου 9.
Fr. Hiller von Gaertringen. — Berlin. Westend, Ebereschen Allee 11.
Otto Hirschfeld. — Berlin. Charlottenburg Mommsenstrasse 6.
Maurice Holleaux. — Paris. Quai Malaquais 19.
André Joubin. — Paris.
Georg Karo. — Halle a. S. Universität.
Sir Frederic George Kenyon. — London. British Museum.
Otto Kern. — Halle a. S. Friedenstr. 23.
Ὁ Σ. Μητροπολίτης Σάρδεων κ. Κλεόβουλος. Κων/πολις.
Hubert Knackfuss. — München. Adelheidstr. 10.
Παῦλος Κουντουριώτης. — Ἀθήναι, Ὀδὸς Ἡρώδου Ἀττικοῦ.
Rodolfo A. Lanciani. — Roma. Piazza Sallustio 24.
Philippe Legrand. — Lyon. 60 Avenue de Noailles.
Emmanuel Loewy. — Wien. Untere Donaustr. 29.
G. A. Macmillan. — London. St Martin's Street.
Lucien Magne. — Paris. Rue de l'Oratoire du Louvre 6.
Rev. J. P. Mahaffy. — Dublin (Ireland). Provost of Trinity College.
E. Martini. — Prag. Deutsche Universität.
Horace Marucchi. — Roma. Santa Maria in Via 7 A.
G. Mendel. — Paris. Rue de l'Observatoire 8.
Ed. Meyer. — Berlin. Lichterfelde W. Mommsenstr. 7/8.
William Miller. — Ἀθήναι.
Gabriel Millet. — Paris. XIVe 34 Rue Hallé.
Ἰωάννης Myres. — Oxford.
Charles Nizet. — Paris. 7 Avenue de Bréteuil.
Ferdinand Noack. — Berlin.

- Théodore Ouspensky.** — Leningrad. Rue Wassilios 7/2.
Ettore Pais. — Roma. Via di Ripetta 102.
R. Paribeni. — Roma. Via dei Prefetti 22.
Giovanni Patroni. — Pavia. Università.
Guisepe Pellegrini. — Padova. Via Massimo 9.
Paul Perdrizet. — Strasbourg. Université.
Luigi A. Pernier. — Firenze. Università.
Giulio de Petra. — Napoli — Pallonete. Via S. Chiara 32.
Ernst Pfuhl. — Basel. Schönbeinstrasse 42.
Alfred Philippson. — Bonn. Königstrasse 1.
Charles Picard. — Paris, XIVe. Boul. Arago 97.
Νικόλαος Πολίτης. — Παρίσιοι.
Edmond Pottier. — Paris. 72 Rue de la Tour.
Camillo Praschniker. — Πράγα.
A. von Premerstein. — Marburg. Universität.
Karl Purgold. — Gotha. Reinhardtsbrunnenstr 43.
G. Radet. — Bordeaux. 9bis Rue de Cheverus.
Sir W. M. Ramsay. — 41, Braid Avenue, Edimburgh.
Pember W. Reeves. — London.
Salomon Reinach. — Boulogne-sur-Seine. Avenue Victor Hugo 16.
E. Reisch. — Wien XVIII. Karl Ludwigstrasse 28.
C. Ricci. — Roma. Piazza Venezia 11.
La Comtesse de Riencourt. — Ἀθήναι.
Ἰούλιος Rizzo. — Roma.
Gerhart Rodenwaldt. — Berlin Lichtenfelde - West, Holbein Str. 53.
Al. Rostowitz-bey. — Le Caire.
Pierre Roussel. — Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή. Ἀθήναι.
Antonio Salinas. — Palermo. Via Emerico Amari 130.
Gaetano de Sanctis. — Torino Università.
Rev. A. H. Sayce. — Edimburgh 8, Clalmers Cresent.
Gustave Schlumberger. — Paris. VIIIe 29 Avenue Montaigne.
Hans Schrader. — Frankfurt a. Main, Schumannstr. 49.
Ἀλέξανδρος Della Seta. — Ἰταλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή. Ἀθήναι.
Sir Cecil Smith. — London.
Antonio Sogliano. — Napoli. Via Carlo Altobelli 25.
Vittorio Spinazzola. — Napoli. Museo San Martino.
Mrs E. Arthur Strong. — Roma 22. Via Balbo 35.
Ἰωσήφ Strzygowski. — Wien.
F. Studniczka. — Leipzig. Leibnizstrasse 11.

- Ludwig von Sybel.**—Marburg i. H. Sybelstrasse 1.
Hidenaka Tanaka.—Κυότον Ἰαπωνίας. Πανεπιστήμιον.
Hermann Thiersch.—Göttingen. Friedländerweg 39.
Ὁ Σεβασμ. πρόφην Μητροπολίτης Ἀθηνῶν κ. Θεόκλητος.
Albert Trapman.
Percy Ure.—Reading Ἀγγλία.
A. I. B. Wace. London. Victoria and Albert Museum.
Otto Walter.—Oesterr. Archäolog. Institut. Athen. Λεωφ. Ἀλεξάνδρας 18.
Carl Watzinger.—Tübingen. Lenaustr. 6.
Th. Wiegand.—Berlin, Dahlem. Peter Lennéstr. 30.
Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, Excellenz.—Westend
bei Berlin. Eichen—Allee 12.
Wilhelm Wilberg.—Wien. Mozartgasse 4.
Ulrich Wilcken.—Berlin. Westend. Leistikow Str. 2.
Adolph Wilhelm. Wien IX. Schlickgasse 5.
A. Willems.—Bruxelles. Université.
Paul Wolters.—München NW 2. Elvira Str. 4/0r.
Ἀρθούρος Woodward.—Λονδῖνον.
-

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Σημ. — Οί δι' άστερίσκου σημειούμενοι έταίροι είναι ισόβιοι.

1. Ἄβραμέας Εὐστράτιος. 2. Ἀγγελόπουλος Γεώργιος. 3. * Ἀγγελόπουλος Ἡλίας. 4. Ἀγγελόπουλος Θεόδωρος. 5. Ἀδαμαντίου Ἀδαμάντιος. 6. Ἀθανασάκης Ἰωάννης. 7. * Αἰγινήτης Βασίλειος. 8. Ἀλεξάκης Χαρίλαος. 9. Ἀλιβιζᾶτος Ἀμίλας. 10. Ἀναγνωστόπουλος Γεώργιος. 11. Ἀναγνωστόπουλος Ἰωάννης. 12. Ἀναστασιάδης Ἀναστάσιος. 13. Ἀξελὸς Ἰωάννης. 14. * Ἀποστολάκη Ἄννα. 15. Ἀποστολάκης Δημήτριος. 16. Ἀρβανιτόπουλος Ἀπόστολος. 17. Βαλάσης Θωμάς. 18. * Βάσος Τιμολέων. 19. Βέλτσος Νικόλ. Γεώργιος. 20. Βερναρδάκης Κωνσταντῖνος. 21. * Βιζουκίδης Περικλῆς. 22. * Βολονάκης Μιχαήλ. 23. * Βορέας Θεόφιλος. 24. Βουγιούκας Γεώργιος. 25. Βρυζάκης Ἀθανάσιος. 26. Γαλανὸς Σπυρίδων. 27. * Γαρδίκας Γεώργιος. 28. Γεδεῶν Μανουήλ.	29. * Γεννάδιος Ἰωάννης. 30. Γερογιάννης Κωνσταντῖνος. 31. * Γεωργιάδης Ἀθανάσιος. 32. Γεωργόπουλος Μελέτιος. 33. Γιαννόπουλος Δημήτριος. 34. Γκίζης Βαρθολομαῖος. 35. Γούδας Μιχαήλ. 36. Γουδῆς Δημήτριος. 37. Γούσιος Κωνσταντῖνος. 38. Γρουνδμαν Ἀχιλλεύς. 39. Δέγλερης Ἀλέξανδρος. 40. * Δεμερτζῆς Ἀλέξανδρος. 41. Δέφνερ Μιχαήλ. 42. * Δηλιγιάννης Ἐπαμεινώνδας. 43. Δημητριάδης Δημήτριος. 44. * Δημητριάδης Χρῖστος. 45. Διαμαντόπουλος Ἀνδρέας. 46. Διαμαντόπουλος Λιονύσιος. 47. Δόσιος Κωνσταντῖνος. 48. * Dörpfeld Wilhelm. 49. Δουκάκη Εὐανθία. 50. Δραγάτης Ἀθανάσιος Ἰ. 51. * Δραγάτης Ἰάκωβος Χ. 52. Δρόσος Ἰωάννης. 53. * Δυοβουνιώτης Γεώργιος. 54. Δυοβουνιώτης Κωνσταντῖνος. 55. Ἐμπεδοκλῆς Γρηγόριος. 56. * Ἐμπεριῶκος Μιχαήλ.

57. * Ἐξαρχόπουλος Νικόλαος.
 58. Εὐαγγελίδης Δημήτριος.
 59. * Εὐαγγελίδης Μαργαρίτης.
 60. * Εὐταξίας Ἀθανάσιος.
 61. * Ζαΐμης Ἀλέξανδρος.
 62. * Ζέγγελης Κωνσταντῖνος.
 63. * Ζηλήμων Ἀντότιος.
 64. * Ζυγομαλᾶς Ἀντώνιος.
 65. Ζωγράφος Γεώργιος.
 66. Ζωγράφος Κωνσταντῖνος.
 67. Ἡλιόπουλος Βασίλειος.
 68. Ἡλιόπουλος Παναγιώτης.
 69. * Ἡλιόπουλος Χρῖστος.
 70. Θεοδότου Σόλων.
 71. * Θεοδωρακάκης Στυλιανός.
 72. * Θεοδωράκης Γεώργιος.
 73. Θεόκλητος Σταυρουπόλεως †
 74. Ἰωαννίδης Ἰωάννης Γ.
 75. * Καββαλιερᾶτος Ἄννινος Μιλτ.
 76. * Καζᾶνης Νεοκλῆς.
 77. Καλαποθάκης Δημήτριος.
 78. Καλιτσουνάκης Δημήτριος.
 79. Καλιτσουνάκης Ἰωάννης.
 80. Καλογερόπουλος Παναγιώτης.
 81. Καμπάνης Νικόλαος.
 82. Καντᾶς Ἡλίας.
 83. Καντιάνης Νικόλαος.
 84. Καπερώνης Νικόλαος.
 85. * Καπετανάκης Νικόλαος.
 86. Καπρουλᾶς Γεώργιος.
 87. Καραγιαννόπουλος Γεώργιος.
 88. Καρακάλος Νικόλαος.
 89. Καρανδρέας Ἀπόστολος.
 90. Καραχάλιος Θεμιστοκλῆς.
 91. * Καρκούλιας Ἡρακλῆς.
 92. * Καρολίδης Παῦλος.
 93. Καρόλου Νικόλαος.
 94. Καροῦζος Χρῖστος.
 95. Κασσαβέτης Ἀλέξανδρος.
 96. * Καστόρχης Δημήτριος.
 97. * Καστριώτης Παναγιώτης.
 98. Κάτσανος Νικόλαος.
 99. * Κανταντζόγλου Ἰωάννης.
 100. * Κεραμόπουλλος Ἀντώνιος.
 101. * Κλοντηρόπουλος Γεώργιος.
 102. Κοκόλης Σπυρίδων.
 103. Κολλιαβᾶς Γεώργιος.
 104. Κολλιναίτης Ἡλίας.
 105. Κολλιναίτης Σπυρίδων.
 106. Κολοκοτσᾶς Εὐάγγελος.
 107. Κουγέας Σωκράτης.
 108. * Κουμανούδης Πέτρος.
 109. * Κουρουσιώτης Κωνσταντῖνος.
 110. Κρασιώτης Ἰωάννης.
 111. Κρητικός Εὐάγγελος.
 112. Κριεζῆς Ἀλέξανδρος.
 113. Κριεζῆς Ἀνδρέας.
 114. * Κριεζῆς Ἀντώνιος.
 115. Κριεζῆς Ἐμμανουήλ.
 116. Κριμπᾶς Ἀθανάσιος.
 117. Κριμπᾶς Βασίλειος.
 118. Κτενᾶς Κωνσταντῖνος.
 119. Κυπαρίσσης Νικόλαος.
 120. * Κύρης Μιχαήλ.
 121. Κυριαζῆς Σπυρίδων.
 122. * Κυριακός Ἰωάννης.
 123. Κυριακός Ἰωάννης Π.
 124. Κωττάκης Λεωνίδας.
 125. Λαμπίκης Βασίλειος.
 126. * Λεονάρδος Βασίλειος.
 127. * Λιβαδᾶς Μιχαήλ.
 128. Λιβαδᾶς Νικόλαος.
 129. Λιβιεράτος Σπυρίδων.
 130. Λιμπερόπουλος Παναγιώτης.
 131. Λογοθέτης Κωνσταντῖνος.
 132. Λῶ Πειρουνάκη Αἰκατερίνη.
 133. Μαγιάσης Σωτήριος.
 134. Μικκᾶ Ξανθίπη Π.

135. * Μακκάς Δημήτριος.
 136. * Μακκάς Νικόλαος.
 137. Μακρῆς Γεράσιμος.
 138. Μαλτέζος Κωνσταντῖνος.
 139. * Μαντζάκος Χρῖστος.
 140. * Μαντζούφας Ἀνδρέας.
 141. Μαντούδης Μιχαήλ.
 142. * Μανωλίδης Σωκράτης.
 143. Μαργαρίτης Σπυρίδων.
 144. Μαρινᾶτος Σπυρίδων.
 145. Μαρκόπουλος Βασίλειος.
 146. Μαυρούλιας Ἰωάννης.
 147. Μενάρδος Σῆμος.
 148. * Μερκούρης Σπυρίδων.
 149. Μέρμηγκας Κωνσταντῖνος.
 150. * Μεσολωρᾶς Ἰωάννης.
 151. Μεσολωρᾶς Παναγιώτης.
 152. Μηλιάδης Ἰωάννης.
 153. * Μησόπουλος Χρῖστος.
 154. Μιχαηλίδης Μιχαήλ.
 155. * Μούσης Ἰωάννης.
 156. Μουτσόπουλος Δημήτριος.
 157. Μουτσόπουλος Φώτιος.
 158. Μπαβαβέας Ἀδαμάντιος.
 159. Μπαλᾶνος Νικόλαος.
 160. * Μπάρτ Γουλιέλμος.
 161. Μπαχαρίας Στυλιανός.
 162. * Μπενάκης Ἀντώνιος.
 163. * Μπενάκης Ἐμμανουήλ.
 164. Μπένσης Βλαδίμηρος.
 165. Μπέρτος Νικόλαος.
 166. Μπουρνιάς Ἀντώνιος.
 167. * Μυστακίδης Βασίλειος.
 168. Νατσούλης Βασίλειος.
 169. * Νεγροπόντης Μιλτιάδης.
 170. * Νικολαΐδης Ἰωάννης.
 171. * Νικολαΐδης Λουδοβῆκος.
 172. * Noack Ferdinand.
 173. Νομικός Δημήτριος.
 174. Νομικός Μᾶρκος.
 175. Ξυγγόπουλος Ἀνδρέας.
 176. Οἰκονόμος Γεώργιος Π.
 177. * Οἰκονόμος Παναγιώτης Π.
 178. Οἰκονόμου Ἰωάννης.
 179. Οἰκονόμου Μιχαήλ.
 180. Ὅρλάνδος Ἀναστάσιος.
 181. * Παγανέλης Σπυρίδων.
 182. * Παγανέλης Στάμος.
 183. * Πάλλης Ἀγαμέμνων.
 184. * Παναγιωτόπουλος. Ἀνδρέας.
 185. Παναγιωτόπουλος Κων/τῖνος.
 186. * Παντελίδης Ἐμμανουήλ.
 187. Παξιμάδης Σπυρίδων.
 188. Παπαδάκης Κωνσταντῖνος
 189. Παπαδάκης Νικόλαος.
 190. Παπαδημητρίου Ἰωάννης.
 191. Παπαδόπουλος Θωμᾶς.
 192. Παπαζογλου Γεώργιος.
 193. Παπαηλιού Χαράλαμπος.
 194. Παπαθανασίου Πάνος.
 195. Παπαϊωάννου Γεώργιος.
 196. Παπαϊωάννου Κωνσταντῖνος.
 197. Παπαϊωάννου Πάνος.
 198. Παπαμιχαήλ Γρηγόριος.
 199. * Παπαναστασίου Ἀλέξανδρος.
 200. Παπαναστασίου Σπυρίδων.
 201. Παπανδρέου Γεώργιος.
 202. Παπανδρέου Πάνος.
 203. Παπαντωνίου Ἀπόστολος.
 204. Παπαντωνόπουλος Νικόλαος.
 205. Παπασπυρίδου Σέμνη.
 206. * Παπαστράτος Ἐπαμεινώνδας.
 207. * Παπαστράτος Ἰωάννης.
 208. * Παπαστράτος Σωτήριος.
 209. Παπαφλέσσας Γρηγόριος.
 210. Παπαφλέσσας Ἰωάννης.
 211. Παπαφλέσσας Κωνσταντῖνος
 212. * Παππούλιας Δημήτριος.

213. Παππούλιας Κωνσταντῖνος. 252. Σαδούκας Χρῖστος.
 214. Παράσχος Γεώργιος. 253. Σακελλαρίου Γεώργιος.
 215. Πατσουράκος Ἰωάννης. 254. Σαρσέντης Λυκοῦργος.
 216. Πεζόπουλος Ἐμμανουήλ. 255. Σεργόπουλος Ἰωάννης.
 217. Πελεκίδης Εὐστράτιος. 256. Σκάσσης Ἐρρίκος.
 218. Πεσματζόγλου Γεώργιος. 257. Σκάσσης Θωμᾶς.
 219. Πετιμεζᾶς Θρασύβουλος. 258. * Σκλαβοῦνος Γεώργιος.
 220. Πετρακάκος Δημήτριος. 259. Σκοτίδας Εὐάγγελος.
 221. Πετρακόπουλος Θεόδωρος. 260. * Σκουζῆς Ἀλέξανδρος.
 222. Πετροκόκκινος Δημήτριος. 261. * Σκοῦφος Θεόδωρος.
 223. Πετρόπουλος Γεώργιος. 262. Σούλης Γεώργιος.
 224. Πίπτας Δημοσθένης. 263. * Σοφούλης Θεμιστοκλῆς.
 225. Πίστης Νικόλαος. 264. Σπυρόπουλος Παναγιώτης.
 226. Πιτίδης Μιχαήλ. 265. * Στάης Σπυρίδων.
 227. Πλυτᾶς Ἀμβρόσιος. 266. Σταθακόπουλος Παναγιώτης.
 228. * Πολίτης Νικόλαος. 267. Σταθαῖτος Ἀντώνιος.
 229. * Πολυγένης Κωνσταντῖνος. 268. * Σταμελάτος Γεώργιος.
 230. * Πολυχρονιάδης Κωνσταντῖνος. 269. * Σταμούλης Ἀναστάσιος Κ. Π.
 231. Πορτοκάλης Ἀλέξανδρος. 270. Στάμος Ἰωάννης.
 232. Πουλίσσας Παναγιώτης. 271. Στασινόπουλος Σύριος.
 233. Πουλόπουλος Ἀπόστολος. 272. Σταυρόπουλος Ἄγγελος.
 234. Πουλόπουλος Ἡλίας. 273. Σταυρόπουλος Σπυρίδων.
 235. Πουρῆς Μιλτιάδης. 274. * Στεργιόπουλος Δημήτριος.
 236. Πρινάρης Κίμων. 275. * Στεφανόπουλος Ἀνδρέας.
 237. * Πῶπ Γεώργιος. 276. * Στρέϊτ Γεώργιος.
 238. Ραγκαβῆς Ἀλέξανδρος. 277. * Studniczka Franz.
 239. * Ράλλης Γεώργιος. 278. * Σφακιανάκης Παναγιώτης.
 240. * Ράλλης Κωνσταντῖνος. 279. Σφήκας Δημήτριος.
 241. Ρεδιάδης Περικλῆς. 280. * Σωτηριάδης Γεώργιος.
 242. Ρίζος Σταμάτιος. 281. Σωτηρίου Γεώργιος Α.
 243. Ρινόπουλος Μιχαήλ. 282. Σωτηρίου Γεώργιος.
 244. Ροζάκης Σταμάτιος. 283. Τετανὲς Ὄθων.
 245. Ρουμπάνης Ἰωάννης. 284. Τζηρὸς Κωνσταντῖνος.
 246. Ρούνιος Κωνσταντῖνος. 285. * Τριανταφυλλάκος Νικόλαος.
 247. Ροῦφος Λουκάς Κανακάρης. 286. * Τριανταφυλλίδης Περικλῆς.
 248. Ρωμαΐδης Ἰωάννης. 287. Τρικούρης Σπυρίδων.
 249. Ρωμαῖος Κωνσταντῖνος. 288. Τσακαλώτος Ἀθανάσιος.
 250. * Ρωμᾶνος Ἄθως. 289. Τσιπούρας Δημήτριος.
 251. * Ρώσσης Ζῆκος. 290. Τσουκλείδης Σπυρίδων.

291. * Τσουντας Χρῖστος.	303. * Χατζάκος Ματθαῖος.
292. Τσόγας Γεώργιος.	304. Χατζῆς Ἀντώνιος Χ.
293. * Fabricius Ernst.	305. * Χατζιδάκης Γεώργιος.
294. * Φιλαδελφεὺς Ἀλέξανδρος.	306. Χόνδρος Δημήτριος.
295. * Φιλάρετος Γεώργιος.	307. Χουδαβερδόγλους Σοφοκλῆς.
296. * Φίλων Ἀλέξανδρος.	308. Χοστέβας Δημόφιλος.
297. Φίξ Ἰωάννης Καρόλου.	309. Χριστίδης Δημήτριος.
298. Φουντούλης Δημήτριος.	310. Χριστόπουλος Μιχαήλ.
299. Φουρίκης Πέτρος.	311. Χριστόπουλος Σπυρίδων.
300. * Χαβιαρᾶς Νικήτας.	312. Χρυσάρης Ἰωάννης.
301. Χαριτάκης Γεώργιος.	313. Χρυσούλης Γκίκας.
302. Χαρίτος Ἰωάννης.	

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1928

ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ ΕΝ ΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΤΗ 26 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1929

ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ Γ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Κύριοι Ἐταῖροι,

Ὁ ἀπολογισμὸς ἐκάστου ἔτους στρέφει πάντοτε πρῶτον εὐλαβῆ τὴν ἀνάμνησιν πρὸς τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα κλείσαντα τὸν βίον εἰσῆλθον εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ τερματισμὸς τῆς ζωῆς καὶ ἡ μετάστασις εἰς τὴν μυστηριώδη ἐπέκεινα κατάστασιν, ἐξ ἧς ἐξεπήγασε κατὰ τινα γνώμην ἢ ὅλη σχεδὸν ἀρχαία θρησκεία, ἐνέβαλεν εἰς τὴν ἀρχαίαν δημόδη πίστιν τὴν δόξαν ὅτι οἱ νεκροὶ ἅμα τῇ μεταστάσει καθίστανται ἥρωες ἢ τοὶ ἡμίθεοι καὶ δικαιοῦνται τῆς λατρείας ἐκείνης, ἢ ὁποῖα ἐν πάσῃ θρησκείᾳ καὶ ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ παρουσιάζεται ὡς ἀδαμάντινος κρίκος ψυχικοῦ δεσμοῦ πρὸς τὸ ἀσύλληπτον ἄγνωστον καὶ ὡς ἔμφυτος πηγὴ παρηγορίας καὶ ἐνισχύσεως τῶν ἐπιζώντων.

Πρὸς τοὺς ἥρωας αὐτῆς προσφέρουσα τοὺς πνευματικοὺς ἐναγισμοὺς ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία κατ' ἔτος δὲν πράττει τοῦτο ὡς ἀπλοῦν τι τυπικὸν καὶ ψυχρὸν καθήκον, ἀλλ' αἰσθάνεται τοῦτο ὡς βαθεῖαν καὶ εἰλικρινῆ ἀνάγκην τῆς ψυχῆς αὐτῆς, ὅπως ἐκδηλώσῃ τὴν εὐλάβειαν πρὸς τὴν μνήμην ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐνεθάρρουν καὶ ἐνίσχυσαν τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ ὁπωσδήποτε καθόλου προήγαγον τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην.

Ἐκ τῶν ξένων ἐπιτιμιῶν ἐταίρων ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 1928 ἀνὴρ διαπρεπέστατος ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ὁ Θεόδωρος **Reinach**,

Καθηγητῆς τῆς Νομισματικῆς ἐν τῷ Κολλεγίῳ τῆς Γαλλίας καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῆς Φιλολογίας. Ἐχὼν ἀρτιωτάτην φιλολογικὴν συγκρότησιν ὁ Reïnach ἐνωρὶς διεκρίθη ἐν τῇ ἐπιγραφικῇ, ἐκτὸς δὲ πολλῶν ἄλλων μερικῶν πραγματειῶν κατέλιπεν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Dareste καὶ τοῦ Haussoullier σημαντικώτατον ἐπιγραφικὸν ἔργον, τὴν Συναγωγὴν τῶν ἑλληνικῶν νομικῶν ἐπιγραφῶν, ἣτις ἐχρησίμευσε καὶ θὰ χρησιμεύσῃ ἀκόμη ὡς πολύτιμον βοήθημα τῶν περὶ τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον ἀσχολουμένων. Ἡ περὶ τὸν ὕμνον τοῦ Ἀπόλλωνος, τῆς γνωστῆς τῶν Δελφῶν ἐπιγραφῆς, μακρὰ ἀσχολία τοῦ Reïnach κατέστησεν αὐτὸν ἐντριβέστατον περὶ τὴν ἀρχαίαν μουσικὴν, ἐξέδωκε δὲ πρό τινων ἐτῶν οὗτος ὑπὸ τὴν ἀνεπίδεικτον ἐκλαϊκευτικὴν μορφήν καλὸν βιβλίον *La musique grecque*, δεῖγμα τῆς ἐν τῷ θέματι μεγάλης αὐτοῦ πείρας.

Τὴν νομισματικὴν αὐτοῦ εἰδικότητα καὶ φήμην ἠδραΐωσεν ὁ ἀνὴρ διὰ τοῦ σπουδαιωτάτου συγγράμματος «*L'histoire par les monnaies*», ἐν τῷ ὁποίῳ μετὰ μεγάλης ὀξύτητος καὶ πολυμαθείας ἔδειξε πόσα δυνατὰ τις νὰ πορισθῇ ἐκ τῶν νομισμάτων ἱστορικὰ διδάγματα σπουδαιότατα.

Μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Ἑρνέστου Babelon ὁ Θεόδωρος Reïnach ἐξηκολούθησε καὶ συνεπλήρωσε ἀπὸ τοῦ 1904, τὴν δημοσίευσιν τοῦ *Recueil général des monnaies grecques d'Asie Mineure*, ἔργου θεμελιώδους διὰ τὴν μελέτην τῶν Ἑλληνικῶν νομισμάτων τῆς Μ. Ἀσίας. Τῷ 1925 ἐξεδόθη β' ἔκδοσις τοῦ 1ου τεύχους τοῦ Α' τόμου τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος μετὰ πλείστων συμπληρώσεων, αἵτινες εἶχον γίνεαι ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τῶν συγγραφέων μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1924 ἐπισυμβάντος θανάτου τοῦ Ἑρνέστου Babelon, ἔπειτα δὲ καὶ ὑπὸ μόνου τοῦ Reïnach.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Babelon ὁ Θεόδωρος Reïnach ἐκλήθη ὡς διάδοχος ἐκεῖνου εἰς τὴν τιμητικωτάτην ἔδραν τῆς Νομισματικῆς εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς Γαλλίας, τὸ γνωστὸν καὶ ἔνδοξον δεύτερον Πανεπιστήμιον τῆς Γαλλικῆς πρωτεύουσας.

Καὶ διὰ τῆς πολυμερείας του καὶ διὰ τῆς ἐμβριθείας αὐτοῦ ὁ

αείμνηστος Θεόδωρος Reinach ἐδημιούργησεν ἐξαιρετικὴν θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἐπιγραφικῶν, νομισματικῶν καὶ ἱστορικῶν ἐν γένει μελετῶν, ἐναμίλλως ἐργαζόμενος ἐν τῇ κατ' ἐξοχὴν ἀρχαιολογικῇ καὶ ἱστορικῇ οἰκογενεῖᾳ τῶν Reinach.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἰσοβίων τε καὶ τακτικῶν ἐταίρων ἀπόλεσεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία τὸν Φωκίωνα Νέγρη, τὸν Παναγὴν Καββαδίαν, τὸν Στέφανον Ξανθουδίδη, τὸν Κωνσταντῖνον Ζησίου, τὸν Πιπῖνον Μάμον, τὸν Ἀλέξανδρον Λαμπρόπουλον, τὸν Λεωνίδα Δεληγεώργην, τὸν Στέφανον Σκουλούδη, τὸν Σωτήριον Σακελλαρόπουλον, τὸν Χρῆστον Ἰωαννίδην καὶ τὸν Παντελεῆν Λιβαδᾶν.

Ὁ Φωκίων Νέγρης, ἐπιφανὴς γεωλόγος, ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἰσοβίους ἐταίρους ἡμῶν ἀπὸ τοῦ 1925. Καὶ ὡς πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ ὡς πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἔκδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν ψηφιδωτῶν ὁ αείμνηστος ἀνὴρ ἔδειξε τοιοῦτο ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας, ὥστε ὀφείλεται εἰς αὐτὸν ἰδιαίτερα εὐγνωμοσύνη ἀξία πάσης εὐλαβοῦς ἐξάρσεως ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου. Οἱ συνεργασθέντες μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ πεδίῳ θὰ ἐνθυμούμεθα μετὰ πόθου καὶ τὴν πάντοτε ἀμείωτον φιλοπονίαν του καὶ τὸν ἀγαστὸν καὶ εὐστοχὸν ζῆλόν του, ἀρετὰς πολυτίμους, αἱ ὁποῖαι ἀπέφερον ἀξιόλογα ἀποτελέσματα.

Ἄλλ' ἐξαιρετικὴν ἠσθάνθη ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία καὶ ἐν γένει ἡ Ἑλληνικὴ Ἀρχαιολογία θλίψιν διὰ τὴν ἀπώλειαν δύο ἐξόχων σκαπανέων τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν, τοῦ Καββαδία καὶ τοῦ Ξανθουδίδου.

Ὁ Παναγῆς Καββαδίας ἀπέθανε πλησιάζων τὸ ὄγδοηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ καὶ συμπληρώσας βίον, ἀρρήκτως συνδεδεμένον μετὰ τῆς προαγωγῆς τῆς τε ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι.

Γενόμενος τῷ 1885 Γενικὸς ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, τῷ δὲ 1895 καὶ Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἠδυνήθη ὁ

Καββαδίας νὰ κατευθύνῃ τὰ ἀρχαιολογικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ συνόλῳ, ἀναπτύξας δὲ ἑκτακτον φιλοπονίαν καὶ δραστηριότητα οὐχὶ τὴν τυχοῦσαν, ἔδωκε τὸ ὄνομα καὶ τὴν σφραγίδα αὐτοῦ εἰς ὀλόκληρον περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας.

Ἴσως ἢ αὐταρχικὴ ἰδιοσυγκρασία καὶ ἡ συγκεντρωτικὴ τάσις τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς νὰ ἐδημιούργησε πολλάκις ὀδυνηρὰς προστριβὰς καὶ νὰ προεκάλεσεν ὀξείας ἀντιθέσεις μεταξὺ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ—ἀλλ' αἱ τοιαῦται ἀναμνήσεις δὲν εἶναι ἱκαναὶ νὰ σκοτίσωσι τὴν ὀφειλομένην δικαίαν καὶ εἰλικρινῆ κρίσιν περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Καββαδία.

Ὁ Καββαδίας καταλείπει πρὸς μίμησιν εἰς τοὺς ἐπιζῶντας ἀξιολογώτατον ἔργον καὶ διοικητικὸν καὶ ἀνασκαφικὸν ἐπιστημονικόν.

Εὐτυχῆσας νὰ ἴδῃ συντελούμενον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ τὸ διὰ τῆς γενναίας χορηγίας τοῦ ἀειμνήστου Μπερναρδάκη ἀνεγερθὲν νέον οἰκοδόμημα τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ἠδυνήθη δι' ἀτρύτων προσωπικῶν κόπων νὰ ἐγκαταστήσῃ καὶ διατάξῃ ἐν αὐτῷ τὰς Ἀρχαιολογικὰς συλλογὰς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, τὰς ὑποίας αὕτη εἶχε σχηματίσει διὰ τῆς ἀδιακόπου ἐπιμελείας καὶ βαθείας ἐπιστήμης τοῦ ἀοιδίμου Στεφάνου Κουμανούδη, τοῦ ἐπὶ τεσσαράκοντα σχεδὸν ἔτη κατευθύναντος ὡς γραμματέως τὰς ἐθνικὰς ἐργασίας τοῦ καθυδρούματος τούτου. Ἡ ἐγκατάστασις τοῦ ἐθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου εἶναι μία τῶν λαμπροτέρων πράξεων τοῦ Καββαδία. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ ἴδρυμα τοῦτο διαρκῶς πλουτιζόμενον καὶ λαμπρυνόμενον διὰ νέων προσκτημάτων ἔφθασε συντόμως εἰς παγκοσμίου σημασίας περιωπὴν.

Δεύτερον παγκοσμίου σημασίας μουσεῖον ἴδρυσεν καὶ ἐπεξέτεινεν ὁ Καββαδίας ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τοῦτο δὲ κατὰ μέγα μέρος ἐπλήρωσε διὰ τῶν εὐρημάτων τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως σπουδαιοτάτης ἀνασκαφῆς.

Τρίτον ἀξιολογώτατον μουσεῖον ἴδρυσεν ὁ Καββαδίας ἐν τῷ τόπῳ, ὁ ὁποῖος ἀνασκαφικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς ἀπετέλεσεν ἓνα τῶν ἐνδοξοτάτων σκοπῶν τοῦ βίου αὐτοῦ, ἐν τῇ Ἱερᾷ Ἐπιδαύρῳ. Ἐκεῖ εἰς τὴν Ἐπίδαυρον ἀφίερωσεν ὁ Καββαδίας πάσας τὰς δυνάμεις

αὐτοῦ, ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἐκ τῆς διοικητικῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου ἀποχώρησεν αὐτοῦ. Ἐκεῖ δὲ σχεδὸν καὶ ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, συντελέσας δαπάναις τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας μέγα ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ τοῦ καθιδρύματος τούτου σημαντικώτατον τίτλον.

Ἄλλὰ καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Κεφαλληνίας αἱ γενόμεναι δαπάναις τοῦ Ὀλλανδοῦ μεγαπλοῦτου καὶ φιλομήρου Goekoop διὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ὑπὸ τοῦ Καββαδία παρέσχον σημαντικὰ ἀρχαιολογικὰ πορίσματα, διὰ δὲ τῶν εὐρημάτων αὐτῶν ὡς καὶ τινων ἄλλων, εὐρισκομένων ἤδη ἐν Κεφαλληνία, ἰδρῦθη τὸ ἐν Ἀργοστολίῳ καλὸν ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον.

Ἄλλὰ καὶ τὸ μουσεῖον τῆς Τεγέας καὶ τὸ μουσεῖον τῆς Σπάρτης καὶ τὸ μουσεῖον τοῦ Θέρονου καὶ τὸ μουσεῖον τῆς Λυκοσούρας καὶ τῆς Μυκόνου καὶ τῆς Δήλου καὶ ἄλλα ἱδρυσεν ὁ Καββαδίας ἔχων τὴν πολύτιμον συνεργασίαν τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων τῆς περιόδου ἐκείνης τοῦ Δημ. Φιλίου, τοῦ Βαλερίου Στάη, τοῦ Ἀνδρέου Σκιᾶ καὶ τοῦ Δημ. Σταυροπούλου, ἵνα μόνον τοὺς ἀποθανόντας ἀναφέρωμεν.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλο ἔργον, ἀμεσώτερον συνδεόμενον πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐταιρείᾳ δρασίῳ τοῦ Καββαδία, εἶναι ἄξιον πάσης ἐξάρσεως. Εἶναι ἡ πρωτοβουλία αὐτοῦ πρὸς ἀποστολὴν ὑποτρόφων εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἵνα σπουδάσωσι δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀρχαιολογίαν. Διὰ τῆς ἐγκαίρου ἐκείνης προνοίας καὶ διὰ τῆς οικονομικῆς προθυμίας τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἐξησφαλίσθη ἡ λειτουργεῖα καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐρεῦνης ἐπὶ μίαν ἀκόμη γενεάν. Τοῦτο δὲ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λησμονῶσι, ἀλλὰ τὸναντίον ὀφείλουσι μετ' εὐγνωμοσύνης νὰ ἀναφέρωσιν ὅσοι πραγματικῶς ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ ἐθνικωτάτου τούτου κλάδου ἐν Ἑλλάδι καὶ διὰ τὴν προαγωγὴν τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν. Διορισθεὶς τῷ 1904 τακτικὸς Καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν ἐδίδαξεν ὁ Καββαδίας ἐν αὐτῷ μέχρι τοῦ 1922, ὅτε ἀπεχώρησε καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ ὀρίου τῆς ἡλικίας.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίας τοῦ Καββαδία ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ κ. Χριστοῦ Τσουντα ὑπῆρξεν ἡ ἐπωφελὴς διάδοσις τῶν ἀρχαιολογικῶν γνώσεων παρὰ τοῖς ἡμετέροις νεωτέροις φιλολόγοις, ἡ ὁποία ἀναμφισβητήτως καθιστᾷ αὐτοὺς ἀρτιωτέρους καὶ ἰκανωτέρους πρὸς τελεσφόρον ἄσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν. Προῖον δὲ τῆς διδακτικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ δράσεως τοῦ Καββαδία εἶναι τὰ δύο ὀγκώδη συγγράμματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν, ἡ *Προϊστορικὴ Ἀρχαιολογία* ἐκ σελ. 879 καὶ μετὰ 820 εἰκόνων καὶ ἡ *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης* ἐκ σελ. 816 καὶ μετὰ 738 εἰκόνων.

Ὡς Γενικὸς Ἐφορὸς τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ Μουσείων ὁ Καββαδίας ἴδρυσεν τὸ *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον*, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τινα σειρὰν ἐτῶν ἐκδοθέν, ἀπετέλεσεν ὠφελιμώτατον συμπλήρωμα τῆς ἡμετέρας Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ὡς περιοδικὸν ἀποβλέπον εἰς ταχεῖαν διάδοσιν τῶν νέων ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων καὶ προσκτημάτων τῶν μουσείων. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἐπανεκδιδόμενον μετὰ μακρὰν διακοπὴν ἀπὸ τοῦ 1915 ἔλαβε νέον σχῆμα καὶ νέαν ἐσωτερικὴν διαρρυθμίσιν, ἀπέβη δὲ οὕτω παράλληλον πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα ἀρχαιολογικὸν περιοδικόν.

Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναστηλώσεων ἀρχαίων μνημείων ὑπῆρξεν ἔνθερμος θιασώτης ὁ Καββαδίας, ὑπὸ δὲ τὴν σφόδρα καὶ εἰδήμονα διεύθυνσιν τοῦ Νικολάου Μπαλάνου καὶ τὰ Προπύλαια καὶ τὸ Ἐρέχθειον καὶ μετέπειτα ὁ Παρθενὼν ἔλαβον καὶ λαμβάνουσιν ἀκόμη καὶ αἰσθητικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς διδακτικωτάτην μορφήν.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πολυμερὴς διοικητικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ δραῖσις τοῦ Παναγῆ Καββαδία, δραῖσις ἐξόχως ὠφέλιμος εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἀρχαιολογικὰ πράγματα καὶ εἰς τὴν καθ' ὅλου διεθνή ἀρχαιολογίαν, δραῖσις, ἡ ὁποία ἐξησφάλισε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Καββαδία μόνιμον καὶ ἀκλόνητον θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀρχαιολογίας, εἰς δὲ τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν ἀνεξάλειπτον τίτλον, τοῦ ὁποίου ἐπιφυλάσσεται αὕτη νὰ ἰδρῦσῃ ἐν καιρῷ μόνιμον μνημεῖον.

Παρά τὸν Καββαδῖαν καὶ ἄλλον ἐπιφανέστατον ἐπιστήμονα ἀπώλεσεν ἡ ἀρχαιολογικὴ οἰκογένεια, τὸν **Στέφανον Ξανθουδίδη**, διευθυντὴν τοῦ μουσείου Κρήτης.

Ὁ Στέφανος Ξανθουδίδης διήλθεν ἅπαντα σχεδὸν τὸν βίον αὐτοῦ ἐν Κρήτῃ, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἅπασα ἡ ἀρχαιολογικὴ καὶ γενικώτερον φιλολογικὴ ἐργασία του ἀναφέρεται εἰς τὴν Κρητικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον.

Ἦδη πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης ἀσχολούμενος περὶ τὴν Κρήτην ὁ Ξανθουδίδης, ἔχων δὲ πρεσβύτερον συνεργάτην τὸν ἄξιον πάσης εὐγνωμοσύνης κ. Ἰωσήφ Χατζηδάκη, ἐγένετο μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς νήσου Ἐφορος ἀρχαιοτήτων Κρήτης, τοῦ κ. Χατζηδάκη γενομένου Διευθυντοῦ ἐν Ἡρακλείῳ Κρητικῷ Μουσείῳ, τὸ ὁποῖον ἀμφότεροι οἱ διακεκριμένοι οὗτοι ἄνδρες προ-παρασκεύασαν διὰ τῆς λαμπρᾶς συλλογικῆς ἐργασίας τοῦ φιλεκπαιδευτικοῦ συλλόγου Ἡρακλείου καὶ ἴδρυσαν μετέπειτα, ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου διὰ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Κρήτης. Μετὰ τὴν λόγῳ ὀρίου ἡλικίας ἀποχώρησιν τοῦ κ. Χατζηδάκη, ὁ Ξανθουδίδης ἐγένετο Διευθυντὴς τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου, ὅπου παρέμεινε μέχρι τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν προώρως ἐπληξεν αὐτὸν ὁ θάνατος κρατοῦντα τὴν κλεῖδα τοῦ Μουσείου, ἵνα ἀνοίξῃ καὶ εἰσέλθῃ εἰς αὐτό.

Κατὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν αὐτοῦ σταδιοδρομίαν ὁ Ξανθουδίδης ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν καὶ πολλαχοῦ τῆς Κρήτης νὰ ἀνασκάψῃ καὶ πλεῖστα Κρητικὰ μνημεῖα νὰ δημοσιεύσῃ.¹

Εἶναι γνωσταὶ αἱ ἔρευναι αὐτοῦ καὶ εἰς Ἄρτσᾶ, καὶ εἰς Μουλιανά, καὶ εἰς τὸ Χαμαῖζι τῆς Σητείας καὶ εἰς Νίρου Χάνι, καὶ εἰς τὰ Δαμάνια καὶ εἰς τὸν Πύργον καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Κρήτης.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ Ξανθουδίδου εἰς τὸ Χαμαῖζι τῆς Σητείας ἀποτελοῦν σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς προϊστορικῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Αἱ μελέται του περὶ τῶν Κρητικῶν σφραγίδων εἶναι διαφωτιστικώταται καὶ δεικνύουσιν ἀρίτιαν καὶ ἀσφαλῆ γνῶσιν τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ.

¹ Πρβ. Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 1928 σελ. 628 - 634.

Ἀξιολογώταται εἶναι ὡσαύτως αἱ ἔρευναι τοῦ Ξανθουδίδου περὶ τῶν θολωτῶν τάφων τῆς Μεσσαρᾶς, ἡ δὲ περὶ αὐτῶν μελέτη του μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ χειρογράφου ἐξετυπώθη Ἀγγλιστὶ μετὰ προλόγου τοῦ Sir Arthur Evans εἰς ὀγκώδη τόμον μετὰ πλείστων πινάκων.

Ἡ ἐργασία αὕτη φέρει τὴν σφραγίδα τῆς λιτῆς καὶ νηφαλίου, γνησίως ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τοῦ Ξανθουδίδου.

Παρὰ τὴν καρποφόρον ἀσχολίαν ἐν τῇ Μινωϊκῇ ἀρχαιολογίᾳ ὁ Ξανθουδίδης εὐστόχως εἰργάσθη καὶ περὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιγραφικὴν καὶ τὴν ἄλλην ἀρχαιολογίαν, ἔχων πάντοτε ἀφετηρίαν τὴν Κρήτην.

Ἄλλὰ καὶ ἡ χριστιανικὴ Κρήτη καὶ ἡ ἄλλη μεσαιωνικὴ καὶ νεωτέρα τῆς νήσου ἱστορία καὶ ὁ βίος εἴλκυσαν τὴν ἐμβριθεῖ ἔρευναν τοῦ Ξανθουδίδου, ἡ ὁποία διακρίνεται διὰ τὴν εὐστοχίαν, τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἐνημερότητα περὶ πᾶσαν ἄλλην ἐργασίαν εἴτε ξένην εἴτε ἡμετέραν. Οἱ τρεῖς ὑπὸ τοῦ Ξανθουδίδου ἐκδοθέντες τόμοι τῆς «Χριστιανικῆς Κρήτης» παρὰ τὸν μικρὸν αὐτῶν ὄγκον, εἶναι ὀγκωδέστατοι εἰς σημασίαν διὰ τὸ ἱστορικὸν αὐτῶν περιεχόμενον καὶ διὰ τὴν γλωσσικὴν ὕλην πρὸς μελέτην τοῦ βίου τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ἡ φιλολογικὴ αὕτη καὶ γλωσσικὴ κλίσις τοῦ Ξανθουδίδου συνετέλεσεν, ὥστε οὐχὶ μόνον νὰ συναγάγῃ οὗτος, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ πλεῖστα γλωσσικὰ μνημεῖα καὶ τοπωνύμια μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας καὶ εὐστοχίας. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω μετὰ πολλῶν ἄλλων τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην μελέτην τῶν ποιμενικῶν λέξεων τῆς Κρήτης.

Ἐκ τοῦ κύκλου τούτου τῆς περὶ τοὺς μέσους αἰῶνας ἀσχολίας τοῦ Ξανθουδίδου ἐξῆλθε ἡ μνημειώδης ἔκδοσις τοῦ Ἑρωτοκρίτου, ἡ ὁποία ἔτυχε γενικῆς ἐπιδοκιμασίας, τιμᾷ δὲ καὶ τυπογραφικῶς ἀκόμη τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης.

Ἡ πολυμερὴς αὕτη καὶ ἐμβριθὴς ἀσχολία τοῦ Ξανθουδίδου περὶ διαφορώτατα θέματα παρ' ὅλον τὸν περιορισμὸν εἰς τὴν Κρητικὴν ἱστορίαν, εἶναι ἀξία νὰ κινήσῃ τὸν δίκαιον ἡμῶν θαυμασμὸν, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν βιβλιογραφικὴν καὶ ἄλλην ἐνημερότητα τὴν ὁποίαν ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὁ ἐπιθυμῶν τελεσφόρως καὶ ὄντως ἐπιστημονικῶς νὰ ἐργασθῇ σήμερον καὶ ἐν στενωτέρῳ κύκλῳ μελετῶν.

Τοιαύτην ἀπώλειαν ἔσχεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδου καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη καθόλου.

Ὁ θάνατος ἔκλεισε τὴν ζωὴν καὶ τοῦ σεβαστοῦ ἰσοβίου ἐταίρου ἡμῶν **Κωνσταντίνου Ζησίου**, ὁ ὁποῖος καὶ ὡς ἐρευνητὴς διεκρίθη καὶ ὡς διδάσκαλος τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ἔδρασε μετὰ ζήλου ἐξαιρετικοῦ καὶ μετὰ σπανίας φιλοπατρίας καὶ μετ' ἐνθουσιώδους πίστεως εἰς τὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ τῆς ἡμετέρας πατρίδος.

Ἀσχολούμενος ὁ Ζησίος εἰς τὴν μέσῃν καὶ νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ κάτοχος τῶν λεπτομερειῶν αὐτῆς ὅσον ὀλίγοι, ἔγραψε πλείστας πραγματείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἰδίαν ἔχουσιν ἀξίαν αἱ περὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Κεφαλληνίας, τῆς Μακεδονίας, τοῦ Μυστρᾶ, τοῦ Ναυπλίου, τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν χαραγμάτων, καὶ ἄλλων παντοίων μεσαιωνικῶν μνημείων.

Ἄλλὰ πλείσται ὑπῆρξαν καὶ αἱ ἐκλαϊκευτικαὶ ἐργασίαι τοῦ Κωνσταντίνου Ζησίου ἀναφερόμεναι καὶ εἰς ἀρχαιολογικὰ καὶ εἰς γραμματολογικὰ καὶ εἰς μυθολογικὰ ἀρχαῖα καὶ νέα θέματα, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς πρόσωπα καὶ γεγονότα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἐνθουσιώδης ἀνὴρ κατήλυθε καὶ συνεκράτει τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν ἐντὸς τῶν θαυμαστῶν ὁρίων τῆς γνησίας καὶ μεγαλοῦρου ἐθνικῆς παραδόσεως, ἄνευ τῆς ὁποίας θὰ ἐκινδυνεύομεν νὰ περιστῶμεν εἰς τὴν θέσιν διαρκῶς κλυδωνιζομένων ἀπατριδῶν καὶ ἀσυναρτήτων τέκνων τῆς Τύχης.

Κατὰ τὸ 1928 ἐξέλιπε καὶ ὁ νομισματικὸς **Ἀλέξανδρος Λαμπρόπουλος**, καθηγητὴς Γυμνασίου ἐν Ἀθήναις, διατελέσας

ἐπιμελητῆς τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἐταιρείας συντάξας λεπτομερῆς εὐρετήριοι τῶν πέντε πρώτων τόμων τῆς Γ' περιόδου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος.

Αἱ νομισματικαὶ ἐργασίαι τοῦ Λαμπροπούλου ἀναφέρονται εἰς τὰ Ἑλληνικὰ νομίσματα.¹

Ἡ τροπὴ τοῦ Λαμπροπούλου εἰς τὴν διδασκαλίαν ἐν τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ ἀσχοληθῇ περισσότερον εἰς τὴν νομισματικὴν καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν.

Ἐξέλιπον ὡσαύτως κατὰ τὸ 1928 οἱ τακτικοὶ ἑταῖροι Σωτήριος Σακελλαρόπουλος, γυμνασιάρχης καὶ Χρῆστος Ἰωαννίδης, καθηγητῆς γυμνασίου, μετ' ἐνδιαφέροντος πάντοτε παρακολουθήσαντες τὰ ἔργα τῆς Ἐταιρείας.

Εἰς πρόωρον θάνατον ὑπέκυψαν καὶ οἱ νεώτεροι ἡμῶν ἑταῖροι Παντελῆς Λιβαδάς καὶ Πιπῖνος Μάμος μὴ προφθάσαντες νὰ ἐργασθῶσιν ἐπὶ μακρότερον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐταιρείᾳ.

Κλείοντες τὸν πένθιμον τοῦτον κατάλογον διὰ τῶν ὀνομάτων δύο διαπρεπῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, τοῦ Στεφάνου Σκουλούδη καὶ τοῦ Λεωνίδα Δεληγεώργη ἐξαίρομεν τὴν παρουσίαν αὐτῶν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἑταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας — παρουσίαν ἣ ὅποια δεικνύει, πόσον πολὺ πέραν τοῦ εἰδικοῦ κύκλου εὐρὴ εἶναι τὸ ὑπὲρ τῆς Ἐταιρείας ταύτης ἐθνικὸν ἐνδιαφέρον.

¹ Αὗται εἶναι αἱ ἐξῆς:

α) Beitrage zur griechischen Numismatik δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ Zeitschrift für Numismatik XIX 1893, 204-234.

β) Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ νομίσματα εὐρεθέντα ἐν Μυκῆναις ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι 1896, 137-199.

γ) Πρόχειρός τις νομισματικὴ τῆς Μακεδονίας, δημοσιευθεῖσα ὡς παράρτημα τῆς Ἱστορίας τῆς Μακεδονίας τοῦ κ. Κλεάνθους Νικολαΐδου τῷ 1899.

δ) Νομίσματα τῆς Σκιῶνς ἀνέκδοτα καὶ νομίσματα τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελάου ἀνακρίνωσις δημοσιευθεῖσα ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ Α'. διεθνoῦς ἀρχαιολογικοῦ συνεδρίου τοῦ 1905, 274 ἔ.

Πρὸς τούτοις ἐξέδωκεν ὁ Λαμπρόπουλος καὶ δύο ἀξιόλογα ἐπιγραφικὰ μνημεῖα ἐν τῇ Ἀθηνᾶ ΚΑ' 1909, 311-314, τὰ ὅποια διαβληθέντα ὡς κίβδηλα, ἀπεδείχθησαν ἔπειτα γνήσια ἀρχαῖα μνημεῖα.

Πρὸς τοὺς ζῶντας νῦν στρέφοντες τὸν λόγον ἀνακοινοῦμεν ὅτι τὸ Συμβούλιον ἐπιθυμοῦν νὰ διαδηλώσῃ τὴν ἐκτίμησιν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται πρὸς τοὺς ὑπερόχως ἐργαζομένους ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ ἀρχαιολογικῷ ἀγρῷ ἀλλοδαποὺς ἐπιστήμονας τοὺς καὶ μετὰ στοργῆς ἀποβλέποντας πρὸς τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας, ὁμοφῶνως ἐξέλεξεν ἐπιτίμους Ἑταίρους :

1. Τὸν κ. **Ἐδουάρδον Capps**, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Princeton καὶ Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς.

2. Τὸν κ. **Roy Flickinger**, καθηγητὴν τοῦ ἐν Iowa Πανεπιστημίου.

3. Τὸν κ. **Ἰωάννην Myres**, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης.

4. Τὸν κ. **Ferdinand Noack** καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, μέχρι τοῦδε ἰσόβιον ἡμῶν ἐταῖρον.

5. Τὸν κ. **Camillo Praschniker**, καθηγητὴν τοῦ Γερμανικοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πράγας.

6. Τὸν κ. **Gerhart Rodenwaldt**, καθηγητὴν Πανεπιστημίου καὶ Γενικὸν Διευθυντὴν τοῦ ἐν Βερολίῳ Ἀρχαιολογικοῦ Καθιδρύματος.

7. Τὸν κ. **Pierre Roussel**, καθηγητὴν Πανεπιστημίου καὶ Διευθυντὴν τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς.

8. Τὸν κ. **Ἰούλιον Rizzo**, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης.

9. Τὸν κ. **Gaetano de Sanctis**, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Τουρίνου.

10. Τὸν κ. **Ἀλέξανδρον Della Seta**, καθηγητὴν Πανεπιστημίου καὶ Διευθυντὴν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἰταλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς.

11. Τὸν κ. **Ἰωσήφ Strzygowski**, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης.

12. Τὸν κ. **Hidenaka Tanaka**, καθηγητὴν τοῦ ἐν Κυότῳ τῆς Ἰαπωνίας Πανεπιστημίου.

13. Τὸν κ. **Percy Ure**, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Reading.

14. Τὸν κ. Ἀρθούρου **Woodward**, καθηγητὴν Πανεπιστημίου καὶ Διευθυντὴν τῆς ἐν Ἀθήναις Βρεττανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς.

Ἐν τῷ αὐτῷ ἐνδιαφέροντι ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν φιλολογικῶν καθ' ὄλου σπουδῶν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, τὸ Συμβούλιον χαιρετίζει καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου τὸν ὑπέρτιμον πρεσβύτην καὶ κορυφαῖον τῶν φιλολόγων κ. **Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff**, ἐπίτιμον ἡμῶν ἑταῖρον, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ἐνδόξου ὀγδοηκονταετίας.

Ἐκδηλώσασα καὶ ἄλλως ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία τὴν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ βαθεῖαν αὐτῆς πρὸς τὸ ἔργον τοῦ ὑπερόχου ἀνδρὸς εὐλάβειαν διὰ τε τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ περὶ αὐτοῦ ἐκδοθησόμενον ἔργον καὶ διὰ τῆς ἀφιερώσεως τόμου τῆς Ἐφημερίδος εἰς αὐτόν, ἐκφράζει καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τὴν εἰλικρινῆ εὐχὴν, ὅπως ὁ Θεὸς παρατείνῃ ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἵνα ἐξακολουθῇ θαλλερὸς καὶ ἀκμαῖος διδάσκων τὸν κόσμον καὶ φωτίζων τὴν ἐπιστήμην διὰ τοῦ πυρσοῦ, τὸν ὁποῖον δὲν ἐκουράσθη ἢ δεξιὰ αὐτοῦ κρατοῦσα πάντοτε ὑψηλὰ καὶ δαδουχοῦσα πρὸ τοῦ ἀπεράντου ἔσμου τῶν μυστῶν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐρεῦνης.

Ὡσαύτως χαιρετίζει ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία σήμερον τὸν ἐν Μονάχῳ ἐπιφανέστατον καθηγητὴν τῆς Ἀρχαιολογίας κύριον **Παῦλον Wolters** ἐπὶ τῇ ἑορτασθείσῃ κατὰ Σεπτέμβριον 1928 ἑβδομηκονταετηρίδι αὐτοῦ.

Τὸ ὄνομα τοῦ Wolters εἶναι οὕτω συνυφασμένον μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ παρίδωμεν πᾶσαν εὐκαιρίαν πρὸς ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν ἀρχαιολόγων διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐργασίαν.

Ὅπως ἰδιαιτέρως ἡμεῖς οἱ ἐν Ἑλλάδι δὲν δυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν τὴν ἐπὶ δέκα τρία ὀλόκληρα ἔτη θαυμαστὴν ἐν

Ἑλλάδι ἀρχαιολογικὴν δρᾶσιν τοῦ Wolters. Μόλις εἰκοσιεναετῆς γενόμενος β^{ος} διευθυντῆς - γραμματεὺς τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς καὶ ἔχων πρεσβύτερον συνδιοικητὴν τῆς Σχολῆς τὸν πολὺν Doerpfeld ἠδυνήθη ὁ Wolters διὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς Σχολῆς εἰς κέντρον ὄντως πνευματικὸν νὰ ἐπιδράσῃ διὰ τῆς πολυμαθείας του καὶ τῆς θετικῆς γνώσεως τῶν προβλημάτων τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ τοῦ ἀρχαίου βίου οὐχὶ μόνον ἐπὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Γερμανικῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐκείνων ἐθνῶν, ὅσα εἴτε διὰ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογ. Σχολῶν εἴτε ἄλλως πως ἤθελον ἔλθει ὅπωςδήποτε εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτὸν διὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι σπουδαστῶν αὐτῶν.

Εἴτε διὰ τῶν μαθημάτων αὐτοῦ εἴτε διὰ τῆς ποικίλης αὐτοῦ καὶ πολλαπλῆς ἐπικοινωνίας, γραπτῆς τε καὶ προφορικῆς, ὁ Wolters κατέστησε τὴν ἐν Ἀθήναις παρουσίαν αὐτοῦ διαρκῆ διδασκαλίαν, τῆς ὁποίας οἱ καρποὶ ἦσαν εὐρύτατοι.

Ἐκτὸς τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων πραγματειῶν τοῦ Wolters, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς πάσας τὰς περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας, διαφωτίζουν δὲ ἀπὸ τῆς μεγίστης φιλολογικῆς, ἀρχαιολογικῆς, καλλιτεχνικῆς καὶ ἄλλης περιουσίας μετὰ μοναδικῆς σαφηνείας καὶ πειστικότητος πλεῖστα θέματα τῆς ἀρχαιολογίας καὶ τοῦ ἀρχαίου βίου καθόλου — δύο σπουδαίωτα ἔργα τοῦ Wolters ἀξιοῦσι ἰδίαν ὄλως ἀναγνώρισιν παρὰ τῶν ἀρχαιολόγων.

Τὸ μὲν ἐν εἶναι ἔργον τοῦ εἰκοσιεπταετοῦς, ἀλλ' ὠριμωτάτου ἤδη, Wolters — τὸ δὲ ἄλλο εἶναι ἔργον τοῦ διὰ μακροῦς ἐπιστημονικῆς μελέτης κατακτήσαντος ὀλόκληρον τὴν ἀρχαιολογίαν ἐμβριθοῦς ἀνδρός. Ἀμφότερα εἶναι νέα ἐκδόσεις ἔργων ἄλλων ἐπιστημόνων, αἱ ὁποῖαι παρ' ὄλην τὴν μετριόφροναν ἐμφάνισιν τοῦ ἐπεξεργαστοῦ εἶναι ἀναχωνεύσεις καὶ ἀναγεννήσεις, φέρουσαι τὸν τύπον τῆς βαθείας ἐπιστήμης καὶ καινοτόμου παρατηρήσεως τοῦ ἀνδρός. Τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι 1) ἢ περιγραφὴ τῶν γυψίνων ἐκμα-

γείων τοῦ Βερολίνου, τὴν ὁποίαν εἶχε συντάξει ὁ Κάρολος Friederichs καὶ ὁ πρῶτος τόμος τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης τοῦ Springer, τὸν ὁποῖον παρέλαβεν ὁ Wolters πρὸς ἐπεξεργασίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀδόλφου Michaelis. Διὰ τοῦ πρώτου ἔργου παρεσχέθη ἐπιστημονικὴ εἰκὼν τῆς ἐξελιξέως τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς πλαστικῆς, χρησιμεύσασα ἐπὶ μακρότατον ὡς ἀπαραίτητον βοήθημα πρὸς μελέτην ἱστορικὴν τῶν πλαστικῶν μνημείων καὶ σήμερον δὲ ἀκόμη πολυτιμώτατον ἐφόδιον ὡς μεθοδικὸν πρότυπον.

Διὰ τῶν συχνῶν ἐκδόσεων τοῦ α'. τόμου τοῦ Springer ὁ Wolters παρέχει πολὺ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Γερμανίας μοναδικὸν σχεδὸν ἐγχειρίδιον περὶ τῆς ἀρχαίας κλασσικῆς τέχνης, τὸ ὁποῖον παρὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἀποδεικτικοῦ ἐπιστημονικοῦ φόρτου, περιέχει ἐν ἀπερίττῳ μορφῇ πᾶσαν θετικὴν διδασκαλίαν.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία εὐχεται εἰς τὸν ἐπίτιμον αὐτῆς ἑταῖρον καὶ εἰλικρινέστατον φίλον τῆς ἡμετέρας χώρας πᾶσαν παράτασιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν μεγίστην δυνατὴν μετάδοσιν τῶν ἀπεράντων αὐτοῦ γνώσεων δι' εὐρυτάτης συγγραφικῆς κληρονομίας.

Τὸν ισόβιον ἑταῖρον κ. Γεώργιον Χατζιδάκην, ἐορτάσαντα τὴν ὄγδοηκοστὴν αὐτοῦ ἐπέτειον τῇ 25^ῃ Νοεμβρίου 1928, χαιρετίζει ἡ Ἀρχ. Ἐταιρεία γηθόσυνος καὶ εὐχεται εἰς αὐτὸν μακρὸν ἀκόμη βίον ἐνδόξου ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, τιμώσης ὑπερόχως τὴν Ἑλληνικὴν Πατρίδα καὶ ἀποτελούσης ἐξαίρετον ἐθνικὸν κεφάλαιον.

Εἰς τὴν ἀπέραντον ταύτην παγκόσμιον ἐπιστημονικὴν πανήγυριν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, πιστὴ εἰς τὴν ἀποστολὴν καὶ τὰς παραδόσεις αὐτῆς, συνεισέφερε κατὰ τὸ ἔτος 1928 τὰς ἐξῆς ἐργασίας:

1. Ἐν Ἀθήναις ἐξηκολούθησαν αἱ διὰ τοῦ κ. Παναγ. Καστριώτου, διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ἀπὸ ἐτῶν ἐκτελούμεναι ἀνασκαφαὶ τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους.

Κατὰ τὸ 1928 εὐρέθη μικρὸν τμήμα τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Ὠδείου. Τὸ τμήμα τοῦτο ἔχει πάχος 2.50 μ., σφύζεται δὲ

εἰς ὕψος 2.30 μ. Τὸ διάκενον τοῦ τοίχου εἶναι πεπληρωμένον διὰ μικροτέρων λίθων. Ὁ τοίχος ἐδράζεται ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους καὶ εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου καὶ αἱ πάροδοι τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου.

Καὶ ὁ τοίχος οὗτος θὰ ἦτο ἔσωθεν ἐπενδεδυμένος διὰ μαρμαρίων πλακῶν, ὡς ἐφάνη ἐν τῇ ΒΔ ζουνία αὐτοῦ ἀλλὰ τῆς ἐπενδύσεως ταύτης δὲν ἐσώθη ἄλλο τι λείψανον.

Ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ τεμαχίου τούτου εὐρέθη καὶ πάλιν τμήμα τοῦ ὑδραγωγείου τῆς Ἐννεακρούνου εἰς μῆκος 3 μέτρων.

Ὁ ἀποκαλυφθεὶς οὗτος τοίχος τοῦ Ὠδείου φαίνεται, κατὰ τὸν κ. Καστριώτην, ὅτι ἐπεσκευάσθη εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, χρησιμοποιοθέντος ἀρχαίου ὑλικοῦ ληφθέντος ἐξ ἄλλων οἰκοδομημάτων ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ὠδείου, πλὴν τῶν κάτω δόμων, οἵτινες φαίνεται ὅτι εἶναι οἱ πρὸς ἐπισκευὴν τὸ πρῶτον χρησιμοποιοθέντες μεγάλοι κατειργασμένοι λίθοι. Ἐπειδὴ οἱ λίθοι οὗτοι δὲν εἶναι ὑμήττιοι ἐκ τοῦ λατομείου τοῦ Καρᾶ ὡς συμβαίνει εἰς τὰ κρηπιδώματα τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως οἰκοδομημάτων τῶν Περικλείων χρόνων ὁ κ. Καστριώτης συμπεραίνει ὅτι τὸ κρηπίδωμα τοῦ τοίχου τούτου καὶ αὐτὸς ὁ μεσημβρινὸς οὗτος τοίχος ἀνήκουσιν εἰς πολλῶ μεταγενεστέραν περίοδον, προέρχονται δὲ ἐκ κτίσματος ἀσχέτου πρὸς τὸ Ὠδεῖον καθ' ὅλου ἢ οἰανδήποτε αὐτοῦ μετασκευὴν ἐν ὑστέροις χρόνοις.

Ἀλλὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἔχει ἀκόμη ἀνάγκην διευκρινήσεως, ἢ ὁποία πάντως, ὡς ἐλπίζομεν, θὰ ἐπέλθῃ διὰ μεταγενεστέρας προσηκτικῆς σκαφῆς.

2. Ἐν τῷ Ἀμφιαρείῳ τοῦ Ὠρωποῦ ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸ 1928 ἐρευνῶν ὁ Διευθυντῆς τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου κ. Βασίλειος Λεονάρδος.

Αἱ ἐργασίαι τοῦ 1928 διεξήχθησαν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ χειμάρου καὶ κατὰ τὸ μέσον περιπίου τοῦ ἀρχαίου χώρου τοῦ Ἀμφιαρείου, ἐξηρεύνθησαν δὲ πέντε κτίσματα, ἀποτελοῦντα ἐνιαῖον συγκρότημα ὀριζόμενον ὑπὸ δύο ἀκρᾶίων τοίχων πάχους 0.64 καὶ

μακρῶς ἀντηρίδος μεταξύ αὐτῶν. Ἡ ἀντηρὶς ἔχει μῆκος 19 μέτρων καὶ ὕψος 3 μέτρων, σύγκειται δὲ ἐξ ἑπτὰ δόμων πωρίνων ὀγκολίθων. Σκοπὸς τῆς ἀντηρίδος ἦτο ἡ προφύλαξις τῶν οἰκοδομημάτων ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ ὄρους καταπιπτόντων χωμάτων καὶ ἡ κανονικὴ ἀποχέτευσις τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὄρους καταρρεόντων ὑδάτων, ἡ ὁποία συντελεῖται διὰ κρυπτοῦ πωρίνου ὀχετοῦ διήκοντος διὰ τοῦ τρίτου χώρου καὶ ἐκβάλλοντος εἰς τὴν πομπικὴν ὁδόν. Ὁ κ. Λεονάρδος παρέχει ἀκριβεῖς παρατηρήσεις περὶ τῆς ἰσοδομικῆς οἰκοδομίας τῆς ἀντηρίδος καὶ περὶ τῆς χρονικῆς ἀκολουθίας τῆς κατασκευῆς τῶν τοίχων.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ συγκροτήματος τούτου ἠρουνήθη ἓν μέρος καὶ ἄλλο συγκρότημα οἰκοδομικόν, οὗτω δὲ συμπληροῦται κατὰ μικρὸν τὸ ὅλον διάγραμμα τοῦ Ἀμφιαρείου.

3. Ἐν Θήβαις ἐξηκολούθησε τὴν ἔρευναν τοῦ **Καθμείου** ὁ καθηγητὴς κ. Κεραμόπουλλος.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐγένετο πρὸς Νότον τοῦ ἀνεσκαμμένου ἤδη χώρου τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Κάδμου, ἀπεκάλυψε δὲ καὶ ἄλλο διαμέρισμα συνεχόμενον πρὸς τὰ ἤδη εὑρεθέντα.

Τὸ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀνεγερθὲν κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο λουτρὸν ἔχει καταστρέψει πλεῖστον μέρος τοῦ διαμερίσματος τούτου, μόνον δὲ στενὴ λωρὶς, πλάτους 1 μέτρου, εὑρέθη ὅπωςδήποτε ἄθικτος. Ἡ θεμελίωσις τοῦ Τουρκικοῦ λουτροῦ φθάνει εἰς βάθος 2 μέτρων καὶ μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ὥστε εἶναι προφανὲς ὅτι δὲν ἐφείσθη οὐδενὸς Καθμείου λειψάνου.

Καὶ ἡ μὴ καταστραφεῖσα ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ λουτροῦ λωρὶς τοῦ Καθμείου διαμερίσματος διατέμενεται ὑπὸ τριῶν μεσαιωνικῶν ὑδραγωγείων. Κατὰ ταῦτα μόνον τὰ ὑπόλοιπα μέρη αὐτῆς εἶναι τὰ ἀνέπαφα σχετικῶς ἀπομείναντα λείψανα τοῦ ἀνακτόρου. Ἐκ τούτων ἡ ἔρευνα ἀνέσυρε πολὺτιμὰ τινὰ λείψανα, διδακτικώτατα διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνακτόρου καὶ τὴν ἐν γένει οἰκονομίαν τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων.

Τὰ εὑρήματα ταῦτα εἶναι ἀγγεῖα ἄγραφα (ὑψίποδα ποτήρια κυρίως καὶ πινάκια) καὶ φύλλα χρυσοῦ. Περαιτέρω εἰς κάθετον

διάδρομον εὑρέθησαν πολλαὶ πλάκες καὶ ἄλλα τεμάχια ἀγάλτου παρεσκευασμένα πρὸς καλλιτεχνικὴν ἐπεξεργασίαν, ἣ καὶ ἐν μέρει μόνον τυχόντα τῆς καλλιτεχνικῆς ταύτης ἐπεξεργασίας ἣ καὶ ἀποτυχόντα κατὰ τὴν ἐργασίαν. Ἐπίσης μικρὸν χονδρὸν ἀγγεῖον ἐκ λευκῆς μάζης, φέρον κατὰ τὸν πυθμένα φανερὰ ἴχνη πυρᾶς καὶ δεικνύον ὅτι ἐχρησιμοποιοεῖτο πιθανώτατα πρὸς τῆξιν μετάλλων ὡς ἀνάλογα δοχεῖα χρησιμοποιοῦνται καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπὸ τῶν χρυσοχόων πρὸς τῆξιν πολυτίμων μετάλλων. Ἐπειδὴ παρὰ ταῦτα εὑρέθησαν καὶ ψηφίδες ἡμιτελεῖς ἐξ ἀγάλτου καὶ ἄλλα τινὰ πράγματα παρέχοντα σαφεστάτην ἔνδειξιν ὅτι προέρχονται ἐξ εἰδικοῦ ἐργαστηρίου ὁ κ. Κεραμόπουλλος συνάγει τὸ σπουδαῖον συμπέρασμα, ὅτι ὁ Κάδμος, ὅπως ἀπεκαλύφθη ἄλλοτε ἔχων ἐν τῷ αὐτῷ ἀνακτόρῳ ἀγγειοπλαστικὸν ἐργαστήριον ἀποβλέπον οὐχὶ μόνον πρὸς πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τῆς αὐλῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐρύτεραν ἴσως ἐμπορίαν, οὕτως ἀποκαλύπτεται καὶ νῦν ἔχων ἐγκατεστημένον ἐν τῷ ἀνακτόρῳ αὐτοῦ καὶ ἐργαστήριον ἐπεξεργασίας πολυτίμων λίθων καὶ κοσμημάτων εὐρύτερας ἀποστολῆς. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐνισχύουσι καὶ οἱ κρυστάλλινοι ὄγκοι καὶ αἱ χιλιάδες ψηφίδων (χανδρῶν) ἐξ ὑαλίνης μάζης, αἱ ὁποῖαι εὑρέθησαν εἰς προηγουμένας περιόδους τῆς ἀνασκαφῆς.

Παρὰ ταῦτα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ἀθίκτων χωμάτων καὶ συντετριμμένα ἀγγεῖα καὶ τοιχογραφαίαι, πολὺ βλαβεῖσαι ὑπὸ τῆς πυρᾶς. Μόνον ἐνιαχοῦ εὑρέθησαν τεμάχια τινὰ καλλιτέχνων τοιχογραφιῶν.

Ἄγγεῖα μυκηναϊκὰ τριποδικὰ κἄ. εὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ κεκαυμένου στρώματος τοῦ ἀνακτόρου, ὑπὸ δὲ τὸ δάπεδον ἐντὸς τῶν χωμάτων εὑρέθησαν, ὡς ἐν φωλεᾷ, πολλὰ λείψανα προμηκηναϊκῶν ἀγγείων, ὧν ἐν ἀκέραιον φέρον ταινίαν ἐκ τοῦ ἀρχηγόνου λεγομένου γανώματος (Ufirnis) περὶ τὰ χεῖλη.

Ὡς πρὸς τὸ σχέδιον τοῦ ἀνακτόρου αἱ ἔρευναι τοῦ 1928 κατέληξαν εἰς τὸ πόρισμα, ὅτι τοῦτο ἦτο συνθετώτερον καὶ πολυπλοκώτερον ἢ ὅσον πρότερον ἐφαίνετο, οὕτω δὲ ἡ ὅλη ἐργασία, παρὰ τὸ περιορισμένον δυστυχῶς τοῦ ἀνασκαπτέου χώρου, ἀπέβη ἀξιολογώτατη.

4. Ἐν Νέᾳ Ἀγχιάλῳ ἐξηκολούθησαν αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν χριστιανικῶν βασιλικῶν τῶν Μεσαιωνικῶν Θηβῶν διὰ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σωτηρίου.

Κατὰ πρῶτον ὁ κ. Σωτηρίου ἠσχολήθη εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ χώρου περὶ τὴν κατὰ τὰς προηγουμένας ἐργασίας ἀποκαλυφθεῖσαν μεγάλην βασιλικήν, ἵνα καθορίσῃ τὰς προσόψεις τοῦ μνημείου.

Ἐπειτα ἤρχισεν ἡ ἀνασκαφὴ ἄλλης ἀξιολόγου βασιλικῆς εἰς ἀπόστασιν 200 μ. πρὸς Α. τῆς πρώτης.

Ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν ἀκόμη τὰ πραγματικὰ ὀνόματα τῶν βασιλικῶν τούτων, εἴμεθα ἠναγκασμένοι πρὸς διάκρισιν αὐτῶν νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰ γράμματα Α καὶ Β ἀναλόγως τῆς χρονικῆς σειρᾶς, καθ' ἣν τὰ μνημεῖα ταῦτα ἀνεσκάφησαν.

Ἐν τῇ βασιλικῇ Α ἐρευνῶν τὸν πρὸ τῆς Δυτ. κυρίας ὄψεως χώρον εἰς βάθος 4-5 μέτρων ἐπιχώσεως, ἀπεκάλυψεν εἰς ἀπόστασιν 3.50 μ. ἀπὸ τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ αἵθριου ἐπιμελῶς ἐκτισμένον ἐξ ὀρθογωνίων τραχυτῶν τοίχον, σφζόμενον εἰς ὕψ. 0.85 μ. καὶ διατηροῦντα ἀκόμη κατὰ χώραν ἱπνίζουσαν βάσιν κίονος. Καὶ ἄλλαι βάσεις ὅμοιαι καὶ κορμοὶ κίωνων καὶ κιονόκρανα ἀνήκουσιν ἀσφαλῶς εἰς τὸ κτίσμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὁ ἀνασκάπτων ἐρμηνεύει ὡς στοὰν σχηματιζομένην πρὸ τοῦ αἵθριου τῆς βασιλικῆς.

Εἰς ἀπόστασιν 2 μ. ἀπὸ τοῦ προστώου τούτου εὐρέθησαν θεμέλια οἰκιῶν.

Τὸ μεταξὺ τῶν πυλῶν τοῦ αἵθριου καὶ τῶν οἰκημάτων τούτων ἔδαφος δεικνύει ἴχνη λιθοστρώτου, κάτωθεν δὲ αὐτοῦ ὄχετὸν ἐκ πηλίνων σωλήνων. Τὸ τμήμα τοῦτο εἶναι πιθανώτατα ἡ ὁδὸς τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Κατὰ μῆκος ἄρα τῆς ὁδοῦ ἦτο τὸ τοῦ ὄλου οἰκοδομήματος πρόπυλον, ἀπὸ τῶν στοῶν τοῦ ὁποίου κατήρχοντο διὰ βαθμίδων εἰς τὸ αἶθριον. Αἱ βαθμίδες αὗται ἦσαν ἐσχηματισμένοι ἐξ ἀρχαίου ὕλικου εἰλημμένου ἀπὸ τινος γειτονικοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ, τὸ ὁποῖον ἦτο πρόχειρον λατομεῖον διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ προστώου. Τὸ ἱερὸν τοῦτο φαίνεται ὅτι ἦτο τὸ τῆς Δήμητρος, διότι μεταξὺ τῶν

λίθων τῆς ἐπιχώσεως εὐρέθη καὶ πλάξ φέρουσα τὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν :

Θ] ἡ Κληροτίμα Μνάσιος Δάματρι καὶ Κόρα.

Μετὰ τὴν ἐξερεύνησιν καὶ τοῦ ἀριστεροῦ Πύργου τοῦ αἰθρίου ἡ κυρία ὄψις τῆς βασιλικῆς ἦτο δυνατόν νὰ σχεδιασθῆ καὶ νὰ ἀνα-
 παρασταθῆ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Λάσκαρη.

Δοκιμαστικὴ τις ἔρευνα κατὰ τὴν Νοτίαν πλευρὰν ἔφερεν εἰς
 φῶς λείψανα οἰκημάτων συνεχομένων μετὰ τοῦ δεξιοῦ πύργου.
 Ὅμοίως δὲ πιθανῶς θὰ εἶχε τὸ πρᾶγμα καὶ κατὰ τὸν ἀριστερὸν
 πύργον. Τὰ οἰκήματα ταῦτα εἶναι ἀνεξάρτητα τῆς βασιλικῆς, ὥστε
 παρέχουσι σαφῆ πλέον τὰ ὄρια τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὅποια δύναται
 νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἀπεκαλύφθη ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ.

Ἡ ἔρευνα τῆς βασιλικῆς Β' μετὰ τὸν πρὸ διετίας γενόμενον
 ἀδρομερῆ προσδιορισμὸν τῆς ἀψίδος καὶ τῆς δεξιᾶς κιονοστοιχίας,
 προέβη εἰς τὴν κατὰ τὸ $\frac{1}{2}$ ἀποκάλυψιν τοῦ ἱεροῦ βήματος, τοῦ
 ἄνω τμήματος τοῦ δεξιοῦ κλίτους καὶ τῆς ἀριστερᾶς κιονοστοιχίας,
 ἀπὸ δὲ τοῦ νάρθηκος ἀπεκάλυψε τὸ τρίβηλον καὶ τὸ δεξιὸν τμήμα
 τοῦ αἰθρίου.

Ἄξιόλογον πόρισμα τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ ἱεροῦ
 βήματος, τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται ἔχον πρωτότυπον καὶ ιδιόρρυθ-
 μον διάταξιν, ἄγνωστον ἐξ ἄλλων πρωτοχριστιανικῶν μνημείων.
 Τὴν διάταξιν ταύτην λεπτομερῶς περιγράφει ὁ κ. Σωτηρίου καὶ
 ἐξαίρει τὰς παρουσιαζομένας ιδιορρυθμίας ἐν τῷ σχηματισμῷ
 τετραγώνου συνθρόνου τοποθετουμένου ἐκατέρωθεν τῆς ἡμικυκλ.
 ἀψίδος καὶ ἔχοντος τὸν ἐπισκοπ. θρόνον μόνον ἐν τῷ μέσῳ ἀντὶ
 τοῦ μεταγενεστέρου ἐμφανιζομένου, κατὰ τὸν κ. Σωτηρίου, ἡμικυ-
 κλικοῦ ἤτοι παρακολουθοῦντος τὴν ἀψίδα συνθρόνου.

Ἡ βασιλικὴ αὕτη Β' διὰ τῶν γλυπτῶν διακοσμητικῶν μελῶν
 χαρακτηρίζεται ὡς ἀνήκουσα εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος.
 Πυρποληθεῖσα εἰς πολὺ παλαιοὺς χρόνους, πιθανῶς κατὰ τὴν
 διάρκειαν τῶν Σλαυικῶν ἐπιδρομῶν, δὲν μετεσκευάσθη ἔπειτα

κατὰ τὰς νεωτέρας λειτουργικὰς ἀνάγκας, ἀλλὰ παρέμεινε πολύτιμον ἐρείπιον δι' ἡμᾶς, δεικνῶν τὴν ἐξέλιξιν τῆς χριστιανικῆς λατρείας.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς ἰδιορρυθμίας τοῦ βήματος, ἰδιάζουσαν μορφήν παρουσιάζει καὶ ἡ διαδρομὴ τῶν κιγκλίδων, αἱ ὁποῖαι διαχωρίζουσι τὸ βῆμα ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ. Παρακολουθῶν τὰς γραμμὰς ταύτας ὁ ἀνασκάπτων ἀνευρίσκει τὴν σολέαν τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία περιλαμβάνετο ὑπὸ κιγκλιδώματος στηριζομένου εἰς μικροὺς κιονίσκους καὶ ἔχοντος ἐν τῷ μέσῳ τέσσαρας κίονας ἐν εἴδει Προπύλου. Ἰχνη τέμπλου δὲν ἀνευρέθησαν, φαίνεται δὲ ὅτι ἡ σολέα ἦτο οὕτως ἐσχηματισμένη, ὥστε νὰ καθιστᾷ περιττὴν τὴν ὑπαρξίν τέμπλου. Εἰκάζει δὲ ὁ ἀνασκάπτων ὅτι τὸ τέμπλον εἶναι προσθήκη μεταγενεστέρα, ἀναφαινόμενον τὸ πρῶτον ἐν τῇ βασιλικῇ τῆς Ὀλυμπίας.

Ἐκ τῆς βασιλικῆς Β' ὁρμώμενος ὁ κ. Σωτηρίου ἠδυνήθη νὰ ἀποκαταστήσῃ καὶ τὰς ἐλλειπούσας λεπτομερείας τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς Α'.

Καὶ αἱ ἄλλαι λεπτομέρειαι τῆς βασιλικῆς Β', τὰς ὁποίας ἀπεκάλυψεν ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἐν τῷ τριβήλῳ καὶ ἐν τῷ αἰθρῳ, καθιστῶσιν αὐτὴν σπουδαῖον μνημεῖον ἄξιον πολλῆς προσοχῆς καὶ μελέτης.

Παρὰ τὰς ἐργασίας ταύτας ἐξηρεύνησεν ἐν μέρει ὁ κ. Σωτηρίου καὶ ἀρχαῖον Ῥωμαϊκὸν ἢ χριστιανικὸν λουτρόν, ὀλίγον ἀπέχον ἀπὸ τῆς πρώτης βασιλικῆς.

5. Ἐν Δίῳ τῆς Πιερίας ἐν Μακεδονίᾳ ἤρχισεν ἐργασίας ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία διὰ τοῦ καθηγητοῦ [τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης] κυρίου Γ. Σωτηριάδου.

Ἡ ἐν Ἀθήναις Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ δοκιμαστικῶς σκάψασα ἄλλοτε ἐν Δίῳ, προθύμως ἀπεδέχθη, ὅπως συνεχίσῃ ἐκεῖ τὰς ἐργασίας ἡ Ἑλληνικὴ σκαπάνη, ἐφ' ᾗ καὶ ἐκφράζομεν τὰς θερμὰς ἡμῶν εὐχαριστίας.

Συνεισέφερον δὲ γενναίως τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν ἀρωγὴν

τό τε Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης δι' 60,000 καὶ ὁ ἐν Λονδίῳ κ. Ἀλέξιος Μητσοτάκης δι' 7,500 δρ. περίτου.

Τὸ Δῖον εἶναι σπουδαιότατος Μακεδονικὸς τόπος ἀκμάσας δι' ὅλης τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας τῆς τε ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τε καὶ Ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς Χριστιανικῆς.

Ὅδηγοὶ τῶν ἀνασκαφῶν χρησιμεύουσιν εἰς τὸν κ. Σωτηριάδην τρεῖς μεγάλαι ἀρτηριαὶ συγκοινωνίας ἐντὸς τῆς πόλεως Δίου, τὰς ὁποίας ἦτο εὐτυχὴς νὰ ἀνεύρη οὗτος.

Ἡ μία εἶναι ἡ καλουμένη ὑπ' αὐτοῦ «Ἱερὰ ὁδὸς» μήκους πέραν τῶν 275 μέτρων καὶ πλάτους περὶ τὰ 5 μ. Ἄλλη εἶναι ἐγκάρσιος πρὸς ταύτην, καὶ ἔχει πλάτος 3.75 μ. Τρίτη δὲ τέμνουσα τὴν δευτέραν ἔχει πλάτος 3.30 μ. Καὶ αἱ τρεῖς ὁδοὶ αὗται εἶναι πλακόστρωτοι, ἔχουσι δὲ ὡς περιθώρια ὀρθοστάτας ἐξέχοντας ὑπὲρ τὰς πλάκας περὶ τὰ 0.40 μ.

Κατὰ τὸ ἀνώτατον στρῶμα, τὸ χριστιανικόν, ὁ κ. Σωτηριάδης ἀπεκάλυψεν παλαιοχριστιανικὴν βασιλικὴν τοῦ 400 περίτου μ. Χ. μήκους 40 μ. καὶ πλάτους 19 μ. ἔχουσαν δὲ τὸ μέσον κλίτος πλάτους 8.50 μ. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη παρουσιάζει δύο δάπεδα ἐπάλληλα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦσι περὶ δύο αὐτῆς περιόδων. Ὀλίγω ὑψηλότερον τοῦ κατωτέρου δαπέδου ἀνευρέθησαν δύο τάφοι. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνωτέρου κεῖνται μονόλιθοι κίονες τῆς βασιλικῆς ὕψους 3.17 μ. Ἐν μέτρον βαθύτερον τοῦ κατωτέρου δαπέδου ὑπάρχει στρῶμα κεκαυμένον, παλαιότερον τῆς Ἐκκλησίας, πιθανῶς τὸ μακεδονικόν, τοῦ ὁποίου δὲν δύναται ἀκόμη νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς ἡ ἡλικία.

Ἐκ τῶν νομισματ. εὐρημάτων φαίνεται ὅτι ἡ βασιλικὴ ἀνήκει εἰς τοὺς περὶ τὸν αὐτοκρ. Οὐάλεντα χρόνους, ἦτοι περὶ τὸ 375 μ.Χ.

Εἰς τὸ 275^{ον} μέτρον τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς βορείας μεγάλης πύλης τοῦ Δίου ἀνεῦρεν ὁ κ. Σωτηριάδης δύο ὠραῖα ἑλληνιστικά, ὡς λέγει ἐν τῇ ἐκθέσει του, γλυπτὰ, ἦτοι μίαν ἄριστα κατὰ τὸ πλεῖστον σφῆζομένην κεφαλὴν Πάριδος καὶ ἐν ὠραῖον ἀγαλμάτιον προερχόμενον πιθανῶς ἐκ τραπέζης καὶ ἐνθυμίζον τὰ νικηφόρα

ἀγαλμάτια τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως. Τὸν τύπον χρονολογεῖ ὁ κ. Σωτηριάδης εἰς τὸν 2^{ον}-3^{ον} αἰῶνα π. Χ. Κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν τῆς στήλης ἢ τῆς παραστάδος, εἰς τὴν ὁποίαν στηρίζεται τὸ ἀγαλμάτιον, ἀνελίσσεται ὄφιν, ἄνω δὲ ὑπάρχει τόρμος πρὸς ἐνσφήνωσιν τραπέζης ἢ βωμοῦ. Ὁ ὄφιν δεικνύει τὴν χθονίαν φύσιν τοῦ μνημείου. Ἡ συνέχεια τῆς ἐργασίας ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ τούτῳ ἀρχαιολογικῷ τόπῳ μέλλει ἀσφαλῶς νὰ φέρῃ εἰς φῶς ἀξιολογώτατα πορίσματα.

6. Ἐν Νικοπόλει τῆς Ἠπείρου, ὅπου ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀπεκάλυψεν ἄλλοτε διὰ τοῦ κ. Ἀλεξ. Φιλαδελφέως σπουδαιοτάτα παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα, προέβημεν κατὰ τὸ 1928 εἰς διαφόρους ἐργασίας πρὸς στερέωσιν καὶ συντήρησιν τῶν σημαντικωτάτων ψηφιδωτῶν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ κ. Ὁρλάνδου.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνηγέρθησαν τοιχία ἐξ ὀπτοπλίνθων μετὰ ὀρθογωνίων πλαγιαστῶν ἀνοιγμάτων εὐθύς ὑπὸ τὴν ὑδρορρόην τῆς ἐκ φύλλων ψευδαργύρου στέγης τοῦ πρὸς Βορρᾶν τῆς ἀψίδος διαμερίσματος τῆς βασιλικῆς Δουμετίου.

Ὁσαύτως ἀντικατεστάθη ὁ σκελετὸς τῆς στέγης ταύτης διὰ πυκνοτέρων καὶ χονδροτέρων δοκῶν, αἱ ὁποῖαι συνεδέθησαν πρὸς τὸν πυρῆνα τοῦ τοίχου.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ κ. Ὁρλάνδος συνετέλεσε καὶ τὴν περὶ τῶν τειχῶν τῆς παλαιοχριστιανικῆς Νικοπόλεως μελέτην αὐτοῦ.

7. Ἐν Ἀργινίῳ ἔσκαψεν ὁ ἔφορος ἀρχαιοτήτων κ. Μηλιάδης, δαπανῶν ἐκ τῆς δωρεᾶς, τὴν ὁποίαν ἔθεσαν πρὸς τοῦτο εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας οἱ ἐναμίλλως καὶ πρὸς τὸν κερδῶνον καὶ πρὸς τὸν λόγιον Ἑρμῆν μετὰ συμπαθείας ἀποβλέποντες ἐξ Ἀργινίου Ἀδελφοὶ Παππαστράτου. Τιμῶσα τὸ φιλόραγιον τοῦτο ἐνδιαφέρον τῶν ἀδελφῶν Παππαστράτου ἢ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐξέλεξεν αὐτοὺς ὁμοφώνως ἰσοβίους αὐτῆς ἑταίρους, προβάλλει δὲ αὐτοὺς καὶ δι' αὐτὴν καὶ δι' ἄλλας αὐτῶν κοινωφελεῖς πράξεις εἰς μίμησιν πρὸς πάντας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι

θεωροῦσι τὸν σχηματισμὸν τοῦ πλούτου ὡς τὸν μόνον καὶ τελικὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Κατὰ τὰς ἐργασίας τοῦ Ἀγρινίου ὁ κ. Μηλιάδης, ἔχων τὴν προθυμοτάτην οικονομικὴν καὶ ἠθικὴν ἀρωγὴν καὶ τοῦ Δήμου Ἀγρινίου, προέβη εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ παρὰ τὸ σημερινὸν Ἀγρίνιον ἀναπεπταμένου χώρου.

Τὸ Ἀγρίνιον, γνωστὸν ἐκ δύο γλίσχρων ἀρχαίων πηγῶν τοῦ Πολυβίου (V, 7, 7) καὶ τοῦ Διοδώρου (XIX, 67, 4), συμπεραίνεται μὲν ὡς ἀξιόλογος ὁπωσδήποτε πόλις τῆς Αἰτωλίας, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀσφαλῶς τοποθετηθῆ ὑπὸ τῶν νεωτέρων τοπογράφων. Ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως σπουδαίων ἐρειπίων ὁρατῶν ἐν τῇ ἀμέσῳ περιοχῇ τοῦ σημερινοῦ Ἀγρινίου, τὸ ἀρχαῖον Ἀγρίνιον ἐτέθη ὑπὸ τε τοῦ Bazin καὶ τοῦ Woodhouse μακρὰν πρὸς Β. παρὰ τὸ χωρίον Σπολαίτα καὶ ἀπέναντι σχεδὸν τῆς Στράτου.

Ὁ Noack καὶ ὁ Ῥωμαῖος ἠμφισβήτησαν τὴν ὀρθότητα τῆς ταυτίσεως ταύτης, ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ καθορίσωσι τὴν πραγματικὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ἐκ τῶν παλαιότερων μόνος ὁ Leake, ἐκ γενικῶν τοπογραφικῶν παρατηρήσεων ὁρμώμενος, ἐπλησίασε πρὸς τὴν ἀλήθειαν θέσας τὸ ἀρχαῖον Ἀγρίνιον εἰς πεδινὸν μέρος καὶ κατὰ τὸ χωρίον Ζαπάντι, ἐλάχιστα ἀπέχον τῆς σημερινῆς ἀνασκαφῆς.

Ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Μηλιάδου γενομένη ἔρευνα, ἐξ ἐλαχίστων ὁρατῶν ἐνδείξεων ὀδηγηθεῖσα, ἔχει τὴν σημασίαν ὅτι ἀπεκάλυψεν ἀξιόλογα ἀρχαῖα λείψανα ἐν τῇ ἀμέσῳ περιοχῇ τοῦ σημερινοῦ Ἀγρινίου, οὕτω δὲ παρέσχε ἀσφαλῆ τεκμήρια περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαίου Ἀγρινίου οὐχὶ μακρὰν τοῦ νεωτέρου.

Ὁ χώρος τῆς ἀρχαίας πόλεως κεῖται τρία ἀκριβῶς χιλιόμετρα πρὸς τὰ ΒΑ τοῦ συγχρόνου Ἀγρινίου καὶ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ τῆς φερούσης εἰς Κραβασαράν. Ἡ τελεία καταστροφὴ τοῦ τόπου εἶχεν ἀφαιρέσει πᾶσαν σοβαρὰν ἐνδειξιν περὶ ὑπάρξεως ἀρχαίου ἐκεῖ συνοικισμοῦ, τοῦτο δὲ ὑπῆρξε καὶ ὁ λόγος τῆς ἀναζητήσεως τῆς πόλεως ἀλλαχοῦ.

Ἡ ἔρευνα τοῦ 1928 ἀπεκάλυψε τὴν γραμμὴν τοῦ τείχους τῆς πόλεως καὶ ὑπολογίζεται ἡ περιφέρεια αὐτοῦ μεταξὺ 12 καὶ 15 σταδίων.

Τὰ θεμέλια τοῦ περιβόλου τούτου εἶχον πλάτος μ. 3.30, φαίνεται δὲ ὅτι οὗτος εἶχε κτισθῆ κατὰ τὸ ψευδισόδομον σύστημα ἐκ τοῦ ἐπιχωρίου ἀμμολίθου. Κατὰ διαστήματα 50 μέτρων σχηματίζονται ἄξιοι προσοχῆς προεξοχαὶ τοῦ τείχους ἐν εἶδει ἀντερεισμάτων αὐτοῦ. Εἷς τινὰ τῶν προεξοχῶν τούτων εἶναι ἐσωτερικῶς προσηρημένον τετράπλευρον οἰκοδόμημα μήκους 20.75 μ. ἀποτελούμενον ἐκ τριῶν ἀνίσων διαμερισμάτων καὶ ἰσχυριζόμενον πιθανότατα πρὸς στρατιωτικούς σκοπούς.

Κατὰ τὸν ἀνατολικὸν λόφον καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 μ. ἀπὸ τοῦ τείχους εὐρέθησαν τὰ θεμέλια ἄλλου τετραπλεύρου οἰκοδομήματος 6×11 μ., ἔχοντος τὴν εἴσοδον ἐκ Νότου. Ἡ διαίρεσις τοῦ κτίσματος καὶ ἀνεύρεσις ἐστίας καὶ τέφρας μετ' ἀνθράκων χαρακτηρίζει αὐτὸ ὡς κατοικίαν μᾶλλον στρατιωτικὴν.

Ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀνατολικὸν λόφον ἀνεσκάφησαν τὰ διδακτικὰ θεμέλια ἀστικῆς οἰκίας, μήκους 27 περίπου μ. καὶ σφζομένου πλάτους 19 μ. Τὸ ὅλον διάγραμμα τῶν λειψάνων, τὸ ὁποῖον ἀνασυγκροτεῖ ἀκριβῶς ὁ ἀνασκάψας, ὑπενθυμίζει πολὺ τὸν ἐν Πριήνη τῆς Μ. Ἀσίας διασωθέντα τύπον οἰκίας τοῦ 4^{ου} αἰῶνος ὡς καὶ τὴν ἐν Πέλλῃ τῆς Μακεδονίας ἀνασκαφεῖσαν οἰκίαν.

Ἐκτὸς τεμαχίων οἰκιακῶν ἀγγείων καὶ στομιῶν μεγάλων πίθων, εὐρέθησαν εἰς ἐν τῶν δωματίων καὶ ἑκατοντὰς ἀγνύθων διατρήτων καὶ μὴ, πιθανῶς πρὸς ἐμπορίαν.

Ἄλλὰ τὸ ἀξιολογώτερον οἰκοδόμημα εὐρέθη κατὰ τὸ κέντρον περίπου τῆς πόλεως, εἶναι δὲ τοῦτο στοὰ μήκους 72 περίπου μέτρων κατευθυνομένη ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ βλέπουσα πρὸς Δ.

Ἡ στοὰ αὕτη ἀποτελεῖται ἐξ 11 διαμερισμάτων περίπου τετραγώνων (4.80×4.70) πλὴν τοῦ μεσαίου, τὸ ὁποῖον εἶχε διαστάσεις 4.70×2.55 . Τὸ πρὸ τῶν δωματίων ὑπόστεγον εἶχε πλάτος

5.75 περίπου, ὁ στυλοβάτης σφύζεται εἰς μῆκος 19 μ, τὸ δὲ θεμέλιον αὐτοῦ σφύζεται εἰς μῆκος 53 μ. Ἐκατέρωθεν τῆς σειρᾶς τῶν δωματίων ὑπάρχουσι δύο μεγαλύτερα διμερίσματα (6.15×4.70) καὶ 9.85×10.55 ($= 4.80 \times 5.75$). Ἐν τῇ μεγαλύτερᾳ ταύτῃ πρὸς νότον αἰθούσῃ εὐρέθη ἐν τῷ μέσῳ περίπου βωμοειδὲς κατασκευάσιμα καὶ τεμάχια πηλίνων περιρραντηρίων.

Οἱ στῦλοι τῆς στοᾶς ἦσαν τετράπλευροι πεσσοί, διαστάσεων περίπου 0.40×0.30 , ἔχοντες ἐπίκρانا καὶ ἀβακοειδεῖς βάσεις, ἀπέχοντες δὲ ἀλλήλων ἀπὸ ἄξονος εἰς ἄξονα 2.40 καὶ ἀναλογούντες ἀνά τρεῖς εἰς ἕκαστον δωματίον ἐκτὸς τοῦ μεσαίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχοῦν δύο καὶ ἄνοιγμα κατὰ τι μεγαλύτερον. Ὁ ὄλος ἀριθμὸς τῶν ὑπολογίζεται εἰς 22, τὸ δὲ ὕψος αὐτῶν περίπου 3.20 μ.

Ἐκ τοῦ συνόλου συνάγεται ὅτι τὸ οἰκοδόμημα εἶναι στοὰ τῆς ἀγορᾶς τῆς πόλεως.

Παρὰ τὴν ἔλλειψιν ἐπιγραφικῶν εὐρημάτων τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης τοῦ 1928 εἶναι σημαντικὰ καὶ καθ' ἑαυτὰ καὶ διὰ τὴν βεβαίωσιν τῆς ὑπάρξεως ἀρχαίας πόλεως παρὰ τὸ σημερινὸν Ἄγρινιον, ἡ ὁποία δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι ἄλλη ἢ αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον Ἄγρινιον.

Μέλλουσα ἐργασία ἐκεῖ θὰ διαλευκάνῃ ἀσφαλῶς τὰς γνώσεις ἡμῶν περὶ τοῦ ἀρχαίου Ἄγρινιου.

8. Ἄλλην διπλὴν ἀρχαιολογικὴν ἐργασίαν ἐξετέλεσε δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ὁ Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Ν. Κυπαρίσσης ἐν Ἁγίῳ Βασιλείῳ τῆς Χαλανδρίτσης Ἀχαΐας καὶ ἐν Προστοβίτῃ Τριταίας Καλαβρυτῶν.

α. Ἐν Ἁγίῳ Βασιλείῳ τῆς Χαλανδρίτσης ὁ κ. Κυπαρίσσης ἀνέσκαψε σειρὰν Μυκηναϊκῶν τάφων λαξευτῶν θαλαμοειδῶν, ἐπιφυλασσόμενος νὰ ἐρευνήσῃ ἐν προσεχεῖ μέλλοντι καὶ ἄλλους θολωτοὺς εὐρισκομένους ἐκεῖ.

Οἱ λαξευτοὶ θαλαμοειδεῖς τάφοι ἔχουσι λαξευτῆ εἰς τὸν αὐτοφυῆ ἐκεῖ μαλακὸν ψαμμίτην βράχον. Οἱ θολωτοὶ κατασκευασμένοι

ἐκ πλακοειδῶν λίθων εὐρίσκονται εἰς τὰς κορυφὰς μικρῶν λοφίσκων, οἱ ὁποῖοι καλοῦνται σήμερον *Τρουμπές*.

Ἐκ τῶν θαλαμοειδῶν τάφων ὀλίγων ἢ διατήρησις ἦτο καλή, τῶν δὲ ἄλλων αἱ ὀροφαὶ εἶχον καταπέσει. Τῶν καλῶς δὲ διατηρουμένων εἷς ἦτο ἐντελῶς ἀβλαβῆς καὶ ἄθικτος, ὥστε ἡ ἀνασκαφὴ νὰ δυνηθῆ νὰ παρατηρήσῃ ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν αὐτοῦ.

Ἐν τῷ δαπέδῳ τοῦ τάφου εὐρέθησαν τρεῖς σκελετοὶ, 2 ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ καὶ 1 δεξιὰ, πάντες ἄριστα διατηρούμενοι καὶ ἐν θέσει πλαγίως κοιμωμένοι μὲ κεκαμμένα τὰ σκέλη κατὰ τὸ γνωστὸν σχῆμα τοῦ ὀκλάζοντος.

Ἄγγεῖα εὐρέθησαν ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Ἀγ. Βασιλείου μεγάλοι ἀμφορεῖς πήλινοι, ἔχοντες τέσσαρας σχοιnioμόρφους λαβὰς, δύο ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ δύο ἐπὶ τῆς κοιλίας, φέροντες δ' ἐπὶ τῶν ὤμων γεωμετρικὰ κοσμήματα καὶ ταινίας ἐπὶ τε τῶν ὤμων καὶ ἐπὶ τῆς κοιλίας.

Ῥσαύτως εὐρέθησαν ἐν τῷ τάφῳ καὶ ἱκανοὶ τυφλόστομοι ἀμφορεῖς, μεγάλοι καὶ μικροί, τῆς αὐτῆς τεχνοτροπίας, πάντες δὲ ἰστάμενοι ἐπίστομα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Οἱ σκελετοὶ ἦσαν ἄνευ κρανίων, εὐρέθησαν δὲ πλείονα τοῦ ἐνὸς τοιαῦτα συσσωρευμένα μετ' ἄλλων ὀστέων ἐντὸς τετραγωνικοῦ λαξεύματος βαθέος καμένου ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τοῦ θαλάμου, χρησιμεύοντος δὲ ὡς ὀστοθήκης μετὰ γενομένην ἀνάκομιδὴν.

Κινητὰ εὐρήματα πλὴν τῶν ἀγγείων χάνδραι τινὲς ἐξ ἀχάτου, καὶ πορσελάνης κόσμημα ἐξ ὑαλομάζης, δύο λεπίδες χαλκαῖ καὶ εἷς δακτύλιος χρυσοῦς ἄνευ λίθου.

β. Ἐν *Προστοβίτση τῆς Τριταίας* ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους Ἐρυμάνθου ἀνέσκαψεν ὁ κ. Κυπαρίσσης θαλαμοειδεῖς μηχαναῖκους τάφους λαξευμένους εἰς λόφους εὐθρόπτου ψαμμιτικῆς συστάσεως.

Ἡ διάθεσις τῶν θαλαμοειδῶν τούτων τάφων εἶναι εἰς πολλὰς ἐπαλλήλους σειράς, ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν δὲ τοιαῦτα σπήλαια κατεστραμμένα ἠρίθμησεν ὁ ἀνασκάπτων. Ἡ δὲ καταστροφή ὀφείλεται εἰς τὰς οἰκοδομικὰς ἀνάγκας τῶν πλησιοχώρων κατοίκων, ἀρξαμένη

ἀπὸ τοῦ 1875, ὅτε ἐκτίσθη ἡ Ἐκκλησία τοῦ χωρίου καὶ ἐξακολούθησασα καὶ μετέπειτα.

Ἐκ τῶν νεωστὶ συληθέντων τάφων κατώρθωσεν ὁ κ. Κυπαρίσσης νὰ περισυλλέξῃ τινὰ εὐρήματα, ἀγγεῖα καὶ ἄλλα πτωχὰ κτερίσματα, ψηφίδας ἀγάτου, σφονδύλια καὶ χρυσοῦν δακτύλιον ἄνευ λίθου μετὰ τινων τριμμάτων ἠλέκτρου.

Εἷς θάλαμος ἡμιτελὴς εὐρέθη ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς περιέχων ἓνα νεκρὸν ἄνευ τινὸς κτερίσματος.

Καὶ τὰ εὐρήματα τῆς Προστοβίτισης ἀνάγονται εἰς τὴν αὐτὴν ἀγγειογραφικὴν τεχνοτροπίαν εἰς ἣν καὶ τὰ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου.

Καθ' ὅλου αἱ ἔρευναι αὗται τῶν μυκηναϊκῶν νεκροταφείων τῆς Ἀχαΐας ἔχουσι, παρὰ τὴν πτωχείαν τῶν εὐρημάτων, ἰδιαιτέραν ἐπιστημονικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἐξακριβώσιν τῆς ἐκτάσεως τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ ἀνὰ τοὺς τόπους τούτους, περὶ τῶν ὁποίων, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, δὲν εἶχομεν πρότερον σχετικὰ τεκμήρια.

9. Ἐν Στυμφάλῳ ἐξηκολούθησεν ἡ Ἐταιρεία τὰς ἐρεῦνας αὐτῆς διὰ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς κ. Ὁρλάνδου.

Λόγῳ τῶν ἀφθόνων βροχῶν τοῦ παρελθόντος χειμῶνος, ὧν τὰ ὕδατα κατέκλυσαν τὴν πεδιάδα τῆς Στυμφάλου ἐξιχθέντα μέχρι τῆς μεγάλης κατατομῆς καὶ κατακαλύψαντα τὴν ἀνασκαφεῖσαν ἔκτασιν τῆς ἀρχαίας ἀγορᾶς, κατέστη κατὰ τὸ 1928 ἀδύνατος ἡ περαιτέρω σκαφὴ τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀτελῶς ἀποκαλυφθείσης παλαιστρας. Τούτου ἕνεκα ἡ ἔρευνα ἐστράφη περὶ σημεῖα μακρὰν τῆς κατακλυσθείσης περιοχῆς κείμενα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠρευνήθη ἐπιμελῶς ὁ κατὰ τὸ 1924 τὸ πρῶτον δαπάναις ἰδιωτῶν καὶ τῇ ἐπιβλέψει τοῦ κ. Ὁρλάνδου ἀτελῶς ἀνασκαφῆς τάφος, ὅστις παρουσιάζει ἐνδιαφέρουσαν διάταξιν, ἐν πολλοῖς ὁμοιάζουσαν πρὸς τὴν τῶν Μικρασιατικῶν καὶ τῶν τούτοις συγγενῶν Ἑτρουσκικῶν τάφων· διότι ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς ὑψηλῆς κυκλωτεροῦς κρηπίδος (διαμ. 18.50 μ.) ἐκ λίθων μεγάλων ἠρμοσμένων κατὰ τὸ αἰγυπτιάζον λεγόμενον σύστημα, φερούσης ἐν τῷ κέντρῳ τετράγωνον θάλαμον, εἰς ὃν εἰσέρχεται τις διὰ δρόμου ἀπ' ἀνατολῶν τῆς κρηπίδος ἀρχο-

μένου. Ἐν τῷ τάφῳ, ὅστις ἦτο σεσυλημένος εὐρέθησαν τεμάχια μεγάλων κεραμίδων, *lacrymatoria* καὶ μικρά τις πορῖνη πύελος, παιδίου τινὸς βεβαίως μνήμα. Ὁ τάφος ἦτο κεκαλυμμένος διὰ χώματος γῆς ἐν σχήματι κώνου ὑψουμένου ὑπεράνω στέγης καλυπτούσης τὸν θάλαμον καὶ τὸν δρόμον, ἧς ὁμως τὴν ἀκριβῆ διάταξιν δὲν ἠδυνήθη ὁ ἀνασκάπτων νὰ συμπεράνη ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν. Τὸ μνημεῖον ὑποτίθεται ὅτι εἶναι τοῦ 4^{ου} π. Χ. αἰῶνος. Ἐσυνεχίσθη κατόπιν ἡ σκαφή τοῦ δυσμικοῦ πυλῶνος καὶ τοῦ βορείου κλίτους τῆς μεγάλης φραγκικῆς ἐκκλησίας, ἧς εὐρέθησαν πλεῖστα νέα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, δι' ὧν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀσφαλῆς ἀναπαράστασις τοῦ τε ἔξωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ μεγάλου τούτου καὶ πολυτελοῦς ναοῦ, ὃν παραδόξως οὐδεμία μεσαιωνικὴ πηγὴ ἀναφέρει. Ἐντὸς τῆς φραγκικῆς ταύτης ἐκκλησίας ὁ κ. Ὁρλάνδος συνεκρότησε καὶ καλὴν ἀρχιτεκτονικὴν συλλογὴν τῆς Στυμφάλου.

10. Ἐν **Μυστρᾷ** ἠργάσθη δαπάναις τῆς Ἑταιρείας ὁ καθηγητὴς κ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου ἐπαναλαμβάνων παλαιὰς αὐτοῦ ἐργασίας συντηρήσεως καὶ ἐρεῦνης τῶν μνημείων τῆς βυζαντινῆς ταύτης Πομπηίας.

Κατὰ τὸ 1928 αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο ἐν τῇ ἄνω πόλει, ὅπου τὰ παλάτια τῶν Δεσποτῶν τοῦ Μυστρᾶ, καὶ δὴ παρὰ τὸν ὑπὸ τὸ κάστρον ναὸν τοῦ Ἁγ. Νικολάου καὶ ἐν τῷ ἐκεῖ ἡμιηρειπωμένῳ ναυδρίῳ, τοῦ ὁποίου συνεπληρώθη καὶ ἐστερεώθη διὰ τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ τεμαχίων τὸ ὠραῖον κεραμοπλαστικὸν παράθυρον καὶ ἡ ὅλη πρόσοψις τοῦ ναυδρίου, ἡ ὁποία περιελάμβανε τὸ ὅλον συγκρότημα τῆς κεραμοπλαστικῆς διακοσμῆσεως. Καὶ ἐξ ἄλλων ἐκεῖ γενομένων ἐρευνῶν καὶ εὐρημάτων ὁ κ. Ἀδαμαντίου συμπεραίνει ὅτι τὸ ναυδριον καὶ τὰ περὶ αὐτὸ κτίσματα ἀνήκουν εἰς τὸ τέλος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Τοιχογραφίας τινὰς τούτου ἐστερέωσεν ὁ εἰδικὸς ἀρχιτεχνίτης διὰ περιστεφανώσεως μίγματος τσιμέντου καὶ ἄμμου. Ὡσαύτως ἐστερεώθησαν μέρη τοῦ περιτειχίσματος τοῦ Παλατίου.

11^{ον} τέλος ἐργασίαν ἐξετέλεσεν ἡ Ἀρχαιολ. Ἑταιρεία ἐν **Λέσβῳ** διὰ τοῦ Ἐφόρου κ. Δ. Εὐαγγελίδου.

Μεταξὺ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τῆς Καλλονῆς ἐν θέσει «Κλοπεδῆ» ἀνηκούσῃ εἰς τὴν μονὴν Λειμῶνος συνεπλήρωσε τῷ 1928 ὁ κ. Εὐαγγελίδης τὴν ἀνασκαφὴν δευτέρου ναοῦ, ἀπέχοντος περὶ τὰ 13 περίπου μ. ἀπὸ τοῦ πρώτου.

Ὁ ναὸς οὗτος εἶναι σχεδὸν κατεστραμμένος ὑπὸ τῆς οἰκοδομικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν χωρικῶν, ὁλόκληρον δὲ σχεδὸν τὸ ὑλικὸν αὐτοῦ φαίνεται σήμερον εἰς διάφορα γειτονικὰ κτίσματα καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν 1 ὥραν ἀπέχουσαν γέφυραν τοῦ Ἁγίου Θεράποντος. Παρ' ὅλα ταῦτα τὸ διάγραμμα τοῦ ναοῦ ἐξηκριβώθη κατὰ τὰ κυριώτατα αὐτοῦ σημεῖα. Ὁ ναὸς εἶχε διαστάσεις, μῆκος μὲν 36,60 μ., πλάτος δὲ 15,05 μ. Περιεβάλλετο ὑπὸ περιστάσεως, ἐχούσης ὀκτὼ κίονας εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς καὶ δέκα ἑπτὰ εἰς τὰς μακράς, εἶχε δὲ καὶ ἐσωτερικὴν κιονοστοιχίαν. Εἰς τὸ βάθος τοῦ σηκοῦ εὐρέθη τετράγωνον κτίσμα πολυγωνικοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον ῥυθμοῦ, λείψανον πιθανῶς ἀρχαιοτέρου μικροῦ ναοῦ. Ἐκ τοῦ ὅλου ναοῦ σφίζεται ἡ ΒΔυτικὴ γωνία τῆς δυτικῆς πλευρᾶς μετὰ δύο βάσεων κίωνων καὶ μέρος ἐνὸς σπονδύλου κατὰ χώραν. Τῶν μακρῶν πλευρῶν εὐρέθησαν οἱ πρῶτοι ἐπὶ τοῦ βράχου λίθοι τῆς στοιβῆς, τῆς ἀνατολικῆς στενῆς πλευρᾶς ὀλίγοι μόνον δόμοι τοῦ πρώτου ἀναβαθμοῦ, τοῦ δὲ ἐσωτερικοῦ ὀλίγα μόνον λείψανα τῶν θεμελίων τοῦ σηκοῦ, ἐλάχιστα δὲ τῆς ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας. Ὁ ῥυθμὸς τοῦ κίονος καὶ τοῦ ναοῦ τούτου εἶναι, ὅπως καὶ τοῦ προηγουμένου, ὁ λεγόμενος αἰολικός, ὁ δὲ ὅλος ναὸς ἔχει τὰς αὐτὰς πρὸς τὸν πρῶτον διαστάσεις. Εἶναι μάλιστα πιθανὸν ὅτι καὶ πολὺ ὑλικὸν ἐκείνου ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ δευτέρου τούτου ναοῦ.

Ἐκ τῆς πηλίνης διακοσμήσεως τῆς στέγης εὐρέθησαν καὶ κατὰ τὸ 1928 διάφορα τεμάχια, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τεμάχιον ἀροκεράμου μετ' ἀναγλύφου λέοντος καὶ ἄλλου ζῴου ἀρχαϊκῆς τέχνης, ἄλλο τεμάχιον μετ' ἀναγλύφου γυναικείας κεφαλῆς Μακεδονικῶν χρόνων καὶ πλείονα τεμάχια μετ' ἀναγλύφων ἀνθεμίων καὶ ῥῶν.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε κατὰ τὸ 1928 τὸ σπουδαῖον ἀνασκαφικὸν ἔργον τῆς Ἐταιρείας, ἀναφερόμενον εἰς πάσας τὰς περιόδους τῆς ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς ἡμετέρας χώρας.

Τὸ δημοσιευτικὸν ἔργον ἡμῶν ὑπῆρξεν ὡσαύτως ἀξιόλογον, διότι ἐξεδόθησαν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας δύο αὐτοτελῆ ἀρχαιολογικὰ συγγράμματα.

1. Τὸ ἀπὸ πολλοῦ ἐκτυπούμενον καὶ πρὸ ὀλίγων μηνῶν περατωθὲν ἔργον τοῦ κ. Ἀ. Σ. Ἀρβανιτοπούλου *Αἱ γραφαὶ στηλαὶ τῆς Δημητριάδος — Παγασῶν*, εἰς σχῆμα 2^{ον}, μετὰ 10 ἐγχρώμων πινάκων τῶν στηλῶν, 7 παρενθέτων πινάκων τοπογραφικῶν καὶ 203 ἐν τῷ κειμένῳ εἰκόνων. Τὸ κείμενον ἀπαρτίζεται ἐξ 179 σελίδων. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο θέλει συντελέσει εἰς τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ μελέτην τῶν σημαντικῶν τούτων μνημείων, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀρβανιτοπούλου δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογ. Ἑταιρείας.

2. Ἐξεδόθη ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας ὑπ' ἀριθ. 24 σύγγραμμα τοῦ κ. Γεωργίου Ε. Μυλωνᾶ ἢ *νεολιθικὴ ἐποχὴ τῆς Ἑλλάδος*, εἰς σχῆμα 8^{ον}, ἐκ σελίδων 174 καὶ μετὰ 86 εἰκόνων καὶ 5 πινάκων καὶ γεωγραφικῶν χαρτῶν. Τὸ δημοσίευμα τοῦτο σκοπεῖ νὰ παράσχη συστηματικὴν πραγματείαν περὶ τῆς σπουδαίας ταύτης περιόδου τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑλλάδος, ἣ δὲ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία δὲν ἐδίστασε νὰ ἐκτυπώσῃ τοῦτο, ἔχουσα τὴν γνώμην ὅτι προάγονται δι' αὐτοῦ αἱ σχετικαὶ μελέται, χαίρει δὲ διότι ὁ νεαρὸς συναδελφος συνεχίζει τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ διδάσκων ἐν τῷ ἐν Βαλτιμόρη τῶν Ἡν. Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Πανεπιστημίῳ Johns Hopkins.

Ἐκτὸς τῶν δύο τούτων δημοσιευμάτων ἐξεδόθη καὶ τὸ τεῦχος τῶν *Πρακτικῶν* τῆς ΑἸ τοῦ ἔτους 1927. Τῶν Πρακτικῶν τῶν προηγουμένων ἐτῶν εὐρίσκονται περὶ τὸ τέλος τῆς ἐκτυπώσεως δύο τόμοι συλλογικοὶ τῶν ἐτῶν 1922 - 24 καὶ τῶν ἐτῶν 1925 - 26.

Τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος συντελεῖται μετ' ὀλίγον ἢ ἐκτύπωσις τοῦ διπλοῦ τόμου 1925 καὶ 1926, δὲν θὰ βραδύνη δὲ πολὺ καὶ ἡ ἔκδοσις τοῦ ἐπίσης διπλοῦ τόμου τοῦ 1927 καὶ 1928, ὁ ὁποῖος ἐκτυποῦται συγχρόνως καὶ ἔχει ἤδη πολὺ προχωρήσει.

Ἄλλὰ καὶ τὴν *Βιβλιοθήκην* αὐτῆς ἐπλούτισε σημαντικῶς ἡ Ἐταιρεία ἀγοράσασα βιβλία ἀξίας 75 περίπου χιλιάδων δραχμῶν (74, 725. 70), ἐκφράζει δὲ καὶ ἐντεῦθεν τὸ Συμβούλιον τὰς θερμότητας αὐτοῦ εὐχαριστίας πρὸς πάντας, ἄλλοδαποὺς καὶ ἡμετέρους, οἱ ὅποιοι ἀπέστειλαν διάφορα συγγράμματα πρὸς τὴν βιβλιοθήκην ἡμῶν.

Ἐξακολουθοῦσα τὴν πρόνοιαν αὐτῆς ἡ Ἐταιρεία περὶ τῆς μελλούσης Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς γενεᾶς ἀνέγραψε καὶ κατὰ τὸ 1928 ἐν τῷ προϋπολογισμῷ αὐτῆς κονδύλιον ἐκ δρ. 90.000 δι' ἐνίσχυσιν ἀρχαιολογικῶν λειτουργῶν πρὸς σπουδὴν τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐν αὐτῇ ἀρχαιολογικῶν μουσείων.

Ἐκ τῶν πόρων τούτων σπουδάζουσι σήμερον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ πέντε ἔφοροι καὶ ἐπιμελῆται ἀρχαιοτήτων, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς ἀπολαύουσι τῆς εὐμενοῦς ἐνισχύσεως τῆς ἐν Βερολίῳ Humboldt Stiftung, ἰδρύματος σημαντικωτάτου ἀποβλέποντος εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῶν ἐπιστημονικῶν σπουδῶν ἄλλοδαπῶν ἐν Γερμανίᾳ.

Κατὰ τὸ 1928 τὸ Συμβούλιον ἀπέστειλε τοὺς κ.κ. Ἄ. Ξυγγόπουλον, Χρ. Καροῦζον καὶ τὴν Δ/δα Σέμνην Παππασπυρίδου, τυχόντας καὶ τῆς οἰκείας ἐκπαιδευτικῆς ἀδείας μετὰ πλήρων ἀποδοχῶν ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

Κατὰ τὸ 1929 θέλουσιν ἐπανέλθει ὁ κ. Μαρινᾶτος καὶ ἡ δ/νις Βαρούχα.

Ἄλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῶν ἀρχαιολογικῶν γνώσεων εἰς εὐρύτερον κύκλον ἐνδιαφερομένη ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία διοργάνωσε καὶ κατὰ τὸ 1928 σειρὰν διαλέξεων ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς, ἡρμηνεύθησαν δὲ κατ' αὐτὰς τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν κ.κ. Κεραμοπούλλου, Κυπαρίσση, Ὁρλάνδου, Σωτηρίου καὶ Οἰκονόμου.

Σκοπεῖ δὲ τὸ Συμβούλιον νὰ ἐκδώσῃ ἐν καιρῷ καὶ σειρὰν ἀναλόγων δημοσιευμάτων ἀποβλεπόντων εἰς τὴν εὐρύτεραν γνωριμίαν τῶν ἀρχαιολογικῶν τόπων καὶ τῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ κατὰ τὰς ἐκάστοτε γενομένας διαλέξεις τῆς Ἀρχαιολογικῆς

Ἑταιρείας ἐκδηλουμένη ζωηρότης τοῦ ἐνδιαφέροντος εἶναι γνώμων τῆς ὑφισταμένης ταύτης πνευματικῆς ἀνάγκης.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε, Κυρίαί καὶ Κύριοι, τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1928.

Καθ' ἣν περίοδον διανύομεν εἶναι ψυχολογικῶς εὐεξήγητον ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁ διεληθὼν διὰ τῆς παγκοσμίου κρίσεως καὶ ἰδῶν νὰ ἀπειλῆται εἰς τὴν ὄλην αὐτοῦ ὑπόστασιν τὸ σύστημα τοῦ πολιτισμοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ζῆ καὶ τὸ ὁποῖον εἶτε ἐν συνειδήσει εἶτε καὶ ἀνεπιγνώστως συντελεῖ, ἤρχισε νὰ καταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς ἀβεβαιότητος ἂν ἢ κατεύθυνσις τῆς ἀνθρωπότητος καὶ αἱ βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς εἶναι ὀρθαί, ἢ μήπως εἶναι ἀνάγκη ἄλλης κοινωνικῆς ὀργανώσεως πρὸς ἀποτροπὴν νέων καταστρεπτικῶν ἐκδηλώσεων. Εἶναι δὲ ἀκόμη εὐνόητον ὅτι ὁ ἐπιπόλαιος καὶ ἀφιλοσόφητος ἄνθρωπος ἐκ τῆς ἐπιφάσεως τῶν γεγονότων καὶ ἐκ τῆς ὅλης ἐξωτερικῆς αὐτῶν συναφείας παραγόμενος ἀποδίδει τὰ ἀτυχήματα αὐτοῦ εἰς τὰς ἀπωτάτας αἰτίας καὶ ἐκδικεῖται μετὰ παιδικοῦ πείσματος τὰ ἀθρότατα τῶν πραγμάτων, ἐν ᾧ θὰ ἠδύνατο πολὺ πλησιέστερον νὰ ἀναζητήσῃ τὴν ἀφετηρίαν τῆς κακοτυχίας του.

Εἰς τὸν ὑποκειμενικὸν τοῦτον λόγον ὀφείλεται καὶ ἡ μετὰ μεγάλης κοινωνικῆς ἀνατροπᾶς παρατηρουμένη ἐκδήλωσις ἐντόνου ἀποστροφῆς πρὸς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας καὶ ἀποκλειστικῆ προσήλωσις πρὸς τὸν ὕλικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου καὶ πρὸς μόνον τὰ μέσα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα συνδέονται πρὸς τὴν ὕλικὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ τοιαῦται ὕλιστικαὶ τάσεις, αἱ ὁποῖαι ἀναφαίνονται μετὰ μεγάλους συγκλονισμοὺς ψυχικοὺς καὶ σημειοῦσιν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ καθ' ὅλου ἀποστολῆς, διαρκοῦσι μέχρι τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἰσορροπίας τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν τάσεων, ὅτε ἀναλαμβάνει ὁ κόσμος τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ πορείαν, τὴν στηριζομένην ἐπὶ τῶν αἰωνίων ἠθικῶν ἀληθειῶν. Ἐν τῇ δίνῃ ταύτῃ εἶναι ἐπόμενον ὅτι ὑφίσταται ἐκάστοτε κλονισμοὺς ἢ πεποίθησις ἐπὶ τὴν μορφωτικὴν ἀξίαν τῶν ἰστορικῶν ἐπι-

στημῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκει καὶ ἡ ἀρχαιολογία. Καὶ οἱ κλονισμοὶ οὗτοι εἶναι ἰσχυρότεροι εἰς τοὺς λαούς, οἱ ὁποῖοι δὲν συνετέλεσαν ἀκόμη μακρὰν περίοδον πολιτισμοῦ καὶ δὲν ἔχουσιν ἀκόμη ἀπρητισμένον ἐδραῖον ψυχικὸν βίον. Ἄλλ' ἀκριβῶς οἱ λαοὶ οὗτοι ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ μελετήσωσι μετὰ φιλοσοφικῆς ἐμβριθείας τὴν ἱστορίαν μεγάλων λαῶν. Ἡ ἱστορικὴ μελέτη ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην αὐτῆς ἔννοιαν δὲν εἶναι ἀσχολία πρὸς πλήρωσιν ἀπλῆς τινος περιεργείας, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη πρὸς τελείωσιν τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου καὶ πρὸς ὄπλισμὸν τοῦ πνεύματος. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ πόθος οὗτος τῆς ἀνθρωπιστικῆς ἱστορικῆς μορφώσεως ἐκδηλοῦται ἐντονώτερον ὑπὸ μεγάλων ἐκπροσώπων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὥστε νὰ ἀποκλείεται ἡ ὑπόνοια ἐπηρεασμοῦ ἐκ τῆς ἐπαγγελματικῆς εἰδικότητος. Ἡ ἀνθρωπιστικὴ λεγομένη μόρφωσις, ἡ στηριζομένη εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐνδόξων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος, εἶναι σπουδαιότατος παράγων τῆς γενικῆς ψυχικῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου, καθῆκον δὲ τῶν ἰθυνόντων ἐκάστοτε εἶναι, ὅπως ἡ ἀκτινοβολία αὐτοῦ ἀποβαίῃ ὅσον εἶναι δυνατὸν εὐρυτέρα.

Ἐν Ἑλλάδι δὲ τὸ καθῆκον τοῦτο εἶναι διπλοῦν. Ἐὰν ὑπὸ τινων ἀσυναρτήτων θεωρῆται πρόσκομμα τῆς προόδου τοῦ ἔθνους ἢ μελέτη τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ ἱστορίας — τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τεκμήριον ἀτελεστάτης ἱστορικῆς καὶ φιλοσοφικῆς μορφώσεως, πρὸς ἄρσιν τῆς ὁποίας εὐχόμεθα τὴν ἀντίληψιν τοῦ θεοῦ.

Ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ τῆς ἀνυψώσεως τῆς ψυχῆς τῶν ὑγιῶν Ἑλλήνων ἐργαζομένη ἢ ἡμετέρα Ἐταιρεία, ὡς ἀκρόπολις τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν, ἔχει ἀκλόνητον τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἀπὸ τε ἐπιστημονικῆς καί, εἰδικώτερον, ἠθικῆς ἀπόψεως δρᾷ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἔθνους.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1928

1. ΤΟ ΠΕΡΙΚΛΕΙΟΝ ΩΔΕΙΟΝ

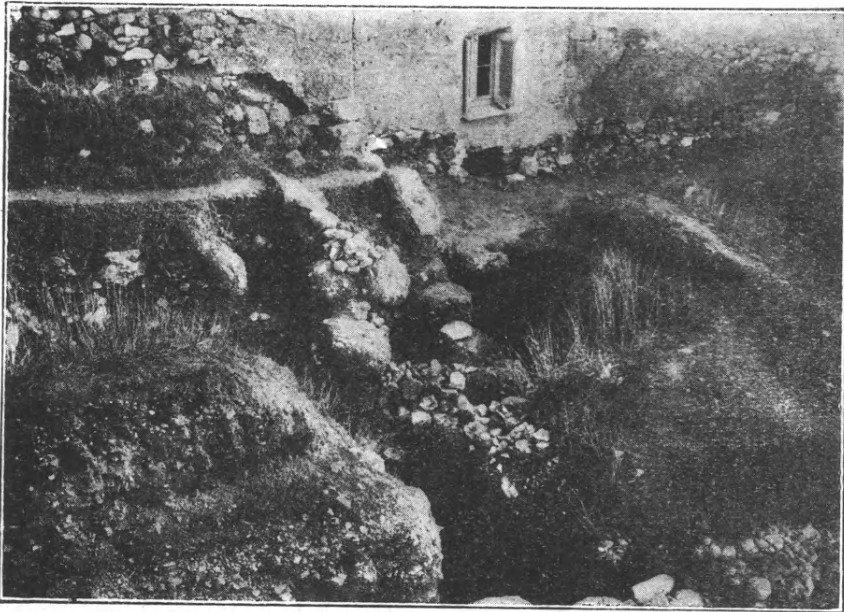
Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Ὁδείου τοῦ Περικλέους, ὡς ἀπὸ δωδεκαετίας ἀνελάβομεν δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, προὐχώρησαν καὶ ἐφέτος ἐφ' ἵκανόν, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1927, ὡς ἐν ταῖς ἐκθέσεσί μου πρὸς τὴν Ἑταιρείαν ἀνέγραφα, ὑπῆρξαν εὐτυχεῖς, καθότι ἤγαγον εἰς φῶς κατὰ τὴν Μ. πλευρὰν τοῦ κτιρίου μικρὸν τμήμα τοίχου (*εἰκ. 1*) μήκ. 5,10 μέτρ. εἰς αὐτὴν ἀνῆκον καὶ διαπιστοῦν τὸ μήκος τοῦ κτιρίου, οὗ αἱ ἄλλαι διαστάσεις ἦσαν ἡμῖν γνωσταὶ ἐκ προηγουμένων ἀνασκαφῶν μου. Δυστυχῶς ὡς ἐκ τῶν ἐπιχειμένων οἰκιῶν τῶν Ἀντωνακοπούλου καὶ Νάκη (ὄρ. σχεδιάγραμμα ἀριθ. 1 ἐκθέσεώς μου ἔτους 1927), οὕτω ἀπαλλοτριωθεισῶν, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ προχωρήσωμεν, ἢ ἐλάχιστον μέρος, μέχρι τοῦ τοίχου μόνον τοῦ περιβόλου τῶν εἰρημένων οἰκιῶν.

Τὸ εὐρεθὲν μικρὸν τμήμα τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ κτιρίου, οὗ τὸ πάχος εἶναι 2,50 μέτρ. σφίζεται εἰς ὕψος 2,30 μέτρ., τὸ διάκενον τοῦ ὁποίου πληροῦται διὰ μικροτέρων λίθων, εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου μὲ τὰς παρόδους τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, μεθ' οὗ, ὡς γνωστόν, συνεκοινωνεῖ τὸ Ὁδεῖον κατὰ τὸ μέρος τοῦτο.

Καὶ ὁ τοίχος οὗτος θὰ ἦτο ἐπίσης ἔσωθεν ἐπενδεδυμένος διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, ὡς εἶδομεν ἐν τῇ ΒΔ γωνίᾳ τοῦ τοίχου τούτου καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλευρῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τοῦ τοίχου οὐδὲν διεσώθη.

Ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ τεμαχίου τούτου εὗρομεν διερχόμενον τὸ ὕδραγωγεῖον τῆς Ἐννεακρούνου ὄρατὸν εἰς μήκος 3 μέτρων, οὗ μεγαλείτερον μέρος συνηγήσαμεν τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνασκαφῶν ἡμῶν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ κτιρίου, κάτωθεν τοῦ ἐκεῖ Βαλεριανείου τείχους διερχόμενον. Εἶναι δὲ τοῦτο, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἀνεφέρομεν, τετράγωνος πῆλινος ὀχετὸς ὕψ. 0,46, πλ. 0,30 καὶ πάχ. 0,05, διευθυνόμενος ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, ἤτοι πρὸς τὸ Διονυσιακὸν Θέατρον καὶ εἶτα πρὸς τὴν Ἐννεάκρουνον.

Ὁ ἀνακαλυφθεὶς οὗτος τοῖχος τοῦ μεσημβρινοῦ ἡμίσεος τοῦ Ὁδείου φαίνεται ὅτι ἐπεσκευάσθη εἰς μεταγενεστέρους χρόνους, χρησιμοποιοηθέντος ἀρχαίου ὕλικου ἐξ ἄλλων οἰκοδομημάτων ληφθέντος, ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ὁδείου, πλὴν τῶν κάτω δόμων, οἵτινες φαίνονται ὅτι εἶναι οἱ ἀρχικοὶ ἀποτελούμενοι ἐκ μεγάλων κατειργασμένων λίθων, ἀλλ' οὐχὶ ὑμηττίου λίθου (λατομείου Καρᾶ), ὡς βλέπομεν ἐπὶ πάντων τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει κρηπιδωμάτων τῶν ἐπὶ Περικλέους χρόνων. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχον τὸ κρηπίδωμα τοῦ τοίχου τούτου φρονοῦμεν ὅτι δὲν εἶναι τοῦ ἐπὶ Ἀριοβαρζάνου ἀνοικοδομηθέντος Ὁδείου.

Εἰκ. 1. Τμῆμα τοίχου Μ. πλευρᾶς τοῦ Ὁδείου.

Τὸ μέρος τοῦτο ὁλοκλήρου τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως εἶχε πυκνῶς κατοικηθῆ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν θεμελίων οἰκίσκων τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, οὓς εὔρομεν ἐκεῖ, ὡς καὶ ἐκ πίθων παμμεγέθων ἐν τοῖς ὑπογείοις τούτων, χρησιμεύοντων πρὸς ἐναπόθεσιν δημητριακῶν καρπῶν καὶ ὑγρῶν, οἴνου, ἐλαίου κτλ. Ἐπίσης εὔρομεν ἐκεῖ κεραμίδας ἀπίρους ἐκ τάφων χριστιανικῶν χρόνων περιεχόντων ὁστᾶ ἄνευ κτερισμάτων.

Ὅθεν ἐκ τῆς ἐξετάσεως ταύτης συνάγομεν τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ ἀποκαλυφθὲν τοῦτο τμῆμα τοῦ τοίχου τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ κτιρίου δὲν εἶναι, ὡς εἴπομεν, τοῦ ἐπὶ Ἀριοβαρζάνου ἀνοικοδομηθέντος Ὁδείου. Τοῦτο

ἄλλωστε πιστοῦται καὶ ἐκ τῆς μεγάλης ἀνισότητος καὶ δυσαναλογίας τοῦ μεγέθους τῶν πλευρῶν τοῦ κτιρίου, ἣτις παρατηρεῖται, διότι, ὡς εἶδομεν, ἐν ᾧ τὸ μῆκος εἶναι 63 μέτρων, τὸ πλάτος αὐτοῦ εἶναι μόλις 26 μέτρων. Δὲν εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι τὸ ἐπὶ Ἀριοβαρζάνου ἀνοικοδομηθὲν Ὁδεῖον δὲν ἀνηγέρθη ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ὑπὸ Περικλέους θεμελιῶν. Ἐπίσης γινώσκουμεν ἐκ τῶν γνωσθεισῶν ἤδη διαστάσεων ὅτι τὸ κτίριον ἦτο τετράγωνον, καὶ οὐχὶ ὀρθογώνιον. Τὰ ἀναγραφόμενα ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, ὅστις παραβάλλει τὸ ἐν Μεγαλοπόλει Θεοσίλιον πρὸς τὸ ἐν Ἀθήναις Ὁδεῖον, λέγων ὅτι ἦν καὶ τοῦτο τετράγωνον οἰκοδόμημα, εἶναι ἄξια προσοχῆς, ἡ δὲ λέξις *τετράγωνον* πρέπει νὰ ἐκλαμβάνηται μαθηματικῶς ἀκριβῆς, οὐχὶ δὲ ὡς δηλοῦσα ὀρθογώνιον, ὡς ἐν προηγούμενῃ μου ἐκθέσει ἀνέφερα, στηριζόμενος εἰς τὸν Παισανίαν, ὅστις ὁμιλῶν περὶ ἀγαλμάτων Ἑρμῶν, ὀνομάζει ταῦτα τῆς τετραγώνου ἐργασίας καίτοι πᾶσαι αἱ πλευραὶ τούτων δὲν εἶναι ἴσαι (πρβλ. Ἀρκαδ. VIII, 43,6).

Ὅθεν τὸ ἐπὶ Περικλέους Ὁδεῖον, ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι ἦν βεβαίως μεγάλων διαστάσεων, καὶ ὅτι ἐξικνεῖτο πολὺ πέραν καὶ τοῦ *Προπύλου* (πρβλ. ἐκθέσιν μου ἔτους 1927), ὅπερ συνηγήσαμεν κατωτέρω τοῦ ἀποκαλυφθέντος τεμαχίου τούτου τοῦ τοίχου κατὰ τὸ μεσημβρινὸν τοῦτο ἡμῖς εἰς ἀπόστασιν 15 περιήπου μέτρων.

Τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ χώρου ἐκεῖ δὲν ἐπεχειρήσαμεν εἰσέτι ἔνεκα πολλῶν δυσχερειῶν. Θὰ εἶχε δὲ τὸ κτίριον τοῦτο, ὡς εἰκάζομεν, ἂν οὐχὶ ἴσην ἔκτασιν πρὸς τὸν τοῖχον τῆς βορείου πλευρᾶς, ἦτοι 63 μέτρων, πάντως ὅμως ἀνάλογον ἐκείνου, καθότι ἀναφέρεται ὅτι ἦν μέγιστον κτίριον. Ὁ Ψευδο-Ἡράκλειος τοῦλάχιστον, ὡς γνωρίζομεν, ὀνομάζει αὐτὸ *μέγιστον ἐν τῇ Οἰκουμένῃ*.

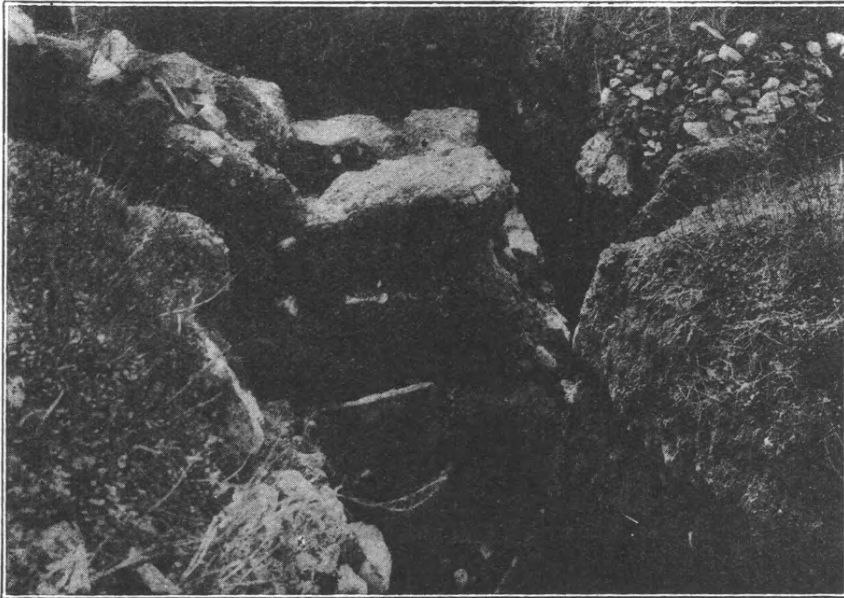
Ὅθεν τὸ ἀποκαλυφθὲν τοῦτο τμήμα τοῦ τοίχου τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Ὁδεῖου ἡμῶν δὲν ἀνήκει εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριοβαρζάνου ἀνοικοδομηθὲν Ὁδεῖον, ὅπερ, ὡς εἶναι πιθανώτατον, ἀνηγέρθη καθ' ὅλας τὰς πλευρὰς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ ὑπὸ Περικλέους καὶ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρᾶν, οὐδ' οὐσιωδῶς ἐτροποποιήθη, σμικρυνθέντος τοῦ πλάτους αὐτοῦ. Οὕτω δεχόμεθα ὅτι δὲν ὑπῆρχε μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ πλάτους καὶ μήκους, οὐδὲ περιορίσθη οὕτω τὸ κτίριον εἰς τὸ ἡμῖς σχεδὸν καὶ πλέον.

Τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ τοίχου (μῆκ. 5,10 μέτρ.) ὅλως προχείρως καὶ ἐν σπουδῇ ἐξετάσαντες ἄλλοτε ἐξελάβομεν ὡς τὸν τοῖχον τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος, πλανηθέντες ἐκ τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ ἀποτελουμένου ἐξ ἀρχαίων ἐργασμένων λίθων καὶ καταπληκτικῶς ὁμοιάζοντος μὲ τὸ τῶν τοίχων τῶν ἄλλων πλευρῶν τοῦ κτιρίου, οὕτω μὴ προλαβόντες νὰ ἐξετάσωμεν τοῦτο καλῶς, λόγῳ τῆς διακοπῆς τῶν ἀνασκαφῶν, ὡς ἐκ τοῦ ἐνσκήψαντος χειμῶνος, ὅτι δὲν ἠδράζετο ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, καὶ ἐπλανήθημεν ἐν τῇ σπουδῇ ἡμῶν ἐξαγαγόντες ἄλλοῖα συμπεράσματα περὶ τῶν διαστάσεων τοῦ κτιρίου, λόγῳ δὲ τῆς μεγάλης ἀνισότητος τῶν διαστάσεων παρεδέχθημεν ὅτι τὸ οἰκοδό-

μημα δὲν ἦτο τετράγωνον, ὡς ἀναφέρει ὁ Πausanías, ἀλλὰ τετράπλευρον καὶ ἐπιστεύσαμεν πρὸς στιγμήν, ὅτι ὁ Ἀριοβαρζάνης κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ὑδαίου δὲν ἐτήρησε τὰς αὐτὰς διαστάσεις, ἅς εἶχε τὸ ἐπὶ Περικλέους Ὑδαῖον.

Κατόπιν ὅμως νεωτέρας ἀνασκαφῆς ἐργασθέντες τὸν χειμῶνα τοῦ 1929 ἐπὶ δύο μῆνας, δαπάναις τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ ἐξερευνήσαντες τὸ μέρος ἐκεῖ ἐπισταμένως, ἐπηρωρθώσαμεν τὸ πρᾶγμα ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἡμῶν.

Διὰ τῆς ἐξερευνήσεως τοῦ πέραν τοῦ Προπύλου χώρου θέλομεν διευκρινίσει τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅταν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία εἰς εὐθετώτερον

Εἰκ. 2. Τμήματα τοῦ τοῖχου Δ. πλευρᾶς τοῦ Ὑδαίου.

χρόνον καὶ διὰ γενναιοτέρας ἐπιχορηγήσεως ἀποφασίσῃ τὴν ἐντελῆ ἀνασκαφὴν τούτου, ἵνα ἔλθῃ εἰς φῶς τὸ ἀρχικὸν σχέδιον καὶ γνωσθῇ τὸ ἀκριβὲς μέγεθος τοῦ Περικλείου Ὑδαίου.

Ἡμεῖς μέχρι τοῦδε περιορίσθημεν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν τοίχων τῶν ἐξωτερικῶν πλευρῶν τοῦ κτιρίου καὶ μικροῦ μέρους τοῦ ἐλευθέρου χώρου τοῦ μὴ κατεχομένου ὑπὸ τῶν σημερινῶν οἰκιῶν. Ὁλόκληρον τὸ ἐμβαδὸν τοῦ κάτω ἡμίσεος χώρου τοῦ Ὑδαίου μένει εἰσέτι ἄσκαφον, μὴ ἐπιχειροῦντες νῦν ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἐκεῖ ἐπιχώσεως τοῦ ἐδάφους, ὑπερβαινούσης τὰ 6-7 μέτρα.

Ἐφέτος ἀνωρύξαμεν καὶ τάφρους τινὰς ὀριζοντίας (εἰκ. 2) ἐπὶ τοῦ μὴ

ἀνεσκαμμένον χώρον πρὸς συνάντησιν τοῦ τοίχου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ κατερχομένου παραλλήλως τοῦ ἀνατολικοῦ ἀναλήμματος τοῦ Θεάτρου, ἀλλ' ὁ τοῖχος οὗτος τοῦ κτιρίου, ὡς παρατηρήσαμεν, δὲν διεσώθη δυστυχῶς ἐν συνεχείᾳ, ἀλλὰ κατὰ διαστήματα, καταστραφεὶς ἐκ θεμελίων εἰς παλαιότερους χρόνους, τὸ δὲ ὑλικὸν αὐτοῦ εὐρίσκομεν ἐντετοιχισμένον εἰς τὸν περίξ ἐκεῖ καθ' ὅλην τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ἀνεγερθέντα πυκνὸν συνοικισμόν. Καὶ ἐκεῖ εὔρομεν πλῆθος παμμεγίστων πίθων καὶ κεραμίδας ἐκ τάφων χριστιανικῶν χρόνων. Ἐπίσης εὔρομεν μικρὰ τεμάχια κίωνων τοῦ Ὁδείου τοῦ ἐπὶ Ἀριοβαρζάνου. Ἐκ τούτου βλέπει τις τὴν μεγάλην καταστροφὴν καὶ τὴν διασκόρπισιν τοῦ ὑλικοῦ τούτου εἰς χρησιμοποίησιν ἄλλων οἰκοδομημάτων ἢ καὶ πρὸς ἀσβεστοποίησιν.

Καὶ ἐν τῇ ὁδῷ Κυδαθηναίων παρὰ τὴν Ἀγορὰν τῆς συνοικίας Πλάκας ἔμπροσθεν τοῦ πρῶην ἀστυνομικοῦ καταστήματος εἶδομεν ἐσχάτως τυχαίως ἐκεῖ σπονδύλους τοιούτων κίωνων ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ὁδείου προερχομένον.

Πρὸς τούτοις ἐκαθαρίσαμεν, ὡς κατ' ἔτος πράττομεν, καὶ τὸν μέχρι τοῦδε ὑφ' ἡμῶν ἀνασκαφέντα χώρον τοῦ Ὁδείου, ὅστις εἶχε σχεδὸν καλυφθῆ ἐκ νέου ἐκ χωμάτων καὶ λίθων ἐκ τῶν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως κατερχομένων.

Ταῦτα διὰ τὸ τρέχον ἔτος εἶχον νὰ ἀναφέρω.

Δαπάναις τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἀνεσκάψαμεν ἐφέτος συμπληροῦντες τὰς ἐργασίας τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τὸ ἀπὸ τοῦ **Προπύλου** καὶ ἄνωθεν ἐμβαδὸν τοῦ Ὁδείου τοῦ Περικλέους ἀποκομίζοντες καὶ τὰ χώματα ταῦτα καὶ ἀπορρίπτοντες αὐτὰ εἰς τὸν μεσημβρινὸν δυτικὸν χώρον τοῦ περιβόλου τοῦ Θεάτρου τοῦ Διονύσου, ἰσοπεδοῦντες τὸ ἐκεῖ κοίλωμα τοῦ ἐδάφους.

Τὰ χώματα ταῦτα εἶχον ριφθῆ ἐν μέρει ὑφ' ἡμῶν κατὰ τὰς προγενεστέρας ἀνασκαφάς, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα προέρχονται ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Θεάτρου τοῦ Διονύσου, τῶν ἀπὸ τοῦ 1867 καὶ ἐντεῦθεν γενομένων πρὸς ἀποκάλυψιν αὐτοῦ.

Ἀπεκαλύφθησαν δὲ νῦν ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ θεμέλια οἰκῶν πυκνοῦ συνοικισμοῦ τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας χρόνων, ὡς καὶ πλῆθος μεγάλων πίθων οἰκιακῆς χρήσεως, φρέατα κτλ. (**εἰκ. 3**).

Ὁ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κτιρίου τοῖχος, ὃν ἐν τῇ ἄνω γωνίᾳ εὔρομεν, διατηρεῖται καλῶς, σφίζεται δὲ καὶ ἡ ἐκ μαρμάρου ἐπένδυσις αὐτοῦ ὁμοία πρὸς τὰς ἐν τῷ τοίχῳ τῆς βορείου πλευρᾶς τοιαύτας. Ἄλλ' οὗτος δυστυχῶς, ὡς προεῖπομεν, δὲν σφίζεται ἐν συνεχείᾳ, ἀλλὰ κατὰ διαστήματα, ὡς ἐπεῖσθημεν ἐκ τῶν διαφόρων τάφρων, ἃς ἐκεῖ ἀνεψάσαμεν.

Ὁ μέχρι τοῦ **Προπύλου** τῆς πλευρᾶς ταύτης τοῖχος κατερχόμενος πρὸς μεσημβρίαν ἀποτελεῖται μὲν ἐξ ἀρχαίων λίθων εἰργασμένων, ἀλλὰ φύρδην μίγδην τεθειμένων. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι εἶναι πολὺ μεταγενεστέρον χρόνον,

θεωροῦμεν δὲ αὐτόν, ὡς ἀμυντικὸν τρόπον τινὰ περίβολον τοῦ μεταγενεστέρου τούτου συνοικισμού, ἦτοι τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας χρόνων.

Τὸ δὲ τμήμα τοῦ τοίχου τοῦ εὐρεθέντος ἐκεῖ τεμαχίου κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν θεωροῦμεν νῦν ὡς συνέχειαν τοῦ τείχους τῶν χρόνων τοῦ Βαλεριανοῦ, ὡς εἴπομεν ἐν ταῖς προηγουμέναις ἐκθέσεσιν ἡμῶν, ὅτε ἀνεσκάπτομεν τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Ὁδεῖου.

Ἦδη δὲ μετὰ τὴν ἐντελῆ ἀποκάλυψιν τούτου μέχρι καὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, συμπεραίνομεν ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι οὔτε Περικλείων χρόνων, οὔτε

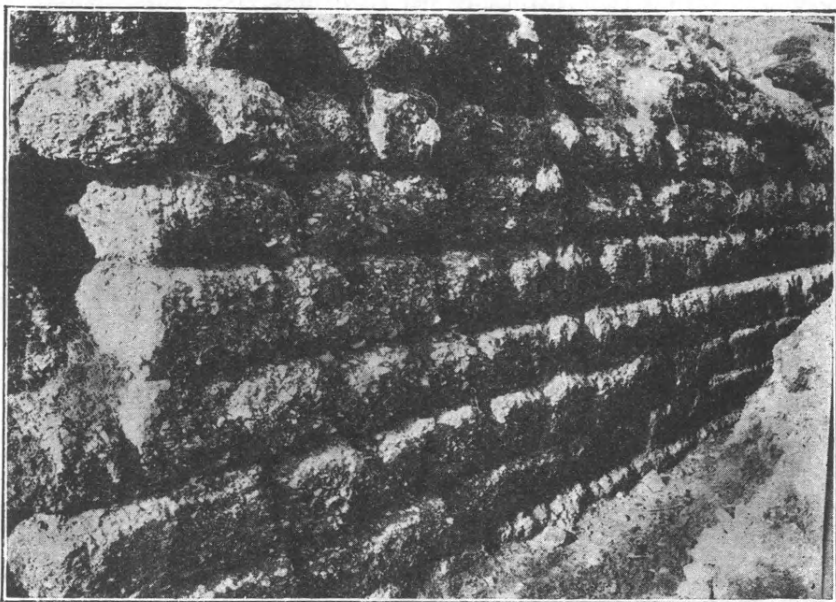
Εἰκ. 3. Ἀνασκαφὴ ΜΔ πλευρᾶς Ὁδεῖου.

τῶν ἐπὶ Ἀριοβαρζάνου. Τὸ δὲ παραπλεύρως τούτου διερχόμενον ὑδραγωγεῖον εἶναι τὸ τῆς Ἐννεακρούνου, ὡς παρατηρήσαμεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, ἔνθα εὗρομεν τὸ Βαλεριάνειον τεῖχος.

Οὕτως εἰκάζω ὅτι πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὸν τοῖχον τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς κατωτέρω καὶ πέραν τοῦ **Προπύλου** εἰς μῆκος 65 περίπου μέτρων, ὅσον εἶναι καὶ τὸ μῆκος τῆς βορείου πλευρᾶς ὀλοτελῶς ἐκκαθαρισθείσης καὶ οὕτω θὰ εὗρωμεν ὅτι θὰ ἦτο ὄντως τετράγωνον, ὡς λέγει ὁ Πausanias καὶ κολοσσιαῖον, ὡς καὶ ὁ Ψευδο-Ἡρόκληιος, ὅστις καλεῖ τὸ Ὁδεῖον ὡς τὸ **μέγιστον ἐν τῇ Οἰκουμένῃ**.

Πιθανὸν λοιπὸν εἶναι ὅτι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριοβαρζάνου ἀνοικοδομηθὲν

Ῥδεῖον νὰ ἀνεκτίσθῃ ἐπὶ τῶν ἰδίων θεμελίων τοῦ ὑπὸ Περικλέους ἰδρυθέντος. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τῇ προγενεστέρᾳ ἐκθέσει ἡμῶν εἶπομεν ὅτι δὲν ἦτο τετράγωνον, ἀλλὰ παραλληλόγραμμον, ἐκλαβόντες τὸ τοίχιον τοῦτο ὡς τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, δι' οὗ ὠρίσαμεν καὶ τὰς διαστάσεις τοῦ κτιρίου, ἀλλ' ὁμολογοῦμεν νῦν ὅτι ἐπλανήθημεν τότε, διότι τὸ τοίχιον τοῦτο ἦτο τοῦ αὐτοῦ πάχους καὶ τὸ ὑλικὸν ἐξ ἀρχαίων εἰργασμένων λίθων καὶ ὁμοίαζε καταπληκτικῶς πρὸς τὰ ἄλλα σφζόμενα σκέλη, ἦτοι τοῦ Β. καὶ Δ. Ἄλλ' ἤδη

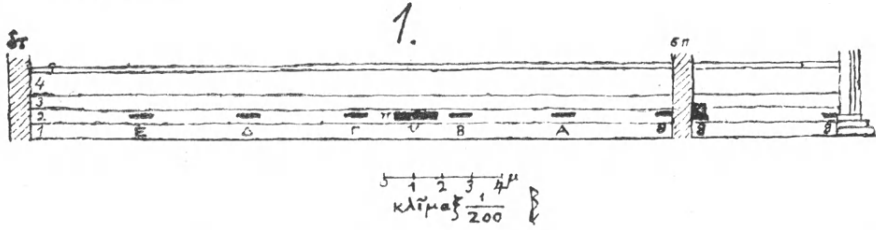
Εἰκ. 4. Τὸ ἀνατολικὸν ἀνάλημμα τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου.

ἐγνώσθῃ ὅτι τοῦτο εἶναι συνέχεια τοῦ ὑπὸ τὰς οἰκίας κειμένου Βαλεριανείου τείχους, περιέθετε δὲ αὐτὸ τὸ ἀποκαλυφθὲν ὑδραγωγεῖον. Οὕτω δὲ ἐξηγάγομεν ἄλλοια συμπεράσματα, ἐκλαβόντες τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ τοίχου, ὅπερ δὲν κεῖται ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς ὡς ἀνήκον τῷ Ῥδεῖῳ διότι ἐνομίσαμεν τὴν οἰκοδομίαν τοῦ ἐξ ἀρχαίου εἰργασμένην ὑλικοῦ καὶ ἔχοντος τὸ πάχος τῶν ἄλλων πλευρῶν τοῦ κτιρίου, ὡς τμήμα ἀρχαίων, ἀλλὰ μὴ προλαβόντες νὰ ἐξετάσωμεν, λόγῳ τῆς διακοπῆς τῶν ἀνασκαφῶν, ὡς ἐκ τοῦ χειμῶνος, ἂν ἐδράζεται ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, καὶ οὕτω ἐπλανήθημεν ἐν τῇ σπουδῇ ἡμῶν καὶ ἐξηγάγομεν συμπεράσματα οὐχὶ ἀληθῆ, ὑποθέσαντες ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Πausανίου λεγόμενον τετράγωνον δὲν ἦτο ἀκριβές τοιοῦτον.

Π. ΚΑΣΤΡΙΩΤΗΣ

2. ΑΜΦΙΑΡΕΙΟΥ ΣΚΑΦΑΙ (1928)

Περὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ χειμάρρου ὄχθης ἐργασιῶν τοῦ 1927 (πρβ. ΠΑΕ 1927₂₇ κῆ) παρατίθενται ἐνθάδε τρία διαγράμματα (τοῦ ναοῦ, εἰκ. 1, 2, 2^α).

1 (ὄρθογραφία): ναοῦ: μηκοτρεχῆς (δυσμανατολικῆ) τομὴ σὺν τῇ τοῦ βορείου ἡμίσεος νοτίᾳ ὄψει.

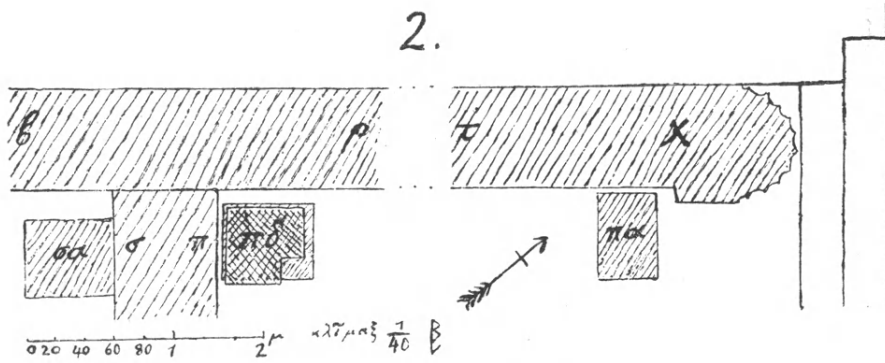
δ τ = δυσμικοῦ τοίχου τομὴ.

1 — 5 = βορείου τοίχου δόμοι.

Α — Ε = ἐσωτερικῶν κίωνων βατήρες καὶ υ = ὑπόβαθρον, ἐν ἰσοπεδίᾳ: πρὸς τῷ ὑποβάθρῳ δυσμόθεν κεῖται (οὐ κατὰ χώραν) λιθινὴ παχεῖα πλίνθος (π) φέρουσα κοίλωμα χάριν κολοσσικοῦ ἀγάλματος, ἴσως τοῦ 'Αμφιαρέου (πρβ Πανσ. Α' 32₂).

σ π = σηκοπροδομίου τοίχου τομὴ.

θ, θ, θ = θρανίων βάσεις.

2 (ἐπιγραφία): σηκοῦ καὶ προδόμου: ὑποθημάτων (ποδῶν θρανίων) βάσεις.

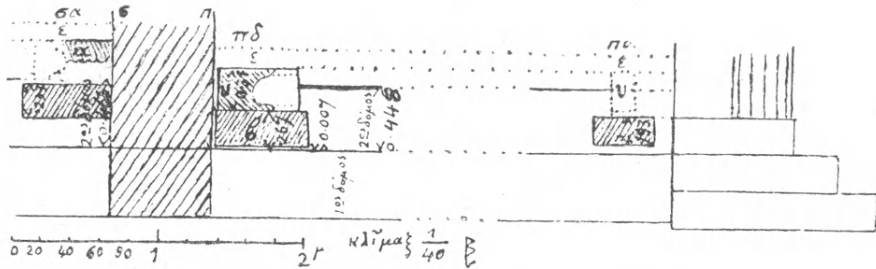
βρ — τχ = βόρειος τοίχος.

σα = σηκοῦ: βορρανατολικοῦ ὑποθήματος (γωνιαίου) βάσις.

σπ = σηκοπροδόμιος τοίχος.

πδ = προδόμου: βορροδυσμικοῦ ὑποθήματος (γωνιαίου) βάσις.

πα = προδόμου: βορρανατολικοῦ ὑποθήματος βάσις.

2^α.

2α (ὀρθογραφία τῶν ἐν εἰκ. 2' νοτία ὄψις): σηκοῦ καὶ προδόμου; θρανίων δυσμανατολική τομή.

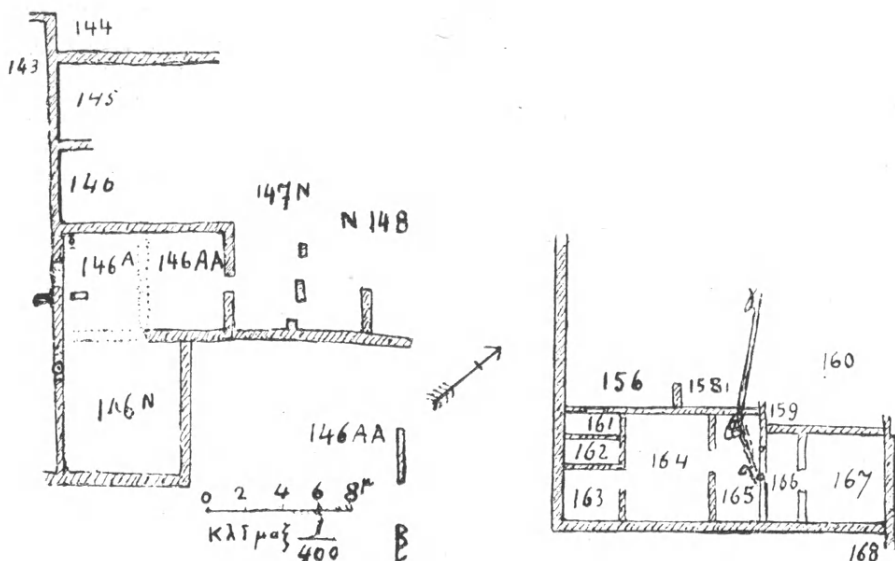
- σ α = σηκοῦ: βορρανατολικῷ ὑποθήματος (γωνιαίου) βάσις· τούτου ἠρέθη ἄνω ἀπότμημα (α).
- σ π = σηκοπροδομίου τοῖχου τομή.
- π δ = προδόμου: βορροδυσμικῷ ὑποθήματος (γωνιαίου) βάσις (β) σὺν τῷ (γωνιαίῳ) ὑποθήματι (π).
- π α = προδόμου: βορρανατολικῷ ὑποθήματος βάσις· τὸ ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης πάλαι ἰδρυμένον ὑπόθημα (ν) τοῦ θρανίου κεῖται ἐν τῷ προδόμῳ (οὐ κατὰ χώραν), ἀπλοῦν (οὐ γωνιαῖον), πλ. 0 19, πρόσθεν κοῖλον, φέρον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἐπιφανείας ἀνάγλυπτον λεοντόποδα.
- ε, ε, ε = θρανίων ἐπιθήματα (ἀναπληρούμενα ἐνθάδε), ὕψ. 0 11 — 0 14 (πρβ ΑΕ 1892 53 (83-88), ΠΑΕ 1927 28).

Τῷ 1928 ἐργασίαι ἐγένοντο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄψις ἀπαντικρὺ τοῦ μουσείου (εἰκ. 3' πρβ διάγραμμα ΑΕ 1922 102 εἰκ. 2 2^α).

Ἀνεκαθάρθη ὁ πάλαι ἐκ τριῶν δόμων συγκείμενος νότιος τοῖχος τοῦ χώρου 144 καὶ ὁ μεταξὺ τοῦ 145 καὶ 146, οὗ σφίζεται εἰς πῶρος (ὁ δυσμικός, μῆκος δυσμανατολικὸν 1 32) καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ παρὰ τοῦτον (ἀνατολόθεν).

Ἐπειτα ἠρενήθη ὁ χώρος 146 Α· ἐνιαῦθα ἐν προτέρας ἐτείαις σκαφεῖα ἐξεκαλύφθη ἢ συνέχεια τοῦ ἐκ βορρᾶ (ἐν πολλῶ βάρθει) φερομένου καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἐπικαμπτομένου τοῖχου (νοτίου τοῖχου τοῦ 142 Αν· ἐκ δύο δόμων ἐνταῦθα, πλ. 0 44). Ὁ χώρος 146 Α ἔχει ἐσωτερικὸν μῆκος δυσμανατολικὸν μὲν ± 4 45, βορρονότιον δὲ 5 22· πρὸς τῷ βορείῳ τοίχῳ τ, 1 35 ἀνατολόθεν τοῦ δυσμικῷ τοῖχου (= ἀνατολικῷ τοῖχου τοῦ 143 ΒΝ, ἐφ' οὗ καὶ θύρωμα θ), ἀπεκαλύφθη παρίνη βάσις τετράπλευρος ὕψ. 0 65, μ. (ΒΝ) 1 04, πλ. (ΔΑ) 0 52, ἐφ' ἧς πῶρος τετράπλευρος ὕψ. 0 79, μ. (ΒΝ) 0 62, πλ. (ΔΑ) 0 49, νοτόθεν δὲ τῆς παρίνης βάσεως ἀνεφάνη ἢ συνέχεια τοῦ εἰρημένου νοτίου τοῖχου τοῦ 142 Αν. Ὁ χώρος 146 Α διήρητο διὰ βορρονοτίου μεσοτοίχου, ἔχοντος ἴσως καὶ θύραν, οὗ λείψανα σφίζονται, εἰς δύο (δυσμικὸν καὶ ἀνατολικόν). Τοῦ βορείου τοῖχου ἐν τοῖς δυσμικοῖς σφίζονται δύο δόμοι, ὧν ὁ

3.

3: οικοδομήματα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὁχθης: νοτόθεν τῆς πομπικῆς ὁδοῦ 138 κλπ. (πρβ ΑΕ 1922 102 εικ. 2).

μὲν ἄνω ἦν πώρινος, ὁ δὲ κάτω λίθινος (εἷς τῶν τούτου λίθων δίχα τετραμμένος ἔχει μῆκος 160, πλ. 081, πάχ. 057· ἐπὶ τῆς βορείου ἐπιφανείας ὁ τοῖχος ἔφερε κονίαμα), ἐν δὲ τοῖς ἀνατολικοῖς, ἔνθα τὸ ἔδαφος ἐπικλινέστερον, σφίζονται μόνα τὰ θεμέλια. Τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου σφίζονται τρεῖς πῶροι, μεταξὺ δὲ ἦν θύρωμα, ἀνατολόθεν δὲ τοῦ τοίχου τούτου ὑπῆρχε διόδος βορρονότιος. Ἀνατολόθεν τῆς διόδου σφίζονται λείψανα τοίχου βορρονοτίου (μεταξὺ τοῦ 147 *N* [γρ. *N* 148]) μετὰ λειψάνων θυρώματος.

Νοτόθεν τοῦ 146 *A* κεῖται τετράπλευρος χῶρος (ἔτι ἄσκαφος) 146 *N*, ἔχων ἐσωτερικὸν μῆκος βορρονότιον μὲν 667, δυσμανατολικὸν δὲ 580· ὁ δυσμικὸς τοῖχος φέρει θύρωμα Θ · καὶ ὁ ἀνατολικὸς δὲ τοῖχος, ὡς εἰκάζεται ἐξ ὁδοῦ, πλησίον εὐρεθέντος, ἔφερον ἐν ἡ δύο θυρώματα. Ὁ χῶρος 146 *N* ἴσως ἔφερε βορρονότιον μεσότοιχον.

Ἀνατολόθεν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ 146 *N*, ἦγουν 418 νοτόθεν τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς ἀνατολικῆς προεκτάσεως τοῦ βορείου τοίχου τοῦ 146 *NA*, ἀπεκαλύφθη βορρονότιος τοῖχος στενός, πλ. 041, μῆκ. 280.

Ἀνατολόθεν τοῦ εἰρημένου στενοῦ τοίχου ἀπεκαλύφθη εὐρὴ συγκρότημα πέντε χώρων, ὧν ὁ δυσμικώτατος ὑποδιήρηται διὰ δύο δυσμανατολι-

κῶν τοίχων εἰς τρεῖς χώρους, οὕτως δὲ ἀποτελοῦνται ἑπτὰ οἱ σύμπαντες χώροι. Οἱ ἑπτὰ χώροι περιέχονται μεταξύ μακρᾶς νοτόθεν κειμένης (δυσμανατολικῆς) ἀντηρίδος πωρίνης, πᾶχ. 0 64, καὶ δύο ἀκραίων τοίχων, ἐπ' ἴσης παχέων, δυσμικοῦ καὶ ἀνατολικοῦ. Ἡ ἀντηρίς εἶνε ἐπτάδομος, ἔχουσα ὕψος δυσμόθεν μὲν $\pm 3 14$, κατὰ δὲ τὸν μέσον (3^{ον}) χώρον $\pm 2 97$. Καὶ κατὰ μὲν τὸ δυσμικὸν ἄκρον τῆς ἀντηρίδος φαίνεται ὅτι οἱ συναφεῖς δύο τοῖχοι, ὁ τῆς ἀντηρίδος καὶ ὁ δυσμικός, εἶνε σύγχρονοι, φορητῶν καὶ παρὰ μῆκος κείμενοι, ἦγουν ὁ μὲν 1^{ος} δόμος καὶ ὁ 3^{ος} καὶ ὁ 5^{ος} τῆς ἀντηρίδος εἰσχωροῦσι πρὸς δυσμὰς (εἰς τὸν δυσμικὸν τοῖχον), ὁ δὲ 2^{ος} καὶ ὁ 4^{ος} καὶ ὁ 6^{ος} χωροῦσι πρὸς νότον. Ἄλλ' οἱ παρεσχάτοι λίθοι τῶν τῆς ἀντηρίδος δόμων εἰσὶ κατὰ τὴν ἄνω ἀνατολικὴν γωνίαν ὀλίγον ἀποτετημένοι ἵνα ἰσοστοιχίσωσι τοῖς ἀνατολόθεν προσαφῆσιν, ἐαθεῖσιν ἀκηράτοις· ἐκ τούτου συναγεται ὅτι οἱ ἀνατολόθεν δόμοι τῆς ἀντηρίδος, τεθέντες πρὸ τῆς τῶν δυσμικῶν μετὰ τοῦ δυσμικοῦ τοίχου συνδέσεως, ἐπέβαλον τὴν εἰρημένην ἀποτομὴν τῶν παρεσχάτων λίθων τῆς ἀντηρίδος. Τὸ δὲ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς ἀντηρίδος συνάπτεται ἀπλούστερον πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον, ἦγουν μόνος ὁ 5^{ος} δόμος τῆς ἀντηρίδος εἰσχωρεῖ εἰς τὸν οἰκτεῖον δόμον τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, οἱ δὲ κάτω τέσσαρες καὶ ὁ 6^{ος} διακόπτονται ὑπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου (ὁ 7^{ος}, ἦγουν ὁ ἀνώτατος, λείπει), ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐκ τῆς ἀνωμάλου πως τομῆς τῶν τῆς ἀντηρίδος ἀκραίων λίθων φαίνεται ὅτι οἱ κάτω τέσσαρες τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου δόμοι εἰσὶ προγενέστεροι τῶν τῆς ἀντηρίδος.

Πρὸς βορρᾶν τὸ συγκρότημα ὀρίζεται ὑπὸ δύο τοίχων. ὧν ὁ μὲν δυσμικός φράσσει τοὺς χώρους 161 (καὶ τοὺς νοτόθεν τούτου 162 καὶ 163) καὶ 164 καὶ 165, κεῖται δὲ νοτόθεν τοῦ 156 καὶ 158, ὁ δὲ ἀνατολικός, 0 27 νοτιώτερον τοῦ δυσμικοῦ φερόμενος, ὀρίζει τοὺς χώρους 166 καὶ 167 ἀπὸ τῶν τούτοις ἀντιστοιχῶν 159 καὶ 160· καὶ ὁ μὲν δυσμικός σύγκειται ἕξ ὀρθοστατῶν ὕψ. $\pm 0 62$, μ. $\pm 1 20$, πᾶχ. 0 41, ὁ δὲ ἀνατολικός ἐκ δύο δόμων, ἦγουν εὐθυνηρίας (ὑπερύθρων πῶρων ἐπιπέδως κειμένων) καὶ ὀρθοστατῶν. Ὁ χώρος 162 χωρίζεται ἀπὸ τοῦ νοτόθεν 163 διὰ ταπεινοῦ τοίχου, ὁ δὲ ἀνατολικὸς αὐτοῦ τοῖχος τὰ κάτω εἶνε συνέχεια τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ 161, ἔξωθεν δὲ τῆς νοτιανατολικῆς γωνίας τοῦ 162 ἀνέφεται θύρωμα, δι' οὗ ὁ χώρος 164 ἐκοινώνει πρὸς τὸν 163. Ὁ θυραῖος (ἀνατολικός) τοῖχος τῶν χώρων 162-163 σφίζεται εἰς ὕψος 1 54-1 64. Οἱ χώροι 161-165 ἔχουσιν ἐσωτερικὸν μῆκος βορρονότιον 5 92-6 08. Τὸ μεταξύ τοῦ χώρου 164 καὶ τοῦ 165 θύρωμα ἀντιστοιχεῖ πως τῷ μεταξύ τοῦ 165 καὶ τοῦ 166, τὸ δὲ μεταξύ τοῦ 163 καὶ τοῦ 164 καὶ τὸ μεταξύ τοῦ 166 καὶ τοῦ 167 κεῖνται νοτιώτερον. Ὁ μεταξύ τοῦ 164 καὶ τοῦ 165 τοῖχος σφίζεται εἰς ὕψος 0 73 (νότιον τμήμα) — 1 16 (βόρειον τμήμα). Ἐν τῷ χώρῳ 164 ὄλον τὸ νότιον ἀπὸ τῆς νοτίας παραστάδος τοῦ δυσμικοῦ θυρώματος, πλὴν πλ. 0 61 κατὰ τὸ

ἀνατολικόν, ἐπὶ τε τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς καὶ τῆς βορείου καὶ τῆς ἀνατολικῆς κατέχεται ὑπὸ τριῶν τοιχιῶν μικρῶν λίθων κειμένων ὑψοῦ ἰσοπέδως τῇ κορυφῇ τοῦ θυρώματος (πρβ καὶ ἐξῆς ἐν χώρῳ 167). Ἐνταῦθα ηὔρεθῆ λύχνος ἀμφίμυξος μ. 0 14.

Ἡ ἀντηρὶς ἔχει ἐξωτερικὸν μῆκος δυσμανατολικὸν 19 27, ὕψος ὡς 3 22. Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τοῦ 165 ἡ ἀντηρὶς φέρει δίοδον πρὸς ἐξοδον τῶν ἐκ τοῦ ὄρους καταρρεόντων υετίων ὑδάτων· ὁ μὲν γὰρ αὐτόθι λίθος τοῦ κατωτάτου (1^{ου}) δόμου αὐτῆς εἶνε ἄνω κεκοιλαμμένος, οἱ δὲ ὑπὲρ τοῦτον λίθοι ἀπεκόπησαν ἀναλόγως (πλ. $\pm 0 89$) χάριν τῆς διόδου. Ἀπὸ τῆς διόδου ταύτης διήκει πρὸς βορρᾶν πάρινος ὄχετός, *αβγ*, ἐκ τμημάτων συγκείμενος, κρυπτὸς (διάρρους 0 18, πλ. καλυμμάτων $\pm 0 60$). Ἐν χώρῳ 166 κατὰ τὰ νοτοδυσμικὰ ἐν βάθει ἀνατολόθεν τοῦ ὄχετοῦ κεῖται παρῖνη λεκάνη μήκους δυσμανατολικῆς 0 65, πλ. (BN) 0 40 ὕψ. 0 20. Ὁ ὄχετός ἐκ νότου φερόμενος διὰ τοῦ χώρου 165 καὶ τοῦ βορείου αὐτοῦ τοίχου καὶ τῶν χώρων 158 καὶ 157 καὶ 153 ἐξικνεῖται μέχρι τῆς ἀνατολικῆς πομπικῆς ὁδοῦ 138 (πρβ ΑΕ 1922 ^{105 6}).

Ἐπὶ τοῦ μεταξὺ τοῦ χώρου 165 καὶ τοῦ 166 τοίχου ἴστανται δύο κιόνια μαρμάρινα χάριν διόδου ὕψ. $\pm 0 50$, διαμ. ἄνω 0 225, μετακίονιον ἄνω 1 19.

Ἐν χώρῳ 167 ἐπὶ τῆς νοτοδυσμικῆς γωνίας σχηματίζεται τετράγωνον ἐκ δύο τοιχιῶν μικρῶν λίθων (πάχ. $\pm 0 20$), ὡς ἐστίας, ὧν τὸ μὲν βορρονότιον (μ. 1 50), τὸ δὲ δυσμανατολικὸν (παρὰ τὸ μεταξὺ τοῦ 165 καὶ τοῦ 166 θύρωμα μ. $\pm 1 04$).

Νομίσματα ηὔρεθῆσαν 85 χαλκᾶ, ἃ καὶ Ἀθήναζε κομισθέντα κατετέθησαν ἐν τῷ νομισματικῷ μουσεῖῳ.

B. ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ

3. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΤΟΥ ΚΑΔΜΕΙΟΥ ΑΝΑΚΤΟΡΟΥ ΕΝ ΘΗΒΑΙΣ

Προσεδόκων ἤδη πέρυσιν, ὅτι τὸ ἀνασκαφὲν τότε νοτιώτατον δωμάτιον, ὅπερ ὀνομάσαμεν δωμάτιον τῆς χρυσῆς ἐλάφου διὰ τὴν εὔρεσιν ἐν αὐτῷ τοῦ κοσμήματος τούτου, (Πρακτικὰ 1927 σελ. 33 εἰκ. 1 Π καὶ σελ. 43 εἰκ 6), θὰ ἦτο τὸ τελευταῖον τοῦ ἀνακτόρου. Ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα.

Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν ἀπεκαλύψαμεν τὴν νοτίαν ὄψιν τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ δωματίου ἐκείνου καὶ εἶδομεν, ὅτι τὸ ἐρεῖπιον ἐκτείνεται καὶ νοτιώτερον. Δυστυχῶς τὸ τουρκικὸν λουτρόν, ὅπερ ἐγνωρίζομεν ἐνταῦθά που, (ΑΕ 1909, 120, Κεραμοπούλλου Θηβ αἰκὰ σ. 338₂) ἀνεκαλύφθη εἰς βάθος 2 1/2 μ. περίπου (τὰ ὑψηλότερα μέρη αὐτοῦ εἶχον κατεδαφισθῆ, φαίνεται, ἵνα ληφθῶσιν οἱ λίθοι τῶν τοίχων ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἰδιοκτη-

τῶν τοῦ τόπου) καὶ ἀπεδείχθη οὕτω, ὅτι θεμελιωθὲν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου ὑπῆρξε καταστρεπτικὸν εἰς τὸ ἐρείπιον τοῦ ἀνακτόρου. Ἐκ τοῦ λουτροῦ τούτου εὗρομεν μέγα μέρος τῶν ὑποκαύστρων, ἅτινα ἐξετείνοντο καὶ νοτιώτερον, ἀλλ' εἶνε κατεστραμμένα ὑπὸ τὴν νέαν οἰκίαν Π. Μακρῆ, ἴσως δ' ἐκτείνονται καὶ δυτικώτερον, ἔνθα εἰσχωρεῖ τὸ λουτρὸν εἰς τὴν νέαν ἰδιοκτησίαν τῶν ἀδελφῶν Μαυράκη, ἀγορασάντων αὐτὴν παρὰ τῆς οἰκογενείας Λογοθέτη, διαδόχου δικαιωμάτων τοῦ Σπυρομήλιου. Τὰ ὑπόκαυστρα, καθήκοντα μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου, στεγάζονται διὰ πλακῶν ἐπὶ παραλλήλων τοίχων καὶ ἐπὶ τῆς στέγης ταύτης, εἰς ἣν καταλήγουσι κάτωθεν σωλῆνες ἀγωγοὶ καπνοῦ καὶ θερμότητος, ἐστρώθη ἀσβεστόκτιστον στρώμα ἐπίπεδον. Εἰς βάθος δὲ 1.60 μ. κάτω τοῦ στρώματος τούτου εὗρηται τὸ δάπεδον τοῦ ἀνακτόρου παραπλεύρως πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς, ὅπου ἠδυνήθημεν νὰ σκάψωμεν. Ὁ φυσικὸς ὄμως βράχος εὗρηται εἰς μὲν τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ ὑποκαύστρου 0.70 ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ἀνακτόρου, εἰς ἀπόστασιν δὲ 6 μ. πρὸς νότον παρὰ τὴν ἄκραν τοῦ σφριζομένου μέρους τῶν ὑποκαύστρων εὗρηται εἰς βάθος 1.30 - 1.80, ὥστε ὁ λόφος ταπεινοῦται ἐνταῦθα, ὅσον εἶνε ἡ διαφορὰ τοῦ 70 ἀπὸ τῶν δύο τελευταίων ἀριθμῶν. Μείζων δ' εἶνε ἡ διαφορὰ πρὸς τὸ ὕψος τοῦ βράχου εἰς τὰ παρὰ τὸ μέγαρον δωμάτια (Πρακτικά 1921, 34.). Ἡ ταπεινωσις αὕτη τοῦ λόφου μείζων γινομένη νοτιώτερον ἀπομονώνει καὶ διακρίνει αὐτὸν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς ὅλης Καδμείας, καθ' ἣν εἶπον ἐν ΑΕ 1909, 107 ἐξ.

Τὸ τουρκικὸν λουτρὸν ἔχει τὸν βόρειον τοῖχον, ὃχι εὐθὺν ἀλλὰ τεθλασμένον διὰ τοῦ σχηματισμοῦ δύο ὀδόντων ὑποχωρούντων πρὸς νότον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν προσανατολισμὸς τοῦ λουτροῦ ὡς καὶ τῆς ὅλης νῦν θυμοτομίας καὶ τῶν οἰκιῶν τῶν Θηβῶν εἶνε ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον ἢ ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς, ἐν ᾧ τοῦ ἀνακτόρου ὁ προσανατολισμὸς εἶνε ἀπὸ βορειοανατολικῶν πρὸς νοτιοδυτικά, ἢ μεταξὺ τοῦ λουτροῦ καὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ δωματίου τῆς χρυσῆς ἐλάφου ὑπολειφθεῖσα ἄθικτος ταινία τοῦ ἐρείπιου, ἔδει νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον μόνον καὶ διὴ καὶ εὐρυτέρα μὲν δυτικώτατα, στενωτέρα δὲ βαθμηδὸν πρὸς ἀνατολὰς, νὰ τμηθῇ δὲ καὶ ὁ νότιος τοίχος τοῦ δωματίου τῆς χρυσῆς ἐλάφου· ἀλλ' αἱ σχηματισθεῖσαι δι' ὀδόντων ὑποχωρήσεις τοῦ τοίχου τοῦ τουρκικοῦ λουτροῦ συνετέλεσαν τὸ μὲν νὰ μὴ θιχθῇ ὁ νότιος τοίχος τοῦ δωματίου τῆς ἐλάφου τὸ δὲ νὰ καταλειφθῇ πρὸς νότον αὐτοῦ συνεχῆς ἄθικτος ταινία τοῦ ἐρείπιου διακρινομένη εἰς τρία μέρη ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ τρία διὰ τῶν ὀδόντων διακρινόμενα ἀντίστοιχα μέρη τοῦ τοίχου τοῦ λουτροῦ καὶ ἀποστενούμενα πρὸς ἀνατολὰς ἕκαστον.

Πλὴν τῆς καταστροφῆς ταύτης ἔχομεν καὶ ἓνα μέγαν περιφερῆ σιρὸν προτουρκικόν, ἴσως πρωτοχριστιανικόν, πάντως χριστιανικόν, σχηματισθέντα ἀσβεστόκτιστον καὶ τμηθέντα ἔπειτα ὑπὸ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ λου-

τροῦ· προσέτι δὲ ἔχομεν καὶ τὰ τρία πρωτοχριστιανικά ὑδραγωγεία, ἅτινα εἶδομεν πέρυσιν εἰς τὸ δωμάτιον τῆς ἐλάφου· ταῦτα τέμνοντα τὸν νότιον τοῖχον τούτου τέμνουσι καὶ τὴν πρὸς νότον ἄλλως ἄθικτον ταινίαν τοῦ ἔρειπίου, τεμνόμενα εἶτα καὶ αὐτὰ ὑπὸ τοῦ λουτροῦ.

Ἐντὸς τοῦ ὑπολοίπου τῆς ταινίας ἀνασκάψαντες καθωρίσαμεν κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον ἀπέναντι τοῦ νοτίου τοίχου τῆς ἐλάφου εἰς ἀπόστασιν 1.10 μ. ἔτερον τοῖχον παράλληλον, σφρζόμενον καθ' ὕψος ὑπὲρ τὸ δάπεδον τοῦ ἀνακτόρου καὶ μέχρι 0.80, ἀλλ' ἐπ' ἐλάχιστον πάχος, τοῦ λοιποῦ πάχους ἀναιρεθέντος ὑπὸ τῶν τούρκων τοῦ λουτροῦ. Οὕτω ἐσχηματίζετο διάδρομος φωτιζόμενος πιθανῶς διὰ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ ἀνακτόρου, ὅστις τέμνεται ἐπίσης μικρὸν νοτιώτερον ὑπὸ τοῦ εἰσχωροῦντος εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν Μανράκη λουτροῦ.

Ἐντὸς λοιπὸν τῆς ταινίας τοῦ διαδρόμου τούτου ἠρευνήσαμεν τὰ ἄθικτα χῶματα ὑπὸ τὸν ἐπίπαγον τοῦ ἔρειπίου καὶ εὔρομεν πανταχοῦ ὄστρακα ἀγγείων ἀγράφων καινουργῶν, τοιχογραφίας καὶ ἐνιαχοῦ ἀπληθρακωμένας δοκούς, ὧν μία καθέτως πρὸς τὸν νότιον τοῖχον τοῦ δωματίου τῆς ἐλάφου εἰσεχώρει ὀλίγον εἰς αὐτόν. Ἦτο ἐκ τῶν λεγομένων «πατοξύλων», ἐφ' ὧν ἐκάθητο τὸ ξύλινον πάτωμα. Εὔρομεν προσέτι ψῆγμα χρυσοῦ καὶ ὀψιανοῦ τεμάχιον καὶ κυκλικὴν κεφαλὴν χαλκοῦ ἤλου κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον, ψῆγμα χρυσοῦ δὲ καὶ βῶλον χῶματος ἐξηγάγομεν, ἐν τῷ ὁποίῳ κρύπτονται ὄρατὰ ἐν μέρει ἕτερα ἐλασμάτια χρυσοῦ, κατὰ τὸ μέσον τοῦ διαδρόμου πρὸς ἀνατολὰς τῶν δύο ὑδραγωγείων εἰς δὲ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον ἐν τῷ βορείῳ τοίχῳ τοῦ σιροῦ χρησιμοποίησαντός που αὐτὸ τὸ ἔρειπιον ὡς τοῖχον, διεκρίναμεν ἀγάτου λίθου πλάκα· ταύτην ἀκολουθοῦντες εἰσεχωρήσαμεν βαθύτερον συλλέγοντες ἀεὶ ἀγάτας λίθους, ὥστε κατέληξεν ἡ ἐργασία νὰ ἀποκαλύψῃ, ὅτι εὗρισκόμεθα ἐντὸς καθέτου πρὸς τὸν προηγούμενον διαδρόμου, ὅστις βορειότερον ἦτο γνωστὸς (ὄρα Α.Ε. 1909 σελ. 67 λμΚρ').

Ἀναβάλλοντες νὰ γράψωμεν λεπτομερῶς ἄλλοτε περὶ τοῦ σπουδαίου εὗρηματος τῶν ἀγατῶν εἰργασμένων ἢ ἐν προπαρασκευῇ πρὸς τελείαν ἐξεργασίαν, μαρτυρούντων δ' εἰδικὸν ἐργαστήριον ἐν τῷ ἀνακτόρῳ, δημοσιεύομεν σήμερον δείγματος χάριν τὴν εἰκόνα πέντε ἐκ πολλῶν τοιούτων ἀντικειμένων (εἰκ. 1). Τούτων τὸ α' ἔχει διάμ. 0.046, πάχος μέγιστον σχεδὸν 0.004, ὅπισθεν δὲ δεικνύει ἄδρᾶν τὴν φυσικὴν ὄψιν τοῦ λίθου.

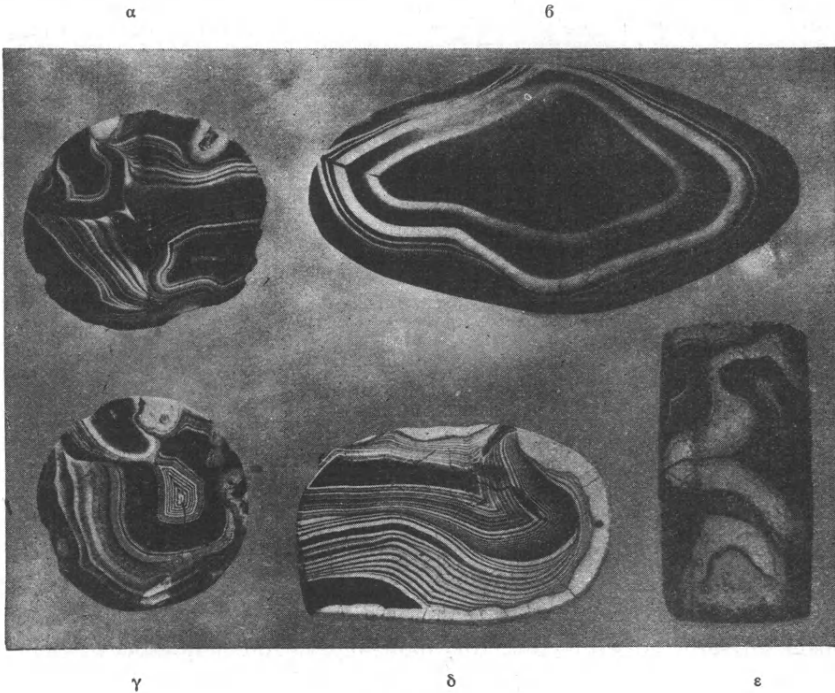
Τὸ β' ἔχει μῆκος 0.095, πλ. 0,05, πάχ. μέγιστον κατὰ τὸν κρημνὸν τῆς ἀποτομῆς 0.01 ἀλλὰ κατὰ τὸ κέντρον μείζον ἐπεὶδὴ ἡ ὄψις εἶνε ἐπικαμπής· ὅπισθεν πλείονες, ἐπίπεδοι ἐπιφάνειαι τῆς «πριονίσεως», δι' ἧς ἀπετμήθη ἐκ μείζονος λίθου. Ὁ πρίων δὲν ἦτο ἀναγκαίως ὀδοντωτός.

Τὸ γ' ἔχει διάμετρον 0.04, πάχ. μέγιστον 0.04, ὅπισθεν δὲ δεικνύει δύο ἐκατέρωθεν πρὸς τὸ κέντρον χωρούσας ἐπιπέδους ἐπιφανείας πριονίσεως καὶ

ἐν μέσῳ διαμετρικῶς ταινίαν ὑψηλοτέραν ἀποσπάσεως τῆς πλακὸς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ λίθου (nucleus).

Τὸ δ ἔχει μῆκ. διαγώνιον μέγιστον 0.06, εὐθὺ μῆκ. 0.058, πλ. μέγ. 0.042 καὶ πάχ. μέγ. 0.01. Φαίνεται πανταχόθεν εἰργασμένον· κατὰ τὴν μίαν γωνίαν βεβλαμμένον ὑπὸ τοῦ πυρός.

Τὸ ε εἶνε ἡμίτομον πολυέδρου κυλίνδρου, ἔχον 5 μακρᾶς ἕδρας πλ. 0.008,

Εἰκ. 1.

0.009, 0.012, 0.01, 0.009. Διάμ. 0.028. Μῆκ. 0.055. Βεβλαμμένον ὑπὸ τῆς πυρᾶς καὶ ἐρρωγὸς ἐν μέσῳ· αἱ φλέβες θολώτεραι διὰ τοῦτο.

Ἐντὸς τοῦ διαδρόμου τούτου πλὴν τῶν ἀγαθῶν ὠδήγουν ἡμᾶς καὶ τὰ ὄστρακα τῶν ἀγγείων καὶ τὰ τοιχογραφήματα, ὥστε νὰ διακρίνωμεν εἰς ἀπόστασιν 1.55 ἀπὸ τοῦ νοτίου προσώπου τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ δωματίου τῆς ἐλάφου τὴν θύραν (πλ. 1.35) τοῦ δωματίου τῆς χρυσῆς ἐλάφου πλήρη συμπεπηγῶτων ἐρειπίων καὶ ἀδιάγνωστον πρότερον. Οὕτως ἐλύθη καὶ τὸ πρόβλημα, πῶς εἰσήρχοντο εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο, οὗ τοῖχοι σφίζονται ἐνταῦθα μέχρις ὕψους δύο μ. περίπου ὑπὲρ τὸ δάπεδον. Πλάτος τῆς θύρας 1.10.

Οἱ σχηματίζοντες τὰς παραστάδας τῆς θύρας τοῖχοι εἶνε διεσπασμένοι

ἐκατέρωθεν καὶ συγκλίνοντες πρὸς τὸ ἄνοιγμα αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ ἄνοιγμα πληρὲς ἐκ τοίχου, ὅστις ὑπὲρ τὸ ὑπέρθυρον πρότερον ὦν, ἐνεσφηνώθη εἰς αὐτὸ καταπεσών, ὅτε ἐκάη τὸ ξύλινον ἢ κάλλιον τὰ ξύλινα ὑπέρθυρα.

Ἐνταῦθα ἐγένοντο καθαραὶ τινες παρατηρήσεις περὶ τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομίας. Μὴ ἔχοντες οἱ τεχνῖται σκληρὰς σφύρας πρὸς μεγάλην ἐξεργασίαν τῶν λίθων, ἔκτιζον αὐτοὺς συνήθως ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει, ἐγκοιτάζοντες ἐν πολλῶ πηλῶ, «κολυμβητοὺς» ὡς λέγουσι νῦν, συνήθως μὲν πλακωδῶς, ἂν ἐπέτρεπε τὸ σχῆμα, ἀλλὰ καὶ προσπαθοῦντες νὰ δεικνύωσι καλὴν ὄψιν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ τοίχου. Ἐπειτα παρενέβαλλον καὶ τεμάχια ὤμων πλίνθων καὶ ὀλοκλήρους ὤμας πλίνθους καὶ τεμάχια ὀπτῶν πλακωδῶν πλίνθων. Τῶν ὤμων πλίνθων οἱ τύποι ἦσαν διαφόρου μεγέθους, ὡς διεπιστώθη. ἦσαν καὶ μικραὶ, ἀλλὰ τινες ἦσαν λίαν μεγάλαί (ἐν τεμάχιον εἶχε διαστάσεις 26×24 καὶ πᾶχ. 10, ἄλλο 29×20 , πᾶχ. 11. ἄλλο 83×60 , πᾶχ. 25. ἄλλο 43×13 , πᾶχ. 14. ἄλλο 37×40 , πᾶχ. 20). Τὸ κατώφλιον τῆς θύρας εἶνε ἐσηματισμένον ἰσόπεδον εἰς τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου τοῦ θαλάμου διὰ πολλῶν μικρῶν λίθων καὶ πλακῶν, ὥστε δὲν ἦτο ὄρατὸν καὶ χρῆσιμον οὕτω, ἀλλ' ἐκαλύπτετο ὑπὸ ξυλίνου πατώματος. Εἰς τὸ ὕψος δὲ τούτου τοῦ πατώματος, ἦτοι τοῦ κατωφλίου ὁ διάδρομος ἐδείκνυε κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κενὸν χῶρον, ὃν ἐπλήρου ὀριζοντία ξυλοδεσία πιθανώτατα, συνδεομένη πρὸς τὸ κατώφλιον καὶ τὸ ὄλον πάτωμα.

Ὁ ἀνατολικὸς τοίχος τοῦ διαδρόμου τούτου ἐσώθη ὀλίγον παρὰ τὸν σιρὸν καὶ εἶτα εἰσχωρεῖ τὸ θεμέλιον αὐτοῦ ὑπὸ τὰ κτίσματα, ἅτινα ἔκτισε σφετερισθεὶς τὸν αὐτόθι χῶρον τοῦ δημοσίου ὁ γείτων Δαούτης, καθ' οὗ καθυστερεῖ ἀκόμη ἢ δικαστικὴ δίωξις ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου. Ἄλλ' ἐπειδὴ σχηματίζει γωνίαν τὸ ὑπὲρ τὸ δάπεδον μέρος αὐτοῦ, γίνεται πιθανόν, ὅτι ἀπέναντι τῆς θύρας τοῦ δωματίου τῆς ἐλάφου ἀνοίγεται ἀντιστοίχως ἄλλη θύρα πρὸς δωματίον ἐκτεινόμενον πρὸς ἀνατολὰς τοῦ διαδρόμου. Τὴν ἐτέραν παραστάδα τῆς θύρας ὑποθέτομεν, ὅτι διεκρίναμεν ὑπὸ τὸ κτίσμα τοῦ Δαούτη ἀντιστοίχως πρὸς τὴν ἐτέραν παραστάδα τῆς ἀντικρυνῆς θύρας, ὥστε ἀμφότεραι αἱ θύραι ἦσαν ἴσου πλάτους.

Ἐντὸς τοῦ διαδρόμου τούτου εὔρομεν καὶ τεμάχιον χαλκῆς λαβῆς ἐγχειριδίου καὶ ὀψιανοῦ τεμάχια καὶ πυρίτην λίθον ἔχοντα κόψιν ἐπὶ θάτερα, ὀπισθεν δὲ ἐπικαμπῆ ῥάχιν, καὶ μικρὸν ἀμφιπρίονα ἐκ πυρίτου.

Τοῦ διαδρόμου τούτου ὁ δυτικὸς τοίχος (τουτέστιν ὁ ἀνατολικὸς τοῦ δωματίου τῆς χρυσῆς ἐλάφου) δὲν ἐκτείνεται εἰς τὸν κάθετον διάδρομον τὸν πρὸς νότον τοῦ δωματίου ἐκείνου. Ἄλλ' ὁ ἀνατολικὸς προχωρεῖ καὶ πρὸς νότον ἐπὶ 2 μ. τεμνόμενος αὐτόθι ὑπὸ τοῦ λουτροῦ. Ἡ προσεκβολὴ ὅμως αὐτοῦ θὰ συνηγνᾶτο εἰς ἀπόστασιν 6 μ. πρὸς τὴν προσεκβολὴν ἄλλου ΑΔ τοίχου, ὅστις, τμηθεὶς ἐπίσης ὑπὸ τοῦ λουτροῦ, σφύζεται ἀνατολικώτερον ἐπὶ 2.90 μ.

στρεφόμενος εἶτα πρὸς βορρᾶν ἐπὶ 1.05 (τόσον μόνον ἦτο δυνατόν νὰ ἴδωμεν χωρὶς νὰ βλάψωμεν γειτονικά κτίσματα). Τὰ ἀνωτέρω 2.90 μ. πρέπει νὰ συμπληρώσῃ τις πρὸς δυσμὰς μέχρι 4.60, ἵνα φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖον τῆς συναντήσεως τοῦ τοίχου τούτου πρὸς τὴν προσεκβολὴν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ διαδρόμου. Καθ' ὅλην τὴν προσεκβολὴν ταύτην ὑποθέτω ἐκτεινόμενον τὸν διάδρομον, ἴσως δὲ καὶ νοτιώτερον, εἰς δὲ τὴν θέσιν τοῦ ἀποκαλυφθέντος μέρους τοῦ λουτροῦ ὑποθέτω ἐκτεινόμενον δωμάτιον ἢ δωμάτια. Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ διαδρόμου, νοτιῶς τοῦ τοίχου, ὃν ἐμνημονεύσαμεν τελευταῖον, ἔξετείνεται δωμάτιον, ἔνθα ἐπὶ ἐκτάσεως 3 μ. μήκους καὶ 1 μ. πλ. πρὸς νότον τοῦ ἄκρου τῆς προσεκβολῆς τῶν 6 μ. τοῦ τοίχου ἀνεσκάψαμεν κανονικῶς δυσμανατολικὴν τάφρον, ἀλλ' ἠνοιξάμεν καὶ καθέτως ὀπὴν πρὸς νότον 1.65 μ. ὥστε ἐπιστώθῃ, ὅτι ὁ χῶρος οὗτος δὲν ἦτο διάδρομος, ἀλλὰ δωμάτιον, οὗ τὸ πρὸς νότον πλάτος ἦτο μείζον τῶν 2.65 μ.

Ἐνταῦθα ἐντὸς τῶν ἐπὶ τοῦ δαπέδου μαλακῶν μελάνων χωμάτων συνελέξαμεν ἐν σχεδὸν ἄριτον ποτήριον ὑψίπου, ἐν δίωτον πινάκιον ἀκέραιον καὶ ἀρραγές (πρβλ. ΑΕ 1909, 74 εἰκ. 7, ἀρ. 9) καὶ περὶ τοὺς 160 πόδας τριποδικῶν ἀγγείων κακοπλάστων ἐκ πηλοῦ ὄχι καθαροῦ μετὰ θραυσμάτων ἄλλων (γίνονται λοιπὸν τριποδικὰ ἀγγεῖα ὑπὲρ τὰ 50) καὶ τοιχογραφίας. Ἐπειδὴ ἡ στενὴ τάφρος, ἣν ἠνοιξάμεν ἐνταῦθα, ἔδει νὰ κλεισθῇ, ἠρηνύσαμεν καὶ τὸ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ἀνακτόρου στρῶμα γῆς καὶ οὕτω προσεκόψαμεν ἐν βάθει 0.80 καὶ πλέον πρὸς φωλεὰν προμυκηναϊκῶν ἀγγείων, ὧν ἐν, ἐρρωγός, ἐφαίνεται ὀλόκληρον κεκλιμένον πρὸς νότον μεταξὺ τεσσάρων λίθων (πέμπτος εὐρέθῃ ἐντὸς τοῦ ἀγγείου) κεκοσμημένον δι' Urfirnis, τὰ δ' ἄλλα ἔλλιπῆ, ἐν μετὰ χαρακτῶν κοσμημάτων, ἕτερον μετὰ γραπτῶν διὰ λευκοῦ χρώματος· τὸ ὅλον βάθος, εἰς ὃ εἰσεχωρήσαμεν ἐν τούτῳ τῷ μέρει ἀνέρχεται εἰς 5 μέτρα ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας.

Ἀξιοσημείωτον εἶνε, ὅτι τὸ ἀνάκτορον, ὡς εἶνε ἐσχεδιασμένον πρῶτον μὲν ἐν ΑΕ 1909 σ. 67 εἰκ. 5, ἔπειτα δ' ἐν Πρακτικοῖς 1927 σ. 33 εἰκ. 1 μετὰ τὴν πρόοδον τῆς ἀνασκαφῆς, ἂν προσεκβληθῇ πρὸς νότον κατὰ τὸ ἀνασκαφὲν τοῦτο πλάτος, ὃ εἶνε ἔλασσον τοῦ ἀρχικοῦ, παρέχει εἰκόνα συνθέτου οἰκοδομήματος, δεικνύοντος ὄχι μόνον τὴν μεγαλοπρέπειαν ἢ τοῦλάχιστον τὸν σύνθετον βίον τῶν ἐνοίκων, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπαρξιν ἀρχιτεκτονικῆς συλλήψεως ὑψηλοτέρας πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν ἀλλὰ καὶ εὐθέτησιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μερῶν τοῦ ὅλου κατὰ τὸν προορισμὸν ἐκάστου. Καθὼς θὲ ἐμφανίζονται αἱ σειραὶ τῶν δωματίων, ἐν οἷς καὶ κοσμήματα καὶ πολύτιμοι ὕλαι καὶ ἄλλα ἀντικείμενα καὶ μέγα πλῆθος ἀγγείων τεταμιευμένων ἐν καταγράφοις διαδρόμοις καὶ δωματίοις, γεννᾶται τὸ πρόβλημα τοῦ φωτισμοῦ τῶν δωματίων τούτων. Εἶνε ἀδύνατον νὰ ἦσαν σκοτεινά. Πρέπει λοιπὸν ἢ νὰ εἶχον πολλὰ δωμάτια φωτισμὸν ἐκ τῆς ὀροφῆς αὐτοῦ ἕκαστον

δι' ὑπολαμπάδων, ἢ τινὰ «δωμάτια» νὰ ἦσαν ὄχι δωμάτια ἀλλὰ φωταγωγοὶ ἀνοικτοὶ ἄνω, ὥστε νὰ παρέχῃσι φῶς εἰς τὰ περίξ πραγματικά δωμάτια. Τοὺς τοιούτους φωταγωγούς νομίζει ὁ ἀρχαιολογικὸς κόσμος ἰδιορρυθμίαν τῶν Κρητικῶν ἀνακτόρων. Ἐπὶ τὸ μικρὸν «δωμάτιον» Η, ἐντὸς τοῦ ὁποίου οὐδὲν θραῦσμα ἀγγείου ἢ ἄλλου τεθραυσμένου ποτὲ πράγματος εὑρομεν, καὶ τὸ ὁποῖον κεῖται μεταξὺ ἄλλων δωματίων ἐντὸς τοῦ συμπλέγματος τοῦ οικοδομήματος περιλαμβανομένων καὶ μὴ δυναμένων νὰ φωτισθῶσιν ὡς οὐδ' αὐτὸ τοῦτο, δεικνύει, ὅτι ἔδει αὐτὸ νὰ εἶνε φωταγωγός. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν (Πρακτικά 1921, 32), δοκοὶ κεκαυμέναι, εἴτε αὗται εἶνε «πατόξυλα» ξυλίνου δαπέδου εἴτε δοκοὶ τῆς ὀροφῆς καταπεσούσης ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, δεικνύουσιν, ὅτι ὁ μικρὸς οὗτος χώρος, ἐπιβαλλόμενος ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τοῦ οικοδομήματος ὡς φωταγωγός, ἦτο οὕτως ἠτρεπισμένος, ὥστε νὰ δέχεται μὲν τὸ φῶς ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὴν βροχὴν. Πρὸς τοῦτο θὰ εἶχεν ὑπὲρ τὴν ἀνοικτὴν ὀροφὴν, ἄλλην ὑψηλοτέραν, (ὑπολαμπάδα) ἐστεγασμένην ταύτην, ὥστε ἐκ τῶν περίξ αὐτῆς πλευρῶν νὰ εἰσχωρῆ τὸ φῶς. Τοιαύτης ὑπολαμπάδος μᾶς ἢ πλειόνων ὑπῆρχεν ἀνάγκη καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ διαδρόμου, ὅστις ἀπὸ τοῦ βορειοανατολικοῦ ἄκρου τοῦ μεγάλου δωματίου τῶν καλῶν τοιχογραφημάτων ἀρχόμενος (ἄρα ΑΕ 1909 σ. 67 εἰκ. 5 καὶ Πρακτικά 1911 σ. 144 ἐξ. Θηβαϊκά 340) ἐκτείνεται νοτιώτερον (ἐν τινι μέρει αὐτοῦ εὑρομεν τοὺς ἀγάτας λίθους) καὶ μέχρι τοῦ δυσανατολικοῦ τοίχου, πρὸς νότον τοῦ ὁποίου συνελέξαμεν τὰ πολλὰ τριποδικὰ ἀγγεῖα καὶ βαθύτερον τὰ πρωτοελλαδικά. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ διαδρόμου τούτου δωμάτια θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ φωτισθῶσιν ἄνευ τοιούτων φωταγωγῶν. Εἴπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ χώρος, ἔνθα τὰ τριποδικὰ καὶ τὰ πρωτοελλαδικά, δὲν ἦτο διάδρομος ἀλλὰ δωμάτιον· λοιπὸν τὸ δωμάτιον τοῦτο θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ φωτισθῆ, ἂν δὲν εἶνε τελευταῖον τοῦ ὅλου οικοδομήματος πρὸς νότον. Ἐπὶ καὶ ἂν τοῦτο συμβαίη, τότε τὸ πρὸς βορᾶν αὐτοῦ θὰ ἦτο σκοτεινόν, ἐφ' ὅσον πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ ἦσαν ἄλλα δωμάτια, ὧν ἡ ἀποδοχὴ ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς συμπληρώσεως τῆς σωθείσης γωνίας τοῦ μεγάρου εἰς ὀλόκληρον μέγα διαμέρισμα. Ὡστε ἢ τὸ πρὸς βορᾶν τῶν τριποδικῶν ἀγγείων δωμάτιον ἦτο φωταγωγός ἢ τὸ ἔτι βορειότερον.

Σημειωτέον ὅμως, ὅτι ὁ βόρειος τοῖχος τοῦ χώρου τῶν τριπόδων κάμπεται, ὡς εἴπομεν, πρὸς βορᾶν, δὲν ἦτο δὲ δυνατόν νὰ πιστώσωμεν, ἂν ἡ κάμπη αὕτη εἶνε θύρα ἢ μήπως ἐσχηματίζετο εἰς ἀτετραγώνιστον τι δωμάτιον ὁ χώρος τῶν τριπόδων, ὡς εἶνε ἀτετραγώνιστον τὸ μέγαρον.

Καὶ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἢ ἐντὸς τῶν χωμάτων τοῦ σιροῦ εὑρομεν τεμάχια κλασσικῶν χρόνων καὶ βοιωτικῶν κυλικῶν χρωματιστά, ὥστε ἐνισχύεται ἢ παρατήρησις ἡμῶν (Πρακτικά 1922) ὅτι αἱ βοιωτικαὶ κύλικες ἦσαν ἐν Θήβαις καθημερινῆς χρήσεως ἀγγεῖα.

Προσέτι ἐν τετραγώνῳ χώρῳ (διαστάσεις 1.60×2.30, βάρ. 2.22), ὃν ἀνέσκαψαν οἱ Τοῦρκοι καὶ περιέβαλον διὰ τοῦ συμπλέγματος τῶν ὑποκαύστρων τοῦ βαλανείου των, πληρώσαντες αὐτὸν χωμάτων ἐξαχθέντων ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἔρειπίου, συνελέξαμεν τμήμα τοιχογραφίας καὶ τεμάχια ἐνὸς ἢ δύο ἐγχειριδίων χαλκῶν μετὰ λαβῆς ἐφ' ἐκάτερα ἐλεφαντίνης. Τὰ ὄστρακα ἀγγείων δὲν συνελέχθησαν, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς συναρμολογήσεως αὐτῶν. Ὁ χώρος ἐπληρώθη πάλιν, ἀλλὰ δι' ἄλλων χωμάτων.

A. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

4. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΝΕΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ

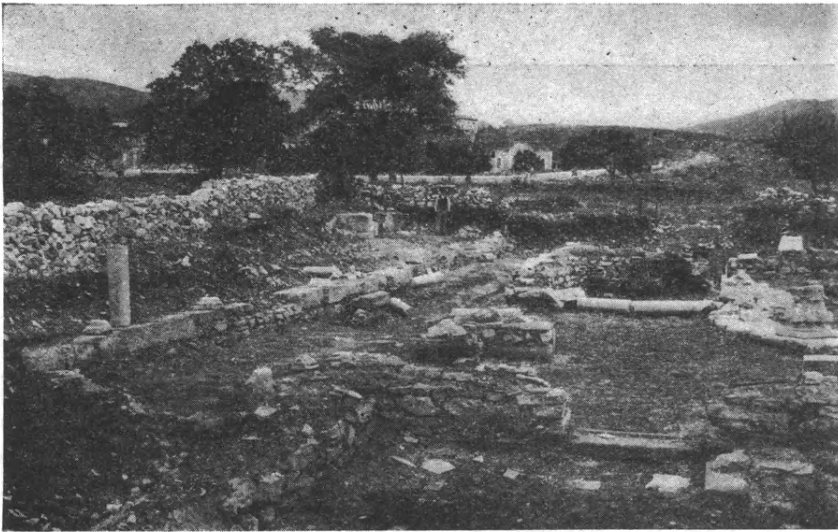
Ἐν Ν. Ἀγχιάλῳ ἀνέσκαψα ἐφέτος: ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸν χώρον περὶ τὴν ἀνευρεθεῖσαν κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη μεγάλην πρὸ τῆς ἀγορᾶς Ν. Ἀγχιάλου χριστιανικὴν Βασιλικήν, ἵνα προσδιορίσω τὰς προσόψεις τοῦ μνημείου - καὶ ἀφ' ἑτέρου ἤρχισα ν' ἀποκαλύπτω μέρη ἐτέρας ἀξιολόγου χριστιανικῆς Βασιλικῆς κειμένης 200 μ. ἀνατολικῶς τῆς πρώτης, κάτωθεν τῆς ΝΑ. πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Πυράσου καὶ δεξιὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Βόλου - Ἀλμυροῦ. Ἐνήργησα τέλος ἐφέτος καὶ ἐκκαθάρισιν ἀξιολόγου μικροῦ λουτροῦ μόλις 50 μ. νοτιῶς τῆς μεγάλης Βασιλικῆς ὑπάρχοντος.

Προτοῦ ἐκθέσω τὰποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν μου τούτων, καλὸν θεωρῶ νὰ δώσω ἐν ἀρχῇ ὠρισμένα διακριτικὰ ὀνόματα εἰς τὰ ἀνασκαπτόμενα χριστιανικὰ μνημεῖα, καθ' ὅσον αἱ ἀνασκαφαὶ Ν. Ἀγχιάλου ἐκτείνονται ὅλοεν καὶ θὰ ἦτο δύσκολον ν' ἀποφύγη τις εἰς τὸ ἐξῆς τὴν σύγχισιν. Ἐπειδὴ δὲν ἀνευρεθῆσαν ἐπιγραφαί, δι' ὧν θὰ ἠδυνάμεθα τὰς δύο μέχρι τοῦδε προσδιορισθείσας χριστιανικὰς Βασιλικὰς νὰ ὀνομάσωμεν, νομίζω ὅτι ἀπλούστερον θὰ ἦτο νὰ ὀνομάσωμεν τὴν μὲν πρὸ τῆς Ἀγορᾶς: Βασιλικὴν Α. τὴν δὲ κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Πυράσου Βασιλικὴν Β. Εἶναι ἀληθές ὅτι παρὰ τὴν θέσιν τῆς δευτέρας Βασιλικῆς εἶχεν ἀνευρεθῆ ἐπιγραφή ἀναγράφουσα τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιερέως τῶν θεσσαλικῶν Θειβῶν Ἐλπιδίου ἢ ἐπιγραφή ὅμως αὕτη ἀναφέρεται προφανῶς εἰς τὴν ἴδρυσιν προσκτίσματος παρὰ τὸν ναὸν ἢ ἐπισκευὴν τινα αὐτῆς ὑπὸ «διακόνου τινὸς Στεφάνου ὑπὲρ εὐχῆς ἐπὶ Ἐλπιδίου ἀρχιερέως». Ἐφ' ὅσον ἐπομένως δὲν δύναται ἡ ἐπιγραφή αὕτη νὰ προσδιορίσῃ τὸ μνημεῖον, πρέπει ν' ἀρκεσθῶμεν πρὸς τὸ παρὸν εἰς τὰ σημεῖα Α καὶ Β.

Ἀποτελέσματα τῆς ἐφετεινῆς ἀνασκαφῆς τῆς Βασιλικῆς Α.

Πρὸς προσδιορισμὸν τῆς κυρίας προσόψεως τοῦ μνημείου, ἦτοι τῆς δυτικῆς, ἀνέσκαψα τὸν χώρον καθ' ὅλον τὸ πλάτος τῆς Δ. πλευρᾶς εἰς βάθος

5 περίπου μέτρων. Ἡ ἐπίχωσις κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ἦτο μεγάλη φθάνουσα τὰ 4 μ. Μετὰ τὴν τελείαν ἀποχωμάτωσιν τοῦ τμήματος τούτου, καθ' ἣν ἀνευρίσκειτο μέγα πλῆθος ἐκ κατειργασμένων ὀρθογωνίων λίθων, ἀνεφάνη εἰς ἀπόστασιν 3.50 μ. ἀπὸ τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ Αἰθρίου τοῦ ναοῦ ἐγκάρσιος τοῖχος εἰς ὕψ. 0,85 μ. ἐπιμελῶς ἐκτισμένος δι' ὀρθογωνίων πελεκητῶν ἐκ τραχίτου λίθων· ἐπὶ τῶν λίθων τούτων εὐρίσκεται ἰωνίζουσα βάσις κίονος, ἕτεραι δὲ ὅμοιαι βάσεις ἀνευρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφήν· ὁμοίως ἀνευρέθησαν κυλινδρικοὶ κορμοὶ κίωνων, ὕψους 2 περίπου μέτρων, καὶ κιονόκρανα ἰωνίζοντα πεπλατυσμένα μεθ' ἠνωμένου ἐπιθήματος κοσμουμένου κατὰ τὴν

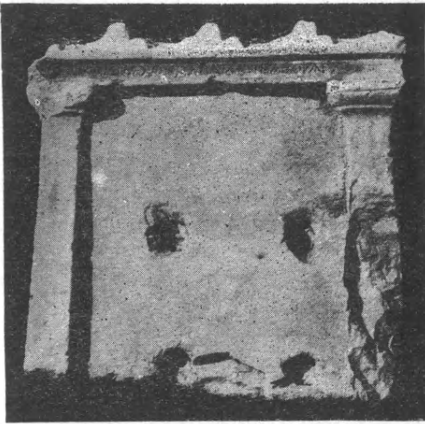
Εἰκ. 1. Τὰ ἀνευρεθέντα μέρη τοῦ προτύλου τῆς Βασιλικῆς Α, τῆς κειμένης πρὸ τῆς ἀγορᾶς Ν. Ἀγχιάλου.

μίαν πλευρὰν διὰ σταυροῦ. Ἀφ' ἑτέρου εἰς ἀπόστασιν 2 μ. ἀπὸ τοῦ τοίχου τούτου ἀνεφάνησαν θεμέλια οἰκημάτων· ἐν μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἔχει ἰσχυρὰν θεμελίωσιν διὰ τραχιτῶν κατειργασμένων μεγάλων λίθων καὶ εὐρίσκεται κατὰ τὸ ἀριστερὸν ἄκρον. Εἰς τὸ ἔδαφος καὶ πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ αἰθρίου ἀνευρέθησαν ἴγνη λιθοστρώτου, κάτωθεν δὲ τοῦ λιθοστρώτου τῆς ἀριστερᾶς πύλης ἀνεφάνη ὄχετός, οἱ πῆλινοι σωλῆνες τοῦ ὁποίου εἶναι καλῶς συνηρμοσμένοι. Τέλος ἐξῶθεν τοῦ ἀριστεροῦ πύργου ἀνευρέθη τάφος βρέφους (στάμνος περιέχουσα μεταξὺ τῶν χωμάτων ὅσα ἐκ σκελετοῦ βρέφους).

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν εὐρεθέντων, μετὰ ἐπισταμένην μελέτην κατέλιξα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρὸ τοῦ αἰθρίου τοῦ ναοῦ ἔσχημα-

τίζετο στοά, ὃ δὲ ἔξωθεν αὐτῆς χώρος οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ ὁδὸς τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἀποκλειομένη διὰ διαφόρων οἰκημάτων. Κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ εὐρίσκετο τὸ προπύλον τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τῶν στοῶν τοῦ ὁποίου κατήρχοντο διὰ βαθμίδων εἰς τὸ αἶθριον. Οἱ πολλοὶ κατεργασμένοι λίθοι, οἵτινες ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, εἶναι αἱ βαθμίδες αἱ τοποθετημέναι παρὰ τὸν ἀνευρεθέντα ἐγκάρσιον τοῖχον. Ἡ χρῆσις ἀφθόνου ἀρχαίου τοιοῦτου ὕλικου προδίδει τὴν ὑπαρξιν ἐκεῖ που πλησίον ἀρχαίου ἱεροῦ· τοῦτο θὰ ἡδύνατο νὰ πιστοποιηθῆ καὶ ἡ ἀνεύρεσις κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν ἀναθηματικῆς ναυδισχῆμου μαρμαρίνης πλάξ μετὰ τεσσάρων ὀπῶν καὶ τῆς ἐπιγραφῆς:

Θ)ΕΟΤΙΜΑ ΜΝΑΣΟΝΟΣ ΔΑΜΑΤΡΙ ΚΑΙ ΚΟΡΑΙ

Εἰκ. 2. Μαρμαρίνη πλάξ μετ' ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς προερχομένη ἐκ τοῦ Δημητρίου τῆς Πυράσου (ἀνευρεθεῖσα κατὰ τὰς ἀνασκαφάς τοῦ προπύλου τῆς Βασιλικῆς Α).

Προέρχεται προφανῶς ἐκ τοῦ γνωστοῦ ἐξ ἀρχαίων πηγῶν ἱεροῦ τῆς Δήμητρος ἐν Πυράσῳ, ὅπερ παρὰ τὴν ἡμετέραν Βασιλικὴν θὰ ἡδύνατο νὰ ἀναζητηθῆ.

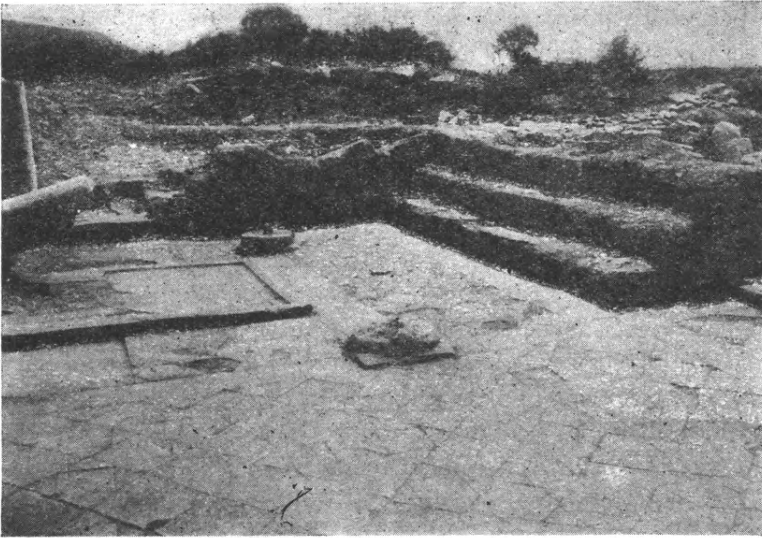
Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ χώρου τούτου πρὸς προσδιορισμὸν τῆς Δ προσόψεως ἐξεκαθάρισα ἐφέτος καὶ τὸν ἀριστερὸν πύργον τοῦ αἵθριου ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐπιχωματώσεως, ἣτις εἶχεν ἀφεθῆ κατὰ τὰς περυσινὰς ἀνασκαφάς. Οὕτως ἔχομεν ἐφέτος τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τῆς κυρίας ὄψεως τῆς ἀνασκαφείσης βασιλικῆς. Ἐνταῦθα παραθέτω (εἰκ. 1) φωτογραφίαν τῶν εὐρεθέντων λειψάνων καὶ τῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς (εἰκ. 2).

Ὡς πρὸς τὰς ἐτέρας προσόψεις τοῦ ναοῦ ἐνήργησα δοκιμαστικὴν ἔρευναν κατὰ τὴν Ν. πλευράν. Ἡ ἔρευνα αὕτη ἀπέδειξεν ὅτι ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μόνον πύργου στηρίζονται οἰκήματα, πιθανῶς δὲ τοιαῦτα συμμετρικὰ οἰκήματα νὰ στηρίζωνται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ πύργου. Ἡ ἔρευνα ὁμως τῶν οἰκημάτων τούτων δὲν φαίνεται ἀναγκαία, καθόσον πρόκειται προφανῶς περὶ συμπλέγματος οἰκίσεων ὁμοίων πρὸ τ'ἀνευρεθέντα θεμέλια τοιοῦτων παρὰ τὴν ἀναφανείσαν ὁδὸν δυτικῶς τῆς βασιλικῆς. Οὕτω δύναμαι νὰ εἶπω, ὅτι διὰ τῶν ἐφετεινῶν ἀνασκαφῶν ἔχουσι προσδιορισθῆ ὅλα τὰ ἀφορῶντα τὴν βασιλικὴν Α, ἣν καὶ ἐλπίζω λίαν προσεχῶς νὰ δυνηθῶ νὰ δημοσιεύσω.

2. Ἀποτελέσματα τῆς Βασιλικῆς Β.

Ἐτέραν ἀνασκαφὴν ἐνήργησα ἐφέτος εἰς τὴν βασιλικὴν Β, ἣν πρὸ διετίας εἶχον προσδιορίσει διὰ τῆς ἀνευρέσεως τῆς ἀψίδος καὶ τῆς δεξιᾶς κιονοστοιχίας, ἔνθα διακρίνονται βάσεις τινὲς ἰωνίζουσαι σχεδὸν ἀσβεστοποιημένα. Ἐφέτος ἤρχισα νὰ ἀνασκάπτω τὸ ἱερὸν βῆμα, ἔξακαθάρισα δὲ τὸ ἥμισυ μόνον τοῦ βήματος τοῦ ναοῦ.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἱεροῦ βήματος παρουσιάζει πρωτότυπον διάταξιν, ἄγνωστον μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν διασωθέντων ἢ ἐξ ἀνασκαφῶν προσδιορισθέντων

Εἰκ. 3. Τὸ ἀνασκαφὴν ἥμισυ τμήμα τοῦ ἱεροῦ Βήματος τῆς Βασιλικῆς Β τῆς κειμένης δεξιὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ καὶ πρὸ τῆς κωμοπόλεως Ν. Ἀγχιάλου.

παλαιοχριστιανικῶν μνημείων. Ἡ ἀνευρεθεῖσα δηλονότι διάταξις τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς Β (ὡς δύναται ἐκ τοῦ ἀποκαλυφθέντος ἡμίσεος τμήματος αὐτοῦ νὰ προσδιορισθῇ) εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐκατέρωθεν τοῦ ἡμικυκλίου τῆς ἀψίδος ἐκτείνονται κάθετοι χαμηλοὶ τοῖχοι, ἔχοντες κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τέσσαρας βαθμίδας ἐπενδεδυμένας δι' ὀρθομαρμαρώσεως. Οἱ τοῖχοι οὗτοι ἐκτείνονται μέχρι τῶν κιονοστοιχιῶν τῆς βασιλικῆς τὸ ὕψος δ' αὐτῶν ἦτο περίπου 1.50 μ. Τὰς βαθμίδας αὐτὰς συνδέει ἐγκάρσιος τοῖχος ἐκτενόμενος κατὰ τὴν διάμετρον τῆς ἀψίδος καὶ σχηματίζων ἐν τῷ μέσῳ τετράγωνον κοιλότητα, εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς ὁποίας διακρίνονται ἴχνη βαθμίδων. Εἰς τὸ μέσον τοῦ οὕτω σχηματιζομένου χώρου ἀνευρέθη

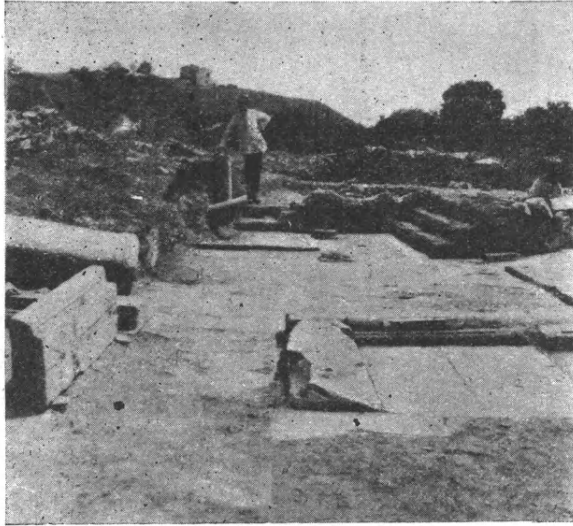
ὀρθωγώνιος πλάξ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μετὰ γλυφῶν, εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τῆς ὁποίας διακρίνονται τετράγωνοι ἐμβαθύνσεις. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν τεσσάρων γωνιῶν τῆς πλακὸς ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν βάσεις κίωνων. Πρόκειται προφανῶς περὶ τῆς βάσεως τῆς ἀγ. Τραπέζης, ἥτοι τοῦ βάρου, ἐφ' οὗ ἐστηρίζοντο τέσσαρες κιονίσκοι ὑποβαστάζοντες τὴν πλάκα τοῦ θυσιαστηρίου ἐνῶ τὸ ὄλον περιβάλλει κιβώριον, οἱ κίονες τοῦ ὁποίου ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῶν ἀνευρεθεισῶν βάσεων (κορμοὶ τοιούτων κίωνων ἀνευρέθησαν εἰς τεμάχια ἐκ λακωνικοῦ πορφυροῦ λίθου καὶ ἐκ θεσσαλικοῦ μαρμάρου, καθὼς καὶ κιονόκρανον κορινθιάζον κοσμούμενον διὰ σταυροῦ ἐντὸς στεφάνου).

Αἱ ἀνευρεθεῖσαι ἑκατέρωθεν βαθμίδες καὶ ὁ ἐγκάρσιος τοῖχος μετὰ τοῦ ἐν τῷ μέσῳ κοιλώματος οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ σύνθρονον τοῦ ναοῦ, ἥτοι ἐν τῷ μέσῳ μὲν ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος, ὅστις ἔκειτο ὑψηλότερον καὶ εἰς τὸ βάθος κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀψίδος, ἑκατέρωθεν δὲ οἱ θρόνοι τῶν ἱερέων κείμενοι ἐπὶ τῆς ἐπιπέδου ἐπιφανείας τῆς σχηματιζομένης διὰ τῶν συμπαγῶν τοίχων τῶν ἐκτισμένων κατὰ τὰ ἄκρα τῆς ἀψίδος (εἰκ. 3). Τὸ σχῆμα τοῦτο τοῦ ἱεροῦ βήματος πρώτην φορὰν ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς, καθόσον γνωστὸν εἶναι μέχρι τοῦδε τὸ σύνθρονον τὸ σχηματιζόμενον διὰ σειρᾶς ἐπαλλήλων κυκλοτερῶς τοποθετημένων βαθμίδων καθ' ὄλον τὸ ἡμικύκλιον τῆς ἀψίδος.

Ἡ ἡμετέρα βασιλικὴ ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων γλυπτῶν διακοσμητικῶν μελῶν δύναται νὰ προσδιορισθῇ ὡς ἀναγομένη εἰς τὸν Ε' αἰῶνα. Ἐπειδὴ δὲ ἐπυρπολήθη εἰς παλαιούς χρόνους (πιθανώτατα κατὰ τὰς σλαβικὰς ἐπιδρομὰς) δὲν διεσκευάσθη συμφώνως πρὸς τὰς βραδύτερον ἀναπτυχθεῖσας λειτουργικὰς ἀνάγκας, ὡς ἐγένετο τοῦτο εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἀρχαιοτέρας γνωστὰς βασιλικὰς, καὶ ἐπομένως ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸ ἀρχικὸν σχῆμα τοῦ ἱεροῦ βήματος, ὅπερ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πλέον ὡς τὸ μᾶλλον χαρακτηριστικὸν παράδειγμα, δι' οὗ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὰς περιόδους τῆς διασκευῆς τοῦ ἱεροῦ βήματος τῶν χριστιανικῶν ναῶν καὶ νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς λατρείας. Ἐχομεν δηλονότι τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ βήματος, ὡς ἀνευρέθη εἰς τὴν βασιλικὴν τῆς Ν. Ἀγχιάλου, καὶ δυνάμεθα μετ' ἀσφαλείας νὰ προσδιορίσωμεν ὡς μεταγενεστέραν τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἡμικυκλικοῦ συνθρόνου, ὅπερ ἀνεφάνη εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν προσετέθησαν κατ' ἀρχὰς τὰ παστοφόρια, εἶτα δὲ ἡ πρόθεσις καὶ τὸ διακονικὸν ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἥτις ἐπέφερε τὴν παραμέρισιν τῶν θρόνων τῶν πρεσβυτέρων, ἵνα κατὰ τὴν θέσιν ταύτην τοποθετηθῶσιν αἱ ἄγουσαι εἰς τὴν πρόθεσιν καὶ τὸ διακονικὸν δίοδοι.

Ἐκτὸς ὅμως τοῦ συνθρόνου ἰδιάζουσας μορφήν παρουσιάζουν καὶ αἱ ἀνευρεθεῖσαι βάσεις τῶν κιγκλίδων αἱ διαχωρίζουσαι τὸ ἱερὸν βῆμα ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ. Ἡ διάταξις τῶν κιγκλίδων τούτων ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἀπὸ τῶν δυτικῶν ἄκρων τοῦ συνθρόνου τῶν πρεσβυτέρων ἐκτείνονται, παραλλή-

λως πρὸς τὰς κιονοστοιχίας τοῦ ναοῦ καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῶν ὥστε νὰ σχηματίζεται διάδρομος, τὰ βάρθρα τοῦ κιγκλιδάματος μέχρι περιπυλῆς τῆς βάσεως τοῦ τρίτου κίονος. Ἀπὸ τούτου ἐκτείνονται ἐγκάρσιοι μαρμαρίνοι βάσεις μετὰ γλυφῶν· εἰς τὸ μέσον δὲ τούτων εἶναι τοποθετημέναι ἐν εἴδει γλωσσῶν δύο ἕτεροι μαρμαρίνοι ὁμοίως μετὰ γλυφῶν κεκοσμημένοι βάσεις ἔχουσαι γόμφους δηλωτικὸς τῆς τοποθετήσεως ἐπ' αὐτῶν κίωνων. Μεταξὺ τῶν βάσεων τούτων σχηματίζεται δίοδος (εἰκ. 4, ἔνθα διακρίνεται καὶ ἡ ἀριστερὰ γλωσσίς, ἣτις ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφάς). Ἐνταῦθα ἔχομεν προφανῶς τὴν σολέαν τοῦ ναοῦ, ἣν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὡς κιγκλιδάμα διαχωριζόμενον διὰ χαμηλῶν κιονίσκων ἔχον κατὰ τὸ μέσον τέσσαρας κίονας εἰς σχῆμα προπύλου. Ἰχνη τέμπλου δὲν ἀνεφάνησαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ, τὸ συνιστάμενον ἐκ μαρμαροθετημάτων διειρηθῆναι εὐτυχῶς ἀκέραιον, δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ προσδιορίσωμεν τὴν μορφήν τῆς σολέας, ἣτις φαίνεται,

Εἰκ. 4. Τὸ ἱερὸν Βῆμα μετὰ τῆς Σολέας τῆς αὐτῆς Βασιλικῆς (ὡς ἐν εἰκ. 3).

ὅτι καθίστα περιττὴν τὴν ὕπαρξιν τοῦ τέμπλου, ὅπερ εἶναι ἴσως προσθήκη μεταγενεστέρα πιθανώτατα τῶν περὶ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνων.

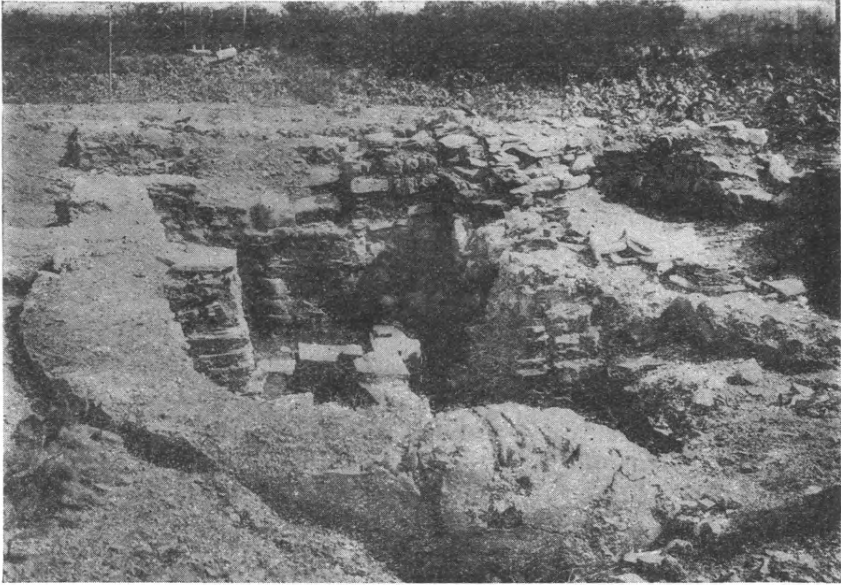
Τέλος εἰς τὸ ἀνευρεθὲν δάπεδον καὶ ἐπὶ πλακὸς τοποθετημένης δεξιὰ παρὰ τὴν σολέαν ἀνευρέθη ἡ ἐπιγραφή † ΟΝΗΣΙΜΟΥ † τοῦ χορηγοῦ ἴσως τοῦ μαρμαροθετήματος τοῦ ναοῦ.

Ἡ ἀνωτέρω γενομένη περιγραφή τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς Βασιλικῆς Β ἠρμῆνευσεν εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν μορφήν τοῦ βήματος τῆς Βασιλικῆς Α, τὰ μέρη τοῦ ὁποίου ἦσαν ἐντελῶς κατεστραμμένα, μετὰ ἐπισταμένην δὲ ἐφέτος νέαν ἔρευναν αὐτοῦ ἀνευρέθησαν ταῦτα καθ' ὅλα ὅμοια πρὸς τὴν διάταξιν τῆς Βασιλικῆς Β.

Γ'. Ἀνασκαφὴ χριστιανικοῦ λουτροῦ.

Ἡ βοήθεια, ἣν μοι παρέσχεν ἐφέτος ἡ Κοινότης Ν. Ἀγχιάλου διὰ τῆς παραχωρήσεως δύο κάρων καὶ τεσσάρων ἐργατῶν πρὸς παραλαβὴν χωμάτων

ἐκ τῆς βασιλικῆς Α, χρησίμων εἰς αὐτὴν διὰ τὴν κατασκευὴν νέας ὁδοῦ ἐν τῇ κωμοπόλει, μοι ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποσπάσω τρεῖς ἐργάτας ἵνα καθορίσω μέρη τοῦ πέρυσσι εἰς ἀπόστασιν 50 μ. ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ἀνευρεθέντος λουτροῦ βλ. *εἰκ. 5*. Τοῦτο συνίσταται ἐκ δύο συνεχομένων αἰθουσῶν, ἐξ ὧν ἡ νοτιὰ (caldarium) ἔχει δυτικῶς τὸν κλίβανον· εἰς ἀμφοτέρωθεν διασφύζονται οἱ ἐκ τετραγώνων καὶ στρογγύλων πλίνθων χαμηλοὶ πεσσοί, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο τὸ δάπεδον τοῦ κάτω ὁρόφου τὸ συνιστάμενον ἐκ κορα-

Εἰκ. 5. Τὰ ἀνευρεθέντα μέρη τοῦ χριστιανικοῦ λουτροῦ παρὰ τὴν Βασιλικὴν Α ἐν Νέῃ Ἀγχιάλφ.

σανίου πάχους 0.05 μ. Κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν ἀνευρέθησαν πλίνθοι μετὰ μαστοειδῶν ἀποφύσεων καὶ ἔτεροι μετ' ὧν πιθανῶς πρόκειται περὶ τῆς συνήθους ἐπενδύσεως τῶν τοίχων τοῦ λουτροῦ, ὡς παρατηρεῖται τοῦτο εἰς τὰς θέρμας τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἄτερα διαμερίσματα τοῦ ὑποκαύστου εἶναι: λουτρὸν συνεχόμενον πρὸς τὴν δεξιὰν αἴθουσαν (frigidarium) καὶ τετράγωνος χώρος, πιθανῶς τὸ ἀποδυτήριον. Ὁ τελικὸς ὀπωσθήποτε καθορισμὸς τοῦ ἀξιολόγου τούτου ὑποκαύστου, ὅπερ θὰ ἦδύνατο νὰ ἀναχθῇ καὶ εἰς χριστιανικοὺς χρόνους (αἱ πλίνθοι εἶναι καθ' ὅλα ὅμοιαι πρὸς τὰς πλίνθους τῆς βασιλικῆς Α) θὰ γίνῃ μετὰ τὴν τελείαν ἐκκαθάρισιν αὐτοῦ.

5. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΔΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Πρὸς βορρᾶν τῶν Τεμπῶν, μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς θαλάσσης τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, ἐξετείνετο μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκμονος, εἰς ἀπόστασιν ἑβδομήκοντα περίπου χιλιομέτρων, ἡ ἀρχαία Μακεδονικὴ χώρα Πιερία. Ἄδηλον ἂν τὸ ὄνομα τῶν κατοίκων, Πίερες, εἶναι ἐθνικόν, ἢ γεωγραφικὸν δοθὲν ἐκ τοῦ τόπου. Ὡς λαὸς ὁμοῦ οἱ Πίερες σχετίζονται πρὸς τὴν παναρχαίαν θρυλικὴν Θρακικὴν φυλὴν· διότι ἀκριβῶς εἰς τὴν χώραν τῶν ταύτην, παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς κατοικίας τῶν θεῶν, εὐρίσκειτο τὸ κέντρον τῆς θρακικῆς λατρείας τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Διονύσου, καὶ παρὰ τὴν πόλιν Δίον εὐρίσκειτο ὁ τάφος τοῦ μυθικοῦ Ὀρφέως, καθὼς παραδίδει ὁ Πausanias (ἐν Βοιωτικοῖς IX, 30. 7 ἔ. Πρβλ. καὶ Στράβωνα 330 c. 17. 18).

Κατὰ τοὺς ἀρχαιότερους ἱστορικοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7ου αἰῶνος, οἱ Μακεδόνες κατέκτησαν τὴν Πιερίαν. Καὶ προσήρτησαν αὐτὴν ἔκτοτε εἰς τὸ κράτος των, ἀφοῦ οἱ Πίερες ἐκβληθέντες ἐκ τῶν ἐστίων των μετῴκηθησαν εἰς τὴν παρὰ τὸ ὄρος Πάγγαιον χώραν (Θουκυδ. II 99), πόλεις ἔκτοτε ἔχοντες ἐκεῖ τὸν Φάργητα καὶ τὸ Πέργαμον, ἔτι δὲ τὰς Κρηνίδας, νεμόμενοι τὰ περὶ αὐτὰς ἐν τῷ Παγγαίῳ κείμενα χρυσοῦ μεταλλεῖα καὶ πέραν αὐτοῦ μέχρι τῆς θαλάσσης ἐκτεινόμενοι. Τοῦτο τὸ τελευταῖον δηλοῖ ὁ Ἡρόδοτος (VII 112), ἀφηγοῦμενος τὰ τῆς πορείας τοῦ Ξέρξου, στρατεύοντος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, συμμαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Θουκυδίδης (ἐν II 99).

Οἱ δὲ Μακεδόνες ἢ Μακεδνοὶ (ὑψηλόκορμοι σημαίνει ἡ λέξις· μακεδνὴ λέγεται ἢ αἰγείρος ἦτοι τὸ δένδρον ἢ λεύκη παρ' Ὀμήρω· πρβ. μακρός, μῆκος, μηκεδανός), ἑλληνικὸν Δωρικὸν ἔθνος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, μὲ τὸ ὑπερήφανον τοῦτο ὄνομα «Μακεδνοὶ» ἐγνωρίζοντο κατὰ τὴν μαρτυρίαν του (I 56), ὅτε κατόκουν ἔτι ἐν τῇ Πίνδῳ. Ἐκεῖ δὲ βεβαίως ἦλθον ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα Ἠπειροῦ κληθείσης χώρας μετὰ τῶν λοιπῶν δημοφύλων των, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ σιδηροῦ αἰῶνος ἐν τέλει τῆς δευτέρας πρὸ Χριστοῦ χιλιετηρίδος, ἦτοι κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων μεταναστάσεων τῶν ἐθνῶν ἐν τῇ νοτιο-ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Συρίᾳ μέχρι τῆς Αἰγύπτου. Πολυπλήντην τὸ ἔθνος κατόκησε καὶ τὴν περὶ τὴν Ὀσσαν καὶ τὸν Ὀλυμπον χώραν. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ ἐκ τῆς Πίνδου ἀποσχισθέντες καὶ εἰς τὴν Δρυοπίδα, τὴν κατόπιν Δωρίδα, ὕστατα μεταβάντες κατήνησαν ἀκολούθως εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς «Δωρικὸν τε καὶ Μακεδνὸν» ἔθνος καὶ Δωριεῖς ἐνταῦθα ἐκράτησε νὰ καλῶνται, οἱ τὸ ὄνομα Μακεδόνες διατηρήσαντες κατόκησαν κατὰ τὰ βόρεια πέραν τοῦ Τυμφρηστοῦ τὴν Ἐλίμειαν περὶ τὴν κοιλάδα τοῦ μέσου Ἀλιάκμονος καὶ τὴν Ὀρεσιτίδα ὡσαύτως (περὶ τὸ Κέλετρον ἦτοι τὴν σημερινὴν

Καστοριάν, ἔνθα καὶ τὸ Ὄρεστικὸν Ἄργος ὑπῆρξε) καὶ τὴν ἔτι βορειοτέραν Λυγκηστίδα ἢ Λύγκον κατὰ τὸ νότιον μέρος τῆς πεδιάδος τοῦ νῦν Μονα-

Χάρτης Πιερίας κατὰ Heuzey.

στηρίου, καὶ τὴν Πελαγονίαν κέντρον δὲ τοῦ πρωτογόνου των μετέπειτα κρατῶν ἔσχον πᾶσαν τὴν μεγάλην χώραν τὴν ἀποτελουμένην τοῦτο μὲν ἐκ

τούτων τῶν ἐστιῶν των καὶ τῆς Ἑορδαίας ἔτι ἦτοι τοῦ μεταξὺ Λυγκηστίδος, τῆς πρωτευούσης Ἐδέσσης καὶ τῆς Ἐλιμείας τόπου, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς Ἀλμωπίας, ἦτοι τῶν σημερινῶν Μογλενῶν, καὶ ἐκ τῆς Ἀμφαξίτιδος καὶ τῆς Μυγδονίας ἀνατολικῶς — χώραν ἤδη τόσον μεγάλην ὅσον δις ἡ Θεσσαλία πᾶσα. Εἰς τοῦτο δὲ τῆς δυνάμεως χωρήσαντες, καὶ τὴν Πιερίαν μετὰ ταῦτα ὡς εἴπομεν πρὸς νότον κατέλαβον καὶ πέραν τῆς Μυγδονίας πρὸς τε τὴν Κρησιανὴν καὶ Βισαλτιανὴν καὶ πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνος τὴν ἀρχὴν των ἐξέτειναν.

*

Ταῦτα μετ' ἀκριβείας ἀφηγεῖται ὁ Θουκυδίδης (II 99), παρέχων οὕτω τὴν ἀσφαλεστάτην ἱστορικὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαιότητος περὶ τῆς γενέσεως καὶ πρώτης ἀρχῆς καὶ περὶ τῆς αὐξήσεως μετὰ ταῦτα τοῦ ἀρχαίου Μακεδονικοῦ κράτους μέχρι τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Περδίκκου Β'. Ὁ Περδίκκας οὗτος ἦτο υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων βασιλεύσαντος τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου Α' υἱοῦ τοῦ Ἀμύντου Α', μνημονευόμενος συχνάκις ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἐν τῇ ἐξιστορήσει σπουδαίων συμβάντων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐν ταῖς βορείαις χώραις. Ἐβασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 463 περίπου πρὸ Χριστοῦ μέχρι τοῦ 414 ὡς φαίνεται, καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱόν του Ἀρχέλαον¹.

¹ Τὸν Μακεδονικὸν θρόνον περὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς χώρας ἀφηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος ἐν VIII 137. 138. — Περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τῆς Μακεδονίας σημεῖον ἀναχωρήσεως ἀποτελεῖ τὸ μνημονευθὲν περιφημον χωρίον τοῦ Θουκυδίδου II 99. Τὰ δὲ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ἐρευνῶν περὶ τοῦ θέματος τούτου δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν ὡς ἑξῆς.

Ἐπι ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑφίσταντο διάφορα μικροκράτη Μακεδονικά, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ἡγεμονίαν ἤσκει ἡ Κάτω Μακεδονία («ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν νῦν Μακεδονία» τοῦ Θουκυδίδου) ὥστε ἡ κυρίως αὕτη Μακεδονία ἦτο κατάκτησις τῶν ὄρεινῶν φυλῶν, αἱ ὁποῖαι κατοικοῦσαν δυτικῶς τῆς παραλιακῆς πεδιάδος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἑορδαία ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ὡσαύτως καταλέγεται μετὰ τῶν κατακτηθέντων τόπων, ἄρα αἱ ἐστὶαι τῶν ὄρεινῶν φυλῶν πρέπει νὰ ἔκειντο δυτικῶς καὶ νοτίως, τουτέστι εἰς τὴν Ὀρρεσίδα καὶ τὴν Ἐλιμειαν, στενῶς συνδεόμεναι πρὸς τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν βορείαν Θεσσαλίαν. Ἡ τῆς Ἑορδαίας κατάκτησις, ἂν καὶ ὁ Θουκυδίδης τελευταίαν αὐτὴν ἀναφέρει, πρέπει νὰ ἦτο τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς αὐξήσιν τῆς ἀρχῆς τῶν Μακεδόνων βασιλέων, διότι ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλιάκμονος φέρεται εἰς αὐτὴν εὐκολοὶ διάβασις· ἀπαιτεῖ δηλαδὴ τοῦτο ἡ θέσις τῆς. Ἄλλως καὶ ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Στράβων (VII 326) τὴν Λυγκηστίδα καταλέγει εἰς τὴν Ἄνω Μακεδονίαν, ἡ ὁποία μόνον ἀπὸ τὴν Ἑορδαίαν ἠδύνατο νὰ κατακτηθῆ καλλίτερα, ἔνεκα τῶν κακῶν συγκοινωνιῶν μετὰ τῆς ἄνω κοιλάδος τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τῆς πεδιάδος τοῦ Μοναστηρίου. Εἰς τὴν πεδιάδα ταύτην εἰσέβαλον οἱ Λυγκησταί, Μακεδονικὴ φυλὴ κατὰ Θουκυδίδην II 99 καὶ IV 83 (Ἀρριβαῖος ὁ Βρομεροῦ ἦτο ἐπὶ Βρασίδα βασιλεὺς «Λυγκηστῶν Μακεδόνων») καὶ ἀπωθήσαντες τοὺς κατοικοὺς Πελαγῶνας εἰς τὰ βορειότερα, εἰς τὸν περὶ τὸν νῦν Περλεπέ τόπον, ἐξεμακρόνισαν τὴν χώραν. Οἱ Πελαγῶνες οὗτοι ἦσαν προφανῶς ὅ,τι οἱ Πελασοὶ τῆς Θεσσαλικῆς Πελασγιώτιδος, τουτέστι Ἑλληνας Πελασοί, οἱ ὁποῖοι μποροῦσαν νὰ κατοικοῦν καὶ βορείως

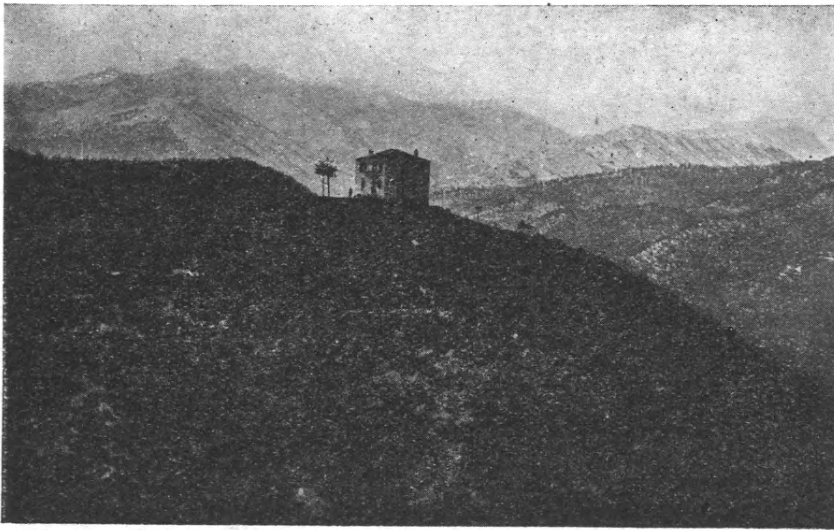
*

Ἡ Πιερία ἀπετέλει τὴν κλεῖδα τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν. Ἀξιολογωτέραν δὲ μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς θέσιν κατεῖχεν ἐν αὐτῇ τὸ Δῖον. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Θουκυδίδου πάλιν ἐν IV 78. Ὁ ἱστορικός, τέλειος ἀναμφιβόλως γνώστης τῆς Μακεδονικῆς χώρας, ὅπου καὶ τὰ κτήματά του εἶχεν ἀπέναντι τῆς Θάσου, ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐν ἔτει 424 ἐκστρατείας τοῦ Βρασιδίου, ὅτε οὗτος ἐπεχειρεῖ νὰ προσβάλλῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὰς ἐν Μακεδονίᾳ κτήσεις των καὶ μετὰ τοῦ στρατοῦ του διὰ τῆς Θεσσαλίας πορευθεὶς καὶ διὰ τῆς Περραιβίας κατόπιν, καὶ τῶν στενῶν ἐπομένως τῆς Πέτρας, εἰς τὴν Πιερίαν εἰσελθὼν εἶχε φθάσῃ ἤδη εἰς τὸ Δῖον, ἐξαίρει τὴν σημασίαν τῆς ὀχυρᾶς ὡς φαίνεται πόλεως, ἄριστα τοῦλάχιστον κειμένης διὰ τὴν ἄμυναν κατὰ τοῦ ἐκ Θεσσαλίας καὶ τῶν Τεμπῶν ὀρωμένου ἐχθροῦ καὶ ὡσαύτως διὰ τὴν κατ' αὐτοῦ διὰ τῶν Τεμπῶν ἐπίσης ἐκ Μακεδονίας ἐπίθεσιν. «Ἐς Δῖον», λέγει «τῆς Περδικκου ἀρχῆς — ἀφίκετο ὁ Βρασιδίας — «ὅ, ὑπὸ τῷ Ὀλύμπῳ, Μακεδονίας πρὸς Θεσσαλοῦς πόλισμα κεῖται».

Ἡ πόλις ἀναφέρεται ἄλλως καὶ ὑπὸ τοῦ Πausανίου, ὡς εἴπομεν (IX 30, 7, ὡσαύτως ἐν X 13, 4)· πολλάκις δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου, Λιβίου, Στράβωνος, Πλουτάρχου, Ἀθηναίου, Ἀρριανοῦ, Διογένοους Λαερτίου, Στεφάνου Βυζαντίου. Ἀλλ' ἐφόσον αἱ εἰδήσεις αὗται ἀναφέρονται εἰς πολεμικὰς περιστάσεις, ἢ σπουδαιότης τῆς πόλεως διὰ τὴν ἐπικαιρον θέσιν τῆς ἢ ῥητῶς δηλοῦται ἢ ὀπωσδήποτε ὑποσημαίνεται. Τοῦτο παρατηρεῖται ἰδίως εἰς τὰ λεγόμενα περὶ αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Λιβίου, ἱστοροῦντων τὰ τοῦ

τοῦ Ὀλύμπου, ἀφοῦ κατοικοῦσαν ἤδη ἐν Θεσσαλίᾳ· ἦτο δυνατὸν δηλονότι ἓνας «Πελαγικός» πληθυσμὸς ὡς «τὸ πρῶτον κύμα» τῆς ἐπήλυδος Ἑλληνικῆς φυλῆς ἤδη κατὰ τὴν τρίτην χιλιετηρίδα πρὸ Χριστοῦ νὰ εἶχε κατοικήσῃ τὰς τε βορείως καὶ τὰς νοτίως τοῦ Ὀλύμπου χώρας, πρὸ τῆς εἰς Μακεδονίαν ἔτι παλαιότερας εἰσβολῆς τῶν θρακο-φρυγικῶν φυλῶν καὶ τελευταίων τῶν Δωριέων Μακεδόνων. Αἱ Αἰγαὶ δὲ ἢ Ἐδεσσα, ἢ ὑπὸ τῶν πρώτων ἤδη κατακτητῶν Μακεδόνων πρωτεύουσα κατασταθεῖσα, ἔκειτο ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐξοδὸν τῆς ὁδοῦ, ἢ ὁποῖα ἀπὸ τὴν Ἑορδαίαν φέρει εἰς τὴν Κάτω Μακεδονίαν τὴν αὐτὴν ὁδὸν διήρχετο καὶ ἡ παλαιὰ Ἐγνατία ὁδὸς καὶ σήμερον ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ. Τοιοῦτοτρόπως κατόπιν ἀπὸ τὸ βασιλικὸν κέντρον τῆς θαυμασίας θέσεως τῆς Ἐδέσσης, ὁπόθεν τὸ βλέμμα εἰς τὴν ὑποκειμένην ἀχανῆ πεδιάδα ἀνεμποδίστως μέχρι θαλάσσης βυθίζεται, ἦτο δυνατὸν πλέον ἢ Μακεδονικὴ φυλὴ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἑνὸς ἡγεμονικοῦ γένους, τοῦ τῶν Ἀργεαδῶν (Ἀργεάδαι ὄνομα οἰκογενείας, οἴκου, ὅχι Ἀργεῖοι) ν' ἀναλάβῃ τὴν κατάκτησιν καὶ τῆς Κάτω Μακεδονίας. Ὡς θεμελιωτῆς δὲ τοῦ κράτους παρουσιάζεται ἤδη παρ' Ἡροδότῳ VII 137. 138 ὁ Περδικκας (Α'), ὅστις καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ τίθεται πρῶτος εἰς τὴν σειρὰν τῶν Μακεδόνων βασιλέων, ὀνομαστὶ παρ' ἀμφοτέρων, τοῦ τε Ἡροδότου καὶ τοῦ Θουκυδίδου, ἀπαριθμουμένων ἀπὸ Περδικκου Α', τοῦ κατακτητοῦ καὶ τῆς Πιερίας, μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', τοῦ Περδικκου Β', καὶ τοῦ Ἀρχελαίου.

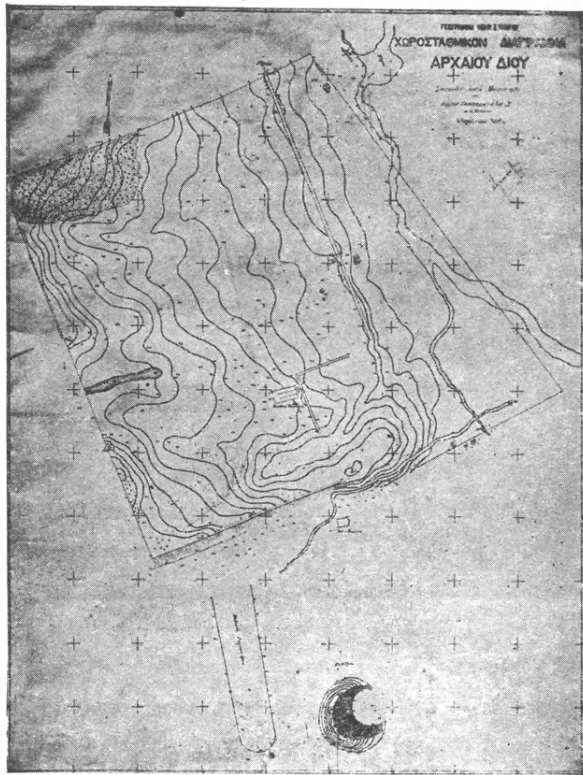
πολέμου τῶν Ρωμαίων πρὸς τοὺς Μακεδόνας ἐπὶ Φιλίππου Ε' καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Περσέως. Καὶ ὁ μὲν Λίβιος ὁμιλεῖ ῥητῶς περὶ τῶν σπουδαίων ὀχυρωμάτων της, ἀντλῶν πάντως τὰ περὶ τούτων ἐκ τοῦ Πολυβίου, τοῦ ὁποίου αἱ σχετικαὶ εἰδήσεις δὲν περιεσώθησαν ἐν τοῖς σωζομένοις βιβλίοις τοῦ αὐτόπλου γενομένου τῶν πραγμάτων Ἑλληνος ἱστορικοῦ ἢ ἀκολουθῶν ἀρίστας ὡσαύτως ῥωμαϊκᾶς του πηγᾶς, συμμαρτυρούσας περὶ τῶν γεγονότων καὶ προερχομένας παρὰ τῶν συμπραξάντων εἰς αὐτὰ στρατιωτικῶν Ρωμαίων ἀνδρῶν. Παρὰ τοῦ Πολυβίου δὲ ἰδίως μανθάνομεν, ὅ,τι ἄλλως ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ

Τὸ στενὸν τῆς Πέτρας.

Λιβίου συγκεντρωθεισῶν πληροφοριῶν ἀσφαλῶς συνάγεται, πόσον σπουδαία ἦτο ἡ θέσις καθόλου τοῦ Δίου, ἀσκέτως ἤδη πρὸς πᾶσαν τυχὸν ὀχύρωσιν, ὡς βάσεως ἐπιχειρήσεων πολεμικῶν, καθὸ κειμένου εἰς τὸ καταλληλότατον διὰ τὰς συγκοινωνίας σημεῖον, τοῦτο μὲν ἐπὶ τῆς μεγάλης παραλιακῆς ὁδοῦ μεταξὺ τῶν ἐκτεταμένων πεδιάδων τῆς ἔνδον Μακεδονίας καὶ τῶν Τεμπῶν· τοῦτο δὲ κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸ ἔξοδον τῶν δύο ἄλλων σπουδαίων ἐπίσης ὁδῶν: τῆς μιᾶς ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας ἀλλ' ὀπισθεν τοῦ μεγίστου ὄγκου τοῦ Ὀλύμπου διὰ τῆς Περραιβίας φερούσης, εἶτα διὰ τῶν στενῶν πρὸς τὴν Πέτραν καὶ τὴν ἄνω Πιερίαν ἐπομένως, παρὰ τὴν σημερινὴν Κατερίνην· τῆς δὲ ἄλλης ἀπὸ τῆς ἄνω Μακεδονίας, ἦτοι τῆς Ἑλιμείας, Ὀρεσιτίδος, Λυγκησιτίδος, Πελαγονίας διὰ τοῦ ζυγοῦ τῶν Καμβουνίων, παρὰ τὴν Πέτραν αὐθις, εἰς τὴν Πιερίαν ἐπίσης κατευθυνομένης.

Καὶ πραγματικῶς οὕτω τὴν θέσιν τοῦ Δίου καὶ σήμερον δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ τις, καὶ ἄλλως δὲ αὐτὴν νὰ ἐξηγήσῃ, διότι ἀνομοίως ὅλος διόλου πρὸς πᾶσαν ἑλληνικὴν πόλιν ἢ Πιερικὴ αὐτὴ οὔτε ἀκρόπολιν ἔχει οὔτε ὅμως εἰς ῥάχην τινὰ βουνοῦ ἢ ἐπὶ ὑψώματος κεῖται, ἀλλ' ἐν ὁμαλῇ πεδιάδι μικρὸν χῶρον καταλαμβάνει, ὅσον περιχαρακωμένου μικροῦ στρατοπέδου, ἐστειρημένη μὲν τῆς παντοῦ ἄλλοῦ κατὰ τὴν ἴδρυσιν πόλεων ἀπαιτηθείσης φυσικῆς ὀχυρώσεως, ἐξ ἄλλου

Διάγραμμα Δίου· στάδιον, θέατρον.

μου Βύθου (ἀρχαῖα: Ἐνιπέως) καθήκουσαν γραμμῆν. Ἄλλα καὶ ἐδῶ, ἀπωτέρω μᾶλλον καὶ μόλις περὶ τὴν σημερινὴν Κατερίνην, ἡ πεδιάς φθάνει εἰς τὸ μέγιστον πλάτος τῆς τῶν δεκαπέντε περίπου χιλιομέτρων. Τοῦναντίον ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον μεταξύ τῶν σιδηροδρομικῶν σταθμῶν Λιτοχώρου καὶ Κατερίνης, περὶ τὸν μικρότατον παράλιον συνοικισμὸν «Καλύβια Λιτοχώρου» (ἐνθα καὶ ἡ σιδηροδρομικὴ στάσις Δίων - Καρίτσα), ἡ ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τῆς ρίζης αὐτῆς τοῦ Ὀλύμπου ἀπόστασις δὲν ὑπερβαίνει τὰ ἑξ περίπου χιλιό-

κῆς ὀχυρώσεως, ἐξ ἄλλου ὅμως ὑπὸ τῆς φύσεως πάλιν καὶ αὐτὴ καλῶς ἐξησφαλισμένη.

Ἡ περὶ τὸ Δίον χώρα παρέχει ἐν γένει τὴν ἐξῆς εἰκόνα.

*

Ἡ Πιερικὴ πεδιάς καθόλου, πλατεῖα ὀπωσδήποτε εἰς τὸ νοτιώτατον τμήμα τῆς τὸ πρὸς τὰ Τέμπετα μεταξύ τῶν χαμηλοτέρων προβούτων τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς θαλάσσης, στενεύει κατόπιν περὶ τὸν Πλαταμῶνα (ἀρχαῖα: Ἡράκλειον), ἀρκετὰ δὲ περαιτέρω πάλιν τὸ δεύτερον πλατύνεται, ὅταν ὑπερβῶμεν τὴν ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ Λιτοχώρου πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ τῶν ράχεων του καὶ τῆς κοίτης τοῦ χειμαρροποτά-

μετρα. Καὶ κατὰ μὲν τὰ πρῶτα τέσσαρα περίπου ἢ πολὺδενδρος πεδιάς εἶναι ὀμαλωτάτη, ἐν μέρει μόνον σήμερον καλλιεργουμένη, διότι τὸ πλεῖστον αὐτῆς κατακλύζεται ὑπὸ τῶν ὑδάτων καὶ εἰς ἔλος μεταβάλλεται ἅπασα τὸν χειμῶνα, ἐνῶ πολὺ μέρος καὶ κατὰ τὸ θέρος ἐλώδες παραμένει. Κατὰ δὲ τὰ δύο ἄλλα, βαθμηδὸν γίνεται ἀνωφερῆς, ὑψουμένη ἱκανῶς περὶ τὴν ῥίζαν τοῦ βουνοῦ· διότι ἀπὸ ἀμνημονευτῶν χρόνων ἐνταῦθα χειμαρρῶδη ποτάμια, οἱ φοβεροὶ τοῦ τόπου ξηρόλακκοι λεγόμενοι κατὰ τὰς συχνὰς πολυομβρίας καὶ τοὺς πυκνοὺς νιφετοὺς ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους διὰ βαθυτάτων χαραδρῶν ὀρμητικώτατα κατερχόμενα, κατακλύουσι κολοσσιαίους σωροὺς χωμάτων καὶ λίθων καὶ χαλίκων ἐπὶ πάσης τῆς ἔμπροσθεν τοῦ ὄρους ἐκτάσεως.

Ἐκ τῶν δύο λοιπῶν τούτων τμημάτων τῆς πεδιάδος, τὸ δεύτερον τὸ πετρωδέστατον εἶναι μέχρι σημείου τινὸς τοῦλάχιστον ἐντελῶς ἀκατάλληλον πρὸς ἴδρυσιν πόλεως. Τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο, μέχρι τοῦ ὁποίου ἢ δύναμις τῶν ρευμάτων προλαμβάνει νὰ σκορπίσῃ εἰς τὰς βαθείας πρῶτον κοίτας καὶ εἰς τὰ χαμηλότερα ἔπειτα ἐδάφη μεγάλους ἔτι βράχους καὶ στρώματα ὀλόκληρα ὀγκωδῶν λίθων. Μόνον δὲ κατωτέρω τῶν ἐδαφῶν τούτων ἢ γῆ γίνεται εἰς ἱκανὸν πλάτος καλλιτέρα καὶ περὶ τὰ χωρία ἤδη Καρίτσα καὶ Μαλαθριά ἐντελῶς ἀγαθὴ καλλιεργήσιμος καὶ οἰκήσιμος. Ἄλλ' ἢ ἀμέσως πάλιν πρὸς αὐτὴν συνεχομένη, καθαρῶς χωματώδης καὶ πλουσία εἰς φυτείαν, γονιμωτάτη καὶ χαμηλὴ πλέον πεδιάς, πλήρης πηγῶν ἀφθόνων ὑδάτων, αὐθις πρὸς ἴδρυσιν πόλεως τοῦλάχιστον γίνεται ἐντελῶς ἀκατάλληλος. Τὰ ἀφθονα ταῦτα ὕδατα, ὅσα ὡς φανερὸς ποταμὸς — Οὐρλιάς σήμερον οὗτος παρὰ τὸ ὄρος καλεῖται, Ἐλικῶν δὲ παρὰ Πausanίαν — ἐκ τῆς μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου ἀνερχομένης μεγίστης τοῦ Ὀλύμπου χαράδρας κατερχόμενα καὶ ἐντεῦθεν ἤδη τῆς ῥίζης τοῦ βουνοῦ εἰς τὴν βαθεῖαν ἔτι χαραδρῶδη κοίτην ἐπὶ βραχὺ ῥέοντα, μετ' οὗ πολὺ αἴφνης καταδύονται εἰς τὴν γῆν, καὶ μόνον μετὰ διάστημα ἀρκετόν, πλέον τοῦ ἑνὸς χιλιομέτρου, αὐθις ἐμφανίζονται, κάτωθεν τῶν δύο μνημονευθέντων χωρίων, εἰς τὴν χαμηλὴν πεδιάδα. Εἰς ἓνα δὲ ποταμὸν — Βαφύραν τοῦτον ὀνομάζει ὁ Πausanίας καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι — συνεχόμενα καὶ ἐξ ἄλλων ἀναριθμῆτων αὐτόθι ἀλλεπαλλήλων πηγῶν εἰς ποτάμιον βαθὺ καὶ ἀδιάβατον ὀγκούμενα, σκορπίζονται αὐθις εἰς τὴν πεδιάδα καὶ σχηματίζουν τὸ ἐκτεταμένον πολὺδενδρον ἔλος τῆς. Ἄλλὰ καὶ ἄνευ αὐτοῦ, τὸ κέντρον τῆς πεδιάδος κατὰ τὸ ἥμισυ πάντως τῆς σημερινῆς ἐκτάσεώς της, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴν ἐγίνετο βαλτωδὲς ὀπωσθήποτε πάντοτε ἕνεκα τῶν ἀναποφεύκτων πλημμυρῶν τῶν μεγάλων ξηρολάκκων, καθὸ ὀλίγον μόνον ὑπὲρ τὴν ἐπιφανείαν τῆς θάλασσης ὑπερκείμενον, ἢ νὰ μὴν ἦτο διαρκῶς καθ' ὑπερβολὴν ὑγρὸν καὶ τελματώδες πάλιν ὡς ἐκ τῶν μέχρι τοῦ ἐδάφους ἀνερχομένων ὑπογείων ὑδάτων. Δὲν γνωρίζομεν μάλιστα ἂν καὶ ἡ ὄχθη τῆς θάλασσης ἦτο καὶ πρὸ αἰῶνων ἢ μᾶλλον χιλιετηρίδων ἤδη τόσον μακρὰν ὅσον σήμερον, διότι

ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (p. 330 c) ὀριζομένη ἀπόστασις μεταξὺ θαλάσσης καὶ Δίου ὡς οὔσα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἑπτὰ σταδίων τὸ πολὺ, δηλαδὴ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος περίτου χιλιομέτρου ἢ ἑνὸς μιλίου ῥωμαϊκοῦ κατὰ Λίβιον, δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν σημερινὴν τῶν τεσσάρων περίπου χιλιομέτρων. Ἡ ὄχθη ὑψώνεται ἄλλως, πλὴν ἐκ τῶν ποταμίων προσχώσεων, καὶ εἰσχωρεῖ μακρύτερα ἀείποτε πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ πελάγους ἐκβραζομένων χαλίκων, οἱ ὅποιοι καταχώνουν καὶ τὰς εἰς αὐτὸ ἐκβολὰς τῶν ρευμάτων καὶ προκαλοῦν οὕτω τὰς τελματώδεις συναγωγὰς αὐτῶν.

Εἰς τὴν μεσαίαν ὁμοῦς ζώνην τῆς πεδιάδος ἐπὶ τῆς ὡς εἴρηται γραμμῆς

Ἐκβολαὶ τοῦ Βαφύρα (Χελοπόταμος).

μεταξὺ τῶν σταθμῶν Λιτοχώρου καὶ Κατερίνης καὶ δὴ ἀκριβῶς εἰς τὸ περὶ τὴν Καρίτσαν καὶ Μαλαθριανὴν σημεῖον, ὅπου καὶ μόνον ἦτο δυνατὴ ἡ ἴδρυσις πόλεως, ἐκεῖ συνέβαινε νὰ συντρέχη καὶ πᾶς λόγος ἰδρύσεως αὐτῆς, ὡς ἐμνημόνευσα, διὰ τὴν δεσπόζουσαν σπουδαίων συγκοινωνιῶν ἐπίκαιρον θέσιν. Καὶ οὕτως ἐκτίσθη ἐνταῦθα τὸ Δίον.

Ἡ πόλις ἦτο μάλιστα ἀληθῆς πύλη στενῆς διόδου, δυναμένη ἐντελῶς ν' ἀποκλείσῃ εἰς τὸν νοτιόθεν ἐρχόμενον ἐχθρὸν τὴν προέλασιν πρὸς τὴν Μακεδονίαν τῶν μεγάλων περὶ τὸν Ἀλιάκμονα καὶ Λουδίαν καὶ Ἄξιόν πεδιάδων, ἂν μόνον διὰ μικρᾶς προσπαθείας ἤθελε χρησιμοποιηθῆ, καταλλήλως ἐνισχυομένη ἢ πλεονεκτικὴ αὐτῆς θέσις ἀπλῶς, ὡς λέγει ὁ Λίβιος (44, 6). Τὴν ἐνίσχυσιν δὲ θὰ ἔδιδε προχείρως καὶ ἓνας ἀπλοῦς χάραξ, παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς

Λίβιος, ἐγειρόμενος βεβαίως, ὡς θὰ εἰκάσωμεν, ἀπὸ τοῦ νοτιοδυτικοῦ τείχους τοῦ περιβόλου τοῦ Δίου πρὸς τὸ ὄρος, ὅπου ἄλλως δύο παράλληλοι βαθεῖαι κοῖται τῶν χειμαρροποτάμων ἢ ξερολάκκων, μὲ τὰς ἀποτόμους ὄχθας τῶν ὑψηλὰς καὶ τὰς βραχῶδεις προεξοχὰς τοῦ Ὀλύμπου, ἄλλας τόσας δηλονότι ἐξαιρέτους θέσεις φυλακῆς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ σήμερον δεικνύουν πόσον ἀσφαλῆς ἠδύνατο νὰ κατασταθῇ ὁ τόπος ὑπὸ μικρᾶς ἐπιτηρουσῆς δυνάμεως ἐναντίον ἀντιπάλου ἰσχυρᾶς, ζητούσης νὰ ἐκβιάσῃ τὴν δίοδον. Ἄλλὰ καὶ τείχος ἀκόμη ἀντὶ χάρακος ἠδύνατο νὰ κατασκευασθῇ, προσθέτει ὁ Λίβιος, εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν πρὸς ὀχύρωσιν τῆς διόδου καὶ ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐχθροῦ ἐνταῦθα, ἐὰν ὁ Περσεύς, διότι περὶ τούτου τοῦ τελευταίου ἡγεμόνος τῆς μεγαλοδυνάμου Μακεδονίας πρόκειται καθὼς ὁ Πολύβιος (ἐν ἀποσπάσμ. Βατικανοῖς) μὲ πόνον καὶ ἀγανάκτησιν παρατηρεῖ (πρβ. καὶ Λίβιον τὰ αὐτὰ ἐπὶ λέξει λέγοντα nisi dii mentem regi ademissent 44, 6), δὲν εἶχεν ἀπολέσῃ τόσον τὰς φρένας, ὥστε ἀντὶ τῆς θαρραλέας εὐκόλου ἀμύνης μὲ ἀποτέλεσμα βέβαιον τὸν ἐντελῆ τοῦ ἐχθροῦ ὄλεθρον, ὡς λέγει ὁ Πολύβιος, νὰ προτιμήσῃ ὁ ἀνάξιος ἀνθρώπος ἐγκαταλείπων ἐν πάσῃ σπουδῇ τὸ Δίον, νὰ φύγῃ δρομαίως πρὶν ἐμφανισθῇ ἀκόμη ὁ ἐχθρός, καὶ νὰ παρασκευάσῃ τοιουτοτρόπως ὁ ἴδιος τὴν ἑαυτοῦ μὲν κατόπιν ἦταν καὶ τὸ οἰκτρὸν τέλος, τοῦ δὲ ἔθνους του τὴν ὑποδούλωσιν.

*

Ἄλλ' ἐὰν τὸ Δίον, κατὰ τὴν πρώτην του ἤδη γένεσιν ἐν παλαιοτάτῃ ἀρχαιοτάτῃ, διὰ ταύτην τὴν σημασίαν του πρὸ πάντων, ὡς ἡ σπουδαιοτέρα πόλις τῆς ὥραιας χώρας τῆς φυλῆς καὶ εἰς τὸν Δία ἀφιερῶθη, καθὼς τὸ ὄνομά της δηλοῖ, τὸν ἀνωθεν ἐκ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου ἐπ' αὐτὴν ἐφορῶντα ὕψιστον θεόν, συνάμα κάποιαν ἱερότητα ὡς ἐκ τούτου ὡσαύτως πρέπει νὰ προσέλαβε ἀκόμη τότε εἰς τὰ ὄμματα τοῦ περὶ αὐτὴν συγκεντρωμένου ἀρχαιοτάτου λαοῦ. Ἐνα ἐξαιρετικῶς σεβαστὸν ἱερὸν ἰδρύθη πάντως εἰς αὐτὴν εὐθὺς ἐκ πρώτης ἀρχῆς, καὶ τὸ τέμενος, ὁ βωμός, ὁ ναὸς τέλος τοῦ μεγάλου Διὸς πρέπει νὰ παρέμειναν ἀναμφιβόλως ἕσασι σεβαστὰ καὶ ὡς τοιαῦτα νὰ ἐτιμῆθησαν ὑπὸ τῶν πρώτων οἰκιστῶν καὶ ὑπὸ τῶν διαδεχθέντων αὐτοὺς Μακεδόνων κατακτητῶν, κατὰ τὸν ἰδιάζοντα τρόπον τῶν Ἑλλήνων πάντων· τουτέστι διὰ θυσιῶν παγκοίνων καὶ πανηγύρεων καὶ ἀγώνων. Γνωρίζομεν τοῦλάχιστον ὅτι ὁ φιλοτιμότητος καὶ πολιτικώτατος Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντου διὰ τοῦ ὁποίου τὸ πρῶτον εἰσάγεται ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων ἢ Μακεδονία εἰς τὴν λαμπροτάτην περίοδον τῆς καθόλου ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μὲ τὴν μείαν ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου (V 18·22) μιᾶς παρατόλμου καὶ ἐπικινδυνοτάτης ἀλλ' εὐγενεστάτης πράξεως τοῦ νεαροῦ ἡγεμονίδου Μακεδόνο, βασιλεύοντος ἔτι τοῦ πατρὸς του, ἐφιλοδόξησε κατόπιν νὰ μετάρχη καὶ τοῦ Πανελληνίου Ὀλυμπιακοῦ ἀγῶνος καὶ μετέσχεν εἰς αὐτόν. Ἄλλὰ καὶ τὴν

πάτριον θυσίαν εἰς τὸν Δία τὸν Ὀλύμπιον, εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ὁποίου οἱ Ἑρακλεῖδαι Ἀργεάδαι βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας τὸ γένος των ἀνήγον, θὰ εἶχε προσφέρει ὁ Ἀλέξανδρος ἐκεῖνος ἀναμφιβόλως πολλάκις ἤδη πρότερον, καὶ τὴν πανήγυριν θὰ εἶχε τελέσῃ καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν Ὀλυμπιακὸν αὐτόθι πρῶτον, ὡς κοινωνήσας τῆς αὐτῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ἀγωγῆς ὁ θερμοῦργος Μακεδὼν βασιλόπαις θὰ εἶχε ζωηρῶς πολλάκις πρότερον μετέσχη.

*

Διότι κυρίως μὲν μέγας κοσμητῆς τῶν ἐν Δίῳ πανηγύρεων καὶ ἀγῶνων, τοῦ Ὀλυμπιακοῦ ἀγῶνος ὡς ῥητῶς λέγεται, παραδίδεται ὁ μετὰ ταῦτα τῆς Μακεδονίας βασιλεύσας 414-399 πρὸ Χρ. μεγαλοπράγμων ἡγεμὼν Ἀρχέλαος ὁ Περδίκκου. Ἀλλὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς καὶ ὁ ναὸς αὐτοῦ, καὶ πᾶν ὅ,τι μετ' αὐτοῦ ἀναγκαίως συνείχετο, ἦτοι κτίσματα διάφορα καὶ ἀναθήματα, καὶ ἡ θυσία κατὰ πρῶτον λόγον καὶ ἡ πανήγυρις καὶ ὁ ἀγὼν οὐχ ἦττον, ἀν καὶ ὀλιγώτερον πολυτελεῖ, δὲν θὰ εἶχαν λείψη ἐκεῖ ἀπὸ πολὺ ἀρχαιοτέρων χρόνων, ὡς δὲν εἶχαν λείψη ἀπὸ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἑλληνικῆς πόλεως. Ἑλληνικὴ δέ, καὶ παναρχαία μάλιστα ἑλληνικὴ πόλις, ἦτο καὶ τὸ Δίον, καὶ Ἑλληνας ἦσαν οἱ Πίερες, καὶ μὲ τὸν Δία καὶ τοὺς Ὀλυμπίους θεοὺς ἀρχίζει σύμπασα ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία. Ὅπως δὲ ποτε, ἀσφαλῶς γνωρίζομεν τί ἦτο ἀπὸ τῆς παναρχαίας ἤδη ἐμφανισέως τῆς ἡ Μακεδονικῆ καθόλου φυλῆς ἀσφαλέστερον δὲ τί ἦσαν οἱ πρῶτοι αὐτῆς βασιλεῖς καὶ σαφῶς πλέον ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀμύντου, τοῦ φίλου τῆς Ἑλλάδος καθ' ὃν τρόπον φίλος τῆς Ἑλλάδος ἐκλήθη καὶ ὁ γνωστότατος βεβαίως Ἑλληνας, ὁ Ἰέρων τῶν Συρακουσῶν ἀσφαλέστατα δὲ πλέον (καὶ σαφέστατα ἀπὸ τοῦ Ἀρχελαίου τοῦ Περδίκκου, ἐννάτου αὐτοῦ μετὰ τοὺς ὀκτὼ ἄλλους προβασιλεύσαντας προγόνους του. Ὁ Θουκυδίδης, δεχόμενος καὶ «βαρβάρους» ὑπηκόους τῶν Μακεδόνων, τοὺς Μακεδόνας ὅμως τοὺς κατακτήσαντας πάσας τὰς ἀνωτέρω μνημονευθεῖσας χώρας τοῦ πρωτογόνου καὶ τοῦ συγχρόνου του Μακεδονικοῦ κράτους, σαφέστατα ἀπὸ τῶν «βαρβάρων» ἄλλων συμμάχων ἐθνῶν, ὡς Ἑλληνας ἐννοεῖται, διαστέλλει, ἐνῶ ἀλλαχοῦ εἰς τοὺς «βαρβάρους» ἔτι καταλέγει καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀναμφισβητήτως Ἑλληνας ὡσαύτως Αἰτωλοὺς τῆς πρᾶσβυτέρας Ἑλλάδος.

Πάντως ἀπὸ τοῦ Ἀρχελαίου ἀρχίζει ἡ δευτέρα, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, περίοδος τῆς ἱστορίας τοῦ Δίου ὡς διασήμεου πλέον θρησκευτικοῦ κέντρου τῆς Μακεδονικῆς φυλῆς· ἀλλ' ἀκόμη καὶ τοῦ πολιτικῶς ἀπὸ τούτων ἤδη τῶν χρόνων προδήλως εἰς τὴν ἀνωτέραν ἀποστολὴν ἐν τῇ συνειδήσει τῶν πολιτικωτάτων ἡγεμόνων του κεκλημένου Μακεδονικοῦ κράτους μετὰ τῶν Ἑλλήνων πάντων καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐνδόξων ἤδη γεραιότερων ἑλληνικῶν πολιτειῶν, καὶ ὑπεράνω ἔτι αὐτῶν.

*

Μία αὐτοτελὴς ἐθνικὴ πολιτικὴ καὶ μία ὡσαύτως φιλόδοξος κυριαρχικὴ τῶν ἰσχυρῶν δυναστῶν τῆς ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴν ἐμπνεύσῃ τὰς πράξεις πάντων τῶν βασιλέων τῆς ἀπέναντι τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Τὸ κράτος εἶχεν αὐξήσῃ πρὸς ἀνατολὰς ὅπως ἦτο φυσικόν, ἀναλώμασι τῶν θρακικῶν μικροφυλῶν, τῶν ὁποίων ἡ χώρα ἀπετέλει ἀδιάσπαστον συνέχειαν τοῦ πολὺ ἰσχυροτέρου καὶ ἀσυγκρίτως βέβαια πολιτικακῶς καλλίτερα ὀργανωμένου κράτους τῶν Μακεδόνων. Ἡ πλεονεκτικὴ κυριαρχικὴ πολιτικὴ τῶν Ἀθηναίων ἐκεῖ, τοὺς ἐδίδασκε τί ἔπρεπε νὰ ζητήσουν καὶ αὐτοὶ πρὸς ἴδιον ὄφελος, καὶ τοὺς προεκάλεε μάλιστα πρὸς τοῦτο. Οὕτως ἡ κατοχὴ τῶν φυσικῶν πρὸς τὴν θάλασσαν διεξόδων τῆς χώρας ἦτο ἐπόμενον νὰ ἐγγραφῇ ἐνωρὶς ἤδη εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς ἔξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν ἡγεμόνων τῆς. Ἡ ἀλληλομαχία ἀκολούθως ἐντὸς τῆς σφαιρᾶς τῶν Μακεδονικῶν ὅλων συμφερόντων μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν κατόπιν, ἡ συμφορὰ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἐπὶ Σικελίαν ἐκστρατείαν, ἔδιδαν πολὺ ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου σπουδαίας ἀφορμὰς εἰς τοὺς Μακεδόνας βασιλεῖς νὰ καθορίσωσιν ἀκριβέστερα τὴν πολιτικὴν των. Ὅταν δὲ μετὰ ταῦτα ἔδειξε καὶ ἡ Σπάρτη τὰς κακὰς τάσεις τῆς καὶ αἱ Θῆβαι μετ' αὐτὴν ὄχι διάφορετικὰς καὶ ὁ Θεσσαλὸς ταγὸς Ἰάσων ἀνέπτυσσε ἕνα νέον πρόγραμμα ἐλληνικῆς πολιτικῆς τῶν ἡπειρωτικῶν, ὅπως εἶπε, μεσογειακῶν δηλαδὴ καὶ γεωργικῶν πλουσιῶν βορείων ἐλληνικῶν λαῶν, τῶν Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων (ιδὲ Ξενοφῶντα ἐν Ἑλληνικοῖς VI, 1, 4 ἔ. 12), ἡ δὲ Ὀλυνθος ἔδιδεν ἕνα τολμηρὸν παραδειγμα ὁμοσπονδιακῆς πολιτικῆς εἰς τόπους τῶν μεθορίων, ἐνθα ἡ Μακεδονικὴ δύναμις ἡδύνατο νὰ βλέπῃ ἰδικὰ τῆς μόνον ζωτικὰ συμφέροντα νὰ διακινδυνεύουν, τότε τὰ πράγματα, περὶ ὧν ἐδῶ ὁμιλοῦμεν, ἔλαβον τὴν τελείαν πλέον ἀνάπτυξιν των μεθ' ὅλων τῶν μεγάλων ἐπὶ Φιλίππου ἐπακολούθων των.

Ἄλλ' ἕνα αἰῶνα πρωτίτερα, πολὺ πρὶν ἢ εἰς τὴν ὀριμότητα ταύτην φθάσουν, δὲν ἦτο ἐπίσης ὀλιγώτερον φανερόν, πρὸς τοίους προσεχεῖς τοῦλάχιστον σκοποὺς ἔτειναν. Καὶ τῶν σκοπῶν τούτων δὲν ἦτο ὀλιγώτερον ἐνδεικτικόν, οὔτε τῆς ἐπιτεύξεως αὐτῶν ὀλιγώτερον παρασκευαστικόν ὅ,τι οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς ἐνήργουν ἤδη πρὸς ἐνίσχυσιν πρῶτον ἐσωτερικὴν τοῦ κράτους των, ὡς ἀπαραίτητον ὄρον τῆς ἀνυψώσεως τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν γένει ὡς ἐλληνικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐπιβολῆς του ἐπομένως μεταξὺ πάντων τῶν λοιπῶν εὐδοξούντων Ἑλλήνων. Ἐξηγοῦμαι :

*

Ἡ προσπάθεια πρὸς προσέγγισιν περισσοτέραν ἔναντι τῆς ὑπερόχως ἀναπτυχθείσης πολιτιστικῶς καθόλου νοτίας Ἑλλάδος, φαίνεται ἤδη εἰς τὰς τάσεις καὶ τὴν πολιτικὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀμύντου ἐπὶ τῶν Περσι-

κῶν. Καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ δεχθῶμεν ὅτι τοιαῦται προσπάθειαι θὰ ἐνεψύχωναν ὅλους τοὺς ἀπομεμακρυσμένους μᾶλλον ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ κέντρου, ὅταν γνωρίζωμεν πόσον ἐκ τῆς καταπληκτικῆς τῶν Ἑλλήνων προόδου ἔσπευσαν καθ' ἅπαντα τὸν τότε χρόνον νὰ ὠφεληθοῦν καὶ οἱ ὀλίγον πρὸς αὐτοὺς σχετισθέντες ἄλλοθενεῖς ἢ βάρβαροι ὅπως γείτονές των, οἱ ἀλλότριοι ὅπως πρῶτον Αἰγύπτιοι βασιλεῖς κατὰ τὸν 7^{ον} αἰῶνα καὶ οἱ Ἀσιᾶται ἔπειτα καὶ Εὐρωπαϊκοὶ βαρβαρικοὶ γείτονες ἐπὶ πάντων τῶν ὁρίων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς· οἷον οἱ σύνοικοι αὐτοὶ καὶ πάροικοι τῶν Μακεδόνων Θρακίαι.

Ὁ Ἀρχέλαος ὁμοῦς πρόγραμμα ὀλόκληρον ἀνέπτυξεν ἀνυψώσεως τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ κράτους του διὰ βασίμου δραστηριωτάτης ἐργασίας πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς εὐημερίας τῆς χώρας, πρὸς ἡμέρωσιν αὐτῆς, πρὸς κατασκευὴν δημοσίων ἔργων ἐνθυμιζόντων μόνον τὰ ὅμοια τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ δημοκρατίας καὶ ἐπὶ αὐτοκρατορίας, πρὸς ψυχαγωγίαν ἔτι καὶ πρὸς ἀνατροφήν τοῦ λαοῦ καὶ πρὸς πλήρωσιν ἀνωτέρων πνευματικῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ, πρὸς ἐνίσχυσιν οὐχ ἥττον τῆς ἀμύνης τῆς χώρας καὶ πρὸς πολεμικὴν τέλος ἐνίσχυσιν τοῦ κράτους διὰ βελτιώσεως τῆς στρατιωτικῆς του ὀργανώσεως.

Τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τοῦ προγράμματος τούτου τοῦ Ἀρχελάου περὶ τῆς ἐσωτερικῆς του πολιτικῆς ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὴν ἱστορικῶς σπουδαιωτάτην, ὀλιγόλογον παρεκβολὴν αὐτοῦ περὶ τῶν Μακεδονικῶν πραγμάτων ἐν βιβλίῳ δευτέρῳ κεφαλαίῳ ἑκατοστῷ τῆς συγγραφῆς του. Καὶ εἶναι περίεργον ὅτι ὁ βαθυγνώμων ἱστορικὸς εἰς δύο τόπους αὐτῆς παρεκβαίνει εἰς ἰδιαιτέραν μνείαν τῆς Μακεδονίας, ὡς ἐὰν ἔβλεπεν ὁ ἀνὴρ ὅτι κάτι ὑπέροχον κατῴκει εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ τῆς καὶ ὡς νὰ ἀπέδιδε κάποιαν ὑπερτέραν σημασίαν εἰς τὴν χώραν ταύτην, τὸ ὁποῖον δὲν ἐστοχάσθη ποτὲ ἴσως κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τοὺς λογίους καὶ σοφοὺς Ἑλληνας τῆς τότε νοτίας Ἑλλάδος.

Περὶ ἑνὸς μόνου στοιχείου τοῦ προγράμματος τοῦ Ἀρχελάου λαμβάνομεν ἄλλοθεν γνῶσιν καὶ τοῦτο ἀναφέρεται εἰδικῶς εἰς τὴν προσοχὴν, τὴν ὁποῖαν ἔστρεψεν ὁ μεγαλοπράγμων ἀναμορφωτῆς βασιλεὺς πρὸς τὸ Δῖον ὡς ἐκπολιτιστικὸν τῆς χώρας του κέντρον καὶ ἰδιαιτέρον ἐνδιαίτημα τῶν Μουσῶν, ἀρχαιόθεν ἄλλως ἤδη ὡς Πιερίδων λατρευομένων. Ὁ Ἀρχέλαος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἴσως ὄχι ἁπλῶς εἰσαγαγὼν εἰς τὸ Δῖον θυσίας πανδήμους εἰς τὴν παλαιὰν ἱερὰν τῶν Μακεδόνων πόλιν πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, ἀλλ' ὁ πρῶτος τόσον μεγαλοπρεπεῖς θυσίας τοῖς θεοῖς ἐν Δίῳ συντελέσας, ὥστε ὑπὸ τῆς ἱστορίας αὐταὶ νὰ ἐξαίρωνται, καὶ ὁ πρῶτος πάντως σκηνικοὺς ἀγῶνας Διὶ καὶ Μούσαις καταδείξας καὶ τὴν πανήγυριν ἐφ' ἡμέρας ἑννέα συντελέσας, ἐκάστη τῶν Μουσῶν ἐπώνυμον ἡμέραν ἀναδείξας (Διοδ. XVII, 16). Τὸ παράδειγμα αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἠκολούθησαν κατόπιν καὶ οἱ ἄλλοι βασιλεῖς, μεγαλωστὶ ἀργότερα διεπλάτυνεν ὁ Φίλιππος (Διοδώρου XVI 55) τὸ 347 π. Χ. μετὰ

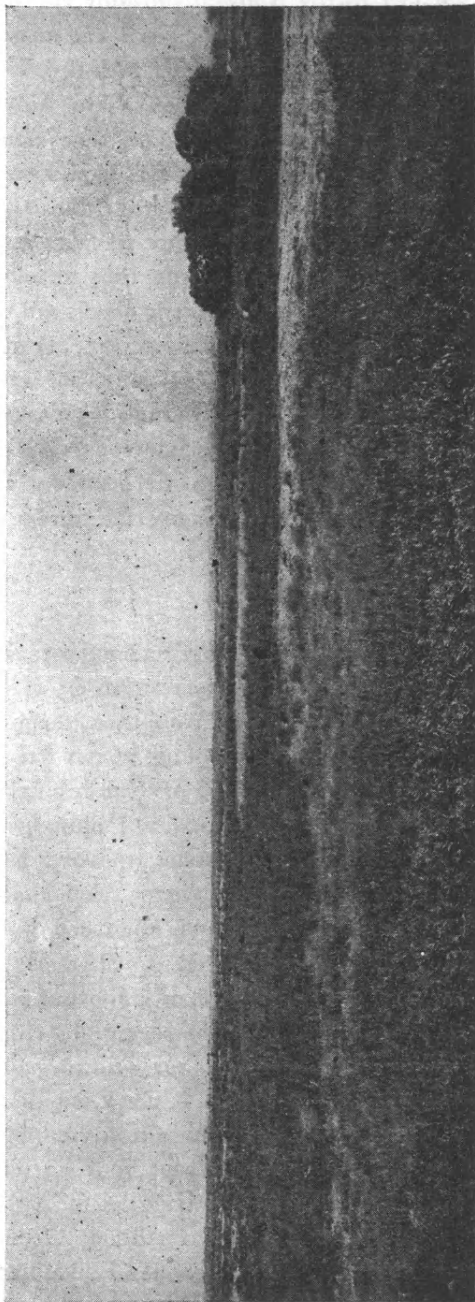
τὴν ἄλωσιν τῆς Ὀλύμπου Ὀλύμπια ἐν Δίῳ καὶ τοῖς θεοῖς ἐπινίκια μεγαλοπρεπεῖς θυσίας συντελῶν, πανήγυριν δὲ μεγάλην συνεορτάζων, «ὡς εἶχεν ὅμως ὁρίσθη αὕτη ἤδη ἀπὸ τῶν προτέρων χρόνων». Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος κατόπι τὸ 335 π. Χ, ὁπότε καὶ σκηνικοὶ ἔτι ἀγῶνες ἀναφέρονται (Διοδώρου XVII 16), τῶν ὁποίων ὅμως ὡς ἐμνημονεύθη ἀνωτέρω, πρῶτος ἰδρυτὴς ἦτο ὁ Ἀρχέλαος. Αὐτὸς εἶναι, ὅστις, ὡς γνωστόν, καὶ τὸν Εὐρυπίδην ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς παράστασιν τῶν τραγωδιῶν του εἰς τὸ Δῖον ἐκάλεσεν, ὅπου καὶ θέατρον χάριν αὐτοῦ ἔκτισε, καὶ τὸν ποιητὴν Ἀγάθωνα ὡσαύτως προσεῖλκυσεν, ὅπως καὶ τὸν Ζεῦξιν αὐτὸν εἰς τὴν πρωτεύουσαν Ἐδεσσαν ἔφερε πρὸς διακόσμησιν τῶν ἀνακτόρων του. Τὸ θέατρον καὶ πᾶσαι αἱ καλαὶ τέχναι ἔπρεπε νὰ λαμπρύνουν τὴν ἱερὰν πόλιν τῶν Μακεδόνων, λόγμοι ἄνδρες νὰ τιμῆσωσι τὴν Μακεδονικὴν Ἀυλὴν, τουτέστι τὴν ὑψηλὴν περὶ τὸν βασιλεῖα κοινωσίαν, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἡ πρὸς τὸν Σωκράτη ἀπευθυνθεῖσα πρόσκλησις τοῦ Ἀρχελαίου, τὸ Δῖον οὕτω νὰ καταστῇ θρησκευτικῶς διὰ τὸν βορρᾶν ὅτι ἦσαν οἱ Δελφοὶ καὶ ἡ Ὀλυμπία διὰ τὴν νοτίαν Ἑλλάδα καὶ εἰς αὐτὸ νὰ ἐπιδειχθῇ ἡ δόξα καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ νέου περὶ τὴν παλαιοτάτην κοιτίδα τοῦ ἔθνους σχηματισθέντος ἑλληνικοῦ κόσμου, τοῦ ὁποίου ἡ εἰκὼν ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴν εἶχε κάμῃ ἐντύπωσιν εἰς μικροὺς καὶ μεγάλους καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ προκαλέσῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν ἐνδόμυχον εὐχαρίστησιν τῶν σωφρόνων ἀνδρῶν μεταξὺ αὐτῶν. Ὅ,τι ἐξ ἄλλης ἀφορμῆς ἐκ τῶν ὑστέρων οὕτως εἰπεῖν μᾶς γίνεται κατόπι γνωστόν περὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἀπλῶς τοῦ Δίου λαμπρότητος κατ' εἰκόνα τῶν Δελφῶν ἐκείνων καὶ τῆς Ὀλυμπίας διὰ τοῦ Πολυβίου (IV 62, 1 - 3) περὶ τὰ τέλη τοῦ τρίτου αἰῶνος π. Χ. (τὸ 220), δεικνύει πόσον σοβαρῶς εἶχαν μελετήσῃ οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς κατὰ τὸν πέμπτον ἤδη αἰῶνα τὸ ζήτημα τῆς χαρακτηριστικῆς ἐκείνης ἐργασίας τοῦ μεγαλοπράγμονος Ἀρχελαίου ὑπὲρ τοῦ κράτους καθόλου καὶ κατ' ἰδιαιτέρον τρόπον διὰ τῆς ἀναδείξεως τοῦ Δίου εἰς τὸ μέσον τοῦ κόσμου τοῦ βορρᾶ. Καὶ ἂν ὁ Ἐπαμεινώνδας μεγαλορρημόνως ἐξήγγελλε τὴν Μεγάλην του Ἰδέαν νὰ ἀφήσῃ νὰ λάμψῃ ἐπὶ τῆς Καδμείας ἡ δόξα τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ Περικλέους, μεταφέρων εἰς ἐκείνην τὰ Προπύλαια ταύτης, ἕνας ὄχι ὀλιγώτερον μεγαλεπήβολος Μακεδῶν ἀρχηγὸς δυνάμεως ἀσυγκρίτως σπουδαιότερας τῆς τῶν Θηβῶν (τὸ ἐμαρτύρησε κατόπιν ἡ Χαιρώνεια) ἠδύνατο νὰ ὄνειρευθῇ καὶ σοβαρῶς μάλιστα νὰ μελετήσῃ τὸ λαμπρότερον μέλλον τοῦ ἔθνους του καὶ τοῦ κράτους. Πρὶν ἀποθάνῃ ὁ Ἀρχέλαος πρὸ πολλοῦ ἤδη εἶχεν ἐπίδῃ καὶ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν τὴν πῶσιν καὶ τῆς Σπάρτης τὴν οἰκτρὰν διαδοχὴν. Ἠδύνατο ἐπομένως νὰ προβλέψῃ ἴσως ἕνεκα τούτου τί ἐμελλε νὰ συμβῇ μετὰ ταῦτα τὰ συμβάντα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅλην. Καὶ εἶχεν αἰσθανθῇ βεβαίως ὅλην τὴν σημασίαν τῶν ἐν Ἀσίᾳ γεγονότων μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου καὶ τὸ καταπληκτικὸν ἔργον τῶν δεκακισχιλίων μισθοφόρων Ἑλλήνων. Οὔτε ἐπηκολούθησαν τὰ

πράγματα κατόπιν ἄλλως ἢ ὅπως ὠνειρεύθησαν αὐτὰ καὶ ὤθησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των οἱ διορατικώτεροι καὶ μεγαλεπηβολώτεροι ἐν Ἑλλάδι ἄνδρες τότε ἀκόμη. Ὅτι ἐχρειάσθησαν ἄλλα τεσσαράκοντα ἔτη διὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν αἱ ἰσχυραὶ σκέψεις, δὲν σημαίνει τίποτε. Τὸν καιρὸν των περιμένουν συνήθως καὶ αὐταί. Ἐν τῷ μεταξὺ κάπως εἶχε φαντασθῆ τί ἠδύνατο πραγματικῶς νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς ὁ τύραννος τῶν Φερρῶν, προβάς ἱκανῶς εἰς τὴν πολιτικὴν, ἣ ὁποία μετὰ τὴν θλιβερὰν ἀποτυχίαν τῶν τριῶν προηγηθεισῶν ἡγεμονίδων πόλεων τῆς Ἑλλάδος, ἔμελλε νὰ θριαμβεύσῃ διὰ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀξίως τῆς μεγαλοφυΐας των, ἔφεραν εἰς μεγαλοπρεπὲς πέρας μόνον ὅ,τι διανοήθησαν, συμφώνως ἐννοεῖται καὶ πρὸς τοὺς καιροὺς καὶ τὰ πράγματα, ἐν οἷς ἔζων, ὅλο ἴσως οἱ ἀπὸ τριῶν αἰῶνων βασιλεῖς τῆς χώρας καὶ προήγαγον οἱ μεγαλοπραγμονέστεροι ἐξ αὐτῶν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν κανεὶς ἴσως ἄλλος τόσον ὅσον ὁ σπουδαιότατος πάντων, ὅ,τι δύναται πιστεύω νὰ κληθῆ ἐθνικὴ Μακεδονικὴ πολιτικὴ. Καὶ θὰ ἐννοοῦμεν τὴν κίνησιν ταύτην εἰς τὰς ἰδέας καὶ τὰ πράγματα καλλίτερα, ἂν ἤθελαν διασωθῆ δύο ἀκόμη ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ Μακεδονίας, ὁποῖα εἶναι αἱ δύο ἐξαιρέτως ἐκλεκταὶ τοῦ Θουκυδίδου. Ἀλλὰ τοιαῦτα πράγματα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν διάνοιαν ἱστορικοῦ τῆς νοτίας Ἑλλάδος, ἂν δὲν ἦτον αὐτὸς ἄλλος Θουκυδίδης. Ἐνας Μακεδὼν δὲ ἱστορικός, ὁποῖος ἦτο Πτολεμαῖος ὁ στρατηγὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, καὶ ὁ ὁποῖος ὡς ἱστορικός μᾶς ἐμφανίζεται παρὰ τῷ Ἀρριανῷ παντάπασι διαφέρων τῶν συγγραψάντων ἱστορίας μετὰ τὸν Θουκυδίδην καὶ Ξενοφῶντα, δὲν μᾶς ἐσώθη. Ὑποθέτω ὅμως ὑπῆρξε κάποιος ἐξάπαντος, ἂν καὶ δὲν ἔγραψεν ἴσως.

*

Τὸ Δῖον ἔσωζε τὴν λαμπρότητα, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς αὐτὸ ὁ Ἀρχέλαος καὶ ἐμεγάλυναν ὁ Φίλιππος καὶ Ἀλέξανδρος, καὶ εἰς τοὺς ὑστέρους καλοὺς ἔτι Μακεδονικοὺς χρόνους, ὅταν ἐβασίλευεν αὐτῆς ὁ προτελευταῖος Ἀντιγονίδης Φίλιππος Ε'. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὸ 220 π.Χ. ὑπέστη τελείαν καταστροφὴν καὶ ἡ πόλις καὶ τὰ ἱερά της καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς κτίσματα καὶ ἀναθήματα, ὁποῖα ἐκόσμων εἰς τὴν Ἑλλάδα πάντας τοὺς ὁμοίους τόπους καὶ μάλιστα τοὺς ἐξοχωτέρους ἐξ αὐτῶν. Εἰς τούτους δὲ ἀνήκε τὸ Δῖον. Τὴν Ἑλλάδα ἔφθειρε τότε ἓνας ἐμφύλιος τριετὴς πόλεμος μεταξὺ τῆς Αἰτωλικῆς συμπολιτείας καὶ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας μετὰ τῶν ἐκατέρωθεν συμμάχων. Αἰτωλικὸς στρατὸς ὑπὸ στρατηγὸν τὸν Σκόπαν ἐπωφελήθει τὴν ἐν τῇ μέσῃ Ἑλλάδι ἀπουσίαν τοῦ Φιλίππου, διῆλθεν ἀνεμπόδιστος τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰσελθὼν ἀπροσδοκῆτως εἰς τὴν Πιερίαν, ἔφθειρε μὲν αὐτὴν καὶ ἐλαφυραγῶγησε, ἐπιτεθεὶς δὲ κατὰ τοῦ Δίου, τὸ ὁποῖον πρὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι, «εἰσελ-

θῶν εἰς τὴν πόλιν, τὰ μὲν τείχη κατέσκαψε καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὸ γυμνάσιον. Πρὸς δὲ τούτους ἐνέπρησε τὰς στοὰς τὰς περὶ τὸ τέμενος καὶ τὰ λοιπὰ διέφθειρε τῶν ἀναθημάτων, ὅσα πρὸς κόσμον ἢ χρεῖαν ὑπῆρχε τοῖς εἰς τὰς πανηγύρεις συμπορευομένοις, ἀνέτρεψε δὲ καὶ τὰς εἰκόνας τῶν βασιλέων» (Πολύβιος V 62, 3). Τοῦτο ἦτο ἐπονείδιστος πρᾶξις, τὴν ὁποῖαν ὁμως ἔτι μᾶλλον ἐπονείδιστον καθίστα ἡ ἀνοχὴ τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Σκόπα πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅστις, ἐπιστρέψας εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἀφοῦ εἶχε διεξαγάγῃ πόλεμον ὄχι μόνον κατὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν θεῶν», ὡς λέγει ὁ Πολύβιος, «οὐχ ὡς ἡσεβηκῶς, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς ἀνὴρ εἰς τὰ κοινὰ πράγματα γεγονώς, ἐτιμᾶτο ἐν τῇ πατρίδι του καὶ περιεβλέπετο, πλήρης ἐλπίδων κενῶν καὶ φρονήματος ἀλόγου πεποικῶς τοὺς Αἰτωλοὺς». Ἄλλὰ τοιαύτη εἶχε καταντήση τότε ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τοῦ Φιλίππου τὰ ἀντίποινα δὲν ἦσαν καλλίτερα, διότι καὶ αὐτὸς ἐξεδίκησε τὴν ἀνοσίαν πρᾶξιν, καταστρέψας τὸν Θέρμον τῆς Αἰτωλίας καθ' ὅμοιον τρόπον μετὰ δύο ἔτη, τὸ 218 π.Χ. Ἡ αὐτὴ τύχη κατελάμβανε

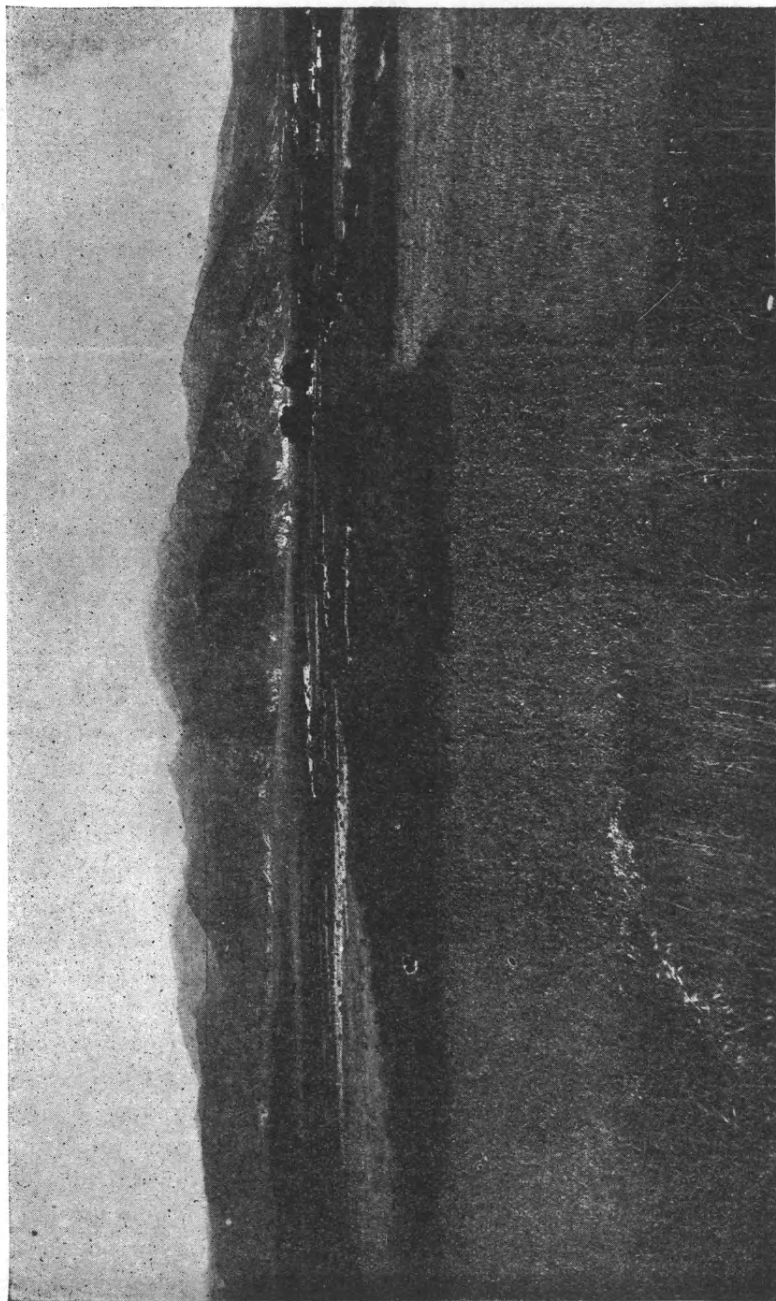

Ἁγιονέρι (ὑπὸ τὰ δένδρα) καὶ παρ' αὐτὸ ἡ θέσις τοῦ Δίου.

τότε καὶ ἓνα τρίτον ἱερὸν πανάρχαιον καὶ σεβάσιμον τῆς Ἑλλάδος, τὸ τοῦ Δωδωναίου Πελασγικοῦ Διὸς μετὰ τῆς πόλεως Δωδώνης. Καὶ ὁ μὲν Θέρομος καὶ ἡ Δωδώνη (Πολύβιος IV 67, 3. V 6, 6. 7-8) δὲν ἠδύναντο πλέον ν' ἀναλάβωσιν ἐκ τῆς καταστροφῆς. Ἀλλὰ τὸ Δῖον ὁ Φίλιππος καὶ ὁ διάδοχός του εἶχαν πάντα τὰ ὑπὸ τῆς πλουσίας τῶν χώρας καὶ τοῦ μεγάλου τῶν κρατοῦς παρεχόμενα μέσα νὰ ἀναστήσωσι περιβλεπτον ὁμοίως. Καὶ ἐκόσμησαν καὶ ἐπλούτισαν αὐτὸ αὐθις, ὡς φαίνεται βέβαιον, πολὺ γενναιοδωρῶς. Ὁ Περσεὺς ἐγκαταλείπων αὐτὸ εἰς τὴν τύχην του, ὅτε μωρῶς ὑπεχώρει εἰς τὴν Πύδναν, ἀφοῦ συμπαρέλαβε καὶ πάντας τοὺς κατοίκους μετὰ γυναικῶν καὶ τέκνων, μετέφερεν ἅμα εἰς τὸν τόπον τῆς φυγῆς καὶ τοὺς χρυσοὺς ἀνδριάντας (Πολύβιος 28, 11). Ὁ αὐτὸς Πολύβιος (28, 71) ὁμιλεῖ κατωτέρω καὶ περὶ τῆς εἰς Ρώμην ὑπὸ τοῦ Μετέλλου ἐκ τοῦ Δίου ἀπαγωγῆς τῶν εἰκοσιπέντε χρυσῶν ἀνδριάντων τῶν ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Γρανικοῦ πεσόντων ἑταίρων, ὑπὸ τοῦ Λυσίππου ποιηθέντων, τοὺς ὁποίους ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε στήσῃ εἰς τὸ Δῖον. Ἄλλ' ἄπορον πῶς ἠδύναντο νὰ σωθῶσιν οὗτοι κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Αἰτωλῶν, καὶ ἀπὸ τὴν σύλησιν ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἱεροῦ τῆς πόλεως.

*

Καταστροφὴν ὅμως νέαν ὀπωσδήποτε δὲν ὑπέστη πλέον τὸ Δῖον. Οἱ Ῥωμαῖοι βεβαίως δὲν ἐσύλησαν αὐτὸ ὡς οἱ Αἰτωλοί, καὶ ἂν ἀκόμη πολυτελέστερα ἢ ἀξιολογώτερα ἀναθήματα ἀφῆρσαν ἐκ τοῦ ἱεροῦ του διὰ νὰ κοσμήσωσι δι' αὐτῶν τὸν θρίαμβόν των ἐπὶ τῇ νίκῃ. Αὐτὸ τὸ ἱερὸν καὶ τὰ περὶ αὐτὸ κτίσματα βεβαίως δὲν ἔπαθαν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων τίποτε. Ἡ πόλις ἄλλως ἐδέχθη ἀργότερα ἀποικίαν Ῥωμαϊκὴν καὶ ἐξηκολούθησεν ὑπάρχουσα καθ' ὅλους τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς τοῦλάχιστον ἀναφέρεται ἐπίσκοπος Δίου παρακαθίσας τὸ 347 μετὰ Χρ. εἰς τὴν ἐν Σαρδικῇ (τῇ σημερινῇ πρῶτευούσῃ τῆς Βουλγαρίας Σόφια) ἐκκλησιαστικὴν σύνοδον. Ὑπὸ τῶν Γότθων δὲν ἔμεινεν ἴσως ἀβλαβής. Ἄδηλον πάντως ἂν ἐπέζησε ἐπὶ πολὺ τοὺς χρόνους τῶν συνεχῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τὸν 6^{ον} ἡδὴ αἰῶνα. Δύσκολον εἶναι νὰ γνωρίζωμεν καὶ ἂν πραγματικῶς ὑπῆρχεν ἔτι καὶ κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα, μόνον ἐκ τοῦ ὅτι ἀναφέρεται πολὺ μετὰ ταῦτα, τὸν δέκατον ἀκριβῶς αἰῶνα, ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Περὶ τῶν κατόπιν τυχῶν τῆς δὲν εἶναι τίποτε ἀπολύτως γνωστόν. Κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἀνεγνώρισε τὴν θέσιν τῆς περιόδου του εἰς τὴν βορείαν Ἑλλάδα ὁ Ἄγγλος περιηγητὴς συνταγματάρχης Leake (Travels in the northern Greece κεφ. XXX τοῦ γ' τόμου). Μετ' αὐτὸν ὁ Heuzey (Le mont Olympe et l'Acarnanie σελίς 113 ἔ.) εἶδε καὶ περιέγραψεν ὡσαύτως αὐτό, περίπου ὅπως τὸ βλέπομεν σήμερον.

Άπό τοῦ θεάτροῦ θέα πρὸς τὸν Ὀλυμπον ἡ μονὴ Ἁγ. Παρασκευῆς (τὰ δένδρα) καὶ δεξιὰ καλύβαι Μαλαθριάς.

*

Ἡ θέσις τοῦ Δίου εἶναι πραγματικῶς ἀναμφισβήτητος καὶ συμφανεστάτη. Κατὰ τὴν νεωστὶ διὰ τοῦτο γενομένην ἀνασκαφικὴν ἔρευναν εἰς αὐτὴν φροντίδι καὶ δαπάνῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη νὰ πιστοποιηθῇ αὕτη ἰδιαιτέρως. Καὶ ἡ σκαπάνη ἐτέθη ἀμέσως εἰς ἐνέργειαν ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε. Κατὰ τὰς σημερινὰς ὁμως παρατηρήσεις ἡ περιγραφή τῶν σωζομένων ἔρειπίων τῆς πόλεως δύναται νὰ γίνῃ κατὰ τι ἀκριβέστερον παρὰ ὅπως παρέδωκαν αὐτὴν εἰς ἡμᾶς οἱ δύο μνημονευθέντες ἔρευνηταί.

Ὁ περίβολος τῆς πόλεως Δίου σώζεται ἂν μὴ ἐντελῶς εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶδαν αὐτὸν ὁ Leake καὶ ὁ Heuzey, ἀλλ' ἱκανῶς πάντοτε, ὥστε ἡ διεύθυνσις τῶν τειχῶν καὶ ἡ ἀκριβὴς των θέσις νὰ εἶναι ἀναμφισβήτητος.

Μὲ τὴν νοτιοανατολικὴν των γωνίαν τὰ τεῖχη ταῦτα στηριζόμενα ἀκριβῶς εἰς τὸν πενιχρότατον σημερινὸν συνοικισμόν Μαλαθριά, ἄλλοτε τουρκικὸν κτήμα (τσιφιλίκι, ὄχι δηλαδὴ ἐλεύθερον χωρίον), διαγράφουν μὲ τὰς τέσσαρας πλευρὰς των τραπέζιον σχεδὸν ἑμβαδοῦ τριακοσίων πεντήκοντα ἢ τετρακοσίων στρεμμάτων ἤτοι τριάντα πέντε περίπου ἑκταρίων καὶ τι ἴσως πλεόν.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ, ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν, δὲν φαίνεται, καὶ ὁ Leake δὲ καὶ ὁ Heuzey δὲν εἶδαν αὐτὴν, διότι κεῖται ἐντὸς διαρκῶς ἐλώδους χώρου. Ὑπ' αὐτὴν ἀκριβῶς ῥέει καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν καὶ μετ' αὐτὴν ἐξακολουθεῖ κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἐπὶ πολὺ τὴν πορείαν τοῦ ὁ ποταμὸς τοῦ Δίου, ὁ Βαφύρας τῶν ἀρχαίων.

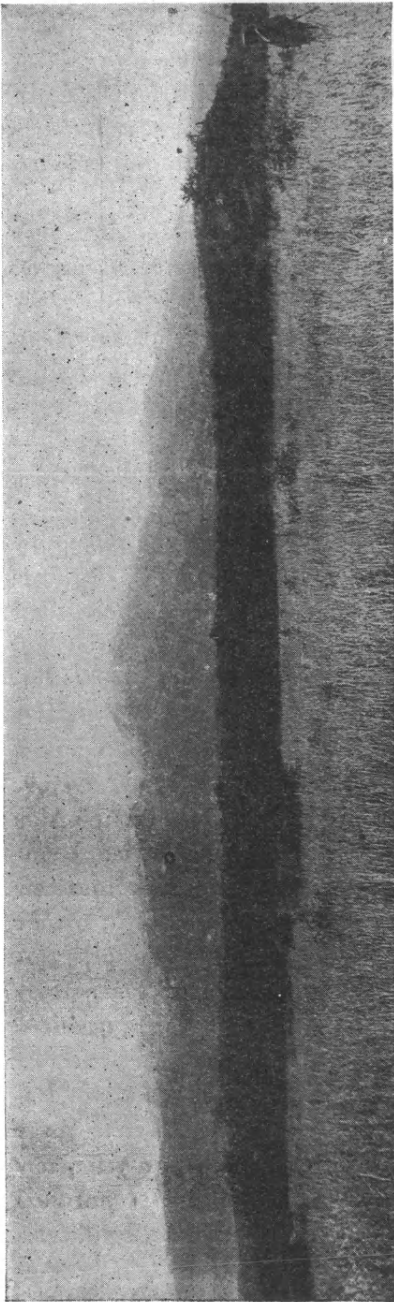
Εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας πλευρὰς ὄχι μόνον ἡ διεύθυνσις τοῦ τείχους παραμένει ἀσφαλῆς, ἀλλὰ καὶ τὰ θεμέλια αὐτοῦ, ὀλίγον ἄλλως σήμερα ἀνυψούμενα ἐκ τοῦ ἐδάφους, φαίνονται καθαρά, ὅπου τοῦλάχιστον δὲν κρύπτονται ἐντελῶς μετὰ τῶν πυκνοτάτων θάμνων τοῦ ὑψηλοτέρου κάπως ἀναχώμαματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι κτισμένα τὰ τεῖχη. Ἀφανῆ ὁμως ἐντελῶς καθίστανται εἰς ὀλίγα σημεῖα.

Σχεδὸν κανὲν ἔγχος δὲν μένει σήμερον ἐκ τῶν πύργων μόνον, τοὺς ὁποίους μνημονεύει ὁ Heuzey. Δὲν ἠδυνήθη δὲ νὰ ἐξακριβώσω ἐν γένει τὴν θέσιν οὔτε νὰ βεβαιώσω ἐπομένως τὴν ὑπαρξιν οὐδενὸς πύργου οὔτε ἐκεῖ ὅπου νομίζω ὅτι ἀδύνατον θὰ ἦτο νὰ ἐκλείψῃ ἔκτοτε πᾶν τοιοῦτον ἔγχος. Πρέπει ὁμως νὰ μελετήσω τὸ πρᾶγμα κατὰ τὴν προσεχῆ ἐπανάληψιν τῶν ἀνασκαφῶν ἀκριβέστερον. Ἐδῶ βεβαιῶνω μόνον ὅτι ἡ συστηματικὴ ἐμετάλλευσις τῶν ἔρειπίων ὑπὸ τῶν χωρικῶν τοῦ παρακειμένου βορείως μεγαλύτερου χωρίου Καρίτσας, ἢ πρὸς λιθολογίαν ἢ πρὸς ἀναζήτησιν ἀρχαίων, ἔφθιρε πλεῖστον ὅσον τὰ τεῖχη κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετίαν ἰδίως,

καθώς κατέστρεψε πρότερον ἤδη καὶ πλείστους ῥωμαϊκῶν χρόνων μετὰ ῥωμαϊκῶν καὶ ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ἐπιτυμβίους λίθους τῆς μεταξὺ Δίου καὶ Καρίτσας ἀρχαίας νεκροπόλεως. Πολλὰ τεμάχια αὐτῶν εἶναι ἐντειχισμένα εἰς τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου. Ἔλλα εἰς τὰς αὐλὰς τῶν κεῖνται. Πολλὰ περισυνελέχθησαν πρό τινων ἐτῶν εἰς δωμάτιον τοῦ σχολείου καὶ περιεγράφησαν ὑπὸ τοῦ κ. Γεωργίου Π. Οἰκονόμου εἰς τὰς Ἐπιγραφὰς τῆς Μακεδονίας τὰς ἐκδοθείσας ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1915.

Τὰ τεῖχη ἦσαν ἰσοδομικῶς κτισμένα διὰ μεγαλόλιθων λαξευτῶν μόνον κατὰ τὸ πρὸς τὰ ἔξω μέτωπον. Τὸ πρὸς τὰ ἔσωθεν δὲν φαίνεται πλέον, ὡς καταρρεῦσαν καὶ λιθολογηθὲν ἢ κρυπτόμενον εἰς τὴν γῆν μεταξὺ τῶν πυκνοτάτων θάμνων. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ πάχος τῶν τειχῶν δὲν ἠδυνήθη προχειρῶς νὰ ἐξακριβώσω, ἀλλὰ καὶ οὐδὲ ἐπεχείρησα τοῦτο, διότι μέσα καὶ χρόνον ἤθελα νὰ χρησιμοποιήσω ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ περιόδῳ τῶν ἀνασκαφῶν κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος μόνον διὰ τὴν κυρίως ἀνασκαφὴν ἐντὸς τῆς πόλεως ὅπου καὶ ἐπίστευσα, τὸν Πολύβιον ἀκολουθῶν, ὅτι πρέπει ἐξάπαντος ν' ἀναζητηθῇ τὸ ἱερόν τοῦ Δίου.

Ἐπὶ τὰ τεῖχη, ὑπὸ τὰ νοτιοδυτικὰ τοῦλάχιστον τὰ πρὸς τὸν Ὀλυμπον καὶ ὑπὸ τὸ νοτιανατολικὸν ἔξωθεν, εἶναι φανερόν ὅτι εἶχε κατασκευασθῆ ποτε τάφρος. Ὅτι σκοπὸν αὕτη εἶχεν ὀχυρωτικόν, εἶναι δυνατόν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι κυρίως ἦτο ἀναγκαιοτάτη πρὸς προφύλαξιν καὶ τῶν τειχῶν, καὶ τῆς πόλεως ἐπομένως, ἀπὸ τὰς ἐπικινδύνους πλημμύρας μᾶλλοντῶν ἐκ τοῦ Ὀλύμπου κατερχομένων χειμαρρωδῶν ποταμίων, τὰ ὅποια κατὰ τὸ θέρος μόνον εἶνε κυρίως ξερόλακκοι. Κατὰ τὴν αἰφνιδίαν ὅμως τῆξιν τῶν χιόνων τοῦ ὄρους ἢ κατὰ τὰς θυελλώδεις βροχὰς τοῦ χειμῶνος γίνονται ἀληθεῖς ποταμοί, πνίγοντες τὴν πεδιάδα καὶ κατακλύζοντες ἀμφοτέρω τὰ χωρία. Ἐντὸς ἔτι τοῦ Δίου παρετήρησα εἰς μίαν τοῦλάχιστον θέσιν ὅτι ἡ ἰλὺς τῶν ῥευμάτων, κατὰ καιροὺς καλύψασά ποτε ὅλην τὴν περιφέρειαν, ἀνυψώθη ἔνεκα τῶν τοιοῦτων πλημμυρῶν τῶν δύο προσβαλλόντων αὐτὴν ξερολάκκων μέχρι ἐνὸς σχεδὸν μέτρου. Ἡ βαθεῖα καὶ μεγάλη ὑπὸ τὸ ΝΑ τεῖχος σωζομένη τάφρος, περισυνάγουσα τὰ νερὰ ταῦτα, εἶναι φανερόν ὅτι, περὶ τὸ σημερινὸν ἐκκλησιδίον «Ἁγίασμα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς» ὑπὸ τὰ μεγάλα πυκνὰ ἐνταῦθα φυόμενα δένδρα καὶ τὸ πηγάζον παρ' αὐτὸ ἀφθονώτατον ῥυάκιον ἔφερε μετὰ τῶν ὑδάτων καὶ αὐτοῦ τοῦ ῥυακίου εἰς τὸν ἀμέσως ἐκεῖ παραρρέοντα ποταμὸν Βαφύραν. Ἀκριβῶς δὲ ἐνταῦθα σώζονται φανερὰ τὰ λείψανα τῶν διοχετευτικῶν ἔργων τῶν Μακεδόνων βασιλέων, μεγαλόλιθοι ὡς φραγμὸς εἰς τὰ χεῖλη τῶν ὀχθῶν τοῦ ῥυακίου, ἀπωτέρω δὲ καὶ τοῦ εἰς ὃν τοῦτο συμβάλλει ποταμοῦ Βαφύρα. Τὰ ἔργα ταῦτα μάλιστα ἦσαν προφανῶς τόσον σπουδαῖα, ἐκταθέντα, ὡς εἶπα, καὶ εἰς τὸν ποταμὸν, ὥστε νὰ κατασταθῇ οὗτος ναυσίπορος, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Πausanias (IX 30,8), ἐντεῦθεν μέχρι θαλάσσης.

Τὸ θέατρον ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ὀρχήστρας.

Τὸ ὑπὸ τοῦ Leake ὡς λείψανον σταδίου ἀρχαίου σημειούμενον, βεβαίως ἔξω τοῦ περιβόλου τοῦ Δίου, τὸ ὁποῖον οὔτε ὁ Heuzey ἀνεῦρεν, ὑποπτεύω μόνον ποῦ ἠδύνατο νὰ ἔχη παρατηρήσῃ ὁ Leake, ἀλλ' ἀνευ ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης δὲν δύναμαι ἔτι νὰ βεβαιώσω.

Τὸ θέατρον ὅμως σώζεται καλῶς, ἔξω τῆς πόλεως πρὸς νότον ἐν ὀμαλῷ ἐπίσης τόπῳ, ὅπως περίπου πρέπει νὰ εἶδεν αὐτὸ καὶ ὁ Leake, ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ ὅλως διόλου ὀμαλοῦ πεδινοῦ τόπου, ἔνθα τὸ Δῖον κεῖται, ἢ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κτισθῇ τοῦτο, ἀνορουσομένου εἰς λόφον τινὰ φυσικὸν τοῦ κοίλου μέρους τοῦ θεάτρου. Διὸ ἐνταῦθα ἀνηγέρθη μέγα καὶ ὑψηλὸν μηνοειδὲς χῶμα γῆς πρὸς ἴδρυσιν τῶν ἐδωλίων. Ἐκ τούτων ὅμως οὐδὲ λίθος σώζεται· οὐδὲ ἐκ τῆς σκηνῆς φαίνεται τι σωζόμενον ἔτι λείψανον. Ἴσως ὅμως ἔλθῃ τι εἰς φῶς, ὅταν ἐρευνηθῇ καλλίτερα ὁ τόπος διὰ σκαφῆς. Σήμερον καὶ τῆς ὀρχήστρας ἡ θέσις εἶναι ἀγρὸς καλλιεργημένος, κείμενος κάπως βαθύτερα τοῦ πρὸ τοῦ θεάτρου ἰσοπέδου ὅπου θὰ ἠγείρετο ἡ σκηνή.

Ὅλιγον κατωτέρω τοῦ θεάτρου εἶδεν ὁ Leake λείψανα κίσματός τινος, τὰ ὁποῖα μάλιστα ἐσημείωσεν ὡς λείψανα τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διός. Εὐρῆκα καὶ ἐγὼ λίθους τινὰς λαξευτοὺς ἐκεῖ μεγάλους πλατεῖς ὡς ἐκ στυλοβάτου ἀρχαίου, χωρὶς νὰ δυνηθῶ νὰ ἐξετάσω καλλίτερα τὸ πρᾶγμα ἔνεκα τῶν πολλῶν ἀνα-

βρυόντων ὑδάτων. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως τὸ ἱερόν τοῦ Δίου δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ζητηθῆ ἐνταῦθα ἔξω τοῦ περιβόλου. Περὶ τούτου πεισθεῖς, ἔσκαψα πρὸς ἀναζήτησιν αὐτοῦ μόνον ἐντὸς τοῦ περιβόλου, ἐντὸς τῆς πόλεως δηλονότι Δίου. Ἀλλὰ διατί τοῦτο ἔπραξα καὶ πῶς τὴν γνώμην ἐσημάτισα ὅτι τὸ ἱερόν τοῦ Διὸς ἐξάπαντος ἔκειτο ἐντὸς τῆς πόλεως πρέπει νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα.

*

Τὸ Διον ἦτο βεβαίως μικρὰ πόλις. Καὶ ἂν μάλιστα ὑποτεθῆ ὅτι κατελάμβανε τὸ πλεῖστον τοῦ ἐντὸς τοῦ περιβόλου χώρου (διότι θὰ εἶχε βέβαια καὶ ἀγορὰν καὶ ναοὺς κ.τ.τ.), πάλιν δὲν θὰ περιελάμβανεν ἀρκετὰς οἰκίας, ἔνεκα τοῦ μικροῦ της χώρου, ὥστε νὰ εἶναι ἀξιολογώτερα κάπως κατὰ τὸ μέγεθος πόλις. Μικρὰν τὴν λέγει καὶ ὁ Λίβιος (44, 7) *urbem non magnam, πόλιν ὄχι μεγάλην*, ἂν καὶ ἄλλως μετὰ θαυμασμοῦ ὁμιλεῖ περὶ τῶν κτισμάτων της, τοῦ πλήθους τῶν κοσμοῦντων αὐτὴν ἀγαλμάτων καὶ τῶν λαμπρῶν ὀχυρωμάτων (*exornatam publicis locis et multitudine statuarum munitamque egregie*). Ἀλλὰ προκειμένου περὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Δίου, περὶ τοῦ ναοῦ δηλαδὴ τοῦ Διός, ὁ Λίβιος (44, 6) ῥητῶς λέγει ὅτι οὗτος ἔκειτο ἐν τῇ πεδιάδι, ἔξω τοῦ Δίου, διαστέλλων οὕτω σαφῶς τὸ ἱερόν ἀπὸ τῆς πόλεως: *partem planitiae aut Jovis templum aut oppidum tenet*. Ὅτι δὲ ὄντως οὕτως ἀντελαμβάνετο τὸ πρᾶγμα ὁ Λίβιος, μαρτυρεῖ καὶ τὸ χωρίον (44, 7) ἐνθα ὁμιλεῖ περὶ τῆς στρατοπεδεύσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ ἔξω τῆς πόλεως «ὑπὸ τὸν ναόν», μεθ' ὃ καὶ μόνον ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς «εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν».

Ὁ Λίβιος ὅμως κάτι τι πρέπει νὰ παρενόησεν εἰς τὴν πηγὴν, τὴν ὁποίαν ἀντέγραφε. Ἐκτὸς ὅτι ἀδύνατον εἶναι νὰ εἶχε μείνη ὁ ναὸς τοῦ Διός, τὸ κέντρον δηλαδὴ τῆς λατρείας ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου καὶ αἱ θυσίαι προσεφέροντο καὶ αἱ πανηγύρεις ἐτελοῦντο, ἔξω παντὸς τείχους καὶ περιβόλου, ἀφύλακτος μὲ τόσα πλούσια ἀναθήματα καὶ εἰς πᾶσαν ἐχθρικὴν ἐπιβουλήν ἐκτεθειμένος, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου βεβαιούμεθα ὅτι ἐντὸς τῆς τειχισμένης πόλεως ἔκειτο καὶ ὁ ναὸς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ μετ' αὐτοῦ συνεχόμενα κτίσματα. Ἀνεφέρθημεν εἰς τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Πολυβίου ἀνωτέρω, βεβαιότατον δὲ εἶναι ὅτι ὁ ἱστορικὸς οὗτος ἐγγώρισε καλῶς τὸν τόπον ὁ ἴδιος, ἐνῶ περὶ τοῦ Λιβίου δὲν γνωρίζομεν τοῦλάχιστον τοῦτο. Ὁ Πολύβιος (28, 1) ῥητῶς λέγει ὅτι κατὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον μεταβὰς ὡς πρεσβευτῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν, αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐκεῖ «μείνας, μετεῖχε τῶν ἐνεστώτων πραγμάτων». Γράφων δὲ ὅτι ὁ Σκόπας, εὐρὼν ὑπὸ τῶν ἐνοικούντων ἐγκαταλειμμένον τὸ Διον, «εἰσελθὼν (εἰς τὴν πόλιν ἐννοεῖται) τὰ τείχη κατέσκαψε καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὸ γυμνάσιον, ἐνέπηρσε δὲ καὶ τὰς στοὰς τὰς περὶ τὸ τέμενος», δὲν ἀφήνει καμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι καλὰ ἐγγώριζεν ὅ,τι ἔλεγε.

Μετὰ τὴν σαφῆ λοιπὸν ταύτην δήλωσιν τοῦ Πολυβίου δὲν εἶχα πλέον νὰ ἀμφιβάλλω ποῦ καὶ μόνον εἶχα νὰ στρέψω τὴν προσοχὴν διὰ νὰ εὕρω, ἀνασκάπτων τὰ καλλιεργούμενα σήμερον ἐδάφη τῆς πόλεως, τὰ ἴχνη ὀπωσδήποτε τοῦ παλαιοῦ ἱεροῦ τοῦ Διὸς ἢ οὐτινοσδήποτε ἄλλου ἀρχαίου μνημείου τῆς πόλεως, ἐξ ὧσων μνημονεῦει ῥητῶς ὁ Πολύβιος, ἢ ἄλλων ἀγνώστων ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν πηγῶν τῆς ἱστορίας τῆς μακεδονικῆς ἀρχαιότητος. Διότι ὁσονδήποτε καὶ ἂν ταῦτα ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατεστράφησαν ἢ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἀνήκεστον ὑπέστησαν φθοράν, ὅμως τὰ ἴχνη των ἐντελῶς ποτὲ δὲν θὰ ἐξηφανίσθησαν. Μυρία παραδείγματα ἐξ ἑλληνικῶν τόπων μᾶς διδάσκουσι τοῦτο. Ἡ τύχη δὲ τοῦ ὁμοιοπαθοῦς πρὸς τὸ Δίον Θέρμου, ἢ ὁποία διόλου δὲν ἐφάνη φθονερῇ ὡς πρὸς τὴν μέχρις ἡμῶν διάσωσιν λειψάνων τινῶν τοῦλάχιστον τῆς παλαιᾶς του λαμπρότητος, ἐθέρμανε πάντοτε τὴν ἐλπίδα μου ὅτι καὶ τὸ Δίον θὰ ἐφύλαξε κάποια ὑπόλοιπα ἐκ τῶν ἰδικῶν του θησαυρῶν. Πόσον δὲ σπουδαιότερον, καὶ ἀσυγκρίτως μάλιστα ἴσως σπουδαιότερον θὰ ἦτο τὸ κέρδος ἐκ τῶν ἐνδεχομένων εὐρημάτων τοῦ Δίου, ἂν ταῦτα ἤθελε τύχη νὰ εἶναι διαφωτιστικὰ σημεῖων τινῶν τῆς ἀρχαιότερας Μακεδονικῆς ἱστορίας, δὲν χροῖζει ἐξηγήσεως. Ἐνεπίγραφά τινα βάθρα τῶν μαρτυρούμενων ἀνδριάντων τῶν πρώτων βασιλέων τῆς Μακεδονίας καὶ μία ἔστω ἐπιγραφή διαφωτίζουσα τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχαίας Μακεδονικῆς διαλέκτου, ἕκαστος ἐννοεῖ ποίου ἀνυπολογίστου κέρδους θὰ ἦσαν καὶ ἐκεῖνα καὶ αὕτη μάλιστα ἢ τελευταία διὰ τὴν ἐπιστήμην.

*

Ἐπειδὴ δὲ μία ἀρκετὴ ἔκτασις τῆς πόλεως δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι περιεῖχε τι ἄλλο πλὴν κατοικιῶν διὰ τὸν μικρὸν πληθυσμὸν της, ἀπέβλεψα κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὰς θέσεις ὅπου πρὸ πάντων ἤλπιζα ὅτι ἀφεύκτως ἔπρεπε νὰ κρύπτονται ἐπισημότερα ἀρχαῖα κτίσματα. Καὶ τοιαύτας θέσεις παρατήρησα εἰς ἐξέχοντάς τινας ὄχθους (ὄχτους ὀνομάζουν αὐτοὺς καὶ οἱ χωρικοὶ μας) ἐπὶ τοῦ ὄμαλοῦ ἐδάφους, οἱ ὁποῖοι ἄλλως καὶ παρουσίαζαν μέγα πλῆθος λίθων οἰκοδομῶν, πολὺ ἀσβεστοκονίαμα ἐξ αὐτῶν διάχυτον, ὀγκώδεις τινὰς λαξευτοὺς λίθους καὶ ἰδιαιτέρως ἄπειρον πλῆθος τεμαχίων πλίνθων ὀπτῶν. Οὕτω τὰ πάντα ἐδήλουν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ λειψάνων ῥωμαϊκῶν κτισμάτων καὶ δὴ ἀσφαλῶς ἐσχάτων ῥωμαϊκῶν χρόνων. Τὰ γράμματα τῶν ἐπὶ πλίνθων ἐκτύπων λέξεων ΔΙΟΥ μετὰ τινῶν ἰχνῶν ἐνίστε καὶ δευτέρας λέξεως, ἐπὶ ὀλίγων δὲ καὶ ὁ τύπος μικροῦ χριστιανικοῦ σταυροῦ μετὰ τὴν λέξιν «Δίου», καθίστων βεβαίαν τὴν ἐποχὴν τῶν τοιούτων στρωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐνιαχοῦ ἐνταῦθα ἀνυψώνονται ἕως πέντε μέτρα ὑπὲρ τὸ σημερινὸν χαμηλότερον ἔδαφος τῶν πέριξ καλλιεργούμενων ἀγρῶν. Ἡ ἐργασία αὕτη ὑπῆρξε πολὺ δύσκολος καὶ δαπανηρά, διότι ἀνάγκη ἦτο νὰ ἐξορύσσωνται καὶ μεταφέρονται πέραν τῶν πρὸς σκαφὴν ὠρισμένων θέσεων καὶ τῶν σιτοφόρων ἀγρῶν τῆς ποτε οἰκουμένης

πόλεως σωροὶ μεγάλοι οἰκοδομικῶν λίθων, πλὴν τοῦ ἀφθονωτάτου ὑλικοῦ τῶν θραυσμάτων κεράμων καὶ πλίνθων ἢ ὀγκωδῶν ἤδη γωνιαίων λίθων. Οἱ ὄχθοι δὲν ἐκαλλιεργήθησαν προφανῶς ποτὲ οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ καλλιεργηθοῦν. Ἄλλ' ἐκαλύπτοντο ὅλοι ἀπὸ δένδρα ἄγρια πυκνά καὶ ἀπὸ πυκνοτέρους θάμνους.

Ὑπὸ τὸ τόσον ὑψηλὸν στρῶμα τῶν ῥωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν λειψάνων ἠδυνάμην νὰ ἐλπίσω ὅτι θὰ μοῦ ἀπεκαλύπτετο καὶ τὸ ἑλληνικὸν στρῶμα, ἑλληνιστικῶν φυσικὰ χρόνων ἐν ἀρχῇ καὶ ἔπειτα ἀρχαιότερων ἑλληνικῶν. Ἄλλ' ὅτε καὶ μέχρι τῶν πέντε μέτρων ἔφθασεν ἡ ἐργασία, παρέστη ἡ ἀνάγκη νὰ διακοπῇ αὕτη κατὰ τὸ θέρος διὰ νὰ ἐπαναληφθῇ μόνον περὶ μεσοῦντα Ὀκτώβριον, ὡς ἤλπιζα τότε. Οὕτως ἐπρεπε νὰ κανονισθοῦν τὰ πράγματα, ὀριζόμενα καὶ ὑπὸ τῶν διατιθεμένων ἐκάστοτε πόρων καὶ ὑπὸ κλιματικῶν λόγων. Ὁ ἐλώδης πυρετὸς εἶναι μέγα τοῦ τόπου κακὸν ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ τοῦ Ἰουλίου μέχρι τέλους τοῦ φθινοπώρου. Καθ' ὅλον τὸν Ἰούνιον ἤδη καὶ Ἰούλιον παρῆχον τακτικὰς δόσεις κινήσεως καθ' ἡμέραν ἐκ τοῦ ταμείου τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τοὺς ἐργάτας καὶ εἰς τὰς οἰκογενείας των πρὸς ἀναστήλωσιν τῆς υγείας των ἢ πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ μιάσματος. Τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται ἕκαμνα καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος μετὰ τοῦ περὶ ἐμὲ μικροῦ προσωπικοῦ. Διὰ τοὺς ἐργάτας, τοὺς πλείστους ἐρχομένους ἐκ μακρονοτέρων χωρίων, δὲν ὑπάρχει κατοικία. Ὅλοι διανυκτερεύουν ἐν ὑπαίθρῳ. Αἱ κατοικίαι τῶν χωρικῶν τῆς Μαλαθριάς εἶνε καλύβαι ἰσόγειαι μὲ πλεκτοὺς κλάδους δένδρων ἐπιχρισμένους μὲ πηλόν, ὅσαι δὲν εἶναι ὅλως ἀχύριναι. Ὅταν κτισθῇ μία μικρὰ ἀποθήκη κατάλληλος πρὸς τοποθέτησιν καὶ φύλαξιν τῶν εὐρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς, λιθόκτιστος ἢ πλινθόκτιστος καὶ μὲ ὀροφήν καὶ στέγην, τότε θὰ ἔχη κατοικίαν καὶ ὁ ἐνεργῶν τὰς ἀνασκαφὰς καὶ οἱ ξένοι ἐργάται.

*

Εἰς μόνας τὰς θέσεις ὅμως τῶν λειψάνων ῥωμαϊκῶν ἢ παλαιοχριστιανικῶν στρωμάτων δὲν ἀνεζήτησα τὰ μακεδονικὰ κτίσματα. Εὐθύς ἐκ πρώτης στιγμῆς ὠδηγήθην εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς παρατηρήσεων.

Εἰς δύο σημεία εἴκασα εἰσόδους εἰς τὸν περίβολον τοῦ Δίου μίαν εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν καὶ ἄλλην εἰς τὸ ΝΑ τεῖχος, ἀν καὶ οὐδὲ ἕχνος πύλης διεσώθη εἰς αὐτά. Ὁρισμένοι ὁδοὶ ἐκ τῶν περιχώρων καὶ ἐκ τῶν ἀπωτέρω τόπων ὡσαύτως, φέρουσι καὶ ἔφερον βεβαίως πάντοτε εἰς τὰς εἰσόδους ταύτας. Ἄλλ' εἰς τὸ βόρειον τεῖχος, πρὸς τὸ ὁποῖον μεγάλη ὁδὸς ἔφερεν ἐξάπαντος ἐπίσης, σώζεται κάλλιστα καὶ ἡ πύλη. Ὑπὸ τῶν χωρικῶν καὶ χαρακτηρίζεται αὕτη μὲ τὸ ὄνομα «Πόρτες» ἦτο δὲ φαίνεται καὶ ἡ σπουδαιότερα πάντοτε. Τὸ ἄνοιγμα, τὸ ἀκριβὲς πλάτος καὶ αἱ ἐκ μεγαλολίθων ὑψηλῶν παραστάδες αὐτῆς, κατακείμεναι νῦν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, εἶναι συμφανῆ πάντα. Ἐκεῖ καὶ τὸ

ἔδαφος ἔσωθεν εἶναι στρωμένον μὲ μεγάλας καὶ παχείας πλάκας, ἐμφαινούσας τὴν εἰς τὸ ἔσωτερικὸν τοῦ περιβόλου κατευθυνομένην ἔξωθεν σημαντικωτέραν ὁδὸν, πλάτους ὑπὲρ τὰ τέσσαρα μέτρα καὶ μὲ περιθώριον ἕξ ὀρθοστατῶν μακρῶν ὀγκηρῶν λίθων, κροκκαλοπαγῶν. Ἦρκεσε ὀλίγη παρακολούθησις αὐτῆς διὰ μέσου ὑψηλῶν πυκνῶν θάμνων, ἔπειτα δὲ βαθμηδὸν διὰ τῶν σιτοφόρων ἀγρῶν, διὰ νὰ πιστοποιήσω, κατ' εὐθειαν ἀπὸ τῆς πύλης γραμμὴν πάντοτε, τὴν ὁδὸν ταύτην καλῶς σωζομένην εἰς μικρὸν βάθος ὑπὸ τὸ ἀροτριώμενον ἔδαφος καθ' ὅλην τῆς τὴν ἔκτασιν μέχρι διακοσίων μέτρων. Διὸ καὶ δὲν ἀμφέβαλλα πλέον ὅτι αὕτη ἦτο ἡ κεντρικὴ πρὸς τὸ τέμενος καὶ τὸν ναὸν ἢ τὸν βωμὸν φέρουσα ἐκ τῆς Μακεδονίας τοῦ κέντρου καὶ τοῦ βορρᾶ ὁδοῦ καὶ νὰ ὀνομάσω μάλιστα αὐτήν, καθόσον παρετίετο ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ Δίου, Ἱερὰν ὁδόν.

Συγχρόνως παρὰ τὸν μνημονευθέντα ὄχθον, πλησιέστερον κάπως πρὸς τὸ ΝΑ τεῖχος, ἀπεκάλυπτα ἄλλην μίαν ὁδὸν ὁμοίαν ἐντελῶς πρὸς τὴν ἀνωτέρω, ἀρκετὰ μόνον στενωτέραν, πλάτους μέτρων 3,30, καὶ ταύτην πάλιν στρεφόμενην κατ' εὐθειαν γωνίαν ἔγγυς ἄλλου μικροῦ ὄχθου, ἥτοι σωροῦ ἔρειπιῶν παλαιοῦ κτίσματος, πρὸς τὴν ὡς εἶπα κεντρικὴν ἢ ἱερὰν ὁδόν. Πλάτος αὕτη ἔχει μ. 3,78, κατὰ δὲ τᾶλλα εἶναι ὁμοίως ἀμφοτέραι πρὸς τὴν ἱερὰν ὁδὸν κατεσκευασμένα. Ἡ τοῦ μικροτέρου πλάτους μέτρων 3,30 κατευθύνετο προφανῶς πρὸς τὴν εἴσοδον τὴν ἀπὸ νοτιονατολῶν. Ὀλίγον ὅμως πρὶν φθάσῃ εἰς αὐτήν, τὴν εὖρον κατεστραμμένην πρὸ πολλοῦ ὡς φαίνεται ὑπὸ τῶν ἀνέκαθεν καλλιεργούντων τοὺς ἀγρούς ἐκεῖ, διότι παλαιότερον πρέπει νὰ εἶχε μείνῃ ἔνεκα τῆς χαμηλότητος τοῦ ἐδάφους ἀποκεκαλυμμένη πάντοτε. Εἰς τὴν εἴσοδον ἐδῶ τὴν ἀπὸ ΝΑ τὸ τεῖχος εἰς τὴν μόνην σωζομένην κατωτάτην στρωσίν του φαίνεται ἔχον πάχος μέτρων τριῶν. Ἀλλὰ τὴν ἀκριβεστέραν ἐξέτασιν τοῦ πράγματος ἀφῆκα δι' ἄλλην περίστασιν. Πάντως ὅμως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λείπῃ μία εἴσοδος καὶ πύλη ἐπομένως· διότι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς νοτιανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους, διατρέχοντος πολὺ ὑψηλὸν ὄχθον ὑπεράνω τῆς τάφρου, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ἄλλη θέσις πρὸς εἴσοδον. Ἡ δὲ βιατὴ ὁδοῦ ἢ ἀπὸ Καρίτσας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν τόπων πρὸς τὴν Μαλαθριά φέρει καὶ σήμερον διὰ τῆς μεγάλης πύλης (Πόρτες) τοῦ βορείου τείχους καὶ τῆς πόλεως Δίου (σήμερον λέγεται τοῦτο Κάστρο), πρὸς ταύτην τὴν ΝΑ εἴσοδον τοῦ φρουρίου, ἕξ ἧς ἀρχίζει ποτε καὶ ἡ ἀρχαία πλακόστρωσις τῆς ἐσωτερικῆς ὁδοῦ τοῦ πλάτους τῶν μέτρων 3,30.

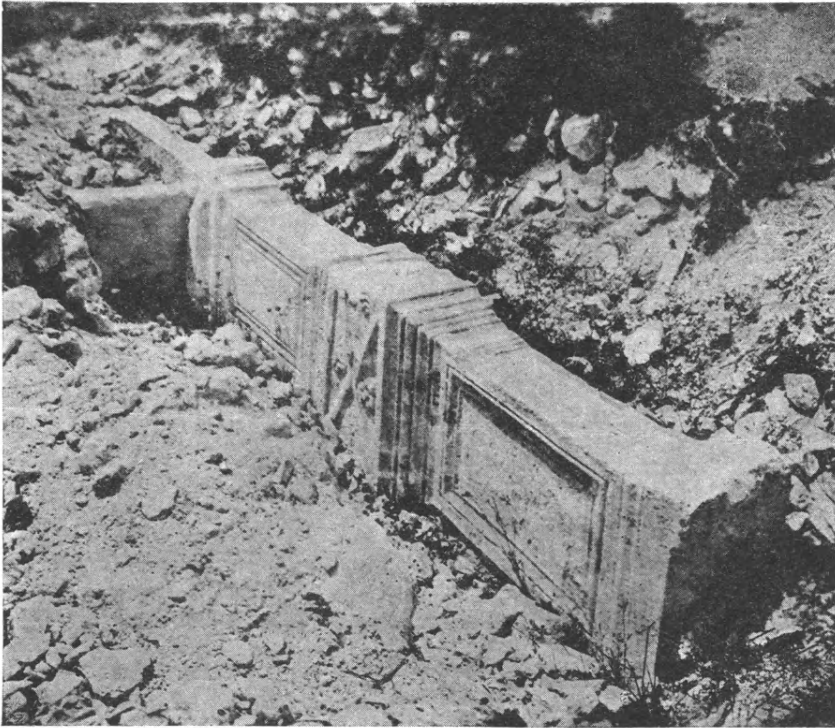
*

Ἄλλ' ἐδῶ πρέπει νὰ ὑπομνήσω ὅσα παρεπάνω ἐλέχθησαν περὶ τῆς φροντίδος τοῦ Ἀρχελάου πρὸς κατασκευὴν ὁδῶν «εὐθειῶν» ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν.

Τὸν πέμπτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ὅτε ὁ Ἰππόδαμος ἐρρυμοτόμει τὸν

Πειραιᾷ, εἰσήγετο βεβαίως ἓνας σπουδαῖος νεωτερισμός, προκειμένου περὶ ὁδοποιίας, εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Ἀρχέλαος ἐμιμείτο τὸ παράδειγμα τῶν ἐνδόξων Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων ἴσως ἑλληνικῶν πόλεων καὶ ἔκαμνε τὸ αὐτὸ εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐν γένει διὰ τὰς μεγάλας συγκοινωνίας τοῦ κράτους του, τὸ ὁποῖον ἦτο μία μεγαλογραφία τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ πλειστάκις τὴν

Μέτωπον τοῦ ἀρχαίου τείχους ἐπισκευασθὲν διὰ λίθων ῥωμαϊκοῦ μνημείου.

Ἀττικὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν Λακωνικὴν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ λαὸν εἶχεν ὁμογενῆ, δυνατὸν καὶ πλούσιον, ἀσυγκρίτως πολλαπλάσιον. Δὲν εἶναι ἄρα παράδοξον ὅτι ἡ ὁδοποιία εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν δὲν ἐσταματοῦσεν ἐμπρὸς εἰς τὰς πύλας τῶν πόλεων, ἀλλ' ἐξετείνετο καὶ ἐντὸς αὐτῶν. Τὸ Δίον ἦτο προφανῶς δημιουργία κυρίως τοῦ Ἀρχελαίου, πάντως κατὰ ἓνα γενικώτερον σχέδιον περὶ τῆς ἀναδείξεως αὐτοῦ ὡς σπουδαίου κέντρου τῆς χώρας του, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ λάμψῃ καὶ εἰς τὰ ὄμματα τῶν ξένων. Δυνάμεθα οὕτω ἀσφαλῶς νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ μεγάλη ὁδὸς ἀπὸ τῆς κεντρικῆς καὶ ἄνω Μακεδονίας,

ἤτις ἔφερον ἐξάπαντος πρὸς τὴν Πιερίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, διερχομένη διὰ τοῦ Δίου, ἤγγιζε τὰς πύλας του. Τί ἄλλο λοιπὸν ὠραιότερον εἶχεν ὁ Ἀρχέλαος τότε νὰ πράξῃ εἰς τὸ ἀνακαινιζόμενον καὶ πολλαχῶς ἐξωραϊζόμενον Δίον, παρὰ ἐφαρμόζων τὸ σύστημα τῆς ὁδοποιίας εἰς τὴν ἀντιπαρερχομένην ἢ μᾶλλον αὐτὸ τοῦτο διερχομένην τὸ Δίον, τὴν πόλιν τῆς ἐκλογῆς του, μεγάλην τῆς χώρας λεωφόρον, νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὸ ὁμοίως καὶ εἰς τὴν εἰσερχομένην καὶ διασχίζουσαν τὸ Δίον πομπικὴν ὁδὸν καὶ οὐχ ἦσσαν εἰς τὰς λοιπὰς παρ' αὐτὴν, μικρότερας ὁδοὺς καὶ ὁδοὺς τῆς πόλεως.

Τὸ σύστημα δὲ τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀπλοῦν καὶ πρόσκαιρον. Δύσκολα θὰ εἶχε καταδεχθῆ ὁ βαρὺς Θουκυδίδης νὰ κάμῃ λόγον περὶ αὐτοῦ, ἂν ἦτο τοιοῦτο, καὶ ἂν ἐπομένως δὲν ἦτο διὰ λόγους ἐξαιρετικῶς ἄξιον τῆς προσοχῆς του. Οἱ ἐξαιρετικοὶ δὲ λόγοι ἦσαν ὅτι ἦτο κάτι τι σπουδαῖον. Οἱ Ἕλληνες εἶχον βέβαια καὶ ὁδοὺς τινὰς μεγάλης συγκοινωνίας, διὰ τῶν ὁποίων καὶ εἰς τοὺς Δελφούς καὶ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν μετέβαιναν, ἀφοῦ ἐδέχθησαν καὶ ὅμοιον πλάτος τῶν ἐπ' αὐτῶν τροχιῶν τῶν ἀμαξῶν των. Ἄλλ' ἔχομεν πλεῖστα μαρτύρια περὶ τῆς ποιότητος τοῦ συστήματος τῆς ὁδοποιίας των εἰς τὰς πολλαχοῦ ἀποκαλυφθείσας φυσικὰς τροχιάς ἐπὶ τῶν ὄρεινῶν ὁδῶν τῆς χώρας. Ἐγὼ παρέσχον τοιαῦτα παραδείγματα καὶ ἐκ τῆς Λακωνικῆς ἄλλοτε καὶ τελευταίως ἐκ τοῦ Μαραθῶνος. Οὔτε εὐθείαι ὅμως ἦσαν αἱ ὁδοὶ αὐταὶ οὔτε πλακοστρωτοί. Τοιοῦτον ἄρα σύστημα εὐθείας χαράξεως καὶ πλακοστρώσεως πρέπει νὰ εἶχεν ἀποδεχθῆ καὶ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν χώραν του μόνον ὁ Ἀρχέλαος, ὅπως δηλαδὴ καὶ βλέπομεν αὐτὸ ἐντὸς τοῦ Δίου. Ἄλλὰ καὶ αἱ τῆς ὑπαίθρου διάβροχοι καὶ φοβερὰ πηλώδεις λεωφόροι τῆς Μακεδονίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἢ κάτι τι ὅμοιον ἢ καὶ τὸ αὐτὸ ἴσως πολλαχοῦ, ὅπερ μᾶς ἀπεκαλύφθη εἰς τὸ Δίον εἰς τρεῖς ὁδοὺς τῆς μικρᾶς πόλεως, αἱ ὁποῖαι δὲν θὰ ἀπήθουν κἂν τόσην πρόνοιαν, ἐκ μέρους τῶν κατασκευαστῶν, ἂν δὲν ὑπηγόρευεν αὐτὰς κάποιο γενικώτερον καὶ μεγαλοπραγμονέστερον κρατικὸν σχέδιον, εἰς μεγάλην κλίμακα ἐφαρμοσθέν.

*

Ἡ Ἱερὰ ὁδὸς (ἃς ὀνομάσω οὕτως αὐτὴν πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἄλλων) δὲν τελευτᾷ εἰς τὸ σημεῖον, μέχρι τοῦ ὁποίου τὴν ἀπεκάλυψα. Ὅταν ἐπαναληφθῆ προσεχῶς ἢ ἀνασκαφῆ, θὰ φανῆ ποῦ κατευθύνετο περαιτέρω. Φαντάζομαι καὶ ἐλπίζω πρὸς τι σημαντικὸν κτίσμα, ἀγορὰν ἢ πλατεῖαν, ἢ ἴσως καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ τέμενος, τὸ ποθεινότατον σημεῖον τῆς συμπάσης ζητήσεώς μου.

Ἄλλ' εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἔφθασα, διάβροχον ἐντελῶς καὶ πηλώδες, διότι παράκειται εἰς τὸ ἐντὸς τοῦ Δίου ἀπὸ αἰῶνων βεβαίως ἐκταθὲν ἔλος, ἀφοῦ τὰ ὕδατα τοῦ ἔξωθεν παραρρέοντος Βαφύρα εἰσῆλθον ἐντὸς τοῦ βορειοανατολικοῦ τείχους, εἰς τὸ σημεῖον λέγω, μέχρι τοῦ ὁποίου ἔφθασεν ἢ ἀποκάλυψις τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ, εὗρηκα μόνον λείψανα τοίχων καὶ ἔρειπίων ῥωμαϊκῶν.

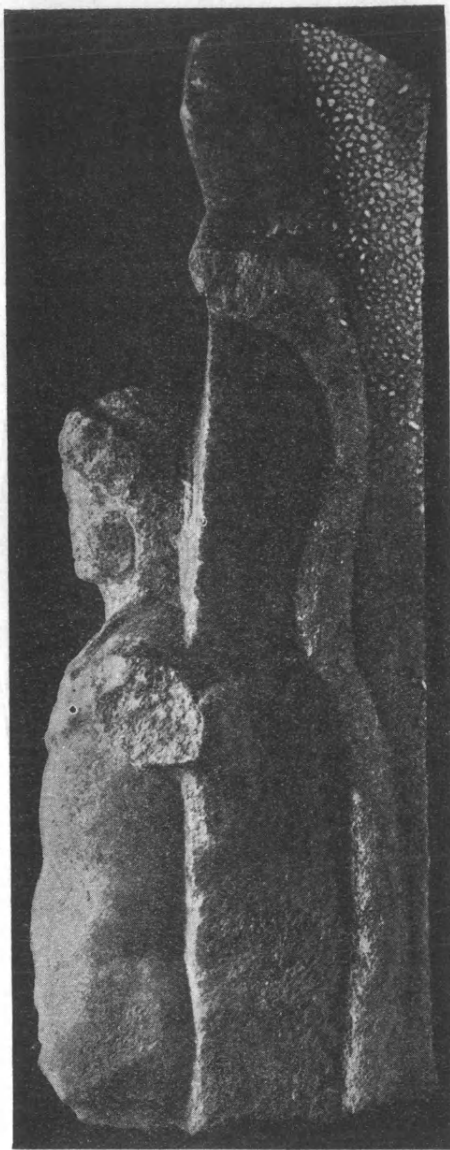
Μεταξὺ τῶν σωρῶν τούτων λίθων καὶ πλίνθων ἐξῆλθεν εἰς φῶς μία μαρμαρίνη, πολὺ καλὰ διατηρημένη κεφαλὴ ἀγάλματος νεανίου καὶ ποὺς μαρμαρίνης τραπέζης μετ' ἀγαματίου προσφυομένου εἰς τὸ αὐτὸ μάρμαρον τοῦ ποδός. Τοῦτο εἶναι ἔργον ἐντελῶς ὅμοιον πρὸς ὅσα ἐκ ῥωμαϊκῶν καὶ ἐλληνιστικῶν χρόνων εἶναι γνωστά. Ἀρκετὰ τοιαῦτα ἔχει καὶ τὸ ἐν Ἀθήναις ἐθνικὸν μουσεῖον ἐκ διαφόρων τόπων ἀποκείμενα εἰς τὰς ἀποθήκας. Καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀγάλματος τοῦ νεανίου πρέπει νὰ εἶναι ὑστέρων ἐλληνιστικῶν ἢ καλῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ τραχήλου καὶ τοῦ λαιμοῦ κατερχομένης πλουσίας κόμης καλοῦσα κάπως εἰς παραβολὴν πρὸς τὸν τύπον Εὐβουλέως ἢ καὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἴσως μᾶλλον εἶναι ἡγεμονίδου τινὸς Μακεδόνα. Ὁ ἀγρὸς ὅμως, εἰς τὸν ὁποῖον ἔφθασα σκάπτων καὶ ἀποκαλύπτων τὴν Ἱερὰν ὁδόν, κείμενος ἐπὶ ὑψηλοτέρου κάπως ἐπιπέδου καὶ παρακείμενος εἰς ὄχθον πάλιν πλήρη ῥωμαϊκῶν κεράμων καὶ πλίνθων, πρέπει νὰ κρύπτῃ ἀρχαῖα κτίσματα.

Μαρμαρίνη Κεφαλὴ ἀκερσικόμου νεανίου.

Εἰς αὐτὸν εὐρέθη ἄλλοτε κορμὸς ῥωμαϊκοῦ ἀγάλματος. Αὐτὸς δὲ εἶναι ὅστις ἐκαλύφθη ἐν παλαιοῖς ἢ ἡδη χρόνοις ὑπὸ στρώματος ἰλύος ποταμοῦ πάχους ἑνὸς σχεδὸν μέτρου ὑπὲρ τὸ ῥωμαϊκὸν ἔδαφος, ἐκ τῶν ὑδάτων τῶν ξηροποτάμων, τὰ ὁποῖα πολλάκις εἰσῆλθον ὀρμητικὰ ἐντὸς τοῦ Δίου καὶ ἔτι καὶ σήμερον εἰσέρχονται εἰς αὐτό. Ἴσως ἐντεῦθεν δὲν θὰ ἀπέχη πλέον εἰμῆ

ὀλίγα μέτρα τὸ τέμενος ἢ ἄλλο τι σπουδαῖον κτίσμα τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Ὅφιος ἀνέρπων εἰς τὴν δεξιὰν πλαγίαν πλευρὰν τοῦ ποδὸς τῆς τραπέζης.

πλακίδια ἐκ τοῦ μαρμαρίνου της δαπέδου, ψῆφοι εὑρέθησαν ἐκ ψηφιδωτῶν

Δὲν εἶναι δὲ πλέον μεγάλη (διακοσίων περίπου μέτρων) καὶ ἡ ἀπόστασις μέχρι τοῦ νοτιοανατολικοῦ τείχους τοῦ περιβόλου, ὅπου τὸ ἔδαφος, πλήρες κεράμων, εἶναι πολὺ ὑψηλότερον, διότι ἐκεῖ πιθανώτατα κρύπτονται ἀρχαῖα κτίσματα. Καὶ ἔξωθεν τῆς γωνίας ταύτης, ἔξωθεν δηλονότι τοῦ τείχους, τὸ πρόχωμα αὐτοῦ ὑψοῦται ἀρκετὰ ὑπὲρ τὸ ἔδαφος τοῦ μνημονευθέντος ὀνακίου τοῦ Ἁγιάσματος τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Πάμπολλοι εἶναι ἐνταῦθα οἱ λαξευτοὶ ὀγκόλιθοι, οἵτινες ἀνήκον ἴσως εἰς τὸ τείχος ἢ εἰς τινὰ πύργον ἢ καὶ κτίσμα τι ἄλλο μέγα ῥωμαϊκὸν μαῦλον. Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἢ σκαπάνη μόνον δύναται νὰ διαφωτίσῃ καλλίτερα τὰ πράγματα. Πρὸς τοῦτο δὲ χρειάζεται ἀκόμη ἀρκετὴ ὑπομονή, κατὰ τὸ παρὸν δὲ δὲν βλέπω ἐνώπιόν μου ἔδῳ, παρὰ μόνον κατώτερα ῥωμαϊκὰ λείψανα.

*

Εἰς τὸν ὄχθον, περὶ τοῦ ὁποίου πρῶτον ὠμίλησα, ὑπεράνω τῆς ὑπ' αὐτὸν φερούσης πλακοστρώτου ὁδοῦ τῶν μ. 3,30, ἀπεκαλύφθη μεταξὺ τῶν λειψάνων προφανῶς τῆς ἐσχάτης ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς τοῖχος καλῶς κτισμένος, στερεός, ἀνήκων εἰς παλαιохριστιανικὴν βασιλικήν. Αὕτη ἀπεδείχθη ἔχουσα μῆκος τεσσαράκοντα περίπου μέτρων καὶ πλάτος περὶ τὰ εἴκοσι. Σώζονται κίονες ἀρκετοὶ ὀλόκληροι ἢ τεθραυσμένοι,

αὐτῆς καὶ τεμάχιον κονιάματος χρωματιστοῦ ἐκ τοιχογραφιῶν ἢ διακοσμῆσεων. Παρὰ τὸν τοῖχον ὅμως εὗρέθη ἐν τεμάχιον δωρικοῦ κιονοκράνου μὲ ἐπίχρῖσμα μαρμαροκονίας καλῶν ἐλληνικῶν χρόνων ἢ ἐλληνιστικῶν ἴσως, ἐντειχισμένοι δὲ παρατηροῦνται κολοσσιαῖοι λαξευτοὶ λίθοι, ἀνήκοντες προφανῶς εἰς κτίσμα ἐλληνικῶν ἢ ἐλληνιστικῶν χρόνων καταρρεῦσαν ἢ κρημνισθέν, ἕξ οὗ παρελήφθησαν διὰ τὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν.

Ἄλλὰ τὸ ὑποθετικὸν κτίσμα τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔκειτο εἰς ἄλλην θέσιν παρὰ εἰς τὸν αὐτὸν ὄχθον ὅπου ἐκτίσθη ἡ ἐκκλησία, διότι μακρόθεν πως δὲν σύρονται τοιούτων διαστάσεων ὀγκόλιθοι εἰς μικρολίθους τοίχους. Καὶ οὕτω δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι ἐκεῖ ἀκριβῶς θὰ κρύπτονται καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ λείψανα.

Ταῦτα ὅμως τὰ λείψανα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζητηθοῦν ἀμέσως τότε κατὰ τὴν σκαφήν, ἀνευ βλάβης τῆς ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο θὰ ζητηθοῦν μὲ ἀβλαβῆ τρόπον καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ χριστιανικοῦ κτίσματος, κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἀνασκαφῶν.

Ἄλλ' ἠδυνήθη νὰ διαπιστώσω τόσο μόνον, ὅτι ἡ ἐκκλησία δὲν ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους ἀλλ' ἐπὶ ἐρειπίων ἄλλου παλαιότερου οἰκοδομήματος. Πάντως καὶ ἐδῶ ὁ καιρὸς μόνον θὰ διδάξῃ περὶ τίνος πρόκειται.

Τὴν ἐκκλησίαν ὠνόμασα προσωρινῶς παλαιοχριστιανικὴν, διότι εἰς τὰ καλύψαντα αὐτὴν χώματα καὶ μεταξὺ τῆς ἀπειρίας θραυσμάτων ἢ ὀλοκλήρων πλίνθων, τινῶν μὲ τὸ βιομηχανικὸν σῆμα ΔΙΟΥ καὶ παρακείμενον μικρὸν σταυρὸν, εὗρέθησαν καὶ ῥωμαϊκὰ νομίσματα μέχρις Οὐάλεντος μόνον, ἐκτὸς ἐνὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου.

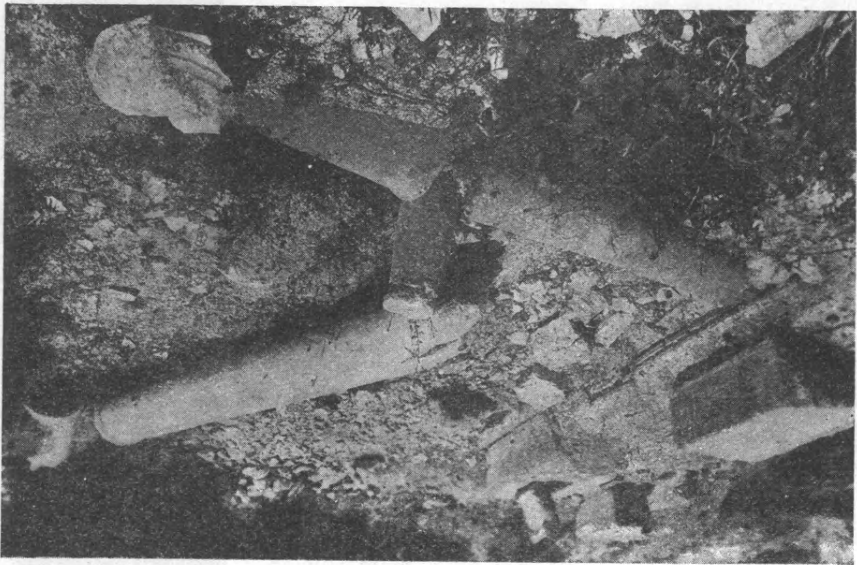
Αὐτὴ δὲ καθ' ἑαυτὴν ἡ ἐκκλησία δὲν μοι φαίνεται πάλιν ἀπαξ τότε κτισθεῖσα καὶ συγχρόνως περίπου καταστραφεῖσα, διὰ τὰ παραμείνῃ ὡς ἐρείπιον μέχρις ἡμῶν.

Ὁ ἰδὼν αὐτὴν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν βυζαντινολόγος καθηγητῆς τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου κ. Γ. Σωτηρίου, κρίνων ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ Ἱεροῦ της (τοῦ Ἁγίου Βήματος ὡς ἄλλως λέγομεν), τῆς χαρακτηριζομένης ὡς «συνθρόνου» (πρβ. Α. Ὁρλάνδου περὶ παλαιοχριστιανικῶν ναῶν Λέσβου) ἐθεώρησεν αὐτὴν ἐνιαῖον κτίσμα. Ἄλλ' ἐγὼ προχωρήσας κατόπιν περισσότερον

Ποὺς τραπέζης μετὰ προσφρομένου εἰς αὐτὴν Ἀπόλλωνος ἢ Διούσου.

εἰς βάθος, παρατήρησα ὅτι πρέπει νὰ πρόκειται μᾶλλον περὶ δύο ἀλλεπαλλήλων. Διότι πρῶτον ἀπήντησα εἰς τὸ βάθος τοῦτο ἄλλο δάπεδον αὐτῆς ἐκ πλίνθων ὄχι ἐπὶ τῆς πλατείας πλευρᾶς των κατακεκλιμένων ἀλλ' ἐπὶ τῆς στενῆς ῥάχως καὶ πρὸς σχηματισμὸν ἅμα, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεσαίου κλίτους, ἐνὸς μικροῦ κύκλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀκτινοειδῶς εἶναι τοποθετημένα κοσμηματικῶς τὰ ἐδῶ πλινθία. Τὸ βάθος τοῦτο εὐρίσκεται πέντε σχεδὸν μέτρα ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐπιφάνειαν τοῦ ὄχθου· ἐνῶ τὸ ὑπ' αὐτὴν εἰς ὀλίγον μόνον βάθος κείμενον ἀνώτερον δάπεδον σύγκεται ὡς εἶπα, ἐκ πλακιδίων μαρμαρίνων, ἐπὶ τούτου δὲ τοῦ δαπέδου κεῖνται οἱ λίθινοι μονοκόμματοι κί-

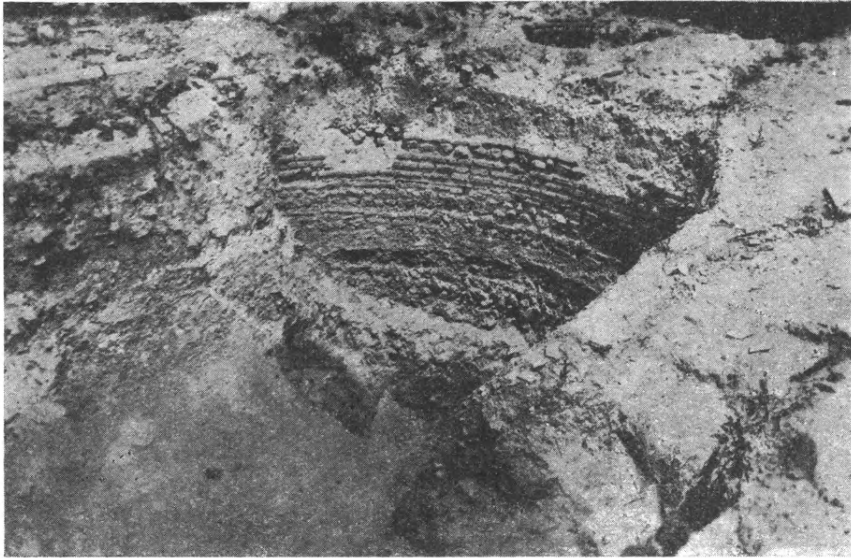

Μονόλιθοι κίονες τῆς βασιλικῆς ὑπὸ τὰς παρακειμένας βάσεις τοῦ νοτίου κλίτους.

νες μὲ τὰς παρακειμένας βάσεις των, ἐξ ὧν κατέπεσαν, συμφανεῖς καὶ καλῶς διατηρουμένας, πρὸς σχηματισμὸν τῶν δύο ἐκατέρωθεν στενῶν κλιτῶν τῆς βασιλικῆς. Πρὸς δὲ τούτοις εἰς βάθος ἄνωθεν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὄχθου τριῶν μέτρων, παρατήρησα δύο καλῶς σωζομένους τάφους. Οὗτοι ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐσκάφθωσαν ἐκεῖ εἰς τοσοῦτον βάθος, ἀλλὰ μόνον ὅταν τὸ καλύψαν τὴν παλαιότεραν ἐρειπωθεῖσαν ἐκκλησίαν χῶμα εἶχεν ἀνέλθῃ ἤδη μέχρι δύο μέτρων. Ὅτε δὲ καὶ αὕτη ἡ τότε ἐπιφάνεια εἶχεν ἀνέλθῃ, ἢ ἐπίτηδες εἶχεν ἀναβιβασθῆ πρὸς ἰσοπέδωσιν, εἰς νέον ὕψος, μόνον τότε ἐκτίσθη ἡ βασιλικὴ μὲ τὸ μαρμαρίνον δάπεδον καὶ τοὺς κίονας τῶν κλιτῶν.

Δυστυχῶς πᾶσαι αἱ παρατηρήσεις μου αὐτὰ περιορίσθησαν κατ' ἀνάγκην

εἰς ὄρυγμα βαθὺ περιλαμβάνον μόνον τὸ Ἱερὸν μὲ τὸ «σύνθρονον» σχῆμά του καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ μέρος τῆς ἐκκλησίας· διότι πᾶσα περαιτέρω σκαφή θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ μόνον μὲ καταστροφὴν ὅλης τῆς ἀνωτέρας βασιλικῆς μὲ τοὺς κίονας καὶ τὸ μαρμαρίνον δάπεδόν της καὶ πάντα τὰ ἐπ' αὐτοῦ. Διὸ ἀναζητῶν τὴν περαιτέρω ἔκτασιν τῆς βασιλικῆς, παρηκολούθησα μόνον τὸν μνημονευθέντα ἐξωτερικὸν βόρειον τοῖχον τῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτε ἔφθασα εἰς τὸ δυτικώτατον αὐτοῦ ἄκρον (τὸ Ἱερὸν κεῖται ἐννοεῖται ἀνατολικῶς), δηλαδὴ εἴκοσι μέτρα περαιτέρω πρὸς δυσμᾶς, μόνον ἐκεῖ ὑπερβᾶς τὸν τοῖχον εἰσῆλθα

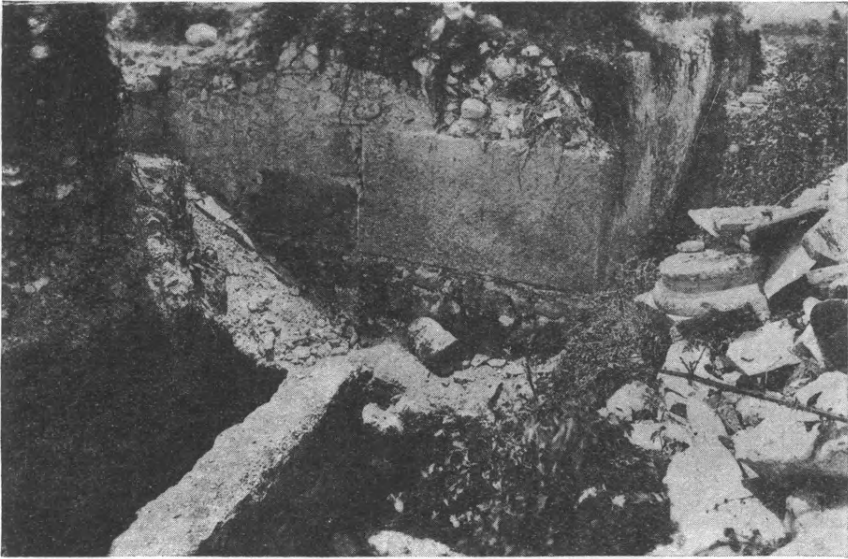

Τὸ ἱερὸν τῆς βασιλικῆς.

πάλιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπεκάλυψα οὕτω ἐδῶ τὴν συνέχειαν τοῦ μνημονευθέντος μαρμαρίνου δαπέδου τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλ' εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὅπου πρέπει νὰ ζητηθῇ καὶ ἡ ἐκ δυσμῶν κυρία αὐτῆς εἴσοδος, ἐσταμάτησεν ἡ ἀνασκαφή διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ προσεχῶς, ὄχι μόνον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ περαιτέρω παρὰ τὴν νοτιᾶν αὐτῆς πλευρὰν ἐπὶ τοῦ μεγάλου παρακειμένου καλλιεργουμένου ἀγροῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιφάνεια εἶναι ἐξωγκωμένη ὡς ῥάχη, διότι πιθανώτατα καὶ αὕτη καλύπτει ἐρείπια κτισμάτων ἢ ἐξαρτημάτων τῆς ἐκκλησίας.

Ὑπὸ τὸ κατώτερον, ἐκ πλινθίων δάπεδον πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἱεροῦ, καὶ ὑπὸ τὸν τοῖχον αὐτοῦ διευθυνόμενον, παρατήρησα μικρὸν ὀχετίσκον τετραγωνικόν, διὰ τοῦ ὁποίου δὲν φαίνεται ἀκόμη πόθεν διωχετεύοντο νερά.

Ἄλλα πάντα ταῦτα δὲν ἐξηγοῦνται, παρὰ ὅταν δεχθῶμεν ὅτι καὶ ἡ πρώτη κάτωθεν ἐκκλησία μὲ τὸ ἐκ πλινθίων δάπεδον ἐκτίσθη ἐπὶ ἔρειπίων καὶ αὐτῆ, ἄδηλον τίνων κτισμάτων. Ἐκεῖ δὲ ἀκριβῶς παρατηρήθη ὅτι τὸ ὑποκείμενον στρώμα εἶναι ὄχι χῶμα στερεόν, φυσικόν, ἀλλὰ χαλαρὸν καὶ ὑπομέλαν ὡς πεπυρακτωμένον. Τοῦτο ὅμως περιορίζεται εἰς ἓν σημεῖον μόνον. Κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ οὐδεμίαν ἀσφαλῆ ἔνδειξιν βλέπω προϋπάρξεως ἀρχικοῦ ἑλληνικοῦ στρώματος ὑπὸ τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ μόνον τὸ ὑποθέτω καὶ τὸ θεωρῶ πιθανόν, μέχρις οὗ βεβαιωθῶ περὶ τοῦ ἐναντίου.

Μεγαλόλιθοι ἐξ ἀρχαίου κτίσματος ἐντειχισμένοι εἰς τὴν βασιλικήν.

Καὶ εἰς τὸν παρακείμενον, κεράμων καὶ πλινθίων θραύσματα πολλὰ παρουσιάζοντα ἀγρόν, ἔδοκίμασα εἰς μικρὸν ἐν αὐτῷ ὕψωμα νὰ ἐξετάσω εἰς ὀλίγον βάθος τὸ χῶμα, ἀλλὰ δὲν εὔρον τίποτε ἄλλο πλὴν θραυσμάτων κεράμων καὶ πλινθίων ῥωμαϊκῶν καὶ ἑδῶ.

Τοιοιτοτρόπως πανταχοῦ δύναμαι νὰ εἶπω, ὅπου βαθύτερα ἢ ἐπιπολαίως ἔσκαψα, ἀνεγνώρισα μόνον ῥωμαϊκὰ λείψανα, πλὴν ἐννοεῖται τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν λαμπρῶν ὁδῶν τῆς πόλεως· ἐσχάτης μάλιστα ἐποχῆς ῥωμαϊκῆ, ἀλλ' οὔτε καὶ κτίσμα κυρίως οὐδὲν ῥωμαϊκόν, ἀλλὰ μόνον ὑλικὸν λίθων, πλινθίων καὶ ἀσβεστοκονιάματος ἢ τοίχους ἀσημάντους. Ἐν μόνον, ἐξάπαντος ῥωμαϊκὸν κτίσμα, εὗρηκα εἰς ἄλλην θέσιν καὶ ὄχι εἰς τὰς ἀνωτέρω, καλλιτέρας δὲ ἐποχῆς, παρὰ ἐκείνην καθ' ἣν ἀνεγείρετο ἡ παλαιοχριστιανικὴ ἐκκλησία, καθὼς ἀπέδειξεν ἀποκαλυφθεῖσα μετὰ σκαφήν ὅλη του ἡ κατασκευή.

*

Εἰς τοῦτο ἐπεσύρθη ἡ προσοχή μου ἐκ δύο μεγαλόλιθων ὀρθῶν ὑψηλῶν τετραγωνικῶν ἀνυψουμένων ἱκανῶς ὑπὲρ τὸ ἔδαφος καί, ὡς ἐδυνάμην νὰ εἰκάσω, κατὰ χώραν ἰσαμένων. Ἐπειδὴ ἐφαίνοντο ἐγγίζοντες σχεδὸν τὸ νοτιοδυτικόν, τὸ πρὸς τὸν Ὀλυμπον τεῖχος τοῦ περιβόλου, καὶ εἶχον ὁμοιότητα πρὸς ὑψηλὰς παραστάδας, ἃν καὶ ὀγκωδεστέρας τῶν παραστάδων τῆς μνημονευθείσης μεγάλης πύλης τοῦ βορείου τείχους, ὑπέθεσα καὶ ἐδῶ κρυπτομένην ὁμοίαν πύλην. Τὸ πᾶν ὅμως ἦτο ἐδῶ σκεπασμένον ὑπὸ ὑψηλοῦ σωροῦ χωμάτων καὶ πλήθους πετρῶν, τὸ τεῖχος δὲ ἀπεκάλυψα κατόπιν ἐγγύτατα πρὸς τὰς

Παραστάδες καὶ ἄλλοι λίθοι ἐκ ῥωμαϊκοῦ κτίσματος.

ὑποθετικὰς παραστάδας, προφανῶς ἐπιδιορθωθὲν εἰς κακοὺς χρόνους, ὡς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὕλικου τῶν λίθων, ὅπως διαφορετικοῦ τοῦ ὕλικου τῶν μεγάλων λαξευτῶν λίθων τοῦ ἀρχαίου τείχους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κατασκευῆς του. Διὰ τοῦτο ὑπέθεσα κατ' ἀρχὰς ὅτι πύλη τις ἐκεῖ ἴσως ὑπῆρχεν, ὅταν ὅμως τὸ ἀρχαῖον τεῖχος ἀκόμη ἦτο ἀλώβητον, καθόσον μάλιστα καὶ αἱ παραστάδες, μετὰ τῶν βάσεων των ἀποκαλυφθεῖσαι κατόπιν, ἀπεδείχθησαν ὅτι δὲν κεῖνται εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ ἐξ ἐπιδιορθώσεως μεταγενεστέρας προελθόντος τείχους. Ἄλλ' ὅτε ἀπεμακρύνθησαν κατόπιν τὰ χώματα, ἀπεκαλύφθη ὑπ' αὐτὰ ἓνα τετράγωνον πέντε περίπου μέτρων, εἰς τὸ ὁποῖον ἀσφαλῶς ἀνῆκον καὶ οἱ δύο ὀρθοὶ μεγαλόλιθοι, ἴσως ὡς παραστάδες εἰς ἰδικήν του εἴσοδον.

Ἄλλως τὸ τετράγωνον παρουσιάσθη ὡς δωμάτιον μὲ ἰσχυροτάτους τοίχους κτισμένους διὰ λαξευτῶν μεγαλολίθων καὶ μὲ καμάραν ὡς σκέπη ποτέ, τῆς ὁποίας μεγάλα τμήματα ἐκ πλίνθων ἐκτάκτου μεγέθους καὶ πάχους δι' ἀμμοκονίας παχυτάτης στερεώτατα συγκολλημένων, διεσώθησαν, κατακείμενα εἰς τὸ δωμάτιον ὅπως κατέπεσαν εἰς τινὰ παλαιὰν ἐποχὴν ἐπὶ τοῦ δαπέδου του. Περὶ τοῦ προορισμοῦ ὅμως τοῦωματίου τούτου, καὶ ἀφοῦ ἐκαθάρισα τὸ δάπεδον, τίποτε δὲν ἠδυνήθην πιθανώτερον νὰ εἰκάσω παρὰ ὅτι ἦτο ἴσως δεξαμενὴ ὕδατος, ἂν καὶ ὁ ἴδιος πάλιν εὐρίσκω ὅτι τοῦτο δι' ἄλλους λόγους δὲν φαίνεται ὀρθόν. Εἶναι περιέργον ὅμως ὅτι οἱ τοῖχοι ἔχουν καὶ ἀντιστηρίγματα ἰσχυρά, ὡσὰν νὰ ὑπεβάσταζον μέγα βᾶρος ἔσωθεν πρὸς τὰ ἔξω ὠθοῦν τοὺς πολὺ ἰσχυροὺς ἤδη τοίχους, ὑπέθεσα διὰ τοῦτο ὅτι ἴσως τὸ μικρὸν κτίσμα εἶχεν ἀρχικῶς μόνον τοιοῦτον προορισμόν, νὰ εἶναι δηλονότι δεξαμενὴ κρήνης, διότι ἔμπροσθεν αὐτοῦ φαίνεται ἀκόμη ὅτι ἐξετείνεται χωρὸς τις ὡς μικρὰ πλατεῖα τρόπον τινά. Ἀκριβέστερόν τι ὅμως ἄλλο δὲν ἔχω νὰ εἰπῶ. Πάντως εἶνε ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἂν καὶ καλῆς ἐποχῆς. Τὰ τοῦ τείχους δὲ τῆς πόλεως χρῆζουσιν ἐδῶ καλλιτέρας ἐξετάσεως, διότι καὶ ὀλίγον παρέκει φαίνεται πῶς τοῦτο ἐπιδιωρθώθη ἐν τινι καιρῷ ἀνάγκης, ἀφαιρεθέντων λίθων ἐκ τινος ῥωμαϊκοῦ μνημείου διὰ νὰ χρησιμοποιηθῶσι πρὸς τὴν στιγμιαίαν χρεῖαν τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ περιβόλου.

Τόσα καὶ τοιαῦτα εἶναι ὅσα ἐπετεύχθησαν κατὰ τὴν πρώτην τὸ παρελθὸν θέρος συντελεσθεῖσαν ἀνασκαφήν, περιμένοντα συμπλήρωσιν πρῶτον τῆς περὶ αὐτὰ ἐρεύνης, καὶ τῆς ζητήσεως κατόπιν ἐπέκτασιν, μὲ πλείονας διασαφήσεις σκοτεινῶν σημείων καὶ εἰς αὐτὴν καὶ εἰς ἄλλας θέσεις τῆς πόλεως.

Παρατηρήσεις τινὰς καὶ πρόχειρον ὅλως διόλου ἔρευναν ἔκαμα καὶ ἔξω τοῦ περιβόλου. Μικρὸν τι π. χ. ἠσχολήθην εἰς μεγάλην πάλιν ἐκκλησίαν, παλαιοχριστιανικὴν καὶ αὐτὴν, καθὼς φαίνεται, ἀμέσως παρὰ τὴν τάφρον τοῦ ΝΑ τείχους, καὶ εὐρῆκα μεγάλην κρύπτην μὲ ἀρκετοὺς ὀλοκλήρους σκελετούς, ἴσως καὶ μαρτύρων τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀνέβαλα ὅμως τὰ τοιαῦτα δι' ἄλλην ἔρευναν.

Καὶ ὀλίγον μακρύτερα ἀπὸ τὸ θέατρον ἐξήτασα μίαν στιγμὴν ἕνα εὐμεγέθη τύμβον καὶ εὐρῆκα, ἐκ μικρῶν τεμαχίων πηλίνων ἀγγείων κρῖνων ὅτι ἴσως μᾶλλον εἶναι ἐλληνικῶν χρόνων. Μήπως τάχα οὗτος ἦτο τάφος βασιλέως καὶ δὴ τοῦ κτίστου τοῦ θεάτρον Ἀρχελάου; Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ὁ τύμβος καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων. Τὸ ὕψος του εἶναι περὶ τὰ ἑπτὰ ἕως ὀκτὼ μέτρα.

Περισσότερον ἐπρόσεξα εἰς τὸ ὑπεράνω τῆς βαθείας κοίτης τοῦ Οὐρλιαῖ-Ἐλικῶνος καὶ τοῦ ξηροποτάμου τοῦ πρὸς τὴν Καρίτσαν κατερχομένου

ὑψηλὸν πετρῶδες μέγα ἐπίπεδον παρὰ τὴν ῥίζαν τοῦ Ὀλύμπου, ὅπου ἀρκεταὶ δεκάδες στρογγύλων πολὺ μεγάλων καὶ μικρῶν σωρῶν λίθων, ἀποτελούντων τρόπον τινὰ λείψανα ἀρχαίων πάντως καλυβῶν, μέχρις ὕψους τινὸς τοῦλάχιστον λιθίνων, ἀντὶ τῶν ὅλων διόλου ἀχυρίνων καὶ πενιχροτάτων τῶν σημερινῶν ποιμένων. Ἄλλ' οὔτε καιρὸν οὔτε καὶ μέσα εἶχα πρὸς τοιαύτας ζητήσεις. Ἐπὶ ἐνὸς μικροτάτου φαίνεται παλαιὸς τάφος κενός. Ἄλλὰ ποίων ἀνθρώπων τάφοι πρέπει νὰ ἦσαν τὰ λίθινα ταῦτα ἐπιβλητικὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἀν' ὅλων ἦσαν τάφοι;

Τοῦναντίον ἀκριβῶς ὑπεράνω τοῦ χεῖλους τῆς χαράδρας, τὴν ὁποίαν διέρχεται παρὰ τὴν ῥίζαν τοῦ Ὀλύμπου τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ τὸ ῥεῦμα, παρε-

Γλυπτόν παλαιοχριστιανικῆς ἐκκλησίας.

τήρησά κρυπτόμενον ὑπὸ πυκνῶν δένδρων καὶ θάμνων κυκλικὸν τεῖχος διαμέτρου τεσσαράκοντα περίπου μέτρων ὡς περίβολον μικροῦ ναοῦ. Ἐπὶ τοῦ ναοῦ καὶ παρ' αὐτὸν ἐκτίσθη ποτὲ παρεκκλήσιον, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐρείπιον σήμερον. Ὁ ἀρχαῖος ναῖσκος ἔχει πλάτος πέντε περίπου μέτρων καὶ μῆκος μεγαλείτερον ἴσως, διότι ὁ τοῖχος τῆς εἰσόδου τοῦ ναῖσκου συγχέεται πρὸς τὴν τοῦ παρεκκλησίου. Οἱ λίθοι δεικνύουν ἐργασίαν καθαρῶς ἑλληνικὴν, ὁ δὲ περίβολος, πάχους δύο μέτρων, τοῦ ὁποίου οἱ λίθοι μετετοπίσθησαν κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν ῥιζῶν τῶν δένδρων, εἶναι χαρακτηριστικὸν κατασκευάσμα παλαιότερων καλῶν Μακεδονικῶν χρόνων, πολυγωνικόν, καὶ ὠραῖον μάλιστα πολυγωνικόν. Καλῶς διατηρεῖται ἡ εἴσοδος του, παρὰ τὸ χεῖλος σήμερον τῆς χαράδρας, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἴσως ἐγγὺς αὐτῆς μόνον. Δύο εὐμεγέθεις βράχοι κυλισθέντες ἐκεῖ τεχνητῶς ἐσχημάτισαν τὰ τοιχώματα ἑκα-

τέρωθεν τῆς μικρᾶς εἰσόδου. Ἡ ἐργασία τινῶν λαξευτῶν λίθων τοῦ μετώπου τοῦ ἀρχαίου ναΐδιου καὶ ἐνὸς παρ' αὐτό, εἶναι πολὺ ἐπιμελής.

Δύο περίπου χιλιόμετρα ἀπωτέρω παρὰ τὴν ῥίζαν ἐπίσης τοῦ ὄρους καὶ παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην ἐνὸς ξηροποτάμου Γαυρόλακκα λεγομένου, εὐρίσκεται ἄλλο ἀρχαίου ναΐσκου καὶ χριστιανικοῦ ἅμα παρεκκλησίου ἐρείπιον. Παλιοκλήσι σήμερον λέγεται. Ἰκανοὶ λίαν ὀγκώδεις λαξευτοὶ ἀρχαῖοι λίθοι παράκεινται. Καὶ τοῦτο ὡς φαίνεται εἶναι παλαιότερων ἑλληνικῶν χρόνων ἱερόν.

Παρὰ τὸν πρῶτον ναΐσκον, εἰς τὸ ὄρος ἤδη καὶ ἐπὶ ὑψηλοῦ πυκνοδέν-

Γλυπτὸν παλαιοχριστιανικῆς ἐκκλησίας.

δρου λόφου, Καστράκι λεγομένου, σώζονται ἐρείπια χριστιανικῆς μονῆς, ὅπου ἀρχαῖόν τι λείψανον δὲν παρετήρησα.

Ὅτι ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως Δίου ἐνόμισα ὅτι ταχύτερα θὰ εὕρισκα, τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν στρῶμα, τοῦτο δὲν ἀνεῦρον. Καὶ τὸ τέμενος ἀκόμη τοῦ Διὸς δὲν γνωρίζω εἰς ποῖον σημεῖον πρέπει νὰ ζητηθῆ. Ἀλλὰ κρίνων ἐκ τῆς διευθύνσεως τῆς ἀπὸ τῆς βορείας πύλης ἐρχομένης κεντρικώτερας βέβαια ὁδοῦ, πρέπει νὰ ὑποθέσω ὅτι τὸ τέμενος ἔκειτο περὶ τὴν νοτιανατολικὴν μᾶλλον πλευρὰν τοῦ περιβόλου ἢ ἐγγὺς αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο τὸ σημεῖον κατευθύνεται ἡ μεγάλη ὁδός, ἐδῶ δὲ ὑψώνεται καὶ τὸ ἔδαφος ἀρκετὰ ὡς πλατεῖα ῥάχη. Πάντως δὲν μοι φαίνεται διόλου ἐνδεχόμενον νὰ ἔχουν τόσον ἐκλείψῃ τὰ ἴχνη τῶν παλαιῶν Μακεδονικῶν κτισμάτων, ὥστε νὰ ἔγιναν ταῦτα ἐντελῶς ἄφαντα. Καὶ συληθέντα τὰ ἱερὰ δὲν ἀπεγυμνώθησαν τῶν

λίθων των. Καὶ ἀρπαγέντα ἢ συντριβέντα τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ οἱ ἀνδριάντες βασιλέων καὶ ἄλλων ἀνδρῶν, θὰ ἀφῆκαν ὅμως ἐκεῖ τὰς βάσεις των. Αἱ πυρποληθεῖσαι στοαὶ καὶ τὸ γυμνάσιον πρέπει οὕτως ἢ ἄλλως νὰ παρέμειναν εὐδιάκριτοι, πάντως οἱ δημόσιοι ἀκριβῶς χῶροι εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ παρέμειναν διὰ τινων σημείων εὐδηλοὶ μεθ' οἰανδήποτε καταστροφῆν, ἥτις κατέστησε τὴν μικρὰν πόλιν ἀκατοίκητον τόπον. Κάποιο λείψανον ἐπιγραφῆς ἐτάφη κάπου ὑπὸ τὸ χῶμα. Πρὸς τина ἀσφαλῆ ἐπιτυχίαν, πρὸς μίαν ἴσως εὐχάριστον ἔκκληξιν ἐπιτρέπεται διὰ τοῦτο ν' ἀτενίσωμεν ἐν τῷ μέλλοντι, ἂν καὶ ὡς προβλέπω, ἀρκετὸς καιρὸς ἀκόμη δύναται νὰ παρέλθῃ ἕως ὅτου ἀποκαλυφθῇ τελείως εἰς τὰ σημεία ὅπου ἤρχισεν ἡ σκαφή τὸ ῥωμαϊκὸν πρῶτον στρῶμα. Τὸ Δῖον, ἀφοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ἐδέχθη εἰς τοὺς κόλπους του καὶ μίαν ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν, ἔζησεν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων τεσσάρων αἰῶνων τοῦλάχιστον βίον ἀκμαῖον. Ἄλλὰ καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ αὕτη πόλις, ὑποστᾶσα κάποτε μεγάλην φθοράν, ὡς ἐκ σημείων τινῶν δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ἀνέζησε τὸ δεύτερον πενιχρότερα βεβαίως, διὰ νὰ ἐκλείψῃ βραδύτερον ἐντελῶς. Μεταξὺ τοιούτων ἐρειπίων γίνεται σήμερον ἡ ἐργασία.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ

6. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ.

Συμφώνως πρὸς τὴν σχετικὴν ἀπόφασιν τοῦ Συμβουλίου μετέβην περὶ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου 1928 εἰς Νικόπολιν καὶ ἐμερίμνησα περὶ τῆς ἀλλαγῆς τῆς στέγης τοῦ πρὸς βορρᾶν τῆς ἀψίδος διαμερίσματος τῆς βασιλικῆς Δομετίου. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐξ ἀπλῆς ξηρολιθιάς ἀνεγερθέντα πρὸ ἐτῶν κατακόρυφα τοιχώματα ἦσαν χονδρὰ καὶ ἀκαλαίσθητα κατηδάφισα αὐτὰ καὶ τὰ ἀντικατέστησα δι' ἐλαφρῶν ἐξ ὀπτοπλίνθων μετὰ ὀρθογωνίων πλαγιαστῶν φωταγωγῶν τοποθετηθέντων εὐθὺς ὑπὸ τὴν ὑδρορρόην τῆς ἐκ φύλλων ψευδαργύρου τετρακλινοῦς στέγης, ταύτης δὲ πάλιν τὸν σκελετόν, ἀπαρτιζόμενον ἐξ ἐλαφρῶν δοκαρίων ἀντικατέστησα διὰ νέου ἐκ χονδροτέρων καὶ πυκνότερον τοποθετημένων ξύλων, ἅτινα διὰ σιδηρῶν ἀγκαλῶν συνέδεσα πρὸς τὸν πυρῆνα τοῦ τοίχου.

Ἡ ἐντολὴ τοῦ Συμβουλίου ἀφεώρα κοὶ αὐτῶν τῶν μωσαϊκῶν τὴν στερέωσιν, ἥτις ὅμως κατέστη δυστυχῶς ἀδύνατος, λόγῳ ἀπασχολήσεως τοῦ κ. Ξενοπούλου εἰς ἄλλην ἐργασίαν.

Κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἐργασιῶν συνεπλήρωσα καὶ τὴν περὶ τῶν τειχῶν τῆς παλαιοχριστιανικῆς Νικοπόλεως μελέτην μου, ἥτις θέλει δημοσιευθῆ προσεχῶς ἐν τῇ Ἄρχ. Ἐφημερίδι.

Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

7. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΑΓΡΙΝΙΟΥ

I

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1927 ἤρχισε, συνεχισθεῖσα καὶ κατὰ τὸ 1928, ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἀρχαίου Ἀγρινίου διὰ χρημάτων προερχομένων κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ χορηγήσεως τοῦ Δήμου Ἀγρινίου καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ δωρεᾶς τῶν ἐξ Ἀγρινίου μεγαλεμπόρων ἀδελφῶν Παπαστρατῶν πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν. Πρὸς ἀμφοτέρα τὰ μέρη, τὸν κ. Δήμαρχον καὶ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Ἀγρινίου καὶ πρὸς τοὺς ἀδελφούς Παπαστρατοὺς ὀφείλονται θερμοὶ εὐχαριστίαι διὰ τὴν πρόθυμον γενναιοδωρίαν των καὶ διὰ τὴν στοργὴν μὲ τὴν ὁποίαν περιέβαλον ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν ἀφορῶσαν τὴν πατρίδα των, τῆς ὁποίας ἡ ἀγάπη ἐκράτνυε τὸν ζῆλον των.

Τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀρχαίου Ἀγρινίου μανθάνομεν κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὸν Πολύβιον, ὅστις ἐν V. 7. 7. ἀπλῶς κατονομάζει τὴν πόλιν διαγραφῶν τὴν πορείαν τοῦ Φιλίππου Ε΄ ἀπὸ Λιμναίας (Κραβασαρά) εἰς Θέρμον. Καὶ ἄνευ ὅμως τῆς μαρτυρίας ταύτης — τοπογραφικῶς πολυτίμου — θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τὴν εἰκάζομεν ἀποβλέποντες εἰς ἐπιγραφικὰ τινὰ εὐρήματα τοῦ Θέρμου. Ἀπὸ τὴν δευτέραν ὅμως κυρίως καὶ τελευταίαν μαρτυρίαν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν ἀπὸ ἀρχαίον συγγραφέα, τὸν Διόδωρον ἐν XIX, 67, 4, δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν ἰδέαν τινὰ περὶ τῆς σημασίας τῆς πόλεως καὶ νὰ πληροφορηθῶμεν περὶ μιᾶς ἱστορικῆς περιπετείας τῆς καὶ ἐνὸς τραγικοῦ περιστατικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐξετυλίχθη ὑπὸ τὰ τείχη τῆς.

Κατὰ ταῦτα τὸ Ἀγρίνιον πρέπει νὰ ἦτο πόλις ὀπωσδήποτε ἀξιόλογος μεταξὺ τῶν γειτονικῶν καὶ ἰδίως φρούριον σεβαστόν, καθὼς δὲ ἦτο ἡ μᾶλλον πρὸς τὸν Ἀχελῶον προκεχωρημένη τῶν δυτικῶν αἰτωλικῶν πόλεων, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ προσλάβῃ ἰδιαιτέραν σημασίαν ἰδίως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου καὶ τὸν 3ον αἰῶνα, ὁπότε αἱ ἀντιζηλῖαι καὶ αἱ διαμάχαι τῶν λαῶν τῶν χωριζομένων διὰ τοῦ Ἀχελῶου, Ἀκαρνάνων καὶ Αἰτωλῶν, ἦσαν εἰς ὄξυ σημεῖον. Τὸ Ἀγρίνιον ἦτο κατὰ τινὰ τρόπον ἔρρισμα τῶν Αἰτωλῶν κατὰ τῶν Ἀκαρνάνων καὶ οἱ τελευταῖοι οὗτοι — καθὼς ὑποδηλοῖ ὁ Διόδωρος — ἔκαμον σκόπιμον καὶ ἀναγκαίαν ἐπιχείρησιν καταλαβόντες αὐτὸ (ἀπὸ τοῦ 321 π. X.) εἰς ἀντιστάθμισμα τῆς ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν κατοχῆς τῶν Οἰνιαδῶν. Πρόκειται περὶ τῆς στρατιωτικῆς τακτικῆς τῆς ἐνσφηνώσεως εἰς ξένα ἐδάφη ὥστε νὰ παραλύεται ἡ κίνησις τοῦ ἀντιπάλου. Ἀλλὰ καὶ οἱ Αἰτωλοὶ κατεῖδον τὸν κίνδυνον καὶ ἔσπευσαν νὰ ἀνακαταλάβουν τὸ σημαντικὸν Ἀγρίνιον. Πόση δὲ ἦτο ἡ ἀγανάκτησις των φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἐπιόρκως κατέσφαξαν τὴν ἐξερχομένην Ἀκαρνανικὴν φρουράν.

Αὐτὸ εἶνε πᾶν ὅ,τι γνωρίζομεν ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς· ἀλλὰ διὰ τοὺς νεωτέρους ἔρευνητὰς τῆς αἰτωλικῆς τοπογραφίας ἐγεννήθη τὸ ζήτημα τῆς τοποθετήσεως τῆς ἀρχαίας πόλεως ἢ, μᾶλλον, τῆς ταυτίσεως ταύτης πρὸς τινα τῶν γνωστῶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐρειπίων. Πρῶτος ὁ Bazin (*Missions Scient.* II, 1, 314) ταυτίζει τὸ Ἀγρίνιον πρὸς τὰ ἐρείπια κάστρου παρὰ τὸ χωρίον Σπολαίτα, ἐπὶ ὄρεινῳ τόπῳ κειμένου ἀρκετὰ χιλιόμετρα πρὸς Β. τοῦ σημερινοῦ Ἀγρινίου καὶ ἔναντι σχεδὸν τῆς Στράτου, ἀνατολικῶς βεβαίως τοῦ Ἀχελώου. Τοῦτον ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Woodhouse (*Aetolia*, 169 κ. ἐξ.) φρονῶν ὅτι οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ διὰ τὴν ταύτισιν ταύτην. Εἶνε πρόδηλος ἢ ἐπίμονος ἐπιθυμία τῶν ἐρευνητῶν — εὖλογος ἄλλωστε — νὰ στηριχθοῦν εἰς τὰς μνημειακὰς ἐνδείξεις. Ἐν τούτοις ἡ προσκόλλησις αὕτη ἀπεδείχθη ὅτι δὲν εἶνε πάντοτε ἀποτελεσματικὴ. Δὲν λαμβάνεται ἐνίστε ὑπ' ὄψει ὅτι πολλαὶ δευτερεύουσαι πόλεις, ὅπως καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν, δυνατὸν νὰ κατεστράφησαν ἐντελῶς χωρὶς ν' ἀφήσουν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς οὔτε ἕχνος μνημείου ὡς μαρτυρικὴν κραυγὴν τῆς ὑπάρξεώς των, ἐνῶ, ἐξ ἄλλου, δυνατὸν ὑπάρχοντα ἐρείπια ν' ἀνήκουν εἰς ἄγνωστα πολίσματα, τῶν ὁποίων δὲν διεσώθησαν τὰ ὀνόματα.

Οὕτω ὁ F. Noack (*Arch. Anz.* 1916, 220,3) ἀμφισβητεῖ τὴν ταύτισιν Σπολαίτας- Ἀγρινίου διὰ τὴν μικρότητα τοῦ τείχους ἐκεῖνου, μόλις 4 σταδίων καὶ ἡ ἰσχυρὰ αὕτη ἀμφισβήτησις φέρει εἰς σοβαρὰς σκέψεις καὶ δευτάτας παρατηρήσεις τὸν ἡμέτερον ἐρευνητὴν τῆς Αἰτωλίας, τέως ἐφορον τῆς περιφερείας ταύτης, καθηγητὴν Ρωμαῖον (*A. Δ.* 1922 - 25 σ. 7 παρ.), ὅστις τὸ τεῖχος τῆς Σπολαίτας, καθὼς καὶ ἄλλα τινὰ κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, δέχεται ὡς ἀκριτικὰ φρούρια τῆς περιοχῆς τοῦ ἀρχαίου Ἀγρινίου, τοῦ ὁποίου ὁμως τὴν θέσιν δὲν ἠδύνατο καὶ αὐτός, φυσικὰ, ἐπακριβῶς νὰ ὀρίσῃ ἐφόσον τὰ σήμερον ἀνασκαπτόμενα ἐρείπια ἦσαν ἀφανῆ καὶ ἄγνωστα.

Χαρακτηριστικὸν εἶνε ὅτι ὁ παλαιὸς Λήκ, ἀγνοῶν τὰ ἐρείπια τῆς Σπολαίτας, ὅσον καὶ τὰ σήμερον ἀνασκαπτόμενα καὶ στηριζόμενος εἰς τοὺς σοβαροὺς συλλογισμοὺς τοῦ μόνου καὶ τὴν γενικὴν παρατήρησιν τῆς χώρας, ἐτοποθέτησε τὸ Ἀγρίνιον (*North. Gr.* I, 155) εἰς πεδινὸν μέρος, κατὰ τὸ σημερινὸν Ζαπάντι, τόπον ἐλάχιστα ἀπέχοντα τοῦ σήμερον ἀνασκαπτομένου. Ἡ τοποθέτησις αὕτη, ἢ κρινομένη ὡς ἄστοχος ὑπὸ τοῦ Woodhouse διὰ τὸ πεδινὸν τοῦ τόπου, ἀπεδείχθη ἢ πλησιεστέρα πρὸς τὴν ἀλήθειαν νῦν, ὅτε ἀποτελεσματικωτέρα ἢ τύχη ἔστρεψε καὶ τὴν ἔρευναν πρὸς τὸ μέρος τῆς σημερινῆς ἀνασκαφῆς.

Τὸ μεγαλύτερον κέρδος τὸ ὁποῖον εἶχομεν μέχρι σήμερον ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης εἶνε κυρίως τοπογραφικόν, διότι ἡ ἀνακάλυψις εἰς τὸ μέρος τοῦτο μιᾶς πλήρους πόλεως μὲ τὰ πυκνὰ ἐρείπιά της καὶ μὲ τὰ τεῖχη της, τὰ ὁποῖα ἔχουν περίπου τὴν ἔκτασιν τῶν τειχῶν τῆς Καλυδῶνος, μᾶς ἐξασφα-

λίξει τὴν τοποθέτησιν ἐδῶ τοῦ ἀρχαίου Ἀγρινίου, ἂν καὶ δὲν διεπιστώθη τοῦτο, δυστυχῶς, ἐπιγραφικῶς ἀκόμη. Ἡ ἀσφαλῆς δὲ αὕτη τοποθέτησις δὲν εἶνε ἄμοιρος γενικωτέρας σημασίας διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς κεντρικῆς Αἰτωλίας. Ἐπὶ τούτοις οἱ σημερινοὶ Ἀγρινιώται δύνανται νὰ μένουν ἤσυχοι ὅτι δικαίως φέρουν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα καὶ ὅτι δὲν σφετερίζονται ξένην ὀνομασίαν, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν εἰς Ἀμφιλοχίαν μετονομασθέντα Κραβασαράν.

Βεβαίως τὸ πεδινὸν τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαίου Ἀγρινίου ξενίζει κατ' ἀρχάς, προκειμένου περὶ πόλεως πολὺ παλαιᾶς πιθανῶς καὶ δὴ ὑποκειμένης εὐκόλως εἰς τὰς ἀκαρνανικὰς ἐπιδρομὰς. Ἀλλὰ πλεόν τοῦ ἐκ τῶν ἀνθρώπων κινδύνου ἐλογίσθη ἡ παντοδύναμος οἰκονομικὴ σημασία τοῦ τόπου. Πράγματι ἡ πεδιάς τοῦ Ἀγρινίου, ὅπου καὶ σήμερον αὐξάνεται ἡ πλουτοφόρος ξανθὴ βοτάνη, ἦτο ἀνέκαθεν εὐφορωτάτη καὶ εἰς πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λοιπὴν ὄρεινὴν Αἰτωλίαν, προκαλοῦσα παλαιόθεν πρὸς αὐτὴν τὸν καλλιεργητὴν κάτοικον. Ἀσφαλῶς δὲ θὰ ἦτο πρόξενος ἀντιζηλιῶν καὶ θὰ ὑπέθαλπε ζωηροὺς πόθους διανομῆς μεταξὺ τῶν γειτόνων, ἀλλὰ βεβαίως ὁ ἐν αὐτῇ ἐγκατεστημένος θὰ ἐξησφάλιζε δι' ἑαυτὸν τὴν μερίδα τοῦ λέοντος. Ἄλλ' αἱ σκέψεις αἵτινες γεννῶνται ἀναφορικῶς μὲ τὴν θέσιν τῆς πόλεως, τὴν παλαιότητά της καὶ τοὺς οἰκιστὰς αὐτῆς, καθὼς καὶ τὰς σχέσεις της πρὸς τὰς γειτονικὰς πόλεις πρὸς τὰς ὁποίας κυρίως στρέφεται καὶ τὸ φρουριακὸν της συγκρότημα, δέον ν' ἀναπτυχθῶσιν ἄλλοῦ ἀνετώτερον καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐρεῦνης τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ.

II

Τρία ἀκριβῶς χιλιόμετρα πρὸς ΒΔ. τοῦ σημερινοῦ Ἀγρινίου, ἀριστερὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς φερούσης εἰς Κραβασαράν, ἐκτείνεται ὁ χῶρος τοῦ ἀρχαίου Ἀγρινίου. Εἶνε ἐντελῶς κατεστραμμένη ἡ ἀρχαία πόλις καὶ αὐτὸς εἶνε ὁ λόγος ὅπου δὲν ἐπροκάλεσε τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν. Τίποτε δὲν σώζεται ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους. Πρέπει νὰ καταβάλη τις ἐξαιρετικὴν προσοχὴν διὰ νὰ παρατηρήσῃ τὰ ἐλάχιστα ἴχνη τῆς ἐπιφανείας δύο ἢ τριῶν κατὰ συνέχειαν λίθων καθὼς καὶ μερικὰ ὄστρακα μεταξὺ τῶν χόρτων, ἅτινα προδίδουν τὴν ἀρχαιολογικὴν σημασίαν τοῦ τόπου. Ἐπίσης οὐδεμία παράδοσις ὑπάρχει εἰς τὰ πέριξ σχετικῆ. Ἡ καταστροφή, ἡ τελικὴ καταστροφή, θὰ εἶνε πολὺ παλαιά. Ἄλλ' ἐπίσης δὲν ἔχει σχηματισθῆ καὶ ἐπίχωςις ὅπωςδῆποτε ἀξιόλογος. Παιτῶμεν εἰς τὴν ἰδίαν σχεδὸν τὴν ἀρχαίαν ἐδαφικὴν ἐπιφάνειαν. Ὅτι ἀνασκάπτομεν δὲν εἶνε κυρίως παρὰ θεμέλια. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ὅλα τὰ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν οἰκοδομήματα ἀφηρέθησαν διὰ χειρῶν. Βεβαίως τὸ γειτονικὸν Ζαπάντι καὶ ἡ Μεγάλῃ Χώρα κάτι γνωρίζουν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν αὐτὴν, ἐν τούτοις καὶ πάλιν ἐκπλήσσει ἡ ἔκτασις της. Ἀντιθέτως ὅπου ἀνοιχθούν δοκιμαστικαὶ τάφροι παρουσιάζονται ἴχνη θεμελιῶν

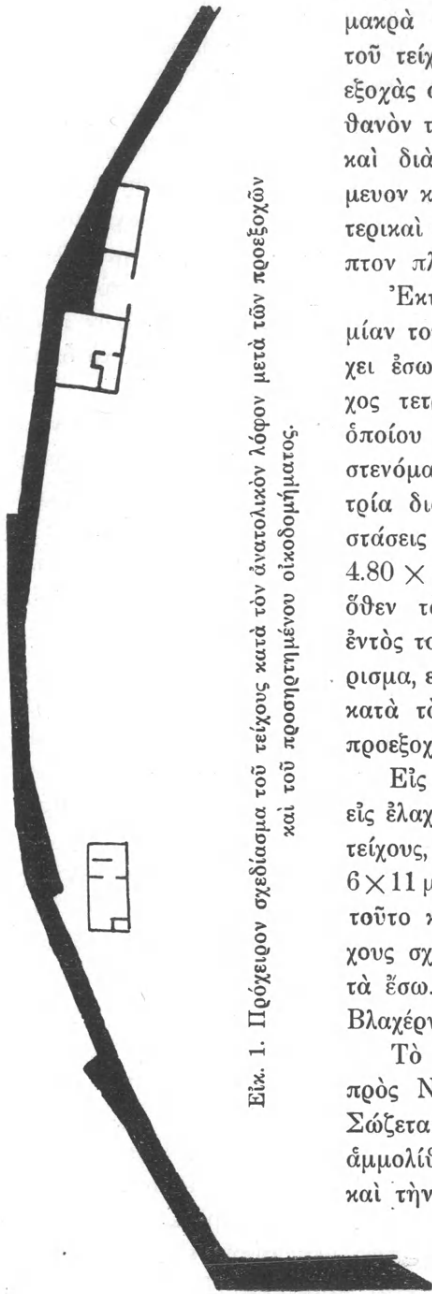
διακοπτομένων τοίχων τὰ ὁποῖα προδίδουν μίαν πυκνήν ἄλλοτε κατοίκησιν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ἄλλη δυστυχία εἶνε ἡ φύσις τοῦ λίθου τῶν οἰκοδομημάτων, τοῦ ἐγχωρίου φαιοῦ ἀμμολίθου, ὅστις τόσον εὐκόλως ἀπολεπίζεται καὶ ἀποσαθροῦται. Ἰδίως ἀπογοητεύεται κανεὶς ὅταν θέλῃ νὰ διακρίνῃ ἐπὶ τῶν λίθων ἴχνη ἐπικαθημένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν. Σπανίως ἡ ἐπιφάνεια τῶν λίθων σώζεται οὕτως, ὥστε νὰ δύναται τις νὰ ἔχῃ πεποίθησιν εἰς τὰ σημεῖα τὰ ὁποῖα παρετήρησεν. Οὔτε δεῖγμα ἄλλου λίθου παρετηρήθη.

Ὁ χῶρος εἶνε ἐλαφρῶς κοῖλον ὁμαλὸν ἐπίπεδον, διαρροόμενον ὑπὸ τινος ῥύακος καὶ ἐλαφρῶς ἀνυψούμενον πρὸς Α. καὶ Δ. ὥστε νὰ σχηματίζονται δύο ἀπέναντι ἀλλήλων λοφίσκοι — ἀπλὰ ὑψώματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρὸς Δ. ἐπέχει καὶ τὴν θέσιν ἀκροπόλεως. Οἱ λοφίσκοι οὗτοι εἶνε τὰ μᾶλλον προκεχωρημένα ὑψώματα τῶν προπόδων τοῦ βουνοῦ τῆς Βλαχέρνας, τὸ ὁποῖον φράσσει πρὸς Α. τὸν ὄριζοντα.

Ἡ ἔρευνα ἤρχισεν ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ λόφου πρὸς διαπίστωσιν τοῦ τείχους τῆς πόλεως, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο πιθανὸν ὅτι θὰ διήρχετο ἐκεῖθεν. Πράγματι τοῦτο διεπιστώθη. Τὸ τεῖχος ἐξετείνετο ἐπὶ ὀλοκλήρου τῆς ῥάχους τοῦ ἀνατολικοῦ λόφου, παρηκολούθησα δὲ τὰ θεμέλιά του πρὸς Ν. μέχρι τοῦ σημείου ὅπου κάμπτεται διὰ νὰ περιλάβῃ τὸν δυτικὸν λόφον τῆς ἀκροπόλεως. Τὸ τεῖχος ἔχει καταστραφεῖ μέχρι θεμελίων, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ τὰ θεμέλια του διακόπονται. Ἐν τούτοις ἡ γραμμὴ του εἶνε ἐντελῶς ἀσφαλῆς κατὰ τὴν Ν. πλευρὰν μετὰ τὴν ἔρευναν, διερχομένη ὀλίγον ὑπεράνω τῶν κήπων καὶ τῶν καπνοτοπιῶν τῶν μετὰ τοῦ προσφυγικοῦ συνοικισμοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ζαπαντίου. Εἰς τὴν Β. πλευρὰν ἡ γραμμὴ ὑποδηλοῦται ὀπωδῆποτε καὶ μετὰ τὴν προσεχῆ ἐξακολούθησιν τῆς ἐρεύνης θὰ δυνηθῶμεν νὰ συντάξωμεν ἀκριβὲς διάγραμμα. Τὴν περιφέρειαν τοῦ τείχους δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν εἰς 12 ἕως 15 στάδια.

Εἰς τὸν ἀνατολικὸν λόφον, ὅπου ἀπεκαλύφθησαν τὰ συνεχῆ θεμέλια τοῦ περιβόλου, ἔχουν πλάτος 3.30μ. ἐκ τῶν ὑπαρχουσῶν δὲ ἐνδείξεων φαίνεται ὅτι εἶχε κτισθῆ κατὰ τὸ ψευδοἰσοδομικὸν σύστημα ἐκ τοῦ ἐγχωρίου ἀμμολίθου, μέχρι σημείου τινὸς τοῦχάλιστον. Ἐκ τοιούτων τετραπλεύρων λίθων ἀπαρτίζονται αἱ δύο ὄψεις τοῦ τείχους, ἐδείχθη δὲ ὅτι ἦδη ἐν τοῖς θεμελίοις τὸ μετὰ ἐπληροῦτο διὰ ἀργῶν λίθων, μικρῶν καὶ μεγαλητέρων.

Κατὰ διαστήματα 50 περίπου μ. ἡ γραμμὴ τοῦ τείχους σχηματίζει γωνιώδεις θλάσεις προεξεχούσας κατὰ 2 περίπου μ. πότε πρὸς τὰ ἔξω καὶ πότε πρὸς τὰ μέσα (εἰκ. 1). Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ τετραπλεύρων προεξεχόντων πρὸς τὰ ἔξω ἢ πρὸς τὰ μέσα πύργων διότι μετὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς γωνιώδους προεξοχῆς ἡ γραμμὴ βαίνει ὁμαλῶς πλησιάζουσα τὴν κανονικὴν γραμμὴν τοῦ τείχους μέχρι τελείας συγχανεύσεως μετ' αὐτῆς εἰς τὸ κανονικὸν πάχος τῶν 3.30μ. Οὕτω αἱ σχηματιζόμεναι προεξοχαὶ εἶνε ἡ ὑποτείνουσα

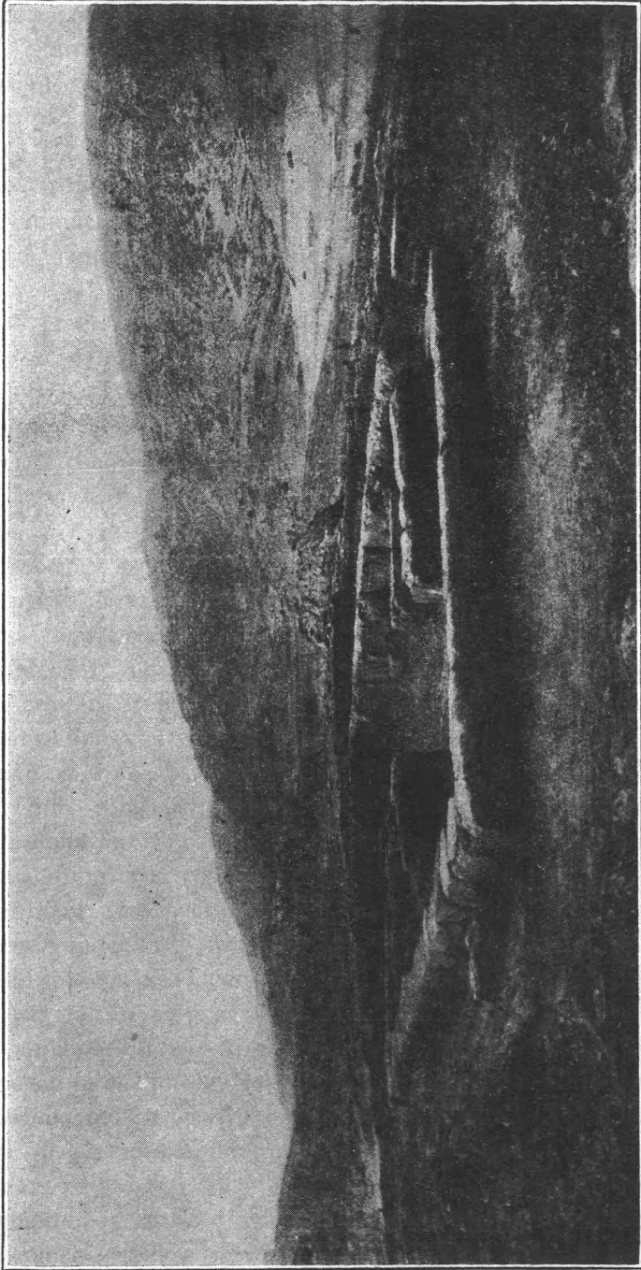
Εἰκ. 1. Πρόγειον σχεδίασμα τοῦ τείχους κατὰ τὸν ἀνατολικὸν λόφον μετὰ τῶν προεξοχῶν καὶ τοῦ προσηρημένου οἰκοδομήματος.

ἑνὸς κεκλιμένου τριγώνου τοῦ ὁποίου ἡ μία μακρὰ πλευρὰ εἶνε αὐτὴ ἢ κανονικὴ γραμμὴ τοῦ τείχους. Τὸ πλάτος τοῦ τείχους εἰς τὰς προεξοχὰς αὐτὰς εἶνε μεταξὺ 3.30 καὶ 5.50 μ. Πιθανὸν τὰς προεξοχὰς ταύτας νὰ ἐχρησιμοποιοῦν καὶ διὰ πύργους, φαίνεται ὅμως ὅτι ἐχρησίμευον καὶ ὡς ἀντερείσματα τοῦ τείχους, αἱ ἔξωτερικαὶ δὲ βλέπον πρὸς τὴν δεξιάν, τὴν ἀκάλυπτον πλευρὰν τοῦ πρὸς τὸ τείχος ἐρχομένου.

Ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω προεξοχῶν καὶ κατὰ μίαν τούτων, ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ λόφου, ὑπάρχει ἐσωτερικῶς καὶ προσηρημένον εἰς τὸ τείχος τετράπλευρον οἰκοδόμημα (πύργος;) τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια ἔχουν μῆκος 20.75 μ. Τὸ στενόμακρον τοῦτο οἰκοδόμημα χωρίζεται εἰς τρία διαμερίσματα, ἐξ ὧν τοῦ πρώτου αἱ διαστάσεις εἶναι 6 μ. × 5.70 μ. τοῦ δευτέρου 4.80 × 3.40 μ. καὶ τοῦ τρίτου 6.60 × 3.40 μ. ὅθεν τὸ πλάτος τοῦ πρώτου διαμερίσματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαγράφεται καὶ ἄλλο διαχώρισμα, εἶναι μεγαλιέτερον τῶν δύο ἄλλων ἐπειδὴ κατὰ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τὸ τείχος σχηματίζει προεξοχὴν πρὸς τὰ ἔσω.

Εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ λόφου καὶ εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν, πέντε μέτρων ἀπὸ τοῦ τείχους, ἀπεκαλύφθη τετράπλευρον οἰκοδόμημα 6 × 11 μ. Ἡ εἰκὼν 2 παρουσιάζει τὸ ἐρείπιον τοῦτο καὶ ὅπισθεν αὐτοῦ τὸ θεμέλιον τοῦ τείχους σχηματίζον ἐπίσης ἐνταῦθα ἐξοχὴν πρὸς τὰ ἔσω. Εἰς τὸ βάθος φαίνεται τὸ βουνὸν τῆς Βλαχέρνας.

Τὸ οἰκοδόμημα εἶνε προσανατολισμένον πρὸς Ν. ὅπου ὑπῆρχεν ἢ εἰς αὐτὸ εἴσοδος. Σῶζεται τὸ θεμέλιον ἐκ μεγάλων τετραπλευρῶν ἀμμολίθων τῶν ὁποίων τὸ ἄνω μέρος ἀπήρτιζε καὶ τὴν εὐθυνηρίαν, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς δὲ καὶ μέρους τῆς βορ. πλευρᾶς ὑπάρχει καὶ δευτέρα σειρὰ λίθων οἱ ὀρθοστάται, ἃς εἴπωμεν. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο

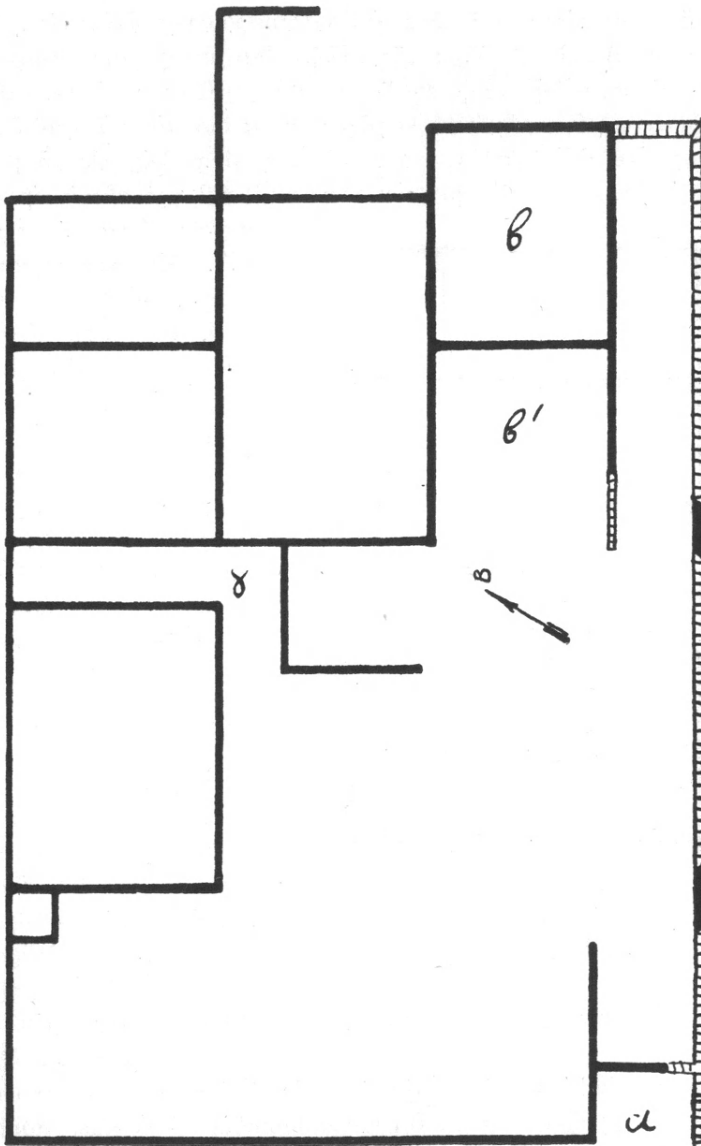
Εἰκ. 2. Τὸ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ λόφου, ὅπισθεν τῶν τειχῶν οἰκοδόμημα.

τὸ ὕψος εἶνε ἐνὸς μέτρου. Τὸ ἐσωτερικὸν πλάτος τοῦ οἰκοδομήματος εἶνε 5.10 μ. Τοῦτο εἰς ἀπόστασιν 3.50 μ. ἀπὸ τῆς νοτίας στενῆς πλευρᾶς χωρίζεται διὰ δύο ἐγκαρσίων πρὸς τὰς μακρὰς πλευρὰς τοίχων μ. 1.70 μ. ἀπομένοντος μεταξὺ αὐτῶν ἀνοίγματος ἐπίσης 1.70 μ. Οὕτω σχηματίζεται ἓνα μέγαλον δωμάτιον (σηκὸς) πρὸς τὰ ὀπίσω 6.65 × 5.10 μ. Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ δωματίου τούτου χωρίζεται διὰ τοιχαρίου εἰς χῶρος 3.00 × 1.55 μ ὅπου παρετηρήθη τέφρα καὶ ἴχνη ἀνθράκων. Ἀσφαλῶς ὁ χῶρος οὗτος ἐρησιμοποιοεῖτο ὡς ἐστία διότι εἰς τὴν στενὴν πλευρὰν τοῦ τοιχαρίου ὑπάρχει καὶ ἡ ἀπαρχὴ πρὸς τὰ ἄνω στενουμένου κοιλώματος, τὸ ὅποιον θὰ ἐχρησίμευεν ὡς καπνοδόχος.

Τὸ πρὸς Ν. τμήμα τοῦ οἰκοδομήματος ἐχωρίζετο ἐπίσης δι' ἐγκαρσίου τοίχου εἰς δύο μέρη πλάτους 1.70 μ. καὶ 1.30 μ. Ὁ τοίχος οὗτος σώζεται εἰς μῆκος 3 μ. φερόμενος ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς μακρᾶς πλευρᾶς πρὸς τὴν δυτικὴν, θὰ ἐξετείνετο ὅμως ἀκόμη ἐπὶ 2.10 μ. μέχρι τῆς συναντήσεως αὐτῆς. Νῦν δὲν ἔχομεν παρὰ τὸ θεμέλιον, ἐπ' αὐτοῦ ὅμως θὰ ἔβαιεν ὁ τοίχος φέρων εἰς τὸ μέσον θύραν ἀντικρύζουσαν τὸ ὀπισθεν ἀνοίγμα τοῦ δευτέρου προαναφερθέντος διαχωρίσματος. Ἡ θύρα αὕτη θὰ ἦτο καὶ ἡ πρώτη εἴσοδος εἰς τὸ ὅλον οἰκοδόμημα διότι ὁ πρὸ αὐτῆς στενὸς νοτιώτατος χῶρος, πλάτους 1.30 μ. φαίνεται ὅτι ἦτο ἀνοικτὸς πρὸς τὰ ἐμπρός. Τὸ στενὸν τοῦτο διαμέρισμα φέρει στορὰν ἐξ ἀργῶν λίθων τοποθετημένων ἐν εἴδει χονδροειδοῦς ψηφιδώματος, ἔκειτο δὲ εἰς ἐπίπεδον χαμηλότερον τοῦ ἄλλου οἰκοδομήματος, καθόσον τὰ θεμέλια τῶν διαχωρισμάτων κατὰ πλάτος εἶνε κατὰ τι ὑψηλότερα. Ἐδῶ εὐρέθησαν αἰχμὴ βέλους καὶ δύο κεφαλαὶ (μάσκαι) κορῶν καλοῦ μὲν ὠοειδοῦς τύπου κακίστης ὅμως ὀπτήσεως καὶ διατηρήσεως.

Ἡ δευτέρα σειρὰ τῶν λίθων τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς φθάνει μέχρι τοῦ ἐγκαρσίου τοίχου τοῦ χωρίζοντος τὸν πρόδρομον ἀπὸ τοῦ κυρίως οἰκοδομήματος. Ἐπὶ τῆς εὐθυνηθρίας ὅμως ὑπάρχουν ἴχνη τὰ ὅποια ἀποδεικνύουν ἀναντιρρήτως ὅτι ὁ τοίχος ἐξετείνετο ὡς παραστάς, ἴσως μάλιστα νὰ ἐκάμπετο καὶ ὀλίγον πρὸς τὰ ἔσω, ὅποτε ἡ παραστάς θὰ ἐσχηματίζετο μὲ μέτωπον πρὸς δυσμάς. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν νοτίαν στενὴν πλευρὰν φαίνεται ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῶν λίθων ἔχει ἀποστριβεῖ ὀλίγον ἐκ πατημάτων, ἐνῶ δὲν φέρει ἴχνη ἐπικαθημένων λίθων. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ πρόδρομος ἦτο ἀνοικτὸς πρὸς νότον ὑπόστεγος χῶρος. Τὸ σχῆμα τοῦ οἰκοδομήματος εἶνέ πως ναϊδίόσχημον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ κτίριον θὰ ἀνῆκε εἰς τὸ φρουρικὸν συγκρότημα ὡς φυλακεῖον ἴσως. Οὐδὲν ἄλλο μέλος τοῦ κτιρίου εὐρέθη ἐκτὸς θραυσμάτων ἀπλῶν κεραμιδιῶν.

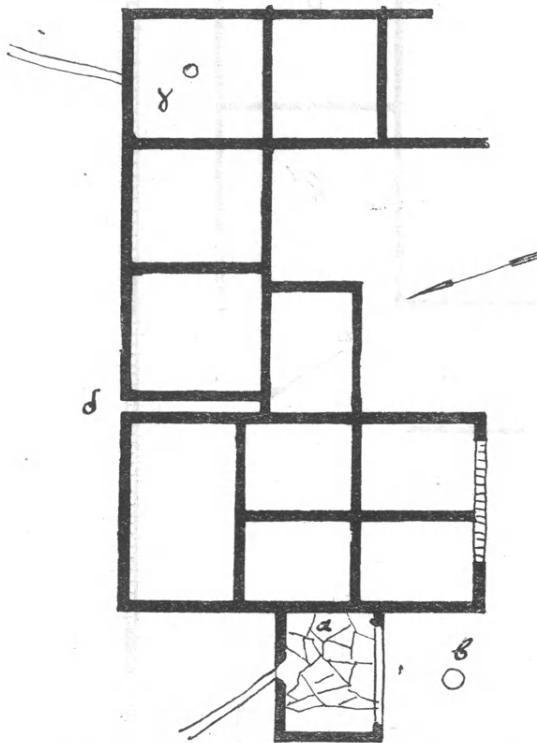
Ὑπὸ τὸν ἀνατολικὸν λόφον ἀνεσκάφησαν τὰ πενιχρά, ἀρκούτως ὅμως διδακτικὰ θεμέλια μιᾶς οἰκίας μήκους 27 περ. μ. καὶ σωζομένου πλάτους 19 μ. (εἰκ. 3). Μὲ μικρὰν συμπλήρωσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ νοτίου τοίχου τῆς

Εικ. 3. Σχεδιάγραμμα της οικίας Α. του 'Αργινίου.

αὐτῆς τῆς οικίας, ἥτις δύναται νὰ στηριχθῆ εἰς ὑπάρχοντα ἕχνη, καταρτίζομεν διάγραμμα τῆς κατοίσεως τῆς οικίας ταύτης ὑπενθυμίζον πολὺ τὸ ἀνάλογον τῆς γνωστῆς ἐκ τῆς Πριήνης οικίας τοῦ 4ου αἰῶνος. (πρβ. καὶ οἰκίαν

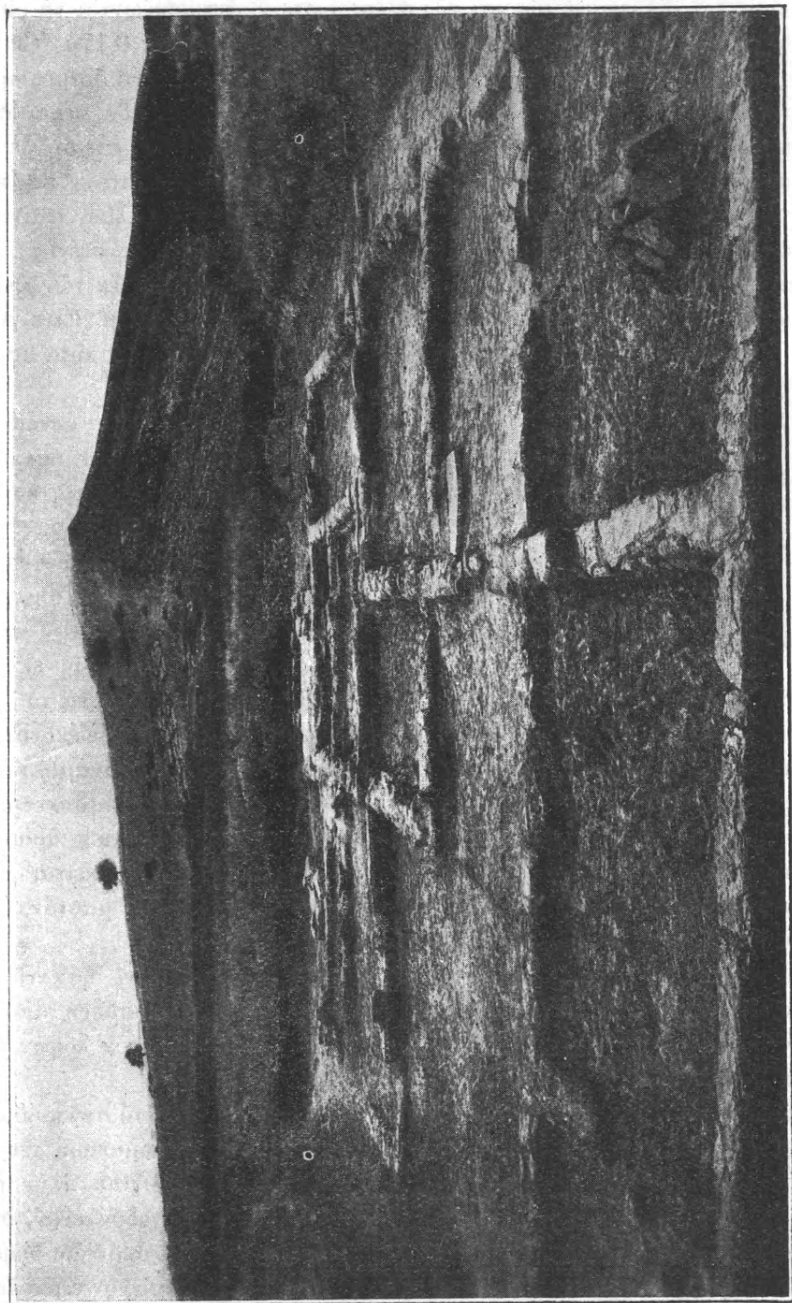
Πέλλης, Οἰκονόμος, Πρακτ. Ἀρχ. Ἑταιρ. 1915). Ἔχομεν, δηλαδή, τὸ σχῆμα μιᾶς περικλείστου καὶ πρὸς τὰ ἔσω στρεφομένης οἰκίας εἰς ἣν διὰ τοῦ προθύρου (α) καὶ τῆς θύρας τῆς αὐλῆς εἰσερχόμεθα συναντῶντες εὐρὺν ἐλεύθερον χῶρον, αὐλήν, ἐξ ἧς αὐλίζονται καὶ φωτίζονται τὰ κατὰ τὰς 2 ἢ 3 πλευρὰς διατεταγμένα δωμάτια. Ὁ χῶρος οὗτος δυνατὸν νὰ ἦτο ὑπόστεγος. Ἡ εἴσοδος εἶνε ἀπὸ δυσμῶν, ἔναντι δὲ πρὸς ἀνατολάς, εἰς τὸ βάθος τῆς αὐλῆς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὸν οἶκον (β) καὶ πρὸ αὐτοῦ τὴν ἀνοικτὴν

Εἰκ. 4. Σχεδιάγραμμα τῆς οἰκίας Β. τοῦ Ἀγρινίου.

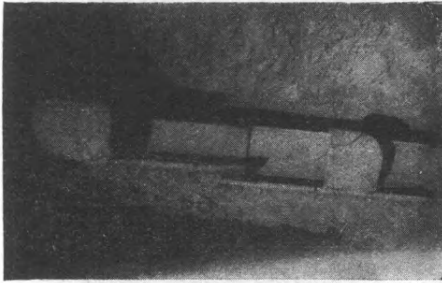
προστιάδα ἢ παστιάδα (β'). Δὲν εὐρέθησαν βάσεις κίωνων μεταξὺ τῶν παραστάδων, δὲν ἀποκλείεται ὁμως καὶ νὰ ὑπῆρχον. Παραπλευρῶς τούτου ὑπάρχουν ἄλλα δωμάτια κατὰ τὴν Β. πλευρὰν μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνοικτὸς διάδρομος (γ) φέρων πρὸς τὴν αὐλήν. Πιθανὸν ἐκεῖ νὰ ὑπῆρχε κλίμαξ φέρουσα εἰς δεύτερον ὄροφον, ὅπως εἰς τὸν ἀντίστοιχον διάδρομον τῆς οἰκίας τῆς Πριήνης, ἃν καὶ ἐκεῖνος εἶνε κατὰ τὸ ἥμισυ στενωτέρου τοῦ ἡμετέρου.

Πρὸς τὸ κέντρον τῆς πεδιάδος ἦν κατεῖχεν ἡ πόλις ἀνεσκάφησαν καὶ ἄλλα θεμέλια οἰκιῶν 25μ. × 16μ. (εἰκ. 5). Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχει πλακόστρωτον προαύλιον 4.80 × 5.20 μ. (εἰκ. 4α), τὸ ὁποῖον ὁμως θὰ ἐξετείνετο, ὥστε νὰ περιλαμβάνῃ καὶ τὸ ὄπισθεν εἰς ἀπόστασιν 2μ. ἀποκαλυφθὲν φρέαρ. Τοῦτο (β) ἔχει ἄνοιγμα 0,75μ. καθαρισθὲν δὲ ἐντελῶς παρουσίασεν ὠραῖον ἐκ πλακωτῶν λίθων ἐσωτερικὸν τοίχωμα καὶ εἰς βάθος 7μ. δροσερὸν καὶ γευστικὸν ὕδωρ. Τὰ ὄμβρια ὕδατα ἀπωχετεύοντο ἐκ τοῦ πλακοστρώτου προαυλίου διὰ ὑδροσωλῆνος σωθέντος εἰς μῆκος 4μ., ἕτερος δὲ ὑδροσωλὴν παρατηρήθη ἔξω τοῦ ἀκρινοῦ πρὸς ἀνατολάς δωματίου (γ)· κεραμίδες ἡμικυλινδρικαὶ μῆκους 1μ. στενωτέραι πρὸς τὰ κάτω, ὥστε νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν

Εἰκ. 5. Ἐρείπια οἰκίας Β. τοῦ Ἀγρινίου. Εἰς τὸ βᾶθος ὁ δυτικὸς λόφος τῆς Ἀκροπόλεως.

ἀκόλουθον, ἐπιτιθέμεναι ἢ μία ἐπὶ τῆς ἄλλης, ὥστε ν' ἀντικρύζονται τὰ κοῖλα αὐτῶν μέρη, ἀπετέλουν τοὺς ὑδροσωλῆνας τούτους ἀνοίγματος 0,17μ. (εἰκ 6). Τρίτος τοιοῦτος σωλῆν παρουσιάσθη μεταξὺ τῶν θεμελίων δύο διαμερισμάτων, ἦτο δὲ ἀκάλυπτος, ἀπλοῦς δηλαδὴ αὐλάξ διὰ ἡμικυλινδρικών κεραμίδων κατεσκευασμένος (δ). Τὸ πλάτος του εἶνε μεγαλύτερον, 0,55μ. ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο, εἰς ἐπίπεδον ὑψηλότερον κατὰ ἓν περίπου μέτρον τῶν ἄλλων καὶ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐπιφάνειαν τῶν θεμελίων φαίνεται ὅτι ἦτο προωρισμένος νὰ δέχεται ὕδατα καταπίπτοντα ἐκ τῆς στέγης, εἶνε πολὺ πιθανὸν ὅτι μεταξὺ τῶν δύο διαμερισμάτων, ἅτινα καὶ ἐκ τῶν θεμελίων φαίνεται ὅτι δὲν συνήπτοντο, ὑπῆρχεν ὑπαιθρος χῶρος 0,55μ. Εἶνε γνωστά, ἄλλωστε, καὶ ἄλλα τοιαῦτα παραδείγματα.

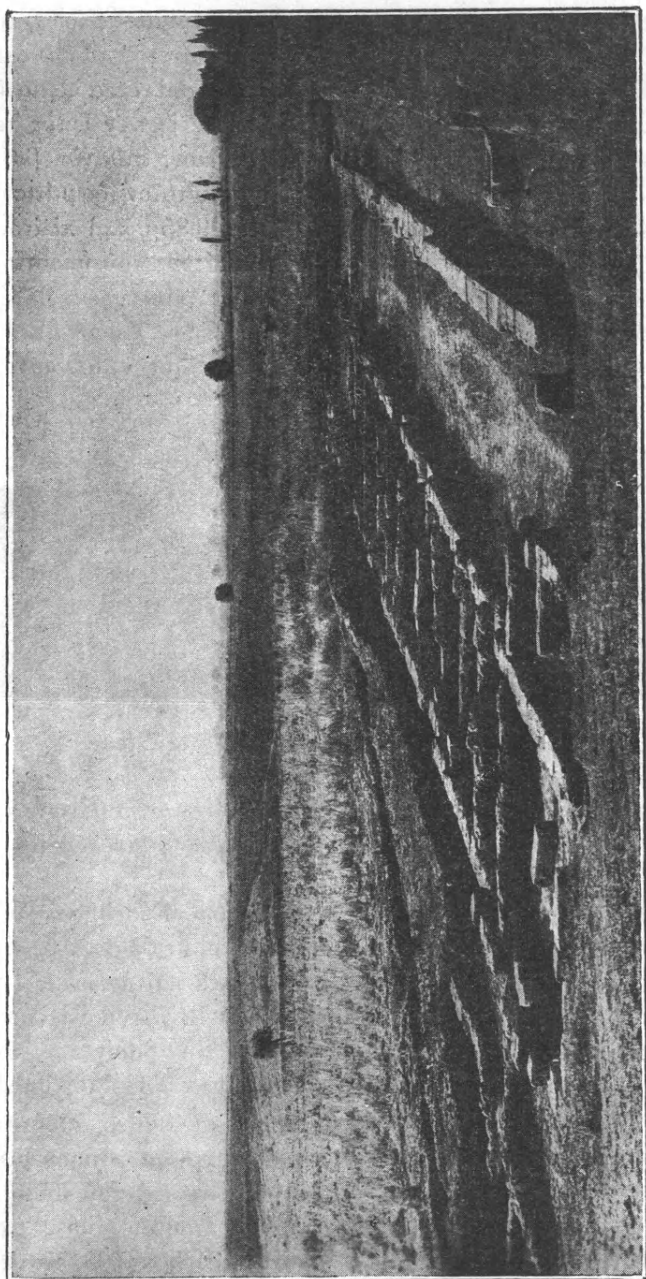
Εἰκ. 6. Τμήμα ὑδροσωλῆνος.

Εὐρέθησαν πλῆθος ὀστράκων οἰκιακῶν ἀγράφων ἀγγείων καὶ στόμια μεγάλων πίθων ἀρκετὰ καθὼς καὶ θραύματα κεραμίδων. Τρεῖς ἕως τέσσαρες καλυπτῆρες ἐμποιοῦν ἐντύπωσιν διότι ἔχουν μῆκος 0,50μ. καὶ πάχος 0,04μ. Εἰς τὸ ἀκρινὸν πρὸς ἀνατολὰς δωμάτιον εὐρέθη εἰς τὸ μέσον πίθος καταχωσμένος εἰς τὸ ἔδαφος, εἰς τὸ παραπλεύρως δὲ ἑκατοντὰς

περίπου «σφονδυλίων» διαφόρων μεγεθῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ, ἀναμιξ κωνικῶν καὶ πυραμιδοειδῶν, διατρήτων καὶ μῆ, ἅτινα ἦσαν ἐκεῖ ὡς ἀποθηκευμένα πρὸς πώλησιν. Εἰς ἄλλο δωμάτιον εὐρέθη μικρὸν πῆλινον εἰδώλιον κακίστης διατηρήσεως, τοῦ ὁποίου μόλις διακρίνεται ἡ παράστασις. Πρόκειται περὶ εἰδώλιον γυμνῆς γυναικός, ἣτις διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς πιέζει τὸν μαστόν, ἐνῶ τὴν ἄλλην ἐκτείνει πρὸ τῶν σκελῶν.

Τὸ κυριώτερον ὅμως εὔρημα τῆς μέχρι τοῦδε ἐρεῦνης εἶνε ἡ κατὰ τὸ κέντρον περίπου τῆς πόλεως ἀποκαλυφθεῖσα στοὰ ἣτις φερομένη ἀπὸ Β πρὸς Ν ἀκριβῶς, ἦτο ἀνοικτὴ πρὸς Δ., ἔβλεπε, δηλαδὴ, πρὸς τὸν λόφον τῆς ἀκροπόλεως. (εἰκὼν 7).

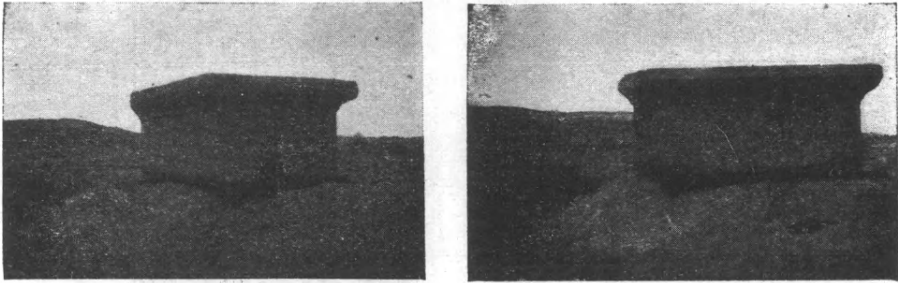
Τὸ ὅλον οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος 72 περ. μέτρων, ὁ ὑπόστεγος ὅμως χῶρος ἦτο μικρότερος ἀντικρύζων μίαν σειρὰν ἕξ ἑνδεκα δωματίων τετραγωνικῶν σχεδὸν καὶ ἴσων μεταξὺ τους, διαστάσεων 4.80×4.70μ. πλὴν τοῦ ἔκτου, τοῦ μεσαίου δηλαδὴ, τὸ ὁποῖον ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν εὐρῦ, δηλ. 2.55×4.70μ. Κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς πλευρὰς τῶν δύο ὡς ἄνω ἀκρινῶν δωματίων, τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τελευταίου, ὑπάρχει θεμέλιον φερόμενον ἐξακολουθητικῶς καὶ καθέτως πρὸς τὸ ἐναντι θεμέλιον τοῦ στυλοβάτου τῆς στοᾶς.

Εικ. 7. 'Η Στοά του 'Αργινίου, από Δ.

Ὁ στυλοβάτης ἐκτείνεται εἰς ἀπόστασιν 5.75μ. ἀπὸ τῆς προσόψεως τῶν ὡς ἄνω ἕνδεκα δωματίων, σωζόμενος εἰς μῆκος 19 περίπου μέτρων· τὸ θεμέλιόν του ὅμως ἐξακολουθεῖ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασίν του τῶν 53 μέτρων.

Πρὸς Β. ἐξακολουθητικῶς πρὸς τὴν σειρὰν τῶν ἕνδεκα δωματίων, ὑπάρχει καὶ ἄλλο μεγαλύτερον (6.15×4.70μ. τὸ ὁποῖον ἔμενεν ἐκτὸς τοῦ ὑποστέγου, ἐνώπιον δὲ αὐτοῦ εὐρέθη γωνιῶδές τι θεμέλιον, πιθανὸν βάρθρου τινός. Ἀντιθέτως εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν μετὰ τὸ τελευταῖον δωματίον τοῦ ὑποστέγου, ἐκτείνεται μία μεγάλη αἴθουσα μῆκους 9.85μ. καὶ πλάτους ὅσον τὸ πλάτος τῶν ἄλλων δωματίων ὁμοῦ μετὰ τοῦ πλάτους τοῦ ὑποστέγου. Εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς αἰθούσης ταύτης εὐρέθη τετράπλευρον θεμέλιον (1.40×1.30μ.) ἀποτελούμενον ἐκ τεσσάρων τετραπλεύρων λίθων. Ἐπ' αὐτοῦ θὰ ἐστηρίζετο βάρθρον τι, ἴσως καὶ βωμός. Εἰς τὴν αὐτὴν ἄλλωστε αἴθουσαν

Εἰκ. 8α - β. Ἐπίκρανα τῶν πεσσῶν τῆς Στοᾶς.

εὐρέθησαν καὶ τρία τεμάχια ἐκ τῶν γνωστῶν ἐκεῖνων πηλίνων περιρραντηρίων ἅτινα ἀνεστραμμένα ἐνθυμίζουσι πως ἀρχαῖκόν ἔχινον μετὰ τοῦ ἄβρακος δωρικοῦ κιονοκράνου.

Οἱ στῦλοι τῆς στοᾶς ἦσαν τετράπλευροι πεσσοί. Εὐρέθησαν δύο τμήματα τοιούτων πεσσῶν, οὐχὶ κατὰ χώραν, διαστάσεων τομῆς 0,38×0,31μ. καὶ ὕψους τὸ μὲν ἐν 0,80μ., τὸ δὲ ἄλλο, φέρον εἰς τὰ πλάγια καὶ ἀγκῶνας 1,25μ. Ἐπίσης εὐρέθησαν πρὸ τοῦ στυλοβάτου κατὰ τὴν Β. πλευρὰν τέσσαρα ὅμοια ἐπίκρανα πεσσῶν ὕψους 0,18μ. φέροντα εἰς τὴν βάσιν των ἀναθύρωσιν (εἰκ. 8α - β). Ἡ βάσις τῶν ἐπικράνων ἔχει διαστάσεις 0,38×0,25μ. εἶνε δηλαδὴ κατὰ τι στενώτερα τῶν πεσσῶν. Ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων ἀπὸ τῆς στοᾶς ἔκειτο ἄλλο μεγαλύτερον τμήμα πεσσοῦ ὕψους 1,50μ. μετὰ τοῦ ἐπικράνου, ἰδίου τύπου, τὸ ὁποῖον εἶνε ἐπὶ τοῦ ἰδίου λίθου τοῦ πεσσοῦ διαμορφωμένον. Ἡ τομὴ τοῦ πεσσοῦ τούτου, ὅστις φαίνεται ὅτι ὁμοίως προέρχεται ἐκ τῆς στοᾶς, δίδει διαστάσεις 0,38×0,28. Κατὰ τὰς πλευρὰς πρὸς τὰ ἔξω, τόσον τὰ ἐπίκρανα, ὅσον καὶ οἱ πεσσοὶ φέρουν στενὴν ται-

νίαν λείαν, ἐνῶ τὸ ἄλλο μέρος ἔχει ἀδρομερῶς ἀποξεσθῆ διὰ χονδρῶν κτενίου. Ἄπαντα τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ταῦτα μέλη εἶνε ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐγχωρίου ἀμμολίθου. Πιθανὸν οἱ πεσσοὶ οὗτοι τῆς στοᾶς νὰ ἐπάτουν ἐπὶ βάσεως, ἄβακος μᾶλλον, διότι πλησίον τοῦ ἐνὸς εὐρεθέντος κορμοῦ, εὐρέθη καὶ τετράπλευρος λίθος $0,62 \times 0,59$ μ. ὕψους δὲ $0,23$ μ. ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν σαφῆ ἴχνη ἐπικαθημένου σώματος, ἅτινα δίδουν διαστάσεις τὰς ἰδίας σχεδὸν ($0,39 \times 0,32$ μ.) τῆς τομῆς τοῦ παραπλεύρως εὐρεθέντος πεσσοῦ. Ἐπὶ τοιούτων ἀβάκων ἔβαιον καὶ οἱ πεσσοὶ τῆς στοᾶς τοῦ Μολυκρείου, ὅπου εὐρέθησαν κατὰ χώραν (Ὁρλάνδος, Α.Δ. ΙΧ, 55 παρ.).

Ἐπὶ τοῦ σωζομένου τμήματος τοῦ στυλοβάτου παρατηρήθησαν ἴχνη ἐπικαθημένου σώματος, κατ' ἀποστάσεις δὲ μένει καὶ ἔξεργόν τι ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔβαινε κατακορύφως ἄλλο σῶμα. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημείων τούτων δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν τὸ μεταξόνιον τῶν πεσσῶν εἰς 2.40 μ. ὥστε ἡ στοὰ θὰ εἶχεν ἐν ὄλῳ 22 πεσσοὺς καὶ οὗτοι ἦσαν οὕτω διατεταγμένοι, ὥστε εἰς ἕκαστον δωμάτιον ν' ἀντιστοιχοῦν τρεῖς πεσσοὶ ἀντίκρυζοντες οἱ δύο μὲν τοὺς καθέτους τοίχους τοῦ δωματίου, ὁ δὲ μέσος τὸ μέσον τῆς προσόψεως του. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ ἄκροι πεσσοὶ ὑπολογίζονται οἱ αὐτοὶ καὶ διὰ τὰ συνεχόμενα δωμάτια. Ἡ ἀναλογία αὕτη δὲν τηρεῖται μόνον κατὰ τὸ μέσον δωμάτιον ἐκ τῶν ἑνδεκα, τὸ ἕκτον, διότι αὐτὸ εἶχε πλάτος μικρότερον καὶ ἐπομένως οἱ ἀπέναντι πεσσοὶ ἀντίκρυζον μόνον τοὺς καθέτους τοίχους τοῦ δωματίου τούτου χωρὶς νὰ ὑπάρχη ἄλλος καὶ κατὰ τὸ μέσον τῆς προσόψεώς του. Κατὰ τὸ σημεῖον μάλιστα τοῦτο τὸ μεταξόνιον θὰ ἦτο καὶ κατὰ $0,10$ μ. μεγαλύτερον.

Ἐὰν διὰ τὸ ὕψος τῶν πεσσῶν ὑπολογίσωμεν 7 ἕως 8 βάσεις, τότε θὰ εἶχον ὕψος περίπου 3 μέτρων, πλεόν τὸ ὕψος τῶν ἀβάκων τῆς βάσεως. Τὸ μεταξόνιον ὁμως εἶνε μέγα ἐν σχέσει πρὸς τὴν βάσιν τῶν πεσσῶν. Καὶ δὲν πρέπει μὲν ἐδῶ νὰ ζητήσωμεν κλασικὰς ἀναλογίας, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον πιθανὸν ὅτι τὸ ἐπιστύλιον ἦτο ξύλινον. Οὐδὲν ἄλλωστε τμήμα ἐπιστυλίου εὐρέθη. Εὐρήματα κινητὰ ἄξια λόγου δὲν ἐγένοντο. Ἀρκετὸν πλῆθος ὀστράκων μαγειρικῶν κυρίως σκευῶν, χυτρῶν ἀνοικτοστόμων καὶ στομίων πίθων τεμάχια, δύο ἢ τρεῖς λύχνοι, σφονδύλια καὶ τμήμα ἀκροκεράμου μὲ κακὸν διὰ πίεσεως ἀποτυπωθὲν ἀνθέμιον. Τινὰ ὀστρακα εἶχον καλὸν μελανὸν χρῶμα, οὐδὲν ὁμως εὐρέθη φέρον διακόσμησιν. Ἐπίσης εὐρέθη εἰς τρία τεμάχια λίθινος χειρόμυλος τοῦ γνωστοῦ τύπου. Ἐκ δεκαπεντάδος εὐρεθέντων νομισμάτων ἐγένετο δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθῶσιν ἑπτὰ — τὰ πλεῖστα Αἰτωλῶν — ἅπαντα ἀνήκοντα εἰς τοὺς κατὰ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. χρόνους. Ὁ πρὸ τῆς στοᾶς χῶρος ἠρευνήθη ἐπιμελῶς ἀλλὰ τίποτε δὲν ἦλθεν εἰς φῶς. Τὰ ὀπισθεν τοῦ ὑποστέγου δωματία θὰ ἦσαν βεβαίως καταστήματα, ὥστε τὸ προκείμενον οἰκοδόμημα φαίνεται μᾶλλον ὅτι ἦτο στοὰ τῆς ἀγορᾶς

τῆς πόλεως, ἀσφαλῶς δὲ θὰ ἦτο ἐκ τῶν μεγαλυτέρων οἰκοδομημάτων τῆς.

Ὅμοῦ μετὰ τῆς ἀποπερατώσεως τῆς ἐρεῦνης τοῦ ὑπολοίπου μέρους τῆς γραμμῆς τοῦ τείχους πρὸς καταρτισμὸν τοῦ σχεδιαγράμματος, εἶνε ἀκόμη ἀνάγκη νὰ ἐρευνηθῶσιν ἀνασκαφικῶς δύο ἢ τρία σημεῖα τὰ ὁποῖα ἔχω ἐπισημάνει ἐντὸς τῆς πόλεως. Πιθανὸν εἰς τὸ ἐν τουλάχιστον ἕξ αὐτῶν νὰ ὑπάρχουν τὰ ἐρείπια ἱεροῦ. Ἐπίσης θὰ ἐρευνηθοῦν μερικὰ θεμέλια οἰκοδομημάτων φρουριακοῦ χαρακτῆρος τὰ ὁποῖα παρετήρησα εἰς τοὺς πλησίον λόφους. Ὅσον διὰ τὸ νεκροταφεῖον τῆς πόλεως ἐκ μερικῶν ἐνδείξεων φαίνεται ὅτι ἐξετείνεται πρὸς νότον, εἰς τὰ καπνοτόπια τοῦ Ζαπαντίου, εἶνε δύσκολος δὲ ἡ ἔρευνά του καθόσον εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο οἱ κάτοικοι οὐδόλως στέργουν εἰς ἐπεμβάσεις ἐπὶ τῶν πλουτοφόρων ἔδαφῶν των τὰ ὁποῖα ἀνεξαντλήτως καλλιεργοῦν. Ἐν τούτοις θὰ γίνονιν ἀπόπειραί τινες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΗΛΙΑΔΗΣ

8. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ
ΕΝ ΑΓ. ΒΑΣΙΛΕΙΩΙ ΧΑΛΑΝΔΡΙΤΣΗΣ ΑΧΑΪΑΣ

Ἡ Χαλανδρίτσα, πρωτεύουσα τοῦ δήμου Φαρῶν τῆς ἐπαρχίας Ἀχαΐας κεῖται εἰς ὕψος 334 μ. ἐπὶ τῶν Ν.Δ. προβούνων τοῦ Παναχαϊκοῦ ὄρους, μεταξὺ τοῦ 21ου καὶ 22ου χιλιομέτρου τῆς ἀπὸ Πατρῶν εἰς Καλάβρυτα ὁδοῦ, καὶ εἶναι γνωστὴ κυρίως ἐκ τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας, καθ' οὓς ἦτο ἐκ τῶν ἐπισήμων πόλεων, ἀποτελέσασα ἰδίαν Βαρωνεῖαν κατὰ τὸ 1209, ἧς πρῶτος βαρῶνος ὑπῆρξεν ὁ Audebert dela Tremouille καὶ διασφύζουσα ἔτι τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον αὐτῆς.

Ἡ Χαλανδρίτσα εἶναι ἄγνωστος εἰς παλαιότερους χρόνους, δι' ὃ δὲν ἠξιώθη προσοχῆς περισσοτέρας ὑπὸ τοῦ Κουρτίου (Peloponnesos 1 σ. 457). Πλείονα περὶ αὐτῆς ἴδε εἰς ἱστορίαν Πατρῶν ὑπὸ Στ. Θωμοπούλου σελ. 311 καὶ ἑξῆς.

Οἱ πρόβουνοι τοῦ Παναχαϊκοῦ ὄρους πρὸς τὴν Ν.Δ. αὐτοῦ πλευράν, ἐφ' ὧν κεῖται ἡ Χαλανδρίτσα, ὀνομάζονται νῦν Μερτίτσα. Ὅλίγα λεπτά δὲ πρὶν φθάσωμεν εἰς Χαλανδρίτσαν ἐρχόμενοι ἐκ Πατρῶν πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ ὑπάρχει σειρὰ μικρῶν λοφίσκων καλουμένην Τρουμπῆς κάτωθι τῶν ὁποίων ὑπάρχουσιν ἀγροί, ἔλαιῶνες καὶ ἄμπελοι εἰς θέσιν, ἧτις καλεῖται ἅγιος Βασίλειος.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς θέσεως ταύτης ἀποτελεῖται ἐκ μαλακοῦ ἀσβεστοβριθοῦς ψαμμίτου βράχου, ἐφ' οὗ ἐκτείνεται μέγα εἰς ἕκτασιν Μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον.

Εἰς τὸ νεκροταφεῖον αὐτὸ ἐκτὸς τῶν συνήθων λαξευτῶν Μυκηναϊκῶν θαλαμοειδῶν τάφων, ὑπάρχουσι καὶ θολωτοὶ ἐκ πλακοειδῶν λίθων τάφοι εἰς τὰς κορυφὰς τῶν μικρῶν λοφίσκων, οἵτινες καλοῦνται νῦν Τρουμπές (προφανῶς ἐκ τοῦ τύμβου), ἐφ' ὧν διέκρινα τρεῖς τοιοῦτους τάφους, ὧν οἱ δύο ἡμικατεστραμμένοι ὑπὸ τινος αὐτόθι ἀπὸ τριακονταετίας ἐγκατασταθέντος πονηροτάτου Ἡπειρώτου ἀγροφύλακος Δημητρίου Σταύρου, ἐξάγοντος ἐκεῖθεν λίθους διὰ τὴν ἀνάγερσιν ἐκκλησίας, ὡς μοι εἶπεν, ἀλλὰ καὶ συλλέγοντος εὐρήματα ἀρχαῖα, ὧν τινὰ μοι παρέδωσε καὶ τινὰ κατέσχεσα.

Τοὺς τύμβους αὐτοὺς θέλομεν ἐρευνήσει προσεχῶς, ὡς καὶ ἐτέρους ὁμοίους, ὑπάρχοντας εἰς τὰς κορυφὰς ἄλλων λόφων περὶ τῆς Χαλανδρίτσης καὶ εἰς ἄλλας διευθύνσεις.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ θέρους αὐτοῦ περιορίσθημεν μόνον εἰς ἀνασκαφὴν λαξευτῶν θαλαμοειδῶν τάφων.

Τῶν πλείστων τούτων οἱ θόλοι ἀτυχῶς εἶχον καταπέσει, μόνον δὲ ὀλίγων ἢ διατήρησις ἦτο καλὴ καὶ ἰδίως ἑνὸς τάφου (εἰκ. 1), ὅστις παρέμεινεν ἀβλαβῆς καὶ ἀσύλητος, διότι οὐδὲ σταγῶν ὕδατος εἶχεν εἰσχωρήσει εἰς αὐτόν.

Ἐντὸς τοῦ τάφου αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ σχέδιον (εἰκ. 1α) ἐπισυνάπτωμεν ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Πάτραις καλλιτέχνου φωτογράφου κ. Ν. Ἀτζαρίτη, εὔρομεν πάμπολλα ἀγγεῖα ἀνέπαφα καὶ εἰς τὴν θέσιν, εἰς ἣν εἶχον ἀποθέσει αὐτὰ οἱ τὸν τελευταῖον νεκρὸν θάψαντες ἐν αὐτῷ.

Τῶν εὐρημάτων γενικὸν κατάλογον ἐπισυνάπτω.

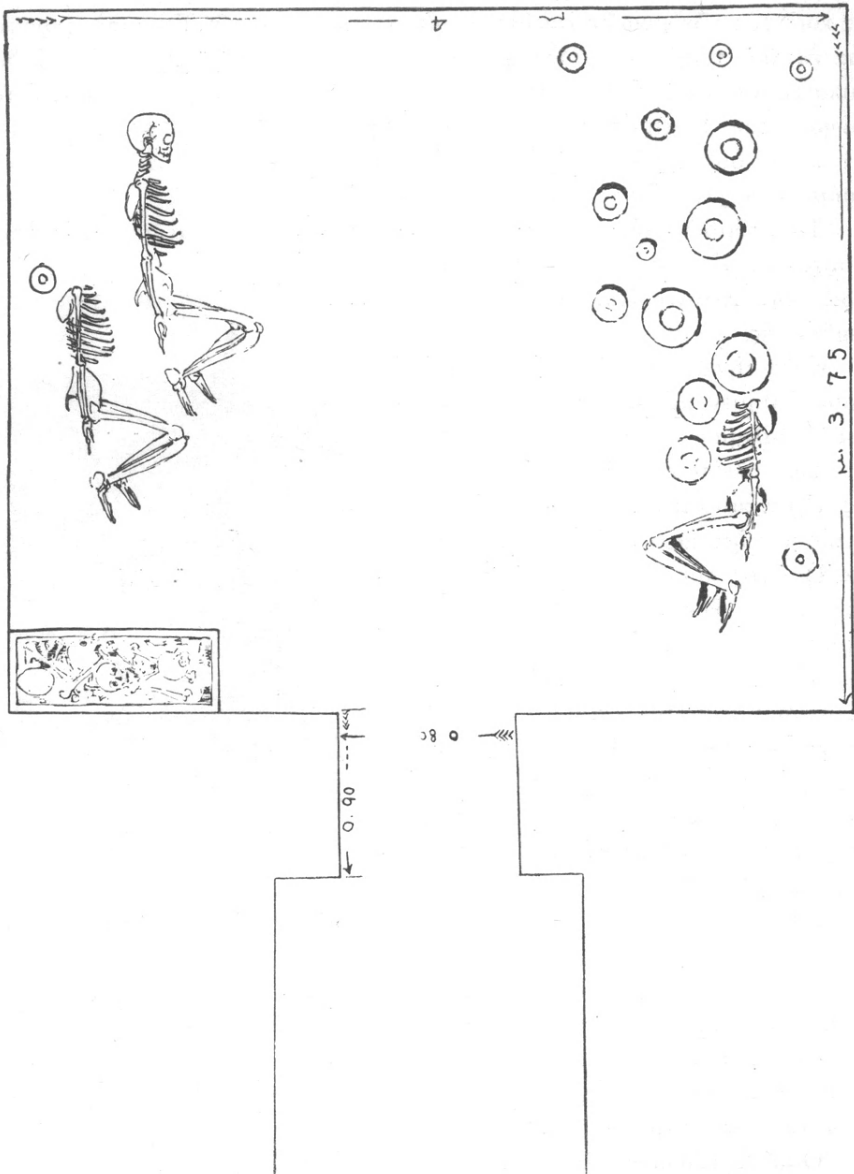
Εἰδικῶς δ' ὅμως ἐν τῷ τάφῳ τούτῳ, τοῦ ὁποίου τὰς διαστάσεις βλέπει τις ἐν τῷ ἐπισυναπτομένῳ σχεδίῳ, εὔρομεν μεγίστους ἀμφορεῖς μὲ τέσσαρα ὄτα σχοινοειδῆ, ὧν τὰ δύο ἐπὶ τῶν ὤμων, τὰ δ' ἕτερα δύο ἐπὶ τῆς κοιλίας, φέροντας μόνον ἐπὶ τῶν ὤμων γεωμετρικὰ κοσμήματα διακρινόμενα εἰς τὰς ληφθείσας φωτογραφίας αὐτῶν (εἰκ. 2 - 4).

Ὅμοίως εὔρομεν πλείστους ἱκανῶς μεγάλους τυφλοστόμους ἀμφορεῖς (εἰκ. 5 - 6) ὡς καὶ τυφλόστομα ἀμφορεῖδια πλεῖστα, ἅτινα πάντα ἴσαντο ὄρθια ἐν τῷ δαπέδῳ τοῦ τάφου στηριζόμενα ἐπὶ τοῦ στομίου αὐτῶν (εἰκ. 7).

Ἡ σύμπτωσις αὕτη τῆς εὐρέσεως πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν τυφλοστόμων

Εἰκ. 1. Εἴσοδος ἀσυλήτου σπηλαίου ἁγίου Βασιλείου Χαλανδρίτσης.

Εικ. 1α. Σχέδιον ἀσυλήτου τάφου ἁγίου Βασιλείου Χαλανδρίτης
ἐκπονηθὲν ὑπὸ ζωγράφου-φωτογράφου κ. Ν. Ἀτζαρίτη.

ἀγγείων εἰς τὴν ἀνωτέρω θέσιν ὑποδηλοῖ τὴν σκόπιμον αὐτῶν τοποθέτησιν, πρὸς τέλεσιν ἴσως σπονδῶν ἐπὶ τῶν νεκρῶν.

Ἐν τῷ δαπέδῳ τοῦ τάφου διέκριναν εὐθὺς ἀμέσως καθαρώτατα τοὺς σκελετοὺς τριῶν νεκρῶν, ἐνὸς δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ καὶ δύο ἀριστερὰ εἰς ἀρίστην διατήρησιν καὶ εἰς θέσιν πλαγίως κοιμωμένων μὲ κεκλιμένα τὰ σκέλη, ὡς συνήθως.

Ἡ ἀρίστη αὕτη διατήρησις τοῦ τάφου, τῶν ἀγγείων καὶ τῶν νεκρῶν μὲ ἠνάγκασε νὰ κλείσω καὶ πάλιν τὸν τάφον, πρὸς τελειοτέραν μελέτην καὶ παρατήρησιν καὶ νὰ λάβω καὶ σχέδιον αὐτοῦ, ἀφοῦ φωτογραφία δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ληφθῇ, λόγῳ τοῦ μεγάλου σκότους.

Οἱ σκελετοὶ δ' ὅμως, πλὴν ἐνός, ἦσαν ἄνευ κρανίων. Διὰ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἠπόρουσαν ἐπὶ πολὺ, μέχρις ὅτου μετὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ τάφου, ἐρευνῶν τὸ ἔδαφος αὐτοῦ πρὸς ἀνεύρεσιν τυχὸν λάκκων ἐν αὐτῷ, ἀνεκάλυψα εἰς τὴν γωνίαν τοῦ τάφου, ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου, λάξευμα τετραγωνικὸν ἱκανῶς βαθύ, πλήρες ὀστέων, ὧν τὴν ἀνωτάτην θέσιν κατεῖχον πλεῖστα κρανία, περισσότερα τῶν δύο.

Κατ' ἀκολουθίαν συμπεραίνομεν ὅτι ἐν τῷ τάφῳ αὐτῷ εἶχε γίνεαι κατὰ καιροὺς ἀνακομιδὴ ὀστέων προγενεστέρων νεκρῶν καὶ ὅτι κατὰ τὴν ταφὴν τοῦ τελευταίου νεκροῦ, ὅστις ἦτο ὁ ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ, δὲν ἐγένετο συλλογὴ τῶν ὀστέων τῶν δύο πρὸς τὰ δεξιὰ νεκρῶν, ἀλλὰ μόνον τῶν κρανίων αὐτῶν, τὰ ὅποια ἐτοποθετήθησαν ἐν τῷ τετραγωνικῷ λάξεύματι, τὸ ὅποιον ἐχρησίμωσαν ὡς ὀστεοθήκη.

Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς αὐτῆς καταδεικνύομεν ὅτι ὁ περὶ τὴν Χαλανδρίτσαν χῶρος κατφκῆθη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ τοῦ ἀρχαιοτάτου λαοῦ, ὅστις εἶχε καταλάβει καὶ τὰς λοιπὰς Ἑλληνικὰς χώρας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὡς καὶ διὰ τῆς μελλούσης ἀνασκαφῆς τῶν θολωτῶν τύμ-

Εἰκ. 2. Μέγας ἀμφορεὺς τετράωτος ἀγίου Βασιλείου Χαλανδρίτσης μετὰ γραμμικῶν κοσμημάτων ἐπὶ τῶν ὤμων.

βων τῆς Χαλανδρίτης, καὶ ἄλλων Μυκηναϊκῶν νεκροταφείων τῆς Ἀχαΐας θὰ καταδειχθῇ ὅτι ὁ πολιτισμὸς οὗτος εἶχεν ἐξαπλωθῆ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ἀχαΐας, ἐν τῇ ὁποία δὲν ἐπιστεύετο μέχρι τῶν ἐμῶν ἀνασκαφῶν ὅτι θὰ εὐρεθῶσιν ἴχνη αὐτοῦ.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΠΡΟΣΤΟΒΙΤΣΗΣ - ΤΡΙΤΑΙΑΣ

Εἰς Προστοβίτσαν, χωρίον κείμενον εἰς ὕψος 72,5 μέτρων ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους Ἐρυμάνθου (ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς, τῆς Ἀνατο-

Εἰκ. 3. Μέγας ἀμφορεὺς ἀγίου Βασιλείου Χαλανδρίτης μετὰ γραμμικῶν κοσμημάτων ἐπὶ τῶν ὤμων.

λικῆς, τοῦ αὐτοῦ ὄρους κεῖται ἡ Δίβρη Ἡλείας) καὶ ὀλίγον ἔξωθεν τοῦ χωρίου πρὸς Δ. ἀπλοῦνται λόφοι ἰκανῆς ἐκτάσεως ἐξ ἀσβεστοβριθοῦς ψαμμίτου λίθου λίαν εὐθρύπτου, ἐφ' ὧν οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῶν μερῶν αὐτῶν ἐλάξευον τὰς νεκρῆς κατακόμβας πρὸς ταφὴν τῶν νεκρῶν, τὰς ὁποίας γνωρίζομεν πάντες ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Λαξευτῶν Μυκηναϊκῶν σπηλαίων ἢ θαλαμοειδῶν τάφων.

Ἀκριβῶς ἄνωθεν τῆς ἐκτάσεως ταύτης καὶ εἰς ἀπόστασιν μικροτέραν τῶν πέντε λεπτῶν τῆς ὥρας ὑπάρχει μικρὰ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Μαρίνης, ἡρειπωμένης σχεδόν, εἰς τὸ ἱερὸν τῆς ὁποίας ἀναβλύζει πηγὴ καθαρωτάτου καὶ

ψυχροτάτου ἀφθόνου ὕδατος. Τὸ χωρίον Προστοβίτσα καίπερ μικρὸν θεωρεῖται πρωτεύουσα τοῦ δήμου Τριταίας, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχαία πόλις Τρίταια,

Εἰκ. 4. Ἀμφορεῖς ἐξ ἁγίου Βασιλείου Χαλανδρίτης μετὰ γραμμικῶν κοσμημάτων ἐπὶ τῶν ὤμων

ἢ κατ' ἐξοχὴν μεσογειακὴ πόλις τῆς Ἀχαϊκῆς δωδεκαπόλεως, τοποθετεῖται πολὺ μακρὰν τῆς Προστοβίτσης, εἰς ἀπόστασιν δέκα πέντε ὥρων, εἰς χωρίον Καστρίτσι τῆς περιφερείας ἁγίου Βλασίου, ὅπου ἔχουν ἀναφανῆ τὰ ἐρείπια αὐτῆς.

Ἡ θῆξι, ἐφ' ἧς ὑπάρχουσι τὰ λαξευτὰ σπήλαια εἶναι ἱκανῶς ἐπικλινῆς καὶ εἰς ὕψος μέγα, οὕτως ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ὑπαρξίς πολλῶν σειρῶν ἐπαλλήλων λαξευτῶν τάφων.

Ὅλην αὐτὴν τὴν μεγάλην ἔκτασιν εὖρον τελείως κατεστραμμένην καὶ κατελήφθη ὑπὸ βαθείας θλίψεως ἀριθμήσας καὶ ὑπολογήσας ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν κατεστραμμένα σπήλαια.

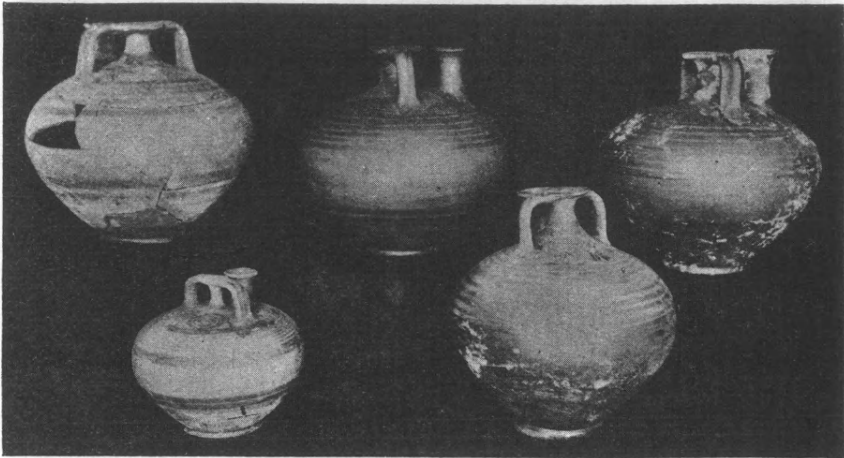
Ἡ καταστροφὴ αὕτη δὲν ἐπῆλθεν ἐξ ἐπιγνώσεως τῶν κατοίκων, ἀλλ' ἐξ ἀγνοίας αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ἀπλῶς ἔχαιρον ἀποκομίζοντες ἐκεῖθεν τὴν κατάλληλον οἰκοδομήσιμον ὕλην, ἀσβεστοβριθὴ ἄμμον πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῶν οἰκιῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας των.

Εἰκ. 5. Μέγας τυφλόστομος ἀμφορεὺς ἐξ ἁγίου Βασιλείου Χαλανδρίτης μετὰ γραμμικῶν κοσμημάτων ἐπὶ τῶν ὤμων.

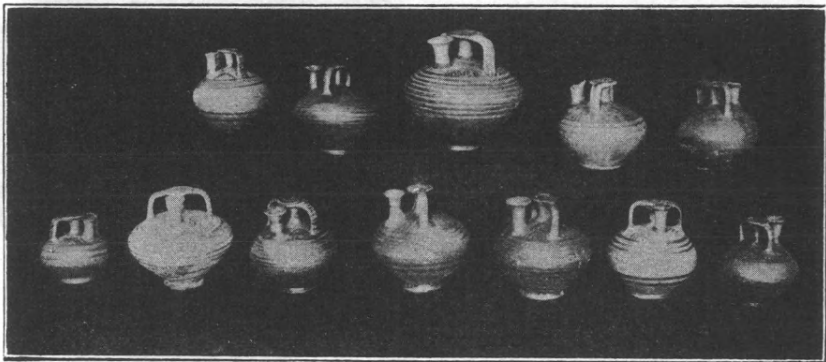
Ἄτυχῶς διὰ τὸ Μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον, τὸ χωρίον ἔκειτο πολὺ πλησίον αὐτοῦ.

Τὸ κακὸν δὲν ἤρχισε τώρα, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1875, ὅτε ἐκτίσθη ἡ ἐκκλη-

Εἰκ. 6. Τυφλόστομοι ἀμφορεῖς ἐξ ἁγίου Βασιλείου Χαλανδρίτης μετὰ γραμμικῶν κοσμημάτων ἐπὶ τῶν ὤμων.

σία τοῦ χωρίου ἐξ ὕλικού τοῦ ἀρχαίου νεκροταφεῖου. Ἄλλὰ καὶ ἔκτοτε κατὰ ἀραιὰ διαλείμματα ἐξηκολούθησε βαθμιαία ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ πρὸς ἀνοικο-

Εἰκ. 7. Τυφλόστομα ἀμφορεΐδια ἐξ ἁγίου Βασιλείου Χαλανδρίτης.

δόμησιν τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν. Καὶ τελευταῖον πρὸ μηνῶν τοιαύτην ἐργασίαν ἐκτελοῦντες οἱ κάτοικοι ἐφθασαν εἰς τὸν θάλαμον τοῦ σπηλαίου κενοῦ χώματος καὶ ἰδόντες τὰ ἀγγεῖα προέβησαν εἰς διαρπαγὴν αὐτῶν, σωθέντων τῶν

πλείστων τῇ ἀξιεπαίνῳ ἐπεμβάσει τοῦ προέδρου τῆς κοινότητος κ. Τριανταφυλλίδου.

Ἐπὶ ὅλης αὐτῆς τῆς ἐκτάσεως καὶ εἰς διάφορα σημεῖα ἔσκαψα πρὸς εὗρεσιν καὶ ἄλλων σπηλαίων, ἀλλὰ δυστυχῶς συνήντων μόνον κατεστραμμένα καὶ συλημένα.

Κοσκινίσας τὰ χώματα τῶν πρὸ μικροῦ κατεστραμμένων σπηλαίων περιέσωσα ὀλίγας χάνδρας μικρὰς ἔξ ἀγάλτου λίθου.

Ἐπὶ τῆς κατωτάτης σειρᾶς τῶν κατεστραμμένων λίθων καὶ σπηλαίων συνήντησα εἴσοδον σπηλαίου ἀκεραίαν μήκους πέντε μέτρων καὶ προεχώ-

Εἰκ. 8. Μέγας τετράωτος Μυκηναϊκὸς ἀμφορεὺς Προστοβίτσης.

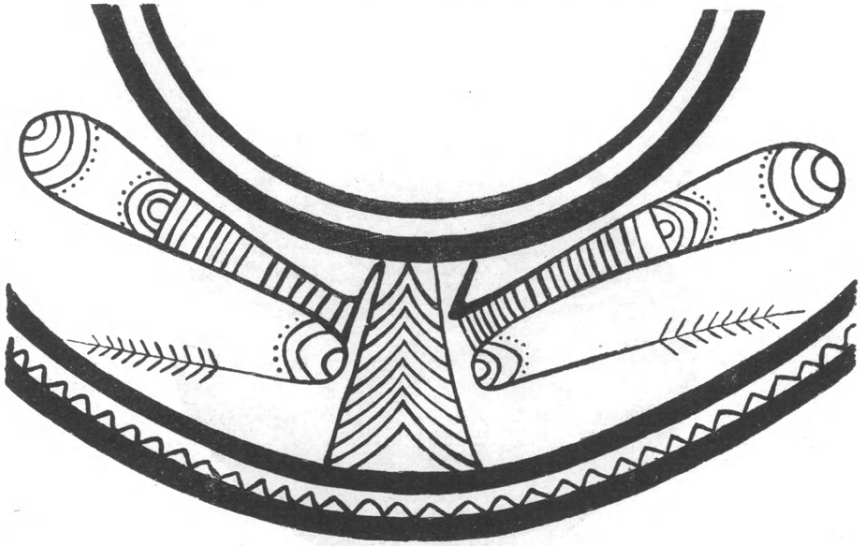
ρησα κανονικῶς πρὸς τὴν εἴσοδον αὐτοῦ, ἦν εὖρον εἰς ἀρίστην κατάστασιν καὶ καλῶς κεκλεισμένην. Ἀνοίξας αὐτὴν εὗρέθην πρὸ ἐκπλήξεως καὶ ἀπροσδοκῆτου φαινομένου. Ὁ θάλαμος τοῦ σπηλαίου ἦτο ἐγκαταλειμμένος ἡμιτελής, χαμηλὸς καὶ στενὸς τόσον, ὥστε μόλις ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ ἄνθρωπος. Πλήξας τὸ μικρὸν αὐτοῦ δάπεδον ἀπὸ αὐτῆς τῆς εἰσόδου, εὗρον πλάκας, ἃς ἐξαγαγὼν συνήντησα τὰ ὀστᾶ ἑνὸς μόνου νεκροῦ, ἄνευ οἰουδήποτε κτερίσματος.

Φαίνεται ὅτι πρὶν ἀποπερατωθῆ ἢ κατασκευῆ τοῦ οἰκογενειακοῦ θαλάμου, προλαβὼν ὁ θάνατος ἀφήρπασεν ἓν μέλος τῆς οἰκογενείας, τὸ ὁποῖον προχείρως ἔθαψαν κατὰ τοιοῦτον τρόπον εἰς τὸν ἡμιτελεῖ τάφον.

Πᾶσαι αἱ λοιπαί μου ἔρουναι πρὸς εὐρεσιν ἄλλων σπηλαίων ὑπῆρξαν ἄκαρποι.

Εὐτυχῶς ἔχομεν, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω χανδρῶν καὶ τινων πηλίνων σφονδυλίων, τὰ εὐρήματα, ἅτινα προέρχονται ἐκ τοῦ πρὸ μηνῶν ἀνοιχθέντος τάφου, καὶ τὰ ὁποῖα εἶναι:

1) Μέγας Μυκηναϊκὸς ἀμφορεὺς ἀκέραιος μὲ μικρὰν καταστροφὴν τοῦ χεῖλους αὐτοῦ, μὲ τέσσαρα ὄτια, δύο μικρὰ ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ καὶ δύο μεγάλα σχοινοειδῆ ἐπὶ τῆς κοιλίας αὐτοῦ καὶ μὲ ὠραιότατον κόσμημα

Εἰκ. 9. Κόσμημα ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἀμφορέως Προστοβίτισης γραμμικὸν ἐσχηματοποιημένον ἐκ τοῦ βασιλείου τῆς θαλάσσης.

(εἰκ. 9) ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου ἀρίστην φωτογραφίαν ἔλαβον, ἦν θέλω ἀποστείλει προσεχῶς (εἰκὼν 8).

2) Δύο ἄλλοι μικρότεροι ἀμφορεῖς ἄνευ κοσμημάτων, κοινότατοι.

3) Τυφλόστομος ἀμφορεὺς ἱκανοῦ μεγέθους.

4) Τρίαιτος κρατηρίσκος συνήθης καὶ

5) Χρυσοῦς δακτύλιος μετὰ στεφάνης ἐκ τῆς ὁποίας ἐλλείπει ὁ λίθος.

Οὕτω παρεδόθη ἡμῖν, μὲ ὀλίγα τρίμματα, ἅτινα μᾶς εἶπον ὅτι ἀπετέλουν τὸν λίθον.

Ἐγὼ ὅμως δὲν πιστεύω τοῦτο, διότι τὰ τρίμματα ταῦτα ἦσαν ἐξ ἠλέκτρου εὐθρύπτου, ἅτινα ἴσως ἀπετέλουν χάνδρας μετ' ὀπῆς, ὡς γνωρίζομεν ἄλλοθεν.

Κατάλογος εὐρημάτων ἀνασκαφῶν Προστοβίτης.

Σεπτέμβριος 1928.

Εἰς μέγας ἀμφορεὺς μετ' ὠτων σχοινοειδῶν. Λαιμὸς ἐν μέρει κεκομμένος. Ἐπὶ τῶν ὠμων κόσμημα φωτογραφηθέν. Δύο κατὰ τι μικρότεροι ἀμφορεῖς μετὰ γανώσεως ἄνευ κοσμημάτων (εἰκ. 8 - 9).

Τέσσαρα τυφλόστομα ἀμφορεῖδια, ὧν δύο κατὰ τι μεγαλύτερα, μὲ γεωμετρικὰ κοσμήματα.

Εἰς κρατηρίσκος.

Ἐπίσης :

21 χάνδραι μικραὶ ἐξ ἀγάλτου.

2 χάνδραι μεγάλαι »

1 ὑάλινον κόσμημα τεθραυσμένον.

3 χάνδραι πορσελάνης μικραί.

4 σφονδύλια καὶ χρυσοῦς δακτύλιος ἄνευ λίθου, μετὰ τριμμάτων ἤλεκτρου

2 λεπίδες χαλκαῖ μαχαιρίων.

Κατάλογος εὐρημάτων ἀνασκαφῶν ἀγίου Βασιλείου Χαλανδρίτης.

Σεπτέμβριος 1928.

(6) Ἐξ μεγάλοι τετράωτοι Μυκην. ἀμφορεῖς μετὰ γεωμετρικῶν σχημάτων ἐπὶ τῶν ὠμων. Ἀκέραιοι. (μέτρα ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, περιφέρεια κοιλίας 1 - 30, ὕψος 0,49) (εἰκ. 2 - 4).

(4) τέσσαρες τυφλόστομοι ἀμφορεῖς μετὰ κοσμημάτων μεγάλοι (εἰκ. 5 - 6).

(13) δέκα καὶ τρία ἀκέραια μικρὰ τυφλόστομα ἀμφορεῖδια (εἰκ. 7).

(7) ἑπτὰ λεβήτια δίωτα καὶ τρίωτα.

(1) εἰς κρατηρίσκος ἄνευ ὠτων.

(1) μία μικρὰ προχοῖς.

(1) μία μικρὰ προχοῖς (ἀπὸ τὸν Τρουμπέ).

Ἐντὸς ἐφημερίδων τεμάχια 15 εἰσέτι ἀγγείων.

Ἐτι δέ :

(10) δέκα σφονδύλια ἐξ ὀπτῆς γῆς καὶ στεατίτου.

(2) δύο χάνδραι μικραὶ καὶ

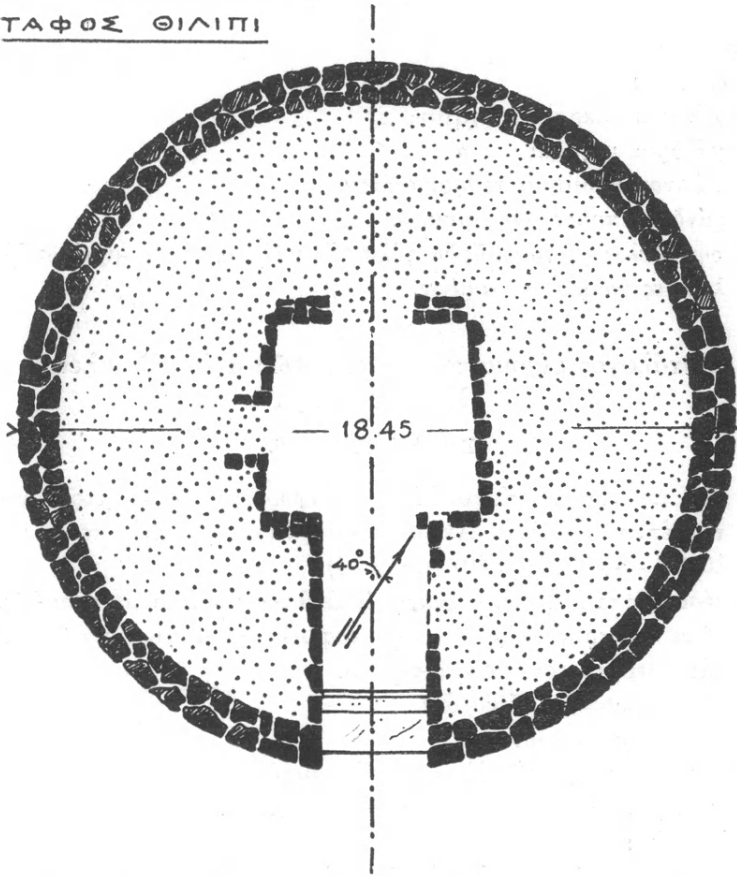
(1) εἰς μεῖζων ἐξ ἀγάλτου.

(1) μία χάνδρα ἐκ πορσελάνης καὶ εἰς χαυλιόδους.

(1) μία λεπίς χαλκῆ μαχαιρίου (δωρηθεῖσα ὑπὸ Δ. Σταύρου).

9. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΣΤΥΜΦΑΛΟΥ

Αἱ συχναὶ καὶ ραγδαῖαι βροχαὶ τοῦ παρελθόντος χειμῶνος ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ φράξις τῆς καταβόθρας, δι' ἧς ἀπεροφῶντο τὰ ὕδατα τῆς

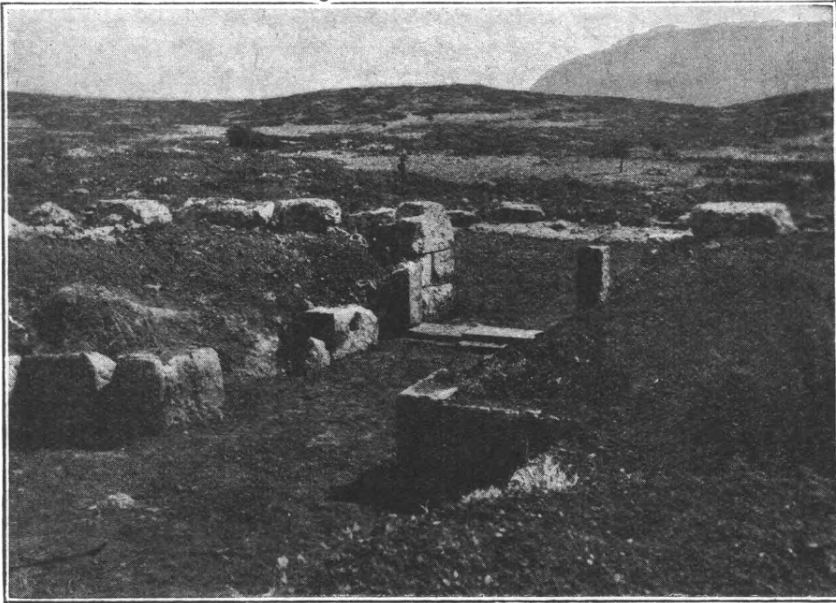
Σ Τ Υ Μ Φ Α Λ Ο ΣΤ Α Φ Ο Σ Θ Ι Λ Ι Π Ι

Εἰκ. 1. Κάτοψις τοῦ παρὰ τὴν Στύμφαλον κυκλοτεροῦς τάφου.

ὑπερκειμένης τῇ Στυμφαλίᾳ πεδιάδος τῆς Πελλήνης, ἔσχον λίαν θλιβερὸν ἀποτέλεσμα, τὴν ἐξόγκωσιν τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης Στυμφαλίας καὶ τὸν ἐκ νέου κατακλυσμὸν τοῦ ὑπὸ τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας ἀπὸ τοῦ 1924 ἀνασκαπτομένου χώρου τῆς ἀγορᾶς τῆς ἀρχαίας Στυμφάλου. Ὅ,τι ἐπὶ τετραετίαν διὰ

τῆς προϊούσης ἀποξηράνσεως τοῦ ἐδάφους εἶχεν ἐπιτύχει νὰ φέρῃ εἰς φῶς ἢ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη — ναόν, τείχη, πρόπυλον καὶ τὴν μόλις ἐν ταῖς γενικαῖς αὐτῆς γραμμαῖς ἀποκαλυφθεῖσαν παλαίστραν — κρύπτεται νῦν εἰς τὸ βάθος τοῦ εἰς 1 περίπου μέτρον ὑψωθέντος ὕδατος τῆς λίμνης!

Ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ἀδύνατος βεβαίως καθίστατο ἐφέτος ἢ σκαφῆ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀγορᾷ πρὸς ὀλοσχερῆ ἀποκάλυψιν τῆς παλαίστρας, τούτου δ' ἕνεκα μικρά τις μόνον ἐκχωμάτωσις ἐνηργήθη ἐν τῇ μεγάλῃ κατατομῇ (ΠΑΕ 1926 πίν.) παρὰ τὴν ἀνάγουσαν πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ἀνατολικὴν κλίμακα, ἣτις εἶχε

Εἰκ. 2. Ἐπιπέδου τῆς εἰσόδου τοῦ τάφου ἀπὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ.

μεταξὺ σχεδὸν τελείως καταχωσθῆ ἐκ τῶν ὑπερθευ καταρρεόντων χωμάτων.

Ἀπελπίσας ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐστράφη πρὸς τὸν κατὰ τὸ 1924 ἀτελεῶς σκαφέντα δαπάνῃ τῶν ἰδιοτῶν Κριτσῶν καὶ Μιχαλοπούλου κατ' ἀρχὰς ὕστερον δὲ καὶ τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας μέγαν κυκλοτερῆ τάφον, τὸν ἐν τῇ θέσει «Λάικα τοῦ Θίλιπι» 20' δυτικῶς τῶν Κιονίων εὐρισκόμενον¹. Τὸν τάφον τοῦτον (εἰκ. 1), ἔχοντα διάμετρον 18.45 μ., ἀπήλλαξα τῆς καλυπτούσης ἐξωτερικῆς ἐπιχώσεως,

¹ Ὅρα περὶ τούτου καὶ τὴν ἐν τῷ Ἐτρουσκολογικῷ Συνεδρίῳ τῆς Φλωρεντίας ἀνακοίνωσίν μου ἐν Atti del I Congresso Etrusco 1925 σ. 85 καὶ ἐν Klio XXIII, 146 ἐνθα ἀντὶ Auge γραπτέον Aerytus.

μεθ' ὃ προέβην εἰς τὴν τελείαν ἀποκάλυψιν τοῦ ἐσωτερικοῦ. Διὰ δρόμον μήκους 6,80 μ. καὶ πλάτους 2,80 μ. ἐκτισμένον διὰ μικρῶν σχετικῶς πολυγώνων λίθων καὶ διακοπτομένον ἐγκαρσίως ὑπὸ πλατέος κατωφλίου θυρώματος, οὕτινος ἀνεστήλωσα τοὺς σωζομένους σταθμούς (*εἰκ. 2*), φθάνει τις εἰς τετράγωνον (5.00 × 4.90 μ.) θάλαμον, ὁμοίως ἐκτισμένον φέροντα δὲ κατὰ τὰ μέσα δύο τῶν πλευρῶν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν σκελῶν καθέτως πρὸς τὰς πλευρὰς τοῦ θαλάμου προχωρούντων, πιθανῶς χάριν μελλοντικῆς τοῦ θαλάμου προεκτάσεως (*εἰκ. 1*). Παρὰ τὴν νοτιάν πλευρὰν τοῦ θαλάμου εἶχεν εὐρεθῆ, τὸ 1924, πύελος ἐκ μαλακοῦ

Εἰκ. 3. Ἀποψις τῆς εἰσόδου τοῦ τάφου ἐξωτερικῶς.

ψαμμίτου, πιθανῶς τεφροδόχος κίστη, ἂν κρίνη τις καὶ ἐκ τῶν μικρῶν διαστάσεων (0.35 × 0.49) τοῦ ἐσωτερικοῦ κενοῦ αὐτῆς. Παρὰ τὴν πύελον εὐρέθη ἐφέτος πῆλινον ἀτρακτοειδὲς ἀγγεῖον, τοῦ γνωστοῦ τύπου (*lacrymatorium*). Ἀνασκαπτομένου τοῦ ἐδάφους τοῦ τε δρόμου καὶ τοῦ θαλάμου ἀνευρίσκοντο πλῆθος τεμαχίων χονδρῶν πλίνθων μεγάλων διαστάσεων. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν τεμάχιον λιθίνης πλακὸς εὐρέθη, εἰκάζω ὅτι ὁ τε δρόμος καὶ ὁ θάλαμος θὰ ἐστεγάζοντο διὰ ξυλίνης στέγης ἐκ συγκλινόντων σφηκίσκων (ἀμειβόντων) ἐφ' ὧν θὰ ἦσαν τεθειμέναι αἱ εὐρεθεῖσαι πλίνθοι, τοῦ ὅλου τάφου καλυπτομένου διὰ χώματος ἐν εἴδει τύμβου, οὕτως ὥστε νὰ παρουσιάξῃ ἐξωτερικῶς λόγφ καὶ τῆς ὑψηλῆς (1.50 μ.) περιφερικῆς κρηπίδος (*εἰκ. 3*), μορφήν παρεμ-

φερῆ πρὸς τὴν τῶν Ἑτρουσκικῶν. Τοιαύτη μορφή τάφου, γνωστὴ μέχρι τοῦδε ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, τὸ πρῶτον ἤδη ἀπαντᾷ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ¹.

Μετὰ τὴν τελείαν ἀνασκαφὴν καὶ καταμέτρησιν τοῦ τάφου ἠκολούθησε ἡ περαιτέρω ἀποκάλυψις τοῦ βορείου κλίτους τοῦ Φραγκικοῦ ναοῦ (ΠΑΕ 1926), καὶ ἡ ἐκ νέου τακτοποίησις τῶν πέρουσιν εἰς μουσεῖον καταχθέντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ, τὰ ὁποῖα, δυστυχῶς, λόγῳ τῆς γεινιάσεως τοῦ μνημείου πρὸς τὸν ἐπαρχιακὸν δρόμον, ὑφίστανται παντοίους βανδαλισμοὺς ὑπὸ τῶν παροδιτῶν καὶ τῶν ποιμενοπαίδων. Δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθη ἐφέτος νὰ προβῶ εἰς τὴν διὰ συρματοπλέγματος περίφραξιν τοῦ καταρτισθέντος ὑπαίθρου ἀρχιτεκτονικοῦ μουσείου, πρὸς πρόληψιν περαιτέρω ζημιῶν.

ΑΝ. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

10. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΕΙΣ ΜΥΣΤΡΑΝ 1928

Μετὰ μακρὰν διακοπὴν ἀπεφάσισεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία νὰ συνεχίσῃ εἰς τὸν Μυστράν, πρὸς ἀναστήλωσιν καὶ εὐπρέπειαν τῶν Βυζαντινῶν μνημείων, τὰς παλαιὰς συστηματικὰς ἐργασίας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀναλάβει μὲ μεγάλας ἐλπίδας τελείας συντηρήσεως καὶ ἐξασφαλίσεως τῶν πολυτίμων ἐκείνων λειψάνων τοῦ Μεσαιωνικοῦ ἡμῶν βίου. Διὰ τῶν ἀπὸ τοῦ 1906 ἐγκαινισθεισῶν ἐκείνων ἐργασιῶν μνημεῖα ἀξιόλογα διεσώθησαν ἀπὸ βεβαίας καταστροφῆς, ἄλλα δὲ κατὰ τὸ δυνατόν ἐπεσκευάσθησαν καὶ ἄλλαι πολλαὶ μικρότεραι ἐργασίαι στερεώσεως καὶ εὐτρεπίσεως συνετελέσθησαν. Δὲν κατέστη ὅμως δυνατὴ, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ ἐκτελοῦντος τὰς ἐργασίας, ἡ συνεχὴς ἐξακολούθησις τῶν ἐργασιῶν. Ἐφέτος ἀπεφάσισεν ἡ Ἑταιρεία τὴν συνέχισιν αὐτῶν, ἔγιναν ἔργα τινά, μικρὰ μὲν, ἀλλ' ἄξια λόγου, συντηρήσεως καὶ ἐρευνητικῆς ἐργασίας, ὥστε ἐπὶ καλοῖς οἰωνοῖς νὰ γίνῃ ἡ ἔναρξις τῆς συνεχοῦς, ἧς ἐλπίζομεν, καὶ συστηματικῆς πλέον ἐργασίας συντηρήσεως τοῦ πολυτίμου Μεσαιωνικοῦ ἔρειπιῶνος.

Αἱ παλαιότεραι ἐργασίαι εἰς τὸν Μυστράν ἐσκόπεον ἰδίως τὴν συντήρησιν τῆς **Κάτω πόλεως**, καὶ δὴ τῆς Βυζαντινῆς συνοικίας τοῦ Βροντοχίου,

¹ Μέγαν τύμβον (tumulus) βαίνοντα ἐπὶ κυκλοτεροῦς κρηπίδος ἐξ ἀκατεργάστων λίθων εἶχε παρατηρήσει ὁ Gell (Itinerary of the Morea σ. 168, Journey in the Morea 384) μεταξὺ Στυμφάλου καὶ Φλιοῦντος ἤτοι εἰς σημεῖον ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον πρὸς τὸν ἡμέτερον τάφον εὐρισκόμενον ἐν σχέσει πρὸς τὴν Στύμφαλον. Εἶχε δὲ μάλιστα ταυτίσει τὸν εἰρημένον τύμβον ὁ Gell πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (B 604) καὶ τοῦ Πausανίου (8, 16) μνημονευόμενον τάφον τοῦ Αἰπύτου, οὗτινος ἡ εὐρεσις ἔχει καταστήσει νῦν ἀληθῆς ψύχῳσις τῶν κατοίκων τῆς περιφερείας.

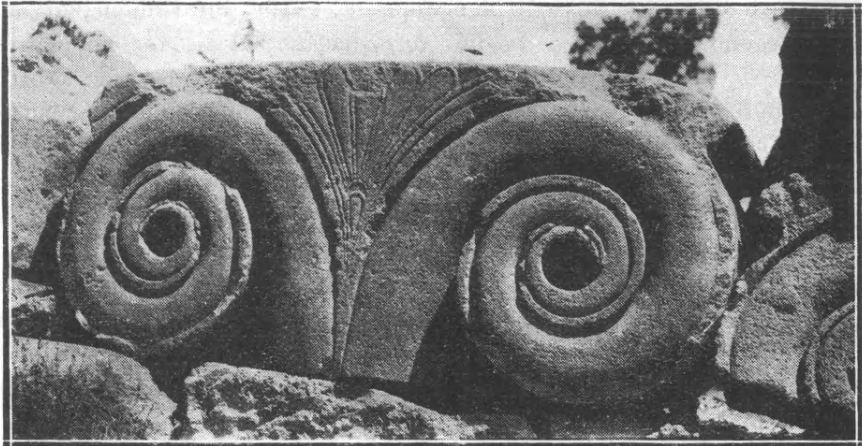
ἐφέτος ἔγινεν ἐργασία εἰς τὴν *Ἄνω πόλιν*, ὅπου εἶναι τὰ παλάτια τῶν Δεσποτῶν, περιτειχισμένα δι' ἰδίου περιβόλου. Ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν ὁ ἐκτελῶν τὰς ἐργασίας ἐπεθύμει νὰ κάμῃ μικρὰν ἀναστήλωσιν ἐνὸς ὠραιωτάτου ἀρχιτεκτονικοῦ μέλους ἐκκλησίας, κατέστη δὲ δυνατὴ ἐφέτος ἡ συμπλήρωσις καὶ ἐξασφάλισις αὐτοῦ. Εἰς τὸν ἀνερχόμενον πρὸς τὰ *Παλάτια τῶν Δεσποτῶν* εἶναι ὄρατον ἀριστερὰ ὑψηλὸν βυζαντινὸν παράθυρον παρὰ τὸν μέγαν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου (τοῦ ΙΕ' αἰ.) ὑπὸ τὸ κάστρον. Ὑπὸ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὑπῆρχε ναΐδιον, τοῦ ὁποίου ἐσώζετο ἡμικυκλικὸν παράθυρον μὲ κάλλιστον κεραμοπλαστικὸν σύμπλεγμα, ἐξ ἐκείνων τῶν βυζαντινῶν παραθύρων, τὰ ὁποῖα εἰς τὰς τρουλλωτάς εἴτε σταυρεπιστέγους ἐκκλησίας διακοσμοῦν τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν αὐτῶν. Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ἀρχιτεκτονικὸν μέλος εἶχεν ἀπολέσει καὶ τὸν στηρίζοντα αὐτὸ κιονίσκον καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῶν κεραμοπλαστικῶν διακοσμήσεων αὐτοῦ. Ἡ κάτωθεν θύρα τῆς εἰσόδου πρὸς τὸν ναὸν ἦτο ἡρσιωμένη, ἐπίσης ἡρσιωμένα ἦσαν καὶ αἱ καμάραι, αἱ ὁποῖαι, ὡς καὶ ἡ κάτω θύρα, ἐχρησίμευον ὡς ὑποστηρίγματα τοῦ παραθύρου καὶ ὅλης ἐν γένει τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τοῦ ναυδίου. Τὸ ὠραῖον κεραμοπλαστικὸν τοῦτο σύμπλεγμα δὲν ἠδύνατο ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ σταθῇ ὄρθιον, ἄλλως τε ἡ περίοπτος θέσις αὐτοῦ τὸ καθίστανεν ἐν ἀπὸ μνημεῖα τὰ ἀμέσως ὑποπίπτοντα εἰς τὴν αἴσθησιν παντὸς ἐπισκέπτου τοῦ Μυστραῖ. Ἦτο καιρὸς πλέον πρὸς ἀναστήλωσιν τοῦ μικροῦ, ἀλλὰ κομψοτάτου τούτου λειψάνου τῆς Βυζαντινῆς τέχνης. Εἰς τὸν Μυστραῖν εἶχον ἤδη ἐκτελέσει τοιαύτας λεπτὰς ἐργασίας ἀναστηλώσεως, καὶ δὴ κατὰ τὴν πλήρη ἀναστήλωσιν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων εἶχεν ἐκτελεσθῆ ἡ συμπλήρωσις τοιούτων ἐξωτερικῶν προσόψεων τοῦ ναοῦ, καὶ ἰδιαιτέρως μεγάλων διλόβων παραθύρων αὐτοῦ. Διὰ τοῦ ἰδίου ἐμπείρου ἀρχιτεχνίτου, ὅστις πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχεν ἐργασθῆ εἰς τοὺς *Ἁγίους Θεοδώρους*, προέβην εἰς τὴν συμπλήρωσιν καὶ τοῦ ὑπὸ τὸν *Ἁγιον Νικόλαον* παραθύρου τούτου. Μετὰ πολλῆς προσοχῆς, καὶ συμφώνως πρὸς τὰ ὑπολειφθέντα λείψανα, ἔγινεν ἡ συμπλήρωσις τῶν ποικίλων κεραμοπλαστικῶν διακοσμήσεων, καὶ ἡ διὰ κιονίσκου στερέωσις τοῦ διλόβου παραθύρου. Εἰς τὰς ἐκεῖ δὲ γενομένας ἐκκαφὰς εὐρέθη τμημα τοῦ ἀρχαίου κιονίσκου, καί, κατὰ τοῦτο, συμπληρωθεὶς ὁλόκληρος ἐτοποθετήθη εἰς τὴν θέσιν του. Ἐχρηιάζοντο ὅμως καὶ ἄλλαι οἰκοδομικαὶ συμπληρώσεις, ἡ ἐπισκευὴ τῆς ὑποκάτω θύρας καὶ τῶν πλαγίων μερῶν τοῦ ναυδίου, διὰ τῆς συμπληρώσεως δὲ καὶ τῆς τοιχοποιίας ταύτης, ἐστερεώθη ὀριστικῶς τὸ ὠραῖον ἀναστηλωθὲν Βυζαντινὸν παράθυρον.

Ἐγιναν δ' ἐφέτος καὶ ἄλλαι μικραὶ ἐργασίαι καθαρισμοῦ καὶ στερεώσεως. Ἐν πρώτοις, εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον ναῖσκον, ὑπὸ τὸν Ἁγιον Νικόλαον, ἔγινεν ἐργασία ἐκκαφῆς καὶ καθαρισμοῦ τῶν ἑρειπίων, τὰ ὁποῖα εἶχον προέλθει ἀπὸ τὰς πεσοῦσας καμάρας καὶ τοίχους τοῦ ναυδίου. Εὐρέθησαν κατὰ

σειραν εις την βασιν των εσωτερικων τοιχων τάφοι, εκ των οποιων ηνοιχθησαν δυο κενοι. Εις πολλους δε σφζομενους τοιχους του ναιδιου και περι αυτο διετηρηθησαν λειψανα παλαια τοιχογραφια και εις τας κόγχας του ιερου και εις τα κάτω μερη. 'Εκ των ολιγων τούτων λειψάνων εικάζω οτι ο ναϊσκος ουτος και τα περι αυτο κτίσματα ανήκουν εις μονύδριον των καλων βυζαντινων χρονων του Μυστρα, ητοι του ΙΔ' (του τέλους) αιωνος. Πολλα εκ των λειψάνων τοιούτων τοιχογραφιων εστερεώθησαν δια της μεθόδου περιστεφανώσεως αυτων δια καταλλήλου μίγματος τσιμέντου και άμμου, το οποιον ευρον λιαν κατάλληλον εκ της από ετών εφαρμογής αυτου.

Του περιτειχίσματος των Παλατιων, εις το ΒΑ. μέρος, ειχε καταπέσει μέρος, και δι η υπεράνω αποκρήμνου κατωφερειας κατερχομένης προς το Βροντόχιον. 'Η συμπλήρωσις του περιτειχίσματος ητο αναγκαιοτάτη, διότι και ο τοιχος εξηκολούθει να καταρρέη και η εκ των βροχων προιούσα διάβρωσις του εδάφους η συνεχιζομένη ηδύνατο να προκαλέση δυστυχήματα.

Τέλος εις τα εσωτερικά κρασπεδα του τοιχους, προς το ιδιον το ΒΑ. μέρος έγιναν εκσκαφαι εις βάθος πολυ, δια λόγους εξερευνήσεως. Κατά το μέρος τουτο του περιβόλου, μεταξυ των υψηλων τοιχων και στοων των Παλατιων και του περιβόλου, είναι ισοπεδωμένον το εδαφος, ούτως ωστε να σχηματίζη πλατειαν, από της οποιας έχει ο θεατης καλλιστην θέαν προς την κοιλάδα της Σπάρτης. 'Ητο ενδιαφέρον αρχαιολογικως να γνωσθῃ μέχρι ποιου βάθους εφθανε το εδαφος, αν ητο φυσικόν, και πως ητο κατεσκευασμένος ο εσωτερικός υπό τας επάλξεις δρόμος, ο περιδρομος (ο οποιος περιέθεεν ολόκληρον το τειχος, chemin de ronde). Δια των εκσκαφων τούτων εξηκριβώθη οτι το εδαφος ητο τεχνητη επίστρωσις, οτι ο περιφερικός δρόμος περιέθεεν εσωτερικως καθ' ὄλην την περιφέρειαν τον περιβόλον, οτι εστηρίζετο επί θόλων, και άλλαι τέλος ενδιαφέρουσαι λεπτομέρειαι της στρατιωτικής αρχιτεκτονικής των Βυζαντινων.

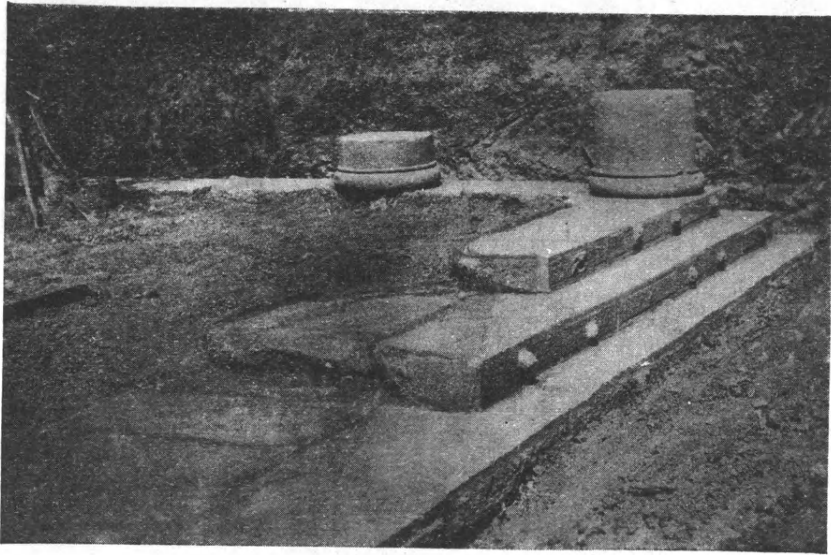
Εἰκ. 1. Αἰολικὸν κιονόκρανον Κλοπεδῆς Λέσβου.

11. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΛΟΠΕΔΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Ὡς ἔγραφον εἰς τὰ περυσινὰ Πρακτικά, εἰς τὸ μικρὸν ὄροπέδιον τῆς Κλοπεδῆς μεταξὺ τῶν χωρίων τῆς Καλλονῆς καὶ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἀπεκαλύφθησαν τὰ εἰρηπία καὶ ἑτέρου ναοῦ, τοῦ ὁποίου μόνον μέρος ἀνέσκαψα τότε. Ἐφέτος καὶ τοῦτον ὀλόκληρον ἐκαθάρισα καὶ εἰς τὸν παλαιότερον ἐπεχείρησα μικρὰς συμπληρωματικὰς σκαφάς. Ἐκ τούτων ἐβεβαιώθη ὅτι ἡ νοτία μακρὰ τοῦ τελευταίου πλευρά, ἡ ὁποία ἦτο ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς ὀφρῦος τοῦ ὄροπέδιου, ἐγένεν ἀνάγκη νὰ ὑποστηριχθῆ καλῶς εἰς τὴν κατωφέρειαν. Διὰ τοῦτο ἀλλαγῶν ἕξ καὶ ἀλλαγῶν ἑπτὰ ἀλλεπάλληλοι δόμοι ἐκάστοτε προεξέχοντες καὶ ἀποτελοῦντες οἰονεὶ ἀνάλημμα ὑποβαστάζουν τὸ κρηπίδωμα τῆς πλευρᾶς αὐτῆς. Ἐντὸς πάλιν τοῦ ναοῦ εὐρέθησαν ὀλίγα τινὰ ἴχνη καὶ ἄλλων τμημάτων τῶν θεμελίων, ἕξ ὧν δύναται τις νὰ τολμήσῃ ἀναπαράστασιν τῆς κατόψεως αὐτῶν, ὄχι ὅμως ἀσφαλῆ καὶ μάλιστα εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον (*πλίν. 1A*). Τὴν διάταξιν τοῦ ναοῦ φαντάζομαι ὡς ἑξῆς περίπου: μία σειρὰ κιόνων, τὸ πτερόν, θὰ περιέβαλλε τὸν σηκόν, ὅστις θὰ ἦτο ἐν παραστάσι. Τὸν πρόδομον τοῦ σηκοῦ θὰ ἐκόσμουσαν δύο σειραὶ ἐκ δύο κιόνων, ὅπισθεν τῶν ὁποίων θύρα θὰ ὠδήγει εἰς τὸ μεσαῖον διαμέρισμα, ὅπου θὰ ἦτο ἰδρυμένον τὸ λατρευτικὸν ἄγαλμα.

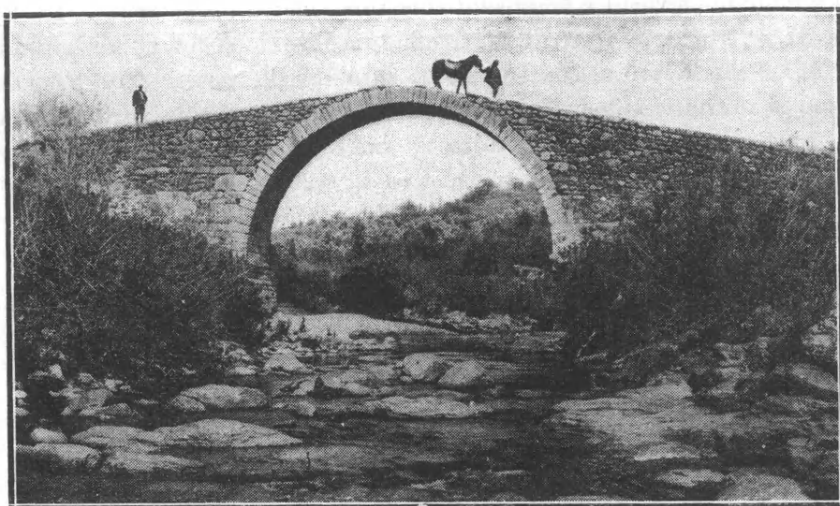
Ὁ ναὸς οὗτος εἶναι ἄγνωστον πότε καὶ διὰ ποῖον λόγον κατεστράφη, παραπλευρῶς ὅμως βορειότερον ἀνφοδομήθη ἕτερος, τοῦ ὁποίου τὴν ἀπο-

καλυφθεῖσαν κάτοψιν βλέπε *πίν. 1 Β*. Ἦδη κατὰ τὴν περυσινήν ἀνασκαφὴν εἶχε καθαρισθῆ ἡ νοτία, ἡ δυτικὴ καὶ ἐλάχιστον μέρος τῆς βορείας πλευρᾶς. Ἔχει μῆκ. 37.50, πλάτος δὲ 16,25. Τρεῖς ἀναβαθμοὶ ὑπὲρ τὴν εὐθυνηθρίαν ἀποτελοῦν τὸ κρηπίδωμα αὐτοῦ σωζόμενοι καλῶς κατὰ τὴν βδ. γωνίαν (*εἰκ. 2*). Εἶναι ἐκ κοινοῦ τραχύτου λίθου, οὐχὶ τελείως λελαξευμένοι καὶ ἔχουν κατὰ τὰς ἀκμὰς καὶ τοὺς ἄρμους ταινίαν, λεπτότερον ἐπεξεργασμένην, ἐν δὲ τῷ ἀπέργῳ τεκτονικοὺς ἀγκῶνας. Τὸ ὕψος των φθάνει εἰς 0,20 μ. καὶ τὸ πλάτος εἰς 0,315. Ὁ ἀνώτατος ἀναβαθμὸς, ὁ στυλοβάτης, εἶναι ἐπίσης οὐχὶ τελείως ἐπεξεργα-

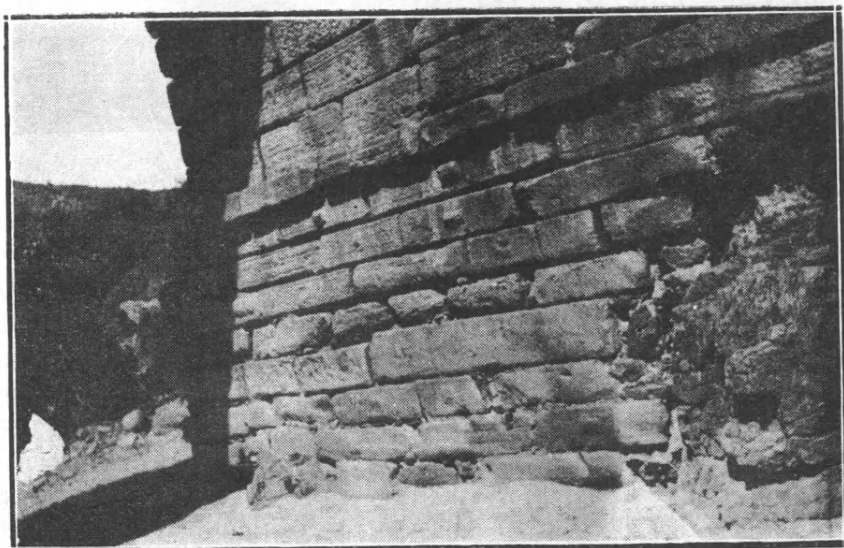

Εἰκ. 2. Ἡ βδ γωνία τοῦ Β ναοῦ τῆς Κλοπεδῆς Λέσβου.

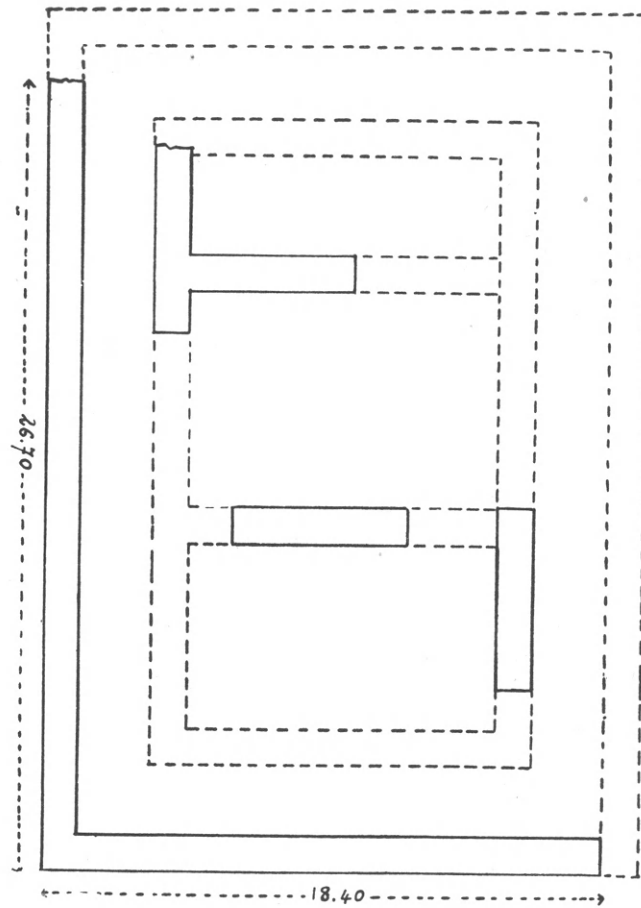
σμένος εἰμὴ μόνον κατὰ τοὺς ἄρμους καὶ τὴν ἔδραν τῶν κιόνων, ἥτις εἶναι βαθύτερον λελαξευμένη. Κατὰ τὴν βδ. γωνίαν σώζονται αἱ βάσεις δύο κιόνων κατὰ χώραν αἱ τελευταῖαι τῆς δ. πλευρᾶς (*εἰκ. 2*), ἥτις σώζεται καὶ καλύτερον τῶν ἄλλων, τῶν ὁποίων μόνον τὰ θεμέλια καὶ ταῦτα ὄχι πανταχοῦ διατηροῦνται, ἐνῶ ἐκ τῶν ἀναβαθμῶν πλὴν τῶν τῆς δ καὶ β πλευρᾶς μόνον μέρος τοῦ πρώτου τῆς ἀ. σιενῆς πλευρᾶς ἐσώθη. Πάντες οἱ ἄλλοι λίθοι τοῦ κρηπίδωματος ἔχουν ἀφαιρεθῆ κατὰ τοὺς νεωτέρους μάλιστα χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, ὅτε πιθανώτατα ἐκτίσθη ἡ μίαν ὥραν περίπου βα. ἀπέχουσα γέφυρα τοῦ ἁγ. Θεράποντος πρὸς τὴν ἁγ. Παρασκευὴν. Τὸ τόξον καὶ τὰ βάθρα τῆς γεφύρας αὐτῆς εἶναι κατεσκευασμένα ἐκ τοῦ ὕλικου τοῦ ναοῦ τούτου (*εἰκ. 3 καὶ 4*). Τὸ τόξον τῆς ὡραίας ταύτης γεφύρας ἔχει ἄνοιγμα 11 μ. μὲ τὰ δύο

Εἰκ. 3. Γέφυρα ἁγ. Θεράποντος παρὰ τὴν Κλοπεδὴν Λέσβου.

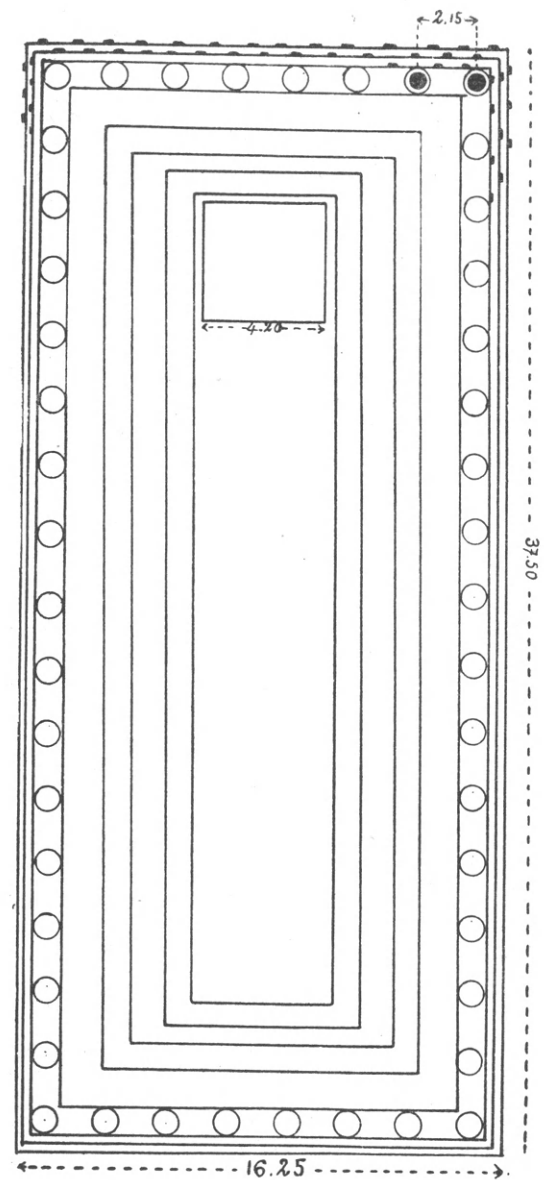

Εἰκ. 4. Δυτικὸν βάθρον τῆς γεφύρας τοῦ ἁγ. Θεράποντος παρὰ τὴν Κλοπεδὴν Λέσβου.

A

A. Κάτοπις ἀρχαιότερου ναοῦ Κλοπεδῆς Λέσβου.

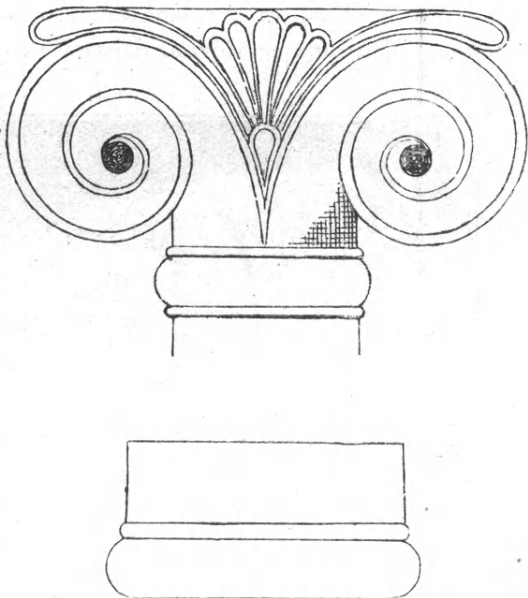
B

B. Κάτοπις συμπληρωμένη νεωτέρου ναοῦ Κλοπεδῆς Λέσβου.

Πίν. 1. Κάτοπις ναῶν Κλοπεδῆς Λέσβου.

του σκέλη στηριζόμενα εἰς βάθρον ὕψ. 1,80 καὶ πλάτ. 2,90, ἐνῶ τὸ ὄλον ὕψος ἀπὸ τῆς κλειδὸς τοῦ τόξου μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους εἶναι 8,55. Εἰς τὴν εἰκόνα κάτω τοῦ γείσου τοῦ βάθρου βλέπει τις καὶ λίθους μὲ τεκτονικούς ἀγκῶνας.

Τῆς β. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ σώζεται τμήμα τοῦ στυλοβάτου κατὰ τὴν βδ. γωνίαν (εἰκ. 2), ὅπου φαίνεται καὶ ἡ κυκλικὴ ἐκβάθυνσις πρὸς ἔδρασιν τοῦ δευτέρου κίονος. Ἐξ αὐτοῦ ὑπολογίζομεν ὅτι ἡ μακρὰ πλευρὰ ἔθα ἔῤῥε δέκα ἐπτὰ κίονας. Ὅσον δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἐκ τοῦ σωζομένου τμήματος τοῦ δυτικοῦ στυλοβάτου ἕκαστος κίων ἔβαινε ἐπὶ ἐνὸς λίθου, μεταξὺ δὲ δύο κίωνων ὑπῆρχεν ἄλλοτε μὲν εἰς, ἄλλοτε δὲ δύο λίθοι ἀδιαφόρως. Τῶν κίωνων, ὡς ἐλέχθη, ἐσώθησαν κατὰ χώραν δύο βάσεις, μετὰ μέρους τοῦ σφονδύλου. Ἡ γωνιαία ἐκ τούτων ἔχει ὕψος μετὰ τοῦ σφονδύλου 0,73, ὁ δὲ σφόνδυλος ἔχει ἄνω διάμετρον 0,695. Ἀποτελεῖται ἐκ τόρου προσκεφαλαιοειδοῦς ὕψ. 0,15 καὶ διαμ. 0,81 καὶ ὑπὲρ αὐτὸν στρογγύλης ῥάβδου ὕψ. 0,04. Καὶ αὕτη μὲν ἔξέχει τοῦ σφονδύλου κατὰ 0,02 μ. ὁ δὲ τόρος κατὰ 0,05 μ. Ἡ πρὸς ν. αὐτῆς ἑτέρα βάση μετὰ μέρους σφονδύλου εἶναι χαμηλοτέρα ἔχουσα ὕψος μετὰ τοῦ σφονδύλου 0,415, οὗτος δὲ διαμ. ἄνω 0,74. Ὁ τόρος αὐτῆς ἔχει διάμετρον 0,825. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ βάσεις κίωνων ἀποτελούμεναι ἐκ δύο τεμαχίων, ἔχουσαι δηλ. τὸν τόρον ἐξ ἰδιαίτερου τεμαχίου, ὡς ἡ ἐν Α.Δ. 1922 - 25 Παραρτ σ. 41 ἐξ. εἰκ. 3_A καὶ ἡ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ τετραγώνου κτίσματος (εἰκ. 10) κειμένη. Καὶ τοῦ ὑπὸ τὸ κιονόκρανον μέλους μὲ προσκεφάλαιον ἐν μέσῳ δύο ῥαβδίων, (Πρβλ. Α.Δ. ἐνθ' ἄν. εἰκ. 4) εὐρέθη καὶ ἕτερον τεμάχιον μὲ ἐν ῥαβδίον ἀποκεκρουμένον τῶν αὐτῶν διαστάσεων, τὰς ὁποίας ἔχει καὶ τὸ ἐν ΑΔ. ἐνθ' ἄν. δημοσιευθέν. Ἐτερον τεμάχιον μεγαλύτερον πλέον τοῦ ἡμίσεος τοῦ ὄλου παρατηρήθη ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ κ. Σ. Παρασκευαΐδου, παρακολου-

Εἰκ. 5. Αἰολικὸν κιονόκρανον Κλοπεδῆς Λέσβου συμπληρωμένον.

θήσαντος μετ' ἑμοῦ τὴν ἀνασκαφήν, καὶ ἐπισκεφθέντος τὴν θέσιν πολὺ βραδύτερον. Τοῦτο ἦτο ἐντετειχισμένον εἰς τὸ τετράγωνον κτίσμα (εἰκ. 10) κατὰ μεταγενεστέραν ἐπισκευὴν αὐτοῦ καὶ ἀνεφάνη μετακινήθην ὑπὸ βεβήλου τινὸς χωρικοῦ. Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα ν' ἀποκαταστήσωμεν τὸ κιονόκρανον κατὰ τὸν τύπον (εἰκ. 5), ὅστις παρέχει ἀναλογίας τινὰς πρὸς τὰ αἰολικὰ κιονόκρανα ἐκ Νεανδρίας Koldewey, Neandria εἰκ. 61. Τὸν τύπον τοῦτον ἐν Νεανδρίᾳ παραδέχεται καὶ ὁ Mendel, Catalogue des sculptures du Musée de Constantinople I. σ. 28 κατὰ τοῦ Dörpfeld κατασκευάζοντος ἴδιον κιονόκρανον ἄνευ ἐλίκων. Ὅπως τὸ κιονόκρανον, περὶ τῆς ἀνατολικῆς καταγωγῆς τοῦ ὁποίου ὠμίλησα παρεπιπτόντως ἀλλαγῶ (Ἀρχ. Ἐφ. 1924 σ. 73 Πρβλ. καὶ

Εἰκ. 6. Τεμάχια αἰολικῶν κιονοκράνων Κλοπεδῆς.

Mendel ἔνθ' ἄν. σ. 30), καὶ ἡ βάσις φαίνεται ἀνατολικῆς προελεύσεως. Καταπληκτικὴν μάλιστα ὁμοιότητα δεικνύει ἢ ἐκ Σεντζιρλί βάσις Ausgrabungen in Sendjirli σ. 198 εἰκ. 30,1 συγκειμένη ἐκ τῶν ἰδίων μελῶν, τοῦ παχέος τόρου καὶ ὑπὲρ αὐτὸν ραβδίου ἔχοντος ὅμως πλέγμα. Ὅμοιαι βάσεις μὲ τόρον μόνον πρβ. τὰς ἀσσυριακὰς ἐν Mitteilungen der deutschen Orientgesellschaft N° 42 εἰκ. 11 καὶ 12.

Κιονόκρανα δὲν εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ χώρου τοῦ ναοῦ, μόνον πρὸς β. αὐτοῦ κατὰ τὴν κατωφέρειαν ὑπῆρχον δύο τεμάχια (εἰκ. 6) ἐντελῶς ὅμοια πρὸς τὰ παρὰ τὸν ἕτερον ναὸν εὐρεθέντα. Ὁ θριγκὸς τῆς περιστάσεως φαίνεται ὅτι ἦτο ξύλινος, ὡς εἶχεν ἤδη παρατηρήσει ὁ Koldewey, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ εἶχεν ἐν μέρει πηλίνην ἐπένδυσιν. Εἰς τὴν ἐπένδυσιν ταύτην ἀνήκουν πηλινὰ τινὰ τεμάχια κεκοσμημένα μὲ ἀνάγλυφα κυμάτια ὧν

καὶ μὲ φύλλα ἀνθεμίου (εἰκ. 7 ἀρ. 6). Πάντως ἡ σιμὴ ἐκοσμεῖτο ὑπὸ πηλίνων ἀκροκεράμων, τῶν ὁποίων τεμάχια ἀνέφερα καὶ ἐν ΑΔ. ἐνθ' ἀν. σ. 44 εἰκ. 5, 6.

Ἐδῶ παραθέτω τεμάχια νέων εὐρεθέντων :

Εἰκ. 7. Πήλινα ἀνάγλυφα ἐκ τοῦ ναοῦ Κλοπεδῆς Λέσβου.

Εἰκ. 7 ἀρ. 8. Τεμάχιον εἰκονίζον ἐν ἀναγλύφῳ τμήμα ἀνθρωπίνης μορφῆς γονατιζούσης, τῆς ὁποίας σώζεται μόνον τὸ κάτω τῆς ὀσφύος τμήμα. Ἴσως ἦτο τοξότης.

Εἰκ. 7 ἀρ. 9 εἶναι τμήμα γοργονεῖου (Α.Δ. ἐνθ' ἀν.).

Εἰκ. 7 ἀρ. 10. Τμήμα μὲ ἔλαφον κατασπαρασσομένην ὑπὸ λέοντος (Α.Δ. ἐνθ' ἄν.).

Εἰκ. 7 ἀρ. 11. Τμήμα ζώου κατὰ τὸ ὀπίσω σωζομένου ὑπεράνω ἄλλου ζώου ὕψ. 0,075, πλάτ. 0,13.

Εἰκ. 7 ἀρ. 2 καὶ 4. Τμήματα ἀκροκεράμων ἀνθερωτῶν.

Εἰκ. 7 ἀρ. 5. Πλάξ πηλίνη μὲ ἔλικα καὶ τὸν ὀφθαλμὸν αὐτῆς. Ἴσως εἶναι ἐξ ἀκρωτηρίου.

Ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις τοῦ ναοῦ δὲν εἶναι ἐντελῶς σαφῆς ἐκ τῶν σωθέντων ἔρειπίων. Πάντως τῶν θεμελίων τοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ ἀπεκαλύφθησαν

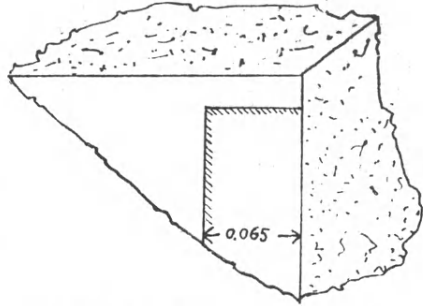

Εἰκ. 8. Ὁ ν. τοίχος τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Κλοπεδῆς Λέσβου.

ἱκανὰ λείψανα κατὰ τὴν ν. καὶ β. πλευράν, ἐλάχιστα δὲ κατὰ τὴν δ. εἰς τὴν νδ. γωνίαν (*εἰκ. 8*). Ὁ γωνιαῖος λίθος τῆς γωνίας ταύτης εἶναι ἐκ πώρου καὶ ἔχει κατὰ τὴν κάθετον αὐτοῦ στενὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κυκλικὸν κόσμημα ἐλαφρῶς ἀνάγλυφον κατὰ τὸ ἥμισυ σωζόμενον καὶ εἰκονίζον ῥόδακα μὲ ἕξ φύλλα (ὕψ. 0,14, πλατ. 0,29). Οὐδὲν ἐσώθη τῶν ὑψηλῶν τμημάτων τοῦ τοίχου. Παρατηρητέον μόνον ὅτι κατὰ τὸν ν. τοῖχον τοῦ σηκοῦ εὐρέθησαν πολλὰ τεμάχια πωρίνων λίθων καλῶς ἐπεξεργασμένων, τὰ ὅποια εἶναι δυνατὸν νὰ προέρχωνται ἐξ αὐτοῦ. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἔχουν ὕψ. 0,17 καὶ 0,12, ἐν δὲ σώζει κατὰ τὴν γωνίαν ἐλαφρὰν ἐκβάθυσιν (*εἰκ. 9*). Ἐσωτέρω τοῦ τοίχου τούτου σώζονται λείψανα ἐτέρου τοίχου, τοῦ ὁποίου ἐνιαχοῦ ὑπελείφθησαν μόνον κατ' ἀποστάσεις λίθοι τινές, ὡς φαίνονται ἐν τῇ *εἰκ. 8*. Ἴσως ἐπ' αὐτοῦ ἐστη- ρίζετο ἐσωτερικὴ κιονοστοιχία. Κατὰ τὸ δ. ἄκρον ὑπάρχει τετράγωνον κτίσμα

(4,20×4,20), τοῦ ὁποίου ἡ μὲν δ. πλευρὰ εἶναι ἐκτισμένη κατὰ πολυγωνικὸν ρυθμὸν (*εἰκ. 10*), ἡ ἄ. κατὰ ἰσοδομικόν, ἡ ν. κατὰ πολυγωνικὸν καὶ ἰσοδομικὸν συγχρόνως, ἡ δὲ β. κατὰ πολυγωνικόν. Τὸ κτίσμα τοῦτο, πλήρες λίθων καὶ χωμάτων, οὕτω στενῶς ἐσφηνωμένον εἰς τὸν μυχὸν τοῦ σηκοῦ εἶναι πιθανῶς βᾶθρον λατρευτικοῦ ἀγάλματος ἢ λείψανον ἀρχαιοτέρου τινὸς ἱεροῦ ἐπισκευασθέντος βραδύτερον καὶ χρησιμοποιηθέντος ὡς βᾶθρου μὲ διαφόρους ἔπειτα ἐπισκευὰς ὡς δεικνύουν τὰ διάφορα εἶδη κατασκευῆς τῶν πλευρῶν του.

Ἐκ τῶν μικρῶν εὐρημάτων ἀναφέρω ἐδῶ τεμάχιον πηλίνης κεφαλῆς ὀπίσω κοίλης ὕψ. 0,115, πλάτ. 0,10, *εἰκ. 7* ἀρ. 7. Σώζεται ὁ ἀριστερός της ὀφθαλμὸς καὶ μέρος τοῦ μετώπου καὶ τῆς κόμης εἰς κυματώδεις βοστρύχους, τέχνης ἐλληνιστικῶν χρόνων. Κατὰ τὴν ν. πλευρὰν εὐρέθη χαλκῆ πόρπη ὕψ. 0,06

Εἰκ. 9. Τεμάχιον πηλίνης πλακῆς ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Κλοπεδῆς.

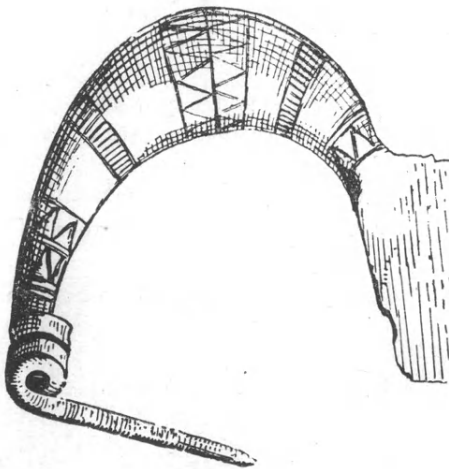

Εἰκ. 10. Τετράγωνον κτίσμα ἐν τῷ ναῷ Κλοπεδῆς Λέσβου.

πλάτ. 0,055 (*εἰκ. 11*). Τὸ τόξον της κυρτούμενον ἰσχυρῶς κατὰ τὸ μέσον γίνεται συγχρόνως παχύτερον καὶ περατοῦται ἐντεῦθεν μὲν διὰ στενῆς ἐπιμήκουσ καὶ καθέτου πλακῆς, ὅπου ἐστηρίζετο ἡ περόνη, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τριπλῆς στροφῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ὀρμαῖται ἡ ὀριζόντιος περόνη. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ τόξου κοσμεῖται

ὑπὸ ζωνῶν μὲ ἐγγάρακτα κοσμήματα, παραλλήλους εὐθείας γραμμὰς καὶ τεθλασμένας ἐναλλάξ. Κατὰ τὸ σχῆμα ἀνήκει εἰς τὸν τύπον τῶν νησιωτικῶν πορπῶν (Πρβλ. Blinkenberg, *Fibules grecques et orientales*, IV 3a), κατὰ δὲ τὴν διακόσμησιν εἰς τὸν γεωμετρικόν, ἀλλ' αὕτη δὲν εἶναι καὶ χρονολογικὴ ἔνδειξις προκειμένου περὶ ἔργων μικροτεχνίας, ἥτις εἶναι λίαν συντηρητικὴ εἰς τὰς μορφὰς καὶ τὴν τεχνοτροπίαν καὶ δὲν παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἄλλης τέχνης (Πρβλ. Blinkenberg ἔνθ' ἀν. σ. 26).

Πρὸς ἄ. τοῦ παλαιότερου ναοῦ εὐρέθη καὶ ἄλλη μικρὰ χαλκὴ πόρπη (εἰκ. 12). Τὸ τόξον σχηματίζεται ὑπὸ σφαιριδίου, ἑκατέρωθεν τοῦ ὁποίου

Εἰκ. 11. Χαλκὴ πόρπη ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Κλοπεδῆς Λέσβου.

1:1

Εἰκ. 12.
Χαλκὴ πόρπη
ἐκ Κλοπεδῆς.

ἐκφύονται τὰ δύο σκέλη τῆς πόρπης, τὸ ἐν ὅπου συστρέφεται ἡ περόνη καὶ τὸ ἕτερον, διὰ τοῦ ὁποίου συγκρατεῖται αὕτη νῦν ἑλλείπουσα (μῆκ. 0,02, ὕψ. 0,012). Καὶ ἡ πόρπη αὕτη εἶναι νησιωτικοῦ τύπου (Πρβλ. Blinkenberg ἔνθ' ἀν. IV, 10). Ὅμοῦ μετὰ τῆς προηγουμένης γεωμετρικῆς πόρπης εὐρέθη καὶ ἀγγείδιον σχήματος λεκάνης ὕψ. 0,02, ἀνοιγμα χειλέων 0,05, διάμ. βάσεως 0,035 καὶ τρεῖς γυναικεῖαι κεφαλαὶ πηλίνων εἰδωλίων, ἐκ τῶν ὁποίων μία μὲ καλύπτραν ὕψ. 0,04 (εἰκ. 13) καὶ δύο μὲ ὑψηλὸν κωνικὸν λοφίον ὕψ. 0,02 καὶ 0,055 (εἰκ. 14 καὶ 15) πάντα τοῦ ε'. αἰῶνος.

Ταῦτα εἶναι τὰ πενιχρὰ λείψανα τῶν μεγάλων τούτων ναῶν τῆς Λέσβου, τῶν ὁποίων τὴν ἀνακάλυψιν ὀφειλομένον εἰς τὴν παρατηρητικότητά τοῦ φίλου καὶ ἐνθουσιώδους φιλαρχαίου γερουσιαστοῦ Λέσβου κ. Ὅρ. Κυπριανοῦ ὑποδείξαντός μοι τὴν θέσιν ταύτην. Ἐκ τῶν ναῶν τούτων ὁ πρῶτος εἶναι ἀσφα-

λῶς τῶν μέσων τοῦ ἔκτου αἰῶνος, ὁ δεύτερος ὅμως παρουσιάζει προβλήματα τινα. Τὸ σωζόμενον κατὰ τὴν δ. πλευρὰν κρηπίδωμά του μὲ τοὺς τεκτονικοὺς

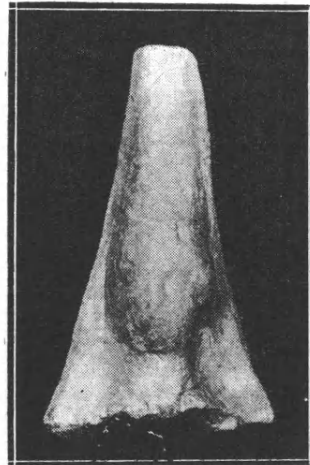
Εἰκ. 13. Κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου ἐκ τοῦ ναοῦ Κλοπεδῆς Λέσβου.

Εἰκ. 14. Κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου ἐκ τοῦ ναοῦ Κλοπεδῆς Λέσβου.

ἀγκῶνας, τὰ διακοσμητικὰ πλαίσια καὶ τὰς ταινίας τῶν ἀναβαθμῶν δὲν μοὶ φαίνονται ἀρχαϊκῶν χρόνων, αἱ βάσεις ὅμως τῶν κίωνων καὶ τὰ τεμάχια τῶν ἀκροκεράμων τὰ ἐν τῷ ναῷ εὐρεθέντα εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ παλαιότερου ναοῦ καὶ σαφῶς ἀρχαϊκά. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰς βάσεις καὶ τοὺς κίονας ἀκόμη δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ παλαιότερου ναοῦ καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ πάλιν ἢ τὸ πολὺ, ἂν καὶ τολμηρόν, ὅτι εἶναι ἀρχαϊκὴ μίμησις παλαιότερων προτύπων, ἀλλ' οἱ ἀκροκέραμοι, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχαϊκότης εἶναι προφανής;

Ὡς πρὸς τὴν ὀνομασίαν τοῦ ναοῦ οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν θετικόν. Καὶ ἐταύτισε μὲν ὁ Lolling ἐν Koldewey, Die Antiken Bau-
reste der Insel Lesbos σελ. 35 καὶ 44 τὸν ὑποτιθέμενον ναόν, εἰς ὃν ἀνῆκον τὰ αἰολικὰ κιονόκρανα, πρὸς τὸν μαρτυρούμενον Ναπαῖον Ἀπόλλωνα, ἀλλ' οὐδεμίαν ἔχομεν ἀσφαλῆ ἔνδειξιν βεβαιουῖσαν τὸ πρᾶγμα.

Εἰκ. 15. Κεφαλὴ πηλίνου εἰδωλίου ἐκ τοῦ ναοῦ Κλοπεδῆς Λέσβου.

Ὅπως δὴποτε μέγας καὶ ἐπιβλητικὸς ὑψοῦτό ποτε ὁ ναὸς οὗτος εἰς τὴν περίοπτον αὐτὴν θέσιν ἐν μέσφ' τῶν χαμηλῶν πέριξ λόφων ἔχον ὀπίσω τὸ ὑψηλὸν βάθος τοῦ Λεπετύμνου καὶ ἔμπρὸς τὸν Πυρραῖον κόλπον ὡς συνέχειαν τῆς ὀλίγον πρὸ τῶν ποδῶν ἐκτεινομένης πεδιάδος τῆς Καλλονῆς. Καθόλου μικρο-

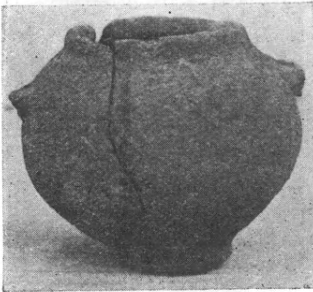

Εἰκ. 16. Τμήμα τοῦ ναοῦ τῆς Κλοπεδῆς καὶ γενικὴ ἄποψις.

τέρα δὲν εἶναι ἡ γραφικότης τῶν σημερινῶν ἐρειπίων, τὰ ὅποια πλαισιώνουν πέριξ αἱ ἔλαιαι καὶ προστατεύουν αἱ πεῦκαι τοῦ ὑψουμένου ἐκεῖ λόφου (εἰκ. 16).

*

Τελευταῖον πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι ἀρχαιότατα ἔχει κατοικηθῆ τὸ μικρὸν τοῦτο ὄροπέδιον. Κατὰ τὸ τέλος τῆς β πλευρᾶς τοῦ παλαιότερου ναοῦ εἰς ἀπόστασιν 3,50 μ. περίπου ἀπ' αὐτῆς καὶ εἰς βάθος 1,80 μ. εὐρέθῃ μικρὸν κτίσμα διὰ μικρῶν πλακῶν καὶ ἄλλων χειροπληθῶν λίθων κατεσκευασμένον, τοῦ ὁποίου σώζεται μόνον μέρος ἡμικυκλικοῦ σχεδὸν σχήματος. (Πίν. 1 μεταξὺ τῶν δύο ναῶν). Καὶ αὐτὸ μόνον θ' ἀπεδείκνυε τὴν παλαιότητά του, ἀλλ' ἐντὸς αὐτοῦ περισυνέλεξα ἄγγεϊον πολὺ χαρακτηριστικὸν (εἰκ. 17). Εἶναι ἐκ χονδροῦ ἀκαθαρίστου ἐρυθρομέλανος πηλοῦ, χειροποιήτου καὶ ἔχει σχῆμα σφαιρικόν. Ἡ ἐπιφάνειά του εἶναι τραχεῖα καὶ ἀνώμαλος, αὐτὸ δ' ἀπετελέσθη ἐκ δύο συνανηκόντων τεμαχίων,

Εἰκ. 17. Προϊστορικὸν ἄγγεϊον ἐκ Κλοπεδῆς Λέσβου.

Τὸ στόμιον διαγράφεται δι' ἐλαφρῶς ἐξέχοντος δακτυλίου καὶ ἐπὶ τῆς ῥάχως ἔχει δύο λαβάς, τὰς ὁποίας σχηματίζουν δύο ὀριζόντιοι ἀποφύσεις μὲ κάθετον ὀπὴν πρὸς ἀνάρτησιν. Κάτω στενοῦται βαθμηδὸν καὶ λήγει εἰς βάσιν ὡς συνέχειαν τῶν παρεῖων τοῦ ἀγγείου ἄνευ προεξοχῆς. Τὸ ἀγγεῖον εἶναι συγγενέστατον πρὸς τὰ ἀρχαιότατα τῆς Τροίας. Πρὸς ὡς πρὸς τὸ σχῆμα Dörpfeld, Troja und Ilion εἰκ. 109 καὶ ὡς πρὸς τὴν βάσιν αὐτ. εἰκ. 124 γ. Μᾶλλον παραπλήσιον εἶναι τὸ Schliemann, Troie εἰκ. 270, ὅπου ὅμως ἡ βάσις δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη, ἐνῶ αἱ λαβαὶ εἶναι τοῦ αὐτοῦ τύπου, καὶ τὸ Schmidt, Trojanische Altertümer ἀρ. 1743.

Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Δωρεαί. Εὐχαρίστως ἀναγράφοντες κατωτέρω τὰ πρὸς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἑταιρείας εἶτε ὑπ' αὐτῶν τῶν συγγραφέων εἶτε ὑπ' ἄλλων φίλων τῆς Ἑταιρείας ἀποσταλέντα κατὰ τὸ ἔτος 1928 βιβλία, καθήκον ἡμῶν θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ἐνταῦθα πρὸς πάντας τοὺς φιλόφρονας δωρητὰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

1. **Ἀθανασιάδου, Θ. Δ. :** Οἰκονομικὴ στατιστικὴ τοῦ Νομοῦ Δράμας 1927. Δράμα 1928.
2. **Ἀθηναγόρα :** Οἱ ἐξωκατάκοιλοι ἄρχοντες τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (1927).
3. > Αἱ ἱεραὶ μοναὶ τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἑλλάδος... Ἐν Ἀθ. 1927.
4. > Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων. Ἐν Ἰωαννίνοις 1928.
5. > Ὁ θεσμὸς τῶν συγκέλλων ἐν τῷ Οἴκῳμ. Πατριαρχείῳ Μ. 2. Ἐν Ἀθ. 1928.
6. **Ἀξιωτίδη, Π. :** Ἡ Θάσος. Ἀθῆναι 1927 (2 ἀντίτ.).
7. **Βαμβουδάκη, Ἐμμ. Γ. :** Κριτικαὶ καὶ ἐρμηνευτικαὶ μελέται ἐπὶ τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους. Ἀθῆναι 1928.
8. **Bibliotheca Philologica classica.** Bd 53, 1926. Leipzig 1929. (Vogel).
9. **Bölte, F. :** Lakonien und Sparta. Stuttgart [1929. Ἀπ.: Pauly - Wissowa Real - Encyklopädie.
10. **Buschor, E. || Massow, W. :** Vom Amyklaion. Ἀπ.: Athen. Mitteil. 1927.
11. **Catalogue of the coins in the Indian Museum, Calcutta.** V. 4 ed. by J. Allan. Oxford 1923.
12. **Comptes rendus de la Société Hell. d'Anthropologie.** Ἀπ.: Revue anthropologique 1923. (Ἑλλ. Ἀνθρωπολ. Ἑταιρεία).
13. **Dieterich, Karl :** Aus Briefen und Tagebüchern zum deutschen Philhellenismus (1821 - 1828) Hamburg 1928. (Beilage Z. «Hellas» 1928, H 1).
14. **Dora d'Jstria :** La Mahabharata. Athènes 1870. (Μιχ. Εὐστρατιάδης).
15. **Echos d'Orient :** T. 27 - 30, Ann. 1924 - 29. Paris, (Ἰ. Ὑπουργ. Ἐξωτερ.).
16. **Fouilles de Delphes :** T. 2, Fasc. 3. Paris 1927 (Γαλλ. Ἀρχ. Σχολή).
17. **Γαϊτάνου, Γ. Θ. :** Λόγοι καὶ μελέται. Ἐν Ἀθ. 1928 (2 ἀντίτυπα).
18. > > > Πραγματεία περὶ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου. Ἐν Ἀθ. 1928. (2 ἀντ.).
19. **Hasluck, M. M. :** The Basil - Cake of the greek New Year Ἀπ.: «Folk-Lore, 1927. (Δ. Πετροκόκκινος).
20. **Ἐκατονταετηρὶς τοῦ στρατάρχου Γεωργίου Καραϊσκάκη (1827 - 1927).** Ἐν Ἀθ. 1927. (Ἐπιτροπὴ ἐορτασμοῦ).

21. **Hertel, Joh.:** Beiträge zur Metrik des Awestas und des Rgvedas. Leipzig 1927.
22. **Εὐρετήριον** τῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος. Α, η. Ἐν Ἀθ. 1927 (2 ἀντί.) (Ἵπουργ. Παιδείας).
23. **Jacobsthal, P.:** Probleme des Ornaments der Gegenwart. Ἀπ.: «Wissen u. Leben» 1925.
24. **Neue Jahrbücher** für Wissenschaft und Jugendbildung. Jg 4, 1928. Leipzig. (J. Jberg).
25. **Jerphanion, G. de:** Le calice d'Antioche. Roma (1926).
26. » » » Bulletin d'archéologie chrétienne et byzantine. Roma (1927).
27. **Kaye, G. R.:** The Bakhshâlî Manuscript. Calcutta 1927.
28. **Kiepert, H.:** Bemerkungen über die Geographie von Altgriechenland. Berlin 1871. (Μυχ. Εὐστρατιάδης).
29. **Körte, A.:** Aufbau und Ziel v. Xenophons Symposion. Leipzig 1927.
30. **Κοντογιάννη, Π. Μ.:** Ἱστορικά ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἑλλην. ἐπανάστασιν. Ἐν Ἀθ. 1927 (Ἱστορ. καὶ Λαογρ. Βιβλ. Συλλ. π. διάδ. ὄφ. βιβλ., 2).
31. **Κόρινθος** (Ancient Corinth) 1927. (Ἀμερ. Ἀρχ. Σχολή).
32. **Λεονάρδου, Β.:** Ἀμφιαρείου ἐπιγραφαί. Ἀπ.: ΑΕ 1925 - 26 (2 ἀντ.) (Ἀρχαιολ. Ἑταιρεία).
33. Ἑλληνικὴ Βιοτεχνικὴ Ἑταιρεία. **Λογοδοσία** 1927. Ἐν Ἀθ. 1928 (Ἑλ. Βιοτεχν. Ἑταιρεία).
34. **Λουκοπούλου, Δημ.:** Πῶς ὑφαίνουσι καὶ ντύνονται οἱ Αἰτωλοί. Ἐν Ἀθ. 1927. (Ἱστορ. καὶ Λαογρ. Βιβλιοθ. Συλλ. π. διάδ. ὄφελ. βιβλ., 1).
35. Mémoires de l'Académie des sciences. Paris. Ann. 1925, Fevr. Déc. (Ἵπουργ. Ἐξωτερικῶν).
36. **Μενάρδου, Σ.:** Λογοδοσία τοῦ ἔτους 1927 (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Πανεργυρικὴ συνεδρία τῆς 29 Δεκ. 1927) (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν).
37. **Meritt, B. D. || West, A. B.:** A revision of athenian tribute lists. P. 2. (1927).
38. **Montelius, O.:** La Grèce préclassique. P. 2, Fasc. 1 Stockholm. 1928.
39. **Μυλωνᾶ, Γ. Ε.:** Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. Ἐν Ἀθ. 1928 (2 ἀντί.) (Ἀρχ. Ἑταιρεία).
40. **Notiziario** archeologico. Fasc. 4 Roma 1927. (Pernier).
41. **Παγανέλη, Σπ.:** Λογοτεχνήματα. Τχ. 1. Ἐν Ἀθ. 1928.
42. **Ὁ Πανηγυρισμὸς** τῆς 25 Μαρτίου 1928. Θεσσαλονίκη 1928 (Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης) (2 ἀντ.).
43. **Picard, Ch. || La Coste-Messelière, P. de:** Sculptures grecques de Delphes. Paris 1927. (Γαλ. Ἀρχ. Σχολή).
44. **Πιπινέλη, Τ. Ν.:** Πολιτικὴ ἱστορία τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως. Ἐν Παρισίοις 1928.
45. **Παπαγιάννη, Κ.:** Μανιάτικα μοιρολόγια καὶ τραγοῦδια. Ἐν Ἀθήναις 1928 (Ἱστορ. καὶ Λαογρ. Βιβλ. Συλλ. π. διάδ. ὄφελ. βιβλ. 3).
46. **Pöschl, A.:** Die Regalien der mittelalterl. Kirchen. Graz 1928.
47. **Poulsen, Fr. || Rhomaios, K.:** Erster vorläuf. Bericht über die dänisch - griechischen Ausgrabungen v. Kalydon. 1927.
48. **Πρακτικά** τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1927. Ἐν Ἀθ. 1928 (2 ἀντί.) (Ἀρχ. Ἑταιρεία).

49. Ἑλληνικὴ Ἀνθρωπολογικὴ Ἑταιρεία. : Πρακτικὰ συνεδριῶν 1927. Ἀθῆναι.
50. **Robinson, D. M.** : Roman sculptures from Colonia Caesarea. Washington 1926.
51. **Ross, L.** : Die Pnyx und das Pelasgikon in Athen. Braunschweig 1853 (Μιχ. Εὐστρατιάδης).
52. **Σάββα, Δ. Γ.** : Εἰς μνήμην τοῦ Βύρωνος. Ἐν Ἀθ. 1928.
53. **Sauppe.** : Über zwei attische Inschriften über die thrakische Kolonie Brea 1853. (Μιχ. Εὐστρατιάδης).
54. **Schulman, J.** : Monnaies romaines et byzantines.
55. **Sieger, R.** : Die Geographie und der Staat. Graz 1925.
56. **Studniczka, Fr.** : Der Bronzeknabe von Marathon. Festgabe z. Winckelmannsfest 1927.
57. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Πανεγυρικὴ **συνεδρία** τῆς 30 Δεκ. 1926. Ἐν Ἀθ. 1927 (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν).
58. Πρῶτον **Συνέδριον** τῶν δικηγορικῶν συλλόγων τοῦ Κράτους. Ἐπίσημα πρακτικά. Ἐν Ἀθ. 1928. (Δικηγ. Σύλλογος Ἀθηνῶν).
59. **Τζιατζίου, Εὐαγγ. Στ.** : Τραγούδια τῶν Σαρακατσαναίων. Ἐν Ἀθ. 1928. (Ἱστορ. καὶ Λαογρ. Βιβλ. Συλ. π. διάδ. ὄφελ. βιβλ., 4)).
60. **Valmin, N. S.** : Continued explorations in eastern Triphylia. Lund 1928.
61. **West, A. B. || Meritt, B. D.** : Ὁ φορολογικὸς κατάλογος, I. G. I², 218. Ἀπ. : ΑΕ 1925-26 (2 ἀντίτ.) (Ἀρχ. Ἑταιρεία).
62. **Wolters, P.** : Führer durch die Glyptothek zu München 1928.
63. ' ' Die Säge in der Säule. Ἀπ. : «Klio» 1927.
64. **Zervos, Sk.** : La question du Dodecanèse. Ed 2 Athènes 1928.

Ἄγοραὶ καὶ ἀνταλλαγαί. Εἰσῆχθησαν εἰς τὴν βιβλιοθήκην κατὰ τὸ 1928 ἕξ ἀγορᾶς 272 νέοι τόμοι καὶ ἕξ ἀνταλλαγῆς 94.

ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1928

Τῇ 19^ῃ Φεβρουαρίου 1928 ἡμέρα Κυριακῆ καὶ ὥρα 5 1/2 μ. μ. συνήλθον οἱ ἑταῖροι εἰς τακτικὴν συνέλευσιν ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς Ἑταιρείας, ἵνα συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 32 τοῦ Ὄργανισμοῦ ἐκλέξωσι τὸ Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ ἐξελεγκτικὴν ἐπιτροπεῖαν ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ τὸ ἔτος 1928 καὶ ἀκούσωσι τὴν περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1927 ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπεῖας καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Γραμματέως περὶ τῶν πεπραγμένων ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1927.

Παρήσαν ἑταῖροι τριάκοντα ἑννέα. Γενομένης φανερᾶς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν: Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ὁ κ. Κωνστ. Πολυγένης, Ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Μιλτιάδης Πουρῆς, Α΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Σόλων Θεοδότου καὶ Β΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Μιχαὴλ Χριστόπουλος.

Ὁ Γραμματεὺς κ. Σόλων Θεοδότου ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπεῖας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1927, ἣ δὲ Συνέλευσις ὁμοφώνως ἐνέκρινε τὴν διαχείρισιν αὐτήν.

Εἶτα διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπεῖας ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ τὸ ἔτος 1928 οἱ κ. κ. Ἄγγελος Σταυρόπουλος, Γεώργιος Παπαϊωάννου, Εὐάγγελος Κρητικός, Μιχαὴλ Χριστόπουλος καὶ Μιλτιάδης Πουρῆς.

Ἐπαναληφθεῖσης τῆς συνεδρίας μετὰ μικρὰν διακοπὴν ὁ Γραμματεὺς τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας κ. Γεώργιος Π. Οἰκονόμος ἀνεκοίνωσε τὴν ὑπ' αὐτοῦ συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1927 μετὰ προβολῶν φωτεινῶν εἰκόνων ἐκ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1928

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ

ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Κύριε Πρόεδρε,

Οί υπογεγραμμένοι, αποτελούντες την 'Εξελεγκτικήν 'Επιτροπείαν τῆς 'Εταιρείας διὰ τὸ ἔτος 1928 προσκληθέντες διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 17 ἀπὸ 15 Φεβρουαρίου ἔ. ἔ. ἐγγράφου τοῦ κ. Προέδρου, ἐπελήφθημεν τοῦ ἐλέγχου τῆς κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1928 οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς 'Εταιρείας, ἐκ τῶν ταμιακῶν καὶ λογιστικῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἐξάγονται τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα

Α') Χρηματικόν.

Ταμείον

α') Χρέωσις.

1) Ὑπόλοιπον μετρητῶν εὑρεθὲν ἐν τῷ Ταμείῳ τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1927 κατὰ τὴν βεβαίωσιν τῆς 'Εξελεγκτικῆς 'Επιτροπείας . . Δρχ.	23.868.75
2) Εἰσπράξεις ἀπὸ ἔσοδα Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ »	548.860.60
3) Ἀναλήψεις ἐκ τῶν ἐν ὄψει καταθέσεων τῆς 'Εταιρείας παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ »	638.773.80
4) Ἀνάληψις τῶν ἐν ὄψει καταθέσεων παρὰ τῇ Λαϊκῇ Τραπέζῃ. »	6.687.50
5) Εἰσπράξεις ἐκ τῆς ἐξοφλήσεως τῶν εἰς τὸ ἄρτιον κληροθειῶν 210 ὁμολογιῶν Ἐθν. Δαν. 6 1/2 % 1922 (κληροδοτήματος Ἰωάννου Μαρχοπούλου) »	20.254.—
6) Ἐπιστροφαὶ χρημάτων ἐκ προκαταβολῶν δι' ἀνασκαφὰς »	15.111.50
7) Δάνειον Ἐθνικῆς Τραπέζης πρὸς τὴν 'Εταιρείαν δι' ἀγορὰν 70 μετοχῶν Ἐκδοτ. Τραπέζης »	356.160.—
Τὸ ὅλον . . Δρχ.	<u>1.609.716.15</u>

β') Πίστωσις.

1) Πληρωμαὶ εἰς ἔξοδα Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ . . .	Δρχ.	629.607.90
2) Καταθέσεις ἐν ὄψει παρὰ τῆ Ἐθνικῆ Τραπεζῇ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἐταιρείας	»	523.681.65
3) Πληρωμαὶ εἰς ἀντικατάστασιν τῶν εἰς τὸ ἄρτιον κληροθεισῶν 210 ὁμολ. κληροδοτήματος Ἰ. Μαρκοπούλου διὰ 213 τοῦ αὐτοῦ δανείου	»	20.211.25
4) Προκαταβολαὶ δι' ἀνασκαφὰς ἐπιστραφεῖσαι	»	15.111.50
5) Πληρωμαὶ δι' ἀγορὰν 71 μετοχῶν τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος	»	361.298.70
6) Ὑπόλοιπον μετρητῶν τῆ 31 Δεκεμβρίου 1928.	»	59.805.15
Τὸ ὅλον	Δρχ.	<u>1.609.716.15</u>

Β') Ἔσοδα καὶ Ἐξοδα.

α') Ἔσοδα.

1) Ἀπὸ μερίσματα καὶ τόκους	Δρχ.	372.559.10
2) » μισθώματα ἀκινήτων	»	—
3) » ἀντίτιμον πωληθέντων δημοσιευμάτων	»	42.245.—
4) » εἰσφορὰς ἐταίρων	»	3.720.—
5) » συνδρομὴν τοῦ Δημοσίου.	»	25.000.—
6) » κεκλεισμένας χρήσεις	»	50.000.—
7) » ἔκτακτα καὶ ἀπρόβλεπτα ἔσοδα.	»	55.336.50
8) » περισσεύματα παρελθόντων ἐτῶν	»	80.747.30
Τὸ ὅλον Δρχ.		<u>629.607.90</u>

β') Ἐξοδα.

1) Εἰς μισθοὺς, ἐπιδόματα καὶ συντάξεις	Δρχ.	76.812.—
2) » ἔξοδα γραφείων	»	32.577.75
3) » » βιβλιοθήκης	»	74.725.70
4) » ἐπισκευὰς καὶ ἐπιπλώσεις μεγάρου Ἐταιρείας	»	19.621.—
5) » ἀνασκαφὰς	»	154.888.50
6) » δημοσιεύματα	»	129.360.15
7) » διδασκαλίαν	»	10.010.—
8) » ἐφόρους καὶ ἐπιμελητὰς ἀρχαιοτήτων πρὸς εὐρυτέρας σπουδὰς ἐν Ἑσπερίᾳ	»	89.534.50
9) » διάφορα ἔξοδα	»	16.638.60
10) » ἔξοδα κεκλεισμένων χρήσεων	»	25.439.70
Τὸ ὅλον Δρχ.		<u>629.607.90</u>

Γ') Γενικὸς Ἱσολογισμὸς.

Τὸ ἐνεργητικὸν τῆς Ἑταιρείας τῆ 31 Δεκεμβρίου 1928
ἀνήρχετο εἰς Δρχ. 2.392.792.90

ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς :

1)	Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ	»	59.805.15
2)	» τὸ μέγαρον τῆς Ἑταιρείας	»	259.863.80
3)	» ἀκίνητα κτήματα	»	17.847.50
4)	» 70 μετοχὰς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς	»	157.190.25
5)	» 405 ὀμολογίας Ἐθν. Παγ. Δαν. 4 % 1889	»	88.154.25
6)	» 75 ὀμολογ. Ἐθν. Δαν. Σιδηροδρόμων Πειραιῶς- Λαρίσης	»	20.193.75
7)	» 1697 ὀμολ. Ἐθν. Δαν. 5 % 1898 (Ἐνοποιήσεως)	»	171.795.75
8)	» 175 ὀμολ. Ἐθν. Δαν. 5 % 1907 (Ἀμύνης)	»	8.860.50
9)	» 135 ὀμολ. Ἐθν. Δαν. 5 % 1914	»	167.467.65
10)	» 204 ὀμολ. Ἐθν. Δαν. 6 % 1918	»	18.460.20
11)	» 100 ὀμολ. Ἐθν. Δαν. Ἀναγκ. 6 1/2 % 1922	»	9.597.—
12)	» 1 ὀμολ. Ἐθν. Δαν. Κεφαλαιώσεως μετὰ μιᾶς ἀποδείξεως φράγκ. 140	»	640.—
13)	» 30 ὀμολ. Ἐθν. Πατριωτ. Δανείου	»	25.—
14)	» 515 ὀμολ. Ἐθν. Δαν. 5 % 1920	»	97.750.—
15)	» 1000 ὀμολ. Ἐθν. Ἀναγκ. Δαν. 6 % 1926	»	66.033.75
16)	» 25 ὀμολ. Ἐθν. Προσφυγ. Δαν. 7 % 1924	»	183.047.50
17)	» 4003 ὀμολ. Ἐθν. Ἀναγκ. Δαν. 6 1/2 % 1922 κληροδοτήματος Ἰωάννου Μαρκοπούλου	»	331.957.25
18)	» καταθέσεις ἐν ὄψει παρὰ τῆ Ἐθν. Τραπεζῆ	»	190.872.90
19)	» προκαταβολὰς	»	1.932.—
20)	» 180 μετοχὰς τῆς Κτηματικῆς Τραπεζῆς	»	180.000.—
21)	» 71 μετοχὰς τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλ- λάδος	»	361.298.70

Τὸ ὅλον . . Δρχ. 2.392.792.90

Τὸ δὲ Παθητικὸν τῆς Ἑταιρείας τῆ 31η Δεκεμβρίου
1928 ἀνήρχετο εἰς Δρχ. 2.392.792.90

ἀποτελούμενον :

1)	Ἐκ τοῦ Κεφαλαίου τῆ 31 Δεκεμβρίου 1928	Δρχ.	2.036.632.90
2)	» τοῦ χρέους τῆς Ἑταιρείας πρὸς τὴν Ἐθν. Τρά- πεζαν	»	356.160.—

Τὸ ὅλον . . Δρχ. 2.392.792.90

Δ') Περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

Ἡ περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀνήρ-
 χετο τῇ 31 Δεκεμβρίου 1928 εἰς Δρχ. 2 036.632.90

ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἑξῆς:

1)	Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ	Δρχ.	59.805.15
2)	» τὸ μέγαρον τῆς Ἐταιρείας	»	259.863.80
3)	» ἀκίνητα κτήματα	»	17.847.50
4)	» 70 μετοχὰς τῆς Ἐθν. Τραπεζῆς	»	157.190.25
5)	» 405 ὄμολ. Ἐθν. Παγ. Δαν. 4 % 1889	»	88.154.25
6)	» 75 ὄμολ. Ἐθν. Δαν. Σιδηροδρόμων Πειραιῶς- Λαρίσης 1890	»	20.193.75
7)	» 1697 ὄμολογίας Ἐθν. Δαν. 5 % 1898 (Ἐνο- ποιήσεως)	»	171.795.75
8)	» 175 ὄμολ. Ἐθν. Δαν. 5 % 1907 (Ἀμύνης)	»	8.860.50
9)	» 135 ὄμολ. Ἐθν. Δαν. 5 % 1914	»	167.467.65
10)	» 204 ὄμολ. Ἐθν. Δαν. 6 % 1918	»	18.460.20
11)	» 100 ὄμολογίας Ἐθνικοῦ Ἀναγκαστ. Δανείου 6 1/2 % 1922	»	9.597.—
12)	» 1 ὄμολ. Ἐθν. Δαν. Κεφαλαιώσεως, μετὰ μιᾶς ἀποδείξεως φράγκ. 140.	»	640.—
13)	» 30 ὄμολ. Ἐθν. Πατριωτ. Δανείου	»	25.—
14)	» 515 ὄμολ. Ἐθν. Δαν. 5 % 1920	»	97.750.—
15)	» 1000 ὄμολ. Ἐθν. Δαν. 6 % 1926	»	66.033.75
16)	» 25 ὄμολ. Ἐθν. Προσφυγ. Δαν. 7 % 1924	»	183.047.50
17)	» 4003 ὄμολογ. Ἐθνικοῦ Ἀναγκαστ. Δανείου 6 1/2 % 1922, κληροδοτήματος Ἰωάννου Μαρ- κοπούλου	»	331.957.25
18)	» καταθέσεις ἐν ὄψει παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ	»	190.872.90
19)	» προκαταβολὰς	»	1.932.—
20)	» 180 μετοχὰς τῆς Κτηματικῆς Τραπεζῆς	»	180.000.—
21)	» 71 μετοχὰς τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλ- λάδος	»	361.298.70

Σύνολον . . . Δρχ. 2.392.792.90

Ἐκπιπτομένου δὲ τοῦ χρέους τῆς Ἐταιρείας πρὸς
 τὴν Ἐθν. Τράπεζαν » 356.160.—

Ἐπίλοιπον . . Δρχ. 2.036.632.90

Περαίνουσα τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν ἡ Ἐπιτροπεία προτείνει εἰς τὴν Συνέλευσιν, ὅπως ἐγκρίνη τὴν προκειμένην διαχείρισιν ὡς ὀρθῶς γενομένην καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν τε Ἰσολογισμόν καὶ Ἀπολογισμόν τοῦ λήξαντος ἔτους 1928.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 19 Φεβρουαρίου 1929.

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία

ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ ΠΟΥΡΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΡΗΤΙΚΟΣ
ΜΙΧΑΗΛ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ

ΠΡΟΫΠΟ- ΛΟΓΙΣΜΟΥ		Εἶδος ἐσόδων	Προϋπο- λογισθέντα	Εισπρα- χθέντα	Διαφορὰ				
Κεφάλ.	Αριθ.				Ἐπὶ πλέον	Ἐπιέλιον			
Α'	1	Μερίσματα καὶ τόκοι . . .	378.343	372.559	10	—	5.783	90	
»	2	Μισθώματα	100	—	—	—	—	100	
»	3	Ἀντίτιμον δημοσιευμάτων .	20.100	42.245	—	22.245	—	—	
Β'	1	Εἰσφοραὶ ἐταίρων	3.000	3.720	—	720	—	—	
»	2	Συνδρομὴ τοῦ Δημοσίου . . .	50.000	25.000	—	—	—	25.000	
Γ'	1	Ἔσοδα κεκλεισμένων χρή- σεων	50.000	50.000	—	—	—	—	
»	2	Ἑκτακτα καὶ ἀπρόβλεπτα ἔσοδα	200	5.336	50	5.136	50	—	
»	»	Ἐκ δωρεῶν ἀδελφῶν Παπα- στράτου δι' ἀνασκαφῆς ἐν Δωδώνῃ	50.00	50.000	—	—	—	—	
»	3	Περισσεύματα παρελθόντων ἔτων	260.269	80.747	30	—	—	179.521	70
Σύνολον			811.912	629.607	90	28.101	50	210.405	60

Ἀνάλυσις τοῦ κεφαλαίου Α'. ἄρθρον 2.

Ἀντίτιμον δημοσιευμάτων.

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς	Δραχ.	40.375.—
2) Α. Λαμπροπούλου: Ἐυρετήριον τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος τῶν ἐτῶν 1883 - 1887. 1902	»	50.—
3) Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας	»	250.—
4) Π. Καββαδία: Τὸ Ἴερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν. 1900	»	150.—
5) Β. Λεονάρδου: Ἡ Ὀλυμπία. 1901	»	50.—
6) Comptes rendus du congrès international d'archéologie, 1ère session: Athènes 1905. 1905	»	60.—
7) Π. Καββαδία + Γ. Καβεράου: Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπό- λεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. 1906/7	»	1.000.—
8) Α. Κεραμοπούλλου: Τοπογραφία τῶν Δελφῶν. 1912 - 1917	»	30.—
9) Β. Στάη: Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθη- νάς. 1920.	»	30.—
10) Γ. Π. Οἰκονόμου: De profusionum receptaculis ect. 1921	»	200.—
11) Α. Κεραμοπούλλου: Ἀποτυμπανισμός. 1923.	»	50.—
Σύνολον	Δραχ.	42.245.—

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1928

ΠΡΟΥΠΟ- ΛΟΓΙΣΜΟΥ		Εἶδος ἐξόδων	Προϋπο- λογισθέντα	Δαπανη- θέντα	Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον
Κεφαί.	Ἄρθρ.				
Α'	1	Μισθοί, ἐπιδόματα καὶ συντάξεις . . .	105.612	76.812	28.800
	2	Ἔξοδα γραφείων	35.000	32.577	2.422
	3	Ἔξοδα βιβλιοθήκης	80.000	74.725	5.274
	4	Ἐπισκευαὶ καὶ ἐπιπλώσεις	20.000	19.621	379
Β'	1	Ἀνασκαφαί	241.300	154.888	86.411
	2	Δημοσιεύματα	155.000	129.360	25.639
	3	Διδασκαλία	20.000	10.010	9.990
Γ'	1	Ἐνίσχυσις εἰς Ἐφόρους καὶ ἐπιμελητὰς ἀρχαιοτήτων πρὸς εὐρύτερας σπου- δὰς ἐν Ἑσπερίᾳ	90.000	89.534	465
	2	Διάφορα ἔξοδα	25.000	16.638	8.361
	3	Ἔξοδα κεκλεισμένων χρήσεων	40.000	25.439	14.560
Σύνολον			811.912	629.607	182.304

Ἀνάλυσις τοῦ κεφ. Β'. ἄρθρου 1.

« Ἀνασκαφαί ».

1)	Ῥαδείου Περικλέους	Δρ.	5.000.—
2)	Ἀμφιαρείου	»	9.997.—
3)	Νέας Ἀγχιάλου	»	10.000.—
4)	» (τοπογραφι- κὸν σχέδιον)	»	10.000.—
5)	Θηβῶν	»	10.000.—
6)	Ἀγρινίου (ἐκ δωρεᾶς ἀδελ- φῶν Παπαστράτου)	»	47.320.—
7)	Γουμνίτισης Καλαβρύτων »	»	10.000.—
8)	Στυμφάλου	»	7.715.—
9)	Μιστρᾶ (ἔρευναὶ καὶ μελέται) »	»	4.860.—
10)	Λέσβου	»	10.000.—
11)	Νικοπόλεως (στερέωσις καὶ στεγάσις μωσαϊκῶν)	»	14.996 50
10)	Δίου Μακεδονίας	»	15.000.—
Σύνολον			Δρ 154.888.50

Σύγκρισις πραγματοποιηθέντων
ἐσόδων καὶ ἐξόδων.

1) Ἔσοδα

Α' Ἔσοδα χρ. 1928 Δρ. 548.860.60

Β' Ὅσα ἐλήφθησαν

ἐκ περισσευμά-
των παρελ. ἐτῶν » 80.747.30

Σύνολον Δρ. 629.607.90

2) Ἔξοδα

Ἔξοδα χρ. 1928 Δρ. 629.607.90

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1928.

Ο ΤΑΜΙΑΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΠΑΝ. Γ. ΣΤΡΙΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
Α' ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ

- 1) Γ. Μυλωνᾶ: Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι εἰς ἀντίτυπα 600
2) Ἀ Ἀρβανιτοπούλου: Γραφταὶ στήλαι Δημητριάδος-Παγασῶν 997
3) Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1927 » » 850

Β' ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς.

Σειρὰ τόμων	Πωληθέν- τες τόμοι	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθέν ποσόν	Σειρὰ τόμων	Πωληθέν- τοιμοὶ	Τιμὴ τόμου	Εἰσπραχθέν ποσόν
1892	1	250	—	250	—	Ἐκ μεταφ. 18	Ἐκ μεταφ. 4500
1893	1	250	—	250	—	1912 2	250 — 500
1894	1	250	—	250	—	1913 2	» — 500
1898	1	250	—	250	—	1914 5	» — 1250
1902	1	»	—	250	—	1915 5	» — 1250
1903	1	»	—	250	—	1916 5	» — 1250
1904	1	»	—	250	—	1917 5	» — 1250
1905	1	»	—	250	—	1918 7	» — 1750
1906	2	»	—	500	—	1919 7	» — 1750
1907	2	»	—	500	—	1920 6	» — 1500
1908	1	»	—	250	—	1921 5	» — 1250
1909	1	»	—	250	—	1922 7	» — 1750
1910	2	»	—	500	—	1923 28	» — 7000
1911	2	»	—	500	—	1924 60	» — 14875
Εἰς μεταφ.	18	Εἰς μεταφ.	4500	—	Ἐκ μεταφ. 162	Ἐκ μεταφ. 40375	—

2) Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

1915	1	50	—	50	—	Ἐκ μεταφ. 3	Ἐκ μεταφ. 150
1916-19	1	50	—	50	—	1921 1	50 — 50
1920	1	50	—	50	—	1927 1	50 — 50
Εἰς μεταφ.	3	Εἰς μεταφ.	150	—	Ἐκ μεταφ. 5	Ἐκ μεταφ. 250	—

3) Διάφορα δημοσιεύματα Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ἀξίων ἀριθμὸς	Ἐπιγραφή συγγράμματος	Πωληθέντα σώματα	Τιμὴ σώματος	Εἰσπραχθέν ποσόν
1	Ἀλεξάνδρου Λαμπροπούλου: Εὐρετήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τρίτης περιόδου 1883-1887-1902.	1	50	50
2	Π. Καββαδία: Τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν 1900.	1	150	150
3	Comptes rendus du congrès international d'archéologie, 1 ^{ère} session: Athènes 1905.	1	60	60
	Εἰς μεταφορὰν . . .	3		260

Ἀριθμὸς ἀριθμῶν	Ἐπιγραφή συγγράμματος	Πωληθέντα σώματα	Τιμὴ σώματος	Εἰσπραχθέν ποσόν
4	Ἐκ μεταφορᾶς . . . Π. Καββαδία + Γ. Καβερῶν: Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ. 1906-7 . . .	3		260 —
5	Ἀντωνίου Δ. Κεραμοπούλλου: Τοπογραφία τῶν Δελφῶν. 1912-1917. . . .	2	500 —	1000 —
6	Βαλερίου Στάη: Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. 1920. . .	1	30 —	30 —
7	Georgius P. Oeconomus: De profusionum receptaculis sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis. 1921. . . .	1	30 —	30 —
8	Ἀντωνίου Δ. Κεραμοπούλλου: Ὁ ἀποτυμπανισμὸς, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν. 1923.	5	40 —	200 —
9	Β. Λεονάρδου: Ἡ Ὀλυμπία. 1901. . .	1	50 —	50 —
		1	50 —	50 —
	Ἄθροισμα	14		1620 —

Ἀνακεφαλαίωσις.

- 1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς. Δρ. 40,375.—
 - 2) Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. » 250.—
 - 3) Διάφορα δημοσιεύματα » 1,620.—
- Σύνολον Δρ. 42,245.—

Γ. ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΑ

1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς.

Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθμ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθμ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθμ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθμ. τόμων	Σειρὰ ἐτῶν	Ἀριθμ. τόμων
		Ἐκ μεταφ.	5	Ἐκ μεταφ.	9	Ἐκ μεταφ.	13	Ἐκ μεταφ.	18
1883	1	1888	1	1893	1	1916	1	1921	1
1884	1	1889	1	1894	1	1917	1	1922	1
1885	1	1890	3-4ον τεύχ.	1903	3-4ον τεύχ.	1918	1	1923	1
1886	1								
		1891	1	1914	1	1919	1	1924	6
1887	1	1892	1	1915	1	1920	1		
Εἰς μεταφ.	5	Εἰς μεταφ.	9	Εἰς μεταφ.	13	Εἰς μεταφ.	18	Ἄθροισμα	27

2) Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

Σειρά ἐτῶν	Ἀριθμ. τόμων	Σειρά ἐτῶν	Ἀριθμ. τόμων	Σειρά ἐτῶν	Ἀριθμ. τόμων	Σειρά ἐτῶν	Ἀριθμ. τόμων	Σειρά ἐτῶν	Ἀριθμ. τόμων
1898	1	Ἐκ μεταφ. 1913	2	Ἐκ μεταφ. 1915	4	Ἐκ μεταφ. 1920	6	Ἐκ μεταφ. 1927	10
1900	1	1914	1	1916-19	1	1921	3		23
Εἰς μεταφ.	2	Εἰς μεταφ.	4	Εἰς μεταφ.	6	Εἰς μεταφ.	10	Ἀθροισμα	33

3) Διάφορα δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας.

Ἀξιῶν ἀριθμὸς	Ἐπιγραφή συγγράμματος	ἡξια- χρόνιες τόμοι
1	Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως. 1906	1
2	Χρήστου Τσοῦντα: Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. 1908.	2
3	Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου: Τοπογραφία τῶν Δελφῶν. 1912-1917.	1
4	Ἀ. Ἀρβανιτοπούλου: Γραπτὰ στήλαι Δημητριάδος-Παγασῶν. 1928	20
5	Γ. Μυλωνᾶ: Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. 1928	29
	Ἀθροισμα	53
	Ἐν Ἀθήναις τῇ 8ῃ Φεβρουαρίου 1929.	
	Ὁ Λογιστὴς ΠΑΝΑΓ. ΣΤΡΙΓΟΠΟΥΛΟΣ	

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
(1837 - 1930)

	<i>Δραχμαὶ</i>
1. Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1837 - 1930 (ΑΕ 1 - 69: πρβ. πινάκιον παρὰ (Β. Λεο- νάρδφ), Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος λεύκωμα, σ. 1 - 3). Σχῆμα 4ον.	
(Περίοδος Α'): τόμος 1-16 (1837 - 1860).	
1837 - 1843: τεύχη α' - ιβ, ιγ' (καὶ ιδ'), ιε' (τεύχος ιϚ' ἴδιον δὲν ἐξεδόθη), ιζ' - κθ' 1852 - 1860: τεύχη λ' - νε' πωλοῦνται τάδε τὰ τεύχη: α', β', γ', δ', ιθ', κβ' - κθ', ν', να', νγ' - νε' ἕκαστον τεύχος	10.—
Περίοδος Β': τόμος 17 - 21 (1862 - 1874).	
1862: τεύχη α' - ιβ' (τὰ τεύχη θ' - ιβ' ἐξεδόθησαν τῷ 1863) ἕκαστον τεύχος .	10.—
1869: τεύχος ιγ' 1870: τεύχος ιδ' 1872: τεύχη ιε' καὶ ιϚ' (τὸ ιϚ' ἐξεδόθη τῷ 1873) 1874: τεύχος ιζ'. ἕκαστον τεύχος	30.—
Περίοδος Γ': τόμος 22-62 (1883 - 1923).	
1883-1923: εἷς τόμος κατ' ἔτος, ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος ἕκαστος τόμος	250.—
Περίοδος Δ': τόμος 63 κέ. (1924 κέ.).	
1924, 1925 - 1926 (εἷς ἕνα τόμον), 1927 - 1928 (εἷς ἕνα τόμον). 1929 (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) 1930 (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) εἷς τόμος κατ' ἔτος μετὰ μονοστή- λου κειμένου ἕκαστος τόμος	250.—
2. <i>Ἐυρετήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου ὑπὸ Ἀλε- ξάνδρου Λαμπροπούλου</i> . τόμος 1ος: 1883 - 1887. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 550. 1902	50.—
3. <i>Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1837 - 1929</i> (ΠΑΕ 1 - 84: πρβ. πινάκιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77 - 79).	
(Περίοδος Α'): τόμος 1 - 13 (1837 - 1848/9).	
1-3 (1837, 1837/8, 1838/9: Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α'—Γ' συνεδριά- σεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. (Ἐκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Δὲν πωλεῖται).	—
4 (1839/40): Πρακτικὰ τῆς Δ' συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολο- γικῆς ἑταιρείας. (Ἐκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 77. 1840. (Δὲν πωλεῖται).	—
5 (1840/41) Πρακτικὰ τῆς Ε' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Ἐκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Δὲν πωλεῖται).	—
6 (1841/42): Πρακτικὰ τῆς Ζ' (γραφε: F') Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Ἐκδοσις 1η). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842	10.—
7-11 (1842/3 - 1846/7): Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαιτέρως.	—
1-11 (1837-1846/7): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α'—ΙΑ' Γενικῆς συνε- δριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκδοσις 2α. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πίναξ 1. 1846 (γραφε: 1847). (Δὲν πωλεῖται).	—

12 (1847/48): Πρακτικά τῆς IB' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 31. 1848	Δραγμαὶ 10.—
13 (1848/49): Πρακτικά τῆς IΓ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Ἑλληνιστί καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849	10.—
(Περίοδος Β'): τόμος 14-25 (1858/9-1869/70):	
14 (1858/59): Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α' + 43. 1859	10.—
15-25 (1859/60-1869/70): Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας: τεύχη ἕνδεκα: 1859/60, 1860/1, 1861/2, 1862/3 (ἔξεδόθη τῷ 1864). 1863/4, 1864/5 (δὲν πωλεῖται), 1865/6, 1866/7, 1867/8, 1868/9, 1869/70. Σχῆμα 8ον· ἕκαστον τεύχος	10.—
(Περίοδος Γ'): τόμος 26 κέ. (1870/71 κέ.).	
26-74 (1870/71-1919): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1870/71 (δὲν πωλεῖται), 1871/2, 1872/3, 1873/4, 1874/5, 1876, 1877 κέ.—1902, 1903 κέ.—1909 (δὲν πωλοῦνται), 1907 κέ.—1915, 1916/9 (εἰς ἓνα τόμον). Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος	50.—
75-84 (1920-1929): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1920, 1921, 1922/4 (εἰς ἓνα τόμον), 1925/6 (εἰς ἓνα τόμον), 1927, 1928, 1929 (ὑπὸ ἐκτύπωσιν). Σχῆμα 8ον· ἕκαστος τόμος	50.—
3A. Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Τεύχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 16. 1848. (Τεύχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1894. (Τεύχος 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1896. (Τεύχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεύχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1912. (Δὲν πωλοῦνται).	—
4. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου: φυλλάδια τρία: 1ον: 1851 (σελίδες 12, πίνακες 15· δὲν πωλεῖται), 2ον: 1852 (σελίδες ια' + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον: 1855 σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον. τὸ φυλλάδιον ἐκάτερον	10.—
5. Πρακτικά τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπείας ἢ ἀναγραφὴ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Σχῆμα 4ον, σελίδες 21, πίνακες 8. 1858	15.—
6. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι, φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν ἔξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + 34, πίνακες 9. 1860	10.—
7. Εὐθύμιος Καστόρχης : Ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ιδρύσεως αὐτῆς τὸ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευτῶντος. Σχῆμα 8ον, σελίδες F' + 130. 1879	80.—
7A. Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Τεύχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 124, 1887. (Τεύχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126, 1906. (Δὲν πωλοῦνται).	—
8. H. G. Lolling : Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐπιγραφικοῦ μουσείου· τόμος 1ος: Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεύχος α': Ἀρχαῖαι ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαὶ. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 152 + η', πίναξ 1. 1899	120.—
9. Π. Καββαδίας : Τὸ ἔργον τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἷς τοπογραφικός. 1900	150.—

10. **Π. Καββαδίας**: Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900. Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900 30.—
- 10A. <**Βαλέριος Στάης**>: Τὰ εὑρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθήρων ἐκ τῆς ΑΕ 1902: στήλη 145-173/4, εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθετοι) + 11 50.—
11. *Comptes rendus du congrès international d'archéologie, 1ère session: Athènes 1905*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905 60.—
12. *Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος*: τόμος 1ος: Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάκται: **Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Δεονάρδος Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters**). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + στήλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1-33). 1906 250.—
13. **P. Kanvadias + G. Kawerau** *Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890*. — **Π. Καββαδίας + Γ. Καβερέου** Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ. Σχῆμα φύλλου, στήλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906/7 500.—
14. **Χρῖστος Τσουντας**: Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. Σχῆμα 4ον, στήλαι 1F' + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908 500.—
15. **Γεώργιος Α. Παπαβασιλείου**: Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν. Σχῆμα 4ον, στήλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910 100.—
16. **Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης**: Κατάλογος τοῦ μουσείου Λυκοσούρας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 40.—
- 16A. <**Βασίλειος Δεονάρδος**>: Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες 8. 1912. (Δὲν πωλεῖται). —
17. **Γεώργιος Π. Οἰκονόμος**: Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας: τεῦχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915 40.—
18. **Γεώργιος Κ. Γαρδίκας**: Μελετήματα ἀρχαιολογικά. Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915 10.—
19. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλος**: Τοπογραφία τῶν Δελφῶν: τεῦχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθετοι) 11, πίνακες 3. 1912 1917 30.—
20. **Βαλέριος Στάης**: Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920 30.—
21. **Georgius P. Oeconomus**: *De profusionum receptaculis sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis*. Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921 40.—
22. **Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλος**: Ὁ ἀποτυμπανισμὸς, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ὄν 7 παρένθετοι. 1923 50.—
23. **Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος**: Γραπτὰ στήλαι Δημητριάδος—Παγασῶν. Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἑγχρωμοὶ 10. 1928 1200.—
24. **Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς**: Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι. Σχῆμα 8ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928 150.—
25. **Ἰωάννης Γ. Γεννάδιος**: Ὁ Λόρδος Ἐλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς 1440-1837 (ὑπὸ ἐκτύπωσιν).

Ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐταιρείᾳ πωλοῦνται καὶ τὰ ἐξῆς συγγράμματα :

1. Βασιλείου Λεονάρδου: Ἡ Ὀλυμπία. Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2.
1901 δραχμαὶ 50.—
2. Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου: Θηβαϊκὰ (= Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον 1917).
Σχῆμα 4ον, σελίδες 503, εἰκόνες 212, πίνακες 1 λίραι ἀγγλ. 6.—

Αἱ ἀνωτέρω τιμαὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἐταιρείας ἰσχύουσι διὰ τὴν πώλησιν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (λεωφόρος Πανεπιστημίου 20). Περὶ δὲ τῆς ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἐταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ φροντίζωσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.

Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (83ος) τόμος τῇ 25. 6. 30.